STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03272

LUDVIG FEYERBAKH

Friedrich Engels

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

לודוויג פייערבאַך

און דער אויסלאָז פון דער קלאַסישער דייטשישער פילאָסאָפיע

פון

פרידריך ענגעלס

מיט אַ צוגאָב פון אַנדערע מאַטעריאַלן פון מאַרקסן און ענגעלסן
וועגן דיאַלעקטישן מאַטעריאַליזם

איבערגעזעצט און אַן אַריינפיר פון
ש. ווינער

אַרויסגעגעבן דורכן
אַלוועלטלעכן יידישן קולטור-פאַרבאַנד
ניו יאָרק 1943

דער פּראָגרעסיווער אַרבעטער רינג
קאָמיטעט האָט מיטגעהאָלפֿן צום
אַרויסגעבן דאָס בוך.

געדרוקט אין צוועלף
הונדערט עקזעמפּלאַרן.

LUDWIG FEUERBACH

AND THE OUTCOME OF CLASSICAL GERMAN PHILOSOPHY

By FREDERICK ENGELS

With an Appendix of Other Material of Marx and Engels relating to Dialectical Materialism.

Translated into Yiddish and an Introduction
By SAMUEL WIENER

Published by the YCUF

New York, 1943

200

PRINTED IN THE U.S.A.

אינהאלט:

אַ פּאָר ווערטער — משה כץ — — — — — — — — — — — — — — 4

אריינפיר — ש. ווינער — — — — — — — — — — — — — — — 5

לודוויג פייערבאַך און דער אויסלאָז
פון דער קלאַסישער דייטשישער פילאָסאָפיע
פון פרידריך ענגעלס

פאָרוואָרט — — — — — — — — — — — — — — — — — — 9

I. פון העגעלן צו פייערבאַכן — — — — — — — — — — — — — 11

II. אידעאַליזם און מאַטעריאַליזם — — — — — — — — — — — — 21

III. פייערבאַכס פילאָסאָפיע פון רעליגיע און עטיק — — — — — — — 32

IV. דיאַלעקטישער מאַטעריאַליזם — — — — — — — — — — — — 40

צוגאָב:

מאַרקס׳ טעזיסן איבער פייערבאַכן — — — — — — — — — — — 58

אַן אויסגעלאָזטער פראַגמענט פון „פייערבאַך" — — — — — — — — 62

קאַרל מאַרקס איבער דער געשיכטע פון פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם — 66

פרידריך ענגעלס וועגן דעם מאַטעריאַליזם און דער דיאַלעקטיק
ביי מאַרקסן — — — — — — — — — — — — — — — — 76

נאָמען־רעגיסטער — — — — — — — — — — — — — — — — 86

אַ פּאָר ווערטער צו דער ערשטער יידישער איבערזעצונג אין אַמעריקע פון ענגעלס׳ „פייערבאַך״

יידן האָבן ליב צו „פילאָסאָפירן״, אָבער עס איז, דאַכט זיך, ניטאָ קיין אַנדער קולטור־פאָלק, וואָס זאָל זיין אַזוי ווייניק באַקאַנט מיט די וויסנשאַפטלעכע גרונט־פּרינציפּן פון פילאָסאָפיע, און מיר קענען זיך בשום אופן ניט באַרימען מיט קיין גרויסער צאָל קלאַסישע פילאָסאָפישע ווערק, וואָס זאָלן געשריבן, אָדער איבערגעזעצט ווערן אין יידיש.

פון אָט דעם שטאַנדפּונקט דאַרף באַגריסט ווערן די איניציאַטיוו פון שמואל ווינער, וועלכער האָט דורכגעמאַכט די גרויסע און פאַראַנטוואָרטלעכע אַרבעט פון איבערזעצן דאָס קלאַסישע ווערק פון דער מאַרקסיסטישער פילאָסאָפיע, פרידריך ענגעלס׳ „לודוויג פייערבאַך און דער אויסלאָז פון דער קלאַסישער דייטשישער פילאָסאָפיע״.

דאָס דאָזיקע ווערק איז ניט קיין „פּאָפּולאַריזאַציע״ און מען קען וועגן אים בשום אופן ניט זאָגן, אַז עס „לייענט זיך ווי אַ ראָמאַן״, סיי אין אָריגינאַל, סיי אין דער יידישער איבערזעצונג. אָבער דער לייענער, וואָס וועט זיך געבן די מי איבערצולייענען דאָס דאָזיקע גרונט־ווערק פון דער מאַרקסיסטישער פילאָסאָפיע, וועט באַקומען דערפאַר אַ זייער גרויסע גייסטיקע באַלוינונג: ניט נאָר וועט ער זיך ביים לייענען דאָס דאָזיקע ווערק געפינען אין דער געזעלשאַפט פון איינעם פון די ליכטיקסטע גייסטער פון דער מענטשהייט, פרידריך ענגעלס, נאָר ער וועט אויך באַקומען גענויע, פּינקטלעכע באַגריפן וועגן דעם פּלאַץ פון פילאָסאָפישן מאַטעריאַליזם און אידעאַליזם אין דעם מענטשלעכן דענקען, וועגן דער דיאַלעקטישער פילאָסאָפיע און פילאָסאָפישער דיאַלעקטיק, וועגן די גרונט־פּרינציפּן פון דער לעבעדיקסטער פילאָסאָפיע פון אונדזער צייט, פון מאַרקסיזם.

פרידריך ענגעלס׳ „לודוויג פייערבאַך״ איז שוין אַרויס מיט דריי יאָר צוריק, אין יאָר 1940, אין אַ גוטער יידישער איבערזעצונג אין פאַרלאַג „דער עמעס״, אין מאָסקווע. אָבער קיין אַמעריקע זענען אָנגעקומען בלויז איינצלנע עקזעמפּלאַרן פון דעם ווערק און דאָס אַליין באַרעכטיקט שוין אַ ספּעציעלע אַמעריקאַנער יידישע אויסגאַבע פון דעם ווערק. נאָר די אַמעריקאַנער אויסגאַבע, וואָס ש. ווינער האָט איבערגעזעצט און צוגעגרייט — אַגב איז זיין איבערזעצונג שוין געווען פאַרטיק מיט אַ יאָר פינף צוריק, אין 1938 — האָט אַ רייע צוגאָבן, וועלכע מיר געפינען ניט אין דער סאָוועטישער אויסגאַבע. די דאָזיקע צוגאָבן, וואָס העלפן בעסער פאַרשטיין ענגעלס׳ ווערק, זענען אויסגערעכנט אין דעם איבערזעצערס אַריינפיר. דאָ וויל איך בלויז באַזונדער דערמאָנען די ווערטפולע לענגערע אָנמערקונג פון דעם איבערזעצער צו דעם ערשטן פון מאַרקס׳ אָנגעוואָרפענע „טעזיסן וועגן פייערבאַכן״. אָן אויסדרוק אין דעם „טעזיס״ האָט אַרויסגערופן אַ סך מיספאַרשטייעניש און בייז־בלוט ביי מענטשן, וואָס זיינען ניט באַקאַנט מיט מאַרקסן און האָבן זיך ניט געגעבן די מי פונאַנדערצוקלייבן זיך וועגן וואָס דאָ האַנדלט זיך. אַזעלכע מענטשן האָבן צוליב אָט דעם אויסדרוק אפילו געזוכט אויפצובלאָזן אַ בלוט־בלבול וועגן מאַרקס׳ בלומרשטן „אַנטיסעמיטיזם״. איז עס דעריבער אַ פאַרדינסט פון דעם איבערזעצער, וואָס ער האָט זיך געגעבן די מי צו אויסזוכן דעם קוואַל פון דעם אויסדרוק און האָט באַוויזן, אַז דער „אַנטיסעמיטישער״ אויסדרוק געהערט ניט מאַרקסן, נאָר פייערבאַכן, און אַז מאַרקס וואַרפט אָפּ דעם דאָזיקן אויסדרוק און דעם געדאַנק הינטער אים.

אַ ווערטפולע ביילאַגע צום ביכל איז אויך דער גענויער פילאָסאָפישער נאָמען־רעגיסטער, וואָס ש. ווינער האָט צוגעגעבן צו זיין אַרבעט. דער דאָזיקער רעגיסטער באַקענט דעם לייענער מיט אַ שטיק פון דער געשיכטע פון פילאָסאָפיע.

משה כץ

אַרײַנפיר

אין דעם דאָזיקן ווערק זײַנעם „לודוויג פֿײַערבאַך“, אײנס פֿון די סאַמע לעצטע אַרבעטן זײַנע, האָט ענגעלס אין אַ קאָנדענסירטער פֿאָרם אַזוי בולט פּרעזענטירט די מאַרקסיסטישע פֿילאָסאָפֿיע, אַז עס ווערט מיט רעכט פֿאַררעכנט פֿאַר אַ קלאַסיש ווערק אויף אָט־דעם פֿעלד. אַלע פֿונדאַמענטאַלע פֿראַגן פֿונעם דיאַלעקטישן און היסטאָרישן מאַטעריאַליזם האָט דאָ ענגעלס סיסטעמאַטיש גערעקט אויף אַן אומפֿאַרגלײַכלעך דורכזיכטיקן אופֿן. דער עצם און אויפֿגאַבע פֿון פֿילאָכאָפּיע, דער תּוך פֿון מאַטעריאַליזם, אַ קריטיק איבערן מעכאַנישן מאַטעריאַליזם, די עסענץ פֿון דער דיאַלעקטישער מעטאָדע, די דיאַלעקטיש־מאַטעריאַליסטישע דערקענטעניש־טעאָריע, דער אויפֿקום פֿון אידעאָלאָגיעס, די רעליגיעזע אידעאָלאָגיע אַרײַנגערעכנט, דער באַדײַט פֿון עטישע נאָרמען, אַ. אַז. וו. — אָט־די אַלע פּראָבלעמען, כאָטש באַהאַנדלט אין אַ קאָנצענטרירטער פֿאָרם, ווערט אָבער דאָך גאָרנישט געמינערט פֿונעם תּוך זייערן.

דאָ קומט אויך אַרײַן ענגעלס׳ קלאַסישע פֿאָרמולירונג וועגן דעם, וואָס עס איז אַזוינס מאַטעריאַליזם און וואָס אידעאַליזם. אײנמאָל פֿאַר אַלעמאָל האָט דאָ ענגעלס לגמרי באַזײַטיקט יענע אַלע מיסרעפּרעזענטאַציעס און פֿאַלסיפֿי־קאַציעס בנוגע דעם, וואָס מאַרקסיסטן פֿאַרשטייען אונטער מאַטעריאַליזם, און אין וואָס פֿאַר אַ זין דאָס דאָזיקע וואָרט ווערט דורך זיי באַנוצט. אינעם צווייטן פּאַראַגראַף פֿונעם צווייטן קאַפּיטל דערקלערט דאָ ענגעלס דעם דאָזיקן ענין אָט אַזוי:

„די פֿראַגע וועגן דער שײַכות פֿונעם דענקען צום זײַן, פֿונעם גײַסט צו דער נאַטור — די העכסטע פֿראַגע אין דער גאָרער פֿילאָסאָפֿיע — האָט, נישט ווייניקער ווי יעדער רעליגיע, אירע וואָרצלען אין די שמאָלקעפּיקע און איגנאָראַנטע פֿאָרשטעלונגען פֿונעם ווילדן. אָבער אין איר פֿולער שאַרפֿקייט האָט זי ערשט געקענט אַוועקגעשטעלט ווערן, האָט זי ערשט געקענט איר גאָרן באַדײַט קריגן, נאָך דעם ערשט ווי די אייראָ־פּעאישע מענטשהייט האָט זיך אויפֿגעכאַפּט פֿונעם לאַנגן ווינטערשלאָף פֿון קריסטלעכן מיטלאַלטער. די פֿראַגע וועגן דער שטעלונג פֿונעם דענקען צום זײַן, אַ פֿראַגע וואָס האָט אַגב אויך אין דער מיטלאַלטערלעכער סכאָלאַסטיק געשפּילט אַ גרויסע ראָלע, די פֿראַגע: וואָס איז דאָס פּרימערע [ד. ה., וואָס איז אויפֿגעקומען צום אַלעם ערשטן], גײַסט צי נאַטור? — אָט די פֿראַגע ווערט דורך דער קירך צוגעשפּיצט צו אָט דעם: האָט גאָט די וועלט באַשאַפֿן, אָדער איז די וועלט דאָ פֿון אײביק אָן?

„לויט דעם ווי אָט די פֿראַגע איז אַזוי אָדער אַנדערש פֿאַרענטפֿערט געוואָרן, האָבן די פֿילאָסאָפֿן זיך געשפּאָלטן אין צוויי לאַגערן. יענע וואָס האָבן אַפֿירמירט [באַ־שטעטיקט] די פּרימערקייט פֿונעם גײַסט לגבי דער נאַטור און במילא שוין אין דער לעצטער אינסטאַנץ אָנגענומען אַ וועלט־באַשאַפֿונג אויף אַזאַ אָדער אַנדער אופֿן . . . האָבן צונויפֿגעשטעלט דעם א י ד ע אַ ל י ס ט י ש ן לאַגער. די אַנדערע ווידער, וואָס האָבן געזען דאָס פּרימערע אין דער נאַטור, געהערן צו די פֿאַרשידענע שולן פֿון מ אַ ט ע ר י אַ ל י ז ם.

„קיין שום אַנדער באַדייט ווי אַט דעם האָבן די ביידע אויסדרוקן, אידעאַליזם און מאַטעריאַליזם, לכתחילה נישט געהאַט, און זיי ווערן אויך דאָ אין קיין שום אַנדער זין נישט באַנוצט."

מיט דעם ווערט דאָ, פאַרשטייט זיך, אויך באַהאַנדלט די שייכות פון מאַרקסיזם צו העגעלן און פייערבאַכן, און די פראַגע וועגן אַגנאָסטיציזם.

די שייכות פון מאַרקסיזם צו העגעלן איז נישט בלויז אַ פראַגע, וואָס האָט צו טון מיט דער געשיכטע פון פילאָסאָפיע. זי איז אייגנטלעך אַ סך מער ווי דאָס.

פון איין זייט האָבן די רעוויזיאָניסטן, מיט עדוואַרד בערנשטיין בראָש, תמיד באַשולדיקט מאַרקסן, אַז ער האָט זיך פאַרפּלאָנטערט אין די „נעצן פון דער העגעליאַנישער דיאַלעקטיק", און אַז ער האָט דעריבער נישט באַנומען די רעאַלקייט ווי זי איז, נאָר דורך די ברילן פון דער העגעליאַנישער דיאַלעקטיק, און אַז איבער דעם טאַקע, זאָגן זיי, איז ער געקומען צו די רעוואָלוציאָנערע רעזולטאַטן, וועלכע שטימען גאָר נישט מיט דער רעאַלקייט. דעריבער, האָבן זיי געטענהט, דאַרף מען דעם מאַרקסיזם אויסטון פון דער העגעליאַנישער אידעאַליסטישער דיאַלעקטיק.

פון דער צווייטער זייט איז די פילאָסאָפיע פונעם פאַשיזם — דער נעאָ-העגעליאַניזם, וועלכער זוכט אין זיין קאַמף קעגן מאַרקסיזם קינסטלעך אויפצולעבן די סאַמע רעאַקציאָנערסטע זייטן פון דער העגעליאַנישער פילאָסאָפיע. כדי אָבער צו ראַטעווען העגעלן פון אומכבוד, דורכן מינדסטן קאָנטאַקט זיינעם מיטן מאַרקסיזם, זענען זיי געניים געוואָרן צו פאַרלייקענען אַ יעדן ליאַדע קאָנטאַקט צווישן מאַרקסן און העגעלן. זייער הויפּט-אַרגומענט איז אַזאַ: אַזוי ווי העגעל איז געווען דאָך אַן אידעאַליסט, און מאַרקס — אַ „רויער" מאַטעריאַליסט, טו ווי זשע קען געמאָלט זיין, אַז סע זאָל זיין עפּעס-וואָס געמיינשאַפטלעכס צווישן אַן אַבסאָליוטן אידעאַליסט און אַ ריינעם מאַטעריאַליסט?

אַט אַזוינאַך ווערט פון איין זייט פאַרלייקנט יעדע פאַרבינדונג צווישן מאַרקסן און העגעלן, בעת פון דער צווייטער זייט ווערט די מאַרקסיסטישע דיאַלעקטישע מעטאָדע אידענטיפיצירט מיט העגעלן.

אויך איז די פראַגע בנוגע דער שייכות פון מאַרקסן צום דייטשישן פילאָסאָף לודוויג פייערבאַך נישט קיין ריין-היסטאָרישע פראַגע. נישט נאָר איז פייערבאַכס מאַטעריאַליזם בכלל געווען אַן אַבסטראַקטער, נאָר אויפן פעלד פון געשיכטע איז ער שוין גאָר אפילו קיין מאַטעריאַליסט נישט געווען — נאָר אַן אידעאַליסט.

מאַרקס און ענגעלס האָבן אָבער סוף-כל-סוף גובר געווען סיי העגעלן סיי פייערבאַכן, וועלכע געהערן איצט ביידע שוין צו פאַרגאַנגענער געשיכטע. בשעת די דייטשישע בורזשואַזיע האָט זיך געגרייט צו דער רעוואָלוציע פון 1848, האָט העגעלס רעוואָלוציאָנערע פילאָסאָפיע אָנגעקינדיקט דעם פּאָליטישן צונויפברוך. פייערבאַך, ווידער, איז געווען דער רעפּרעזענטאַנט פון דער „פּראָגרעסיווער בורזשואַזער דעמאָקראַטיע, אָדער רעוואָלוציאָנערער בורזשואַזער דעמאָקראַטיע". סע האָט זיך אים „נישט איינגעגעבן צו פאַרשטיין" אפילו די רעוואָלוציע פון 1848. זיין „סאָציאַליזם" איז געווען אַן „אויפגעקלערטער אַטעיזם מיט אַ סאָציאַליסטישן אונטערשלאַק". (אַט די אַלע ציטאַטן וועגן פייערבאַכן זענען גענומען ביי לענינען.) אַסעגן אָבער זענען מאַרקס און ענגעלס געווען די רעפּ-

רעזוננאנטן פונעם רעוואָלוציאָנערן פּראָלעטאַריאַט. די סאָציאַלע וואָרצלען פון העגעלס און פייערבאַכס פילאָסאָפיע פון איין זייט און מאַרקס' און ענגעלס' פון דער צווייטער זייט, ווייזן אָן באַשיימפּערלעך קלאָר אויף דער פונדאַמענטאַלן און עסענציעלן חילוק צווישן די דאָזיקע דענקער.

דאָ אין אָט דעם ווערק זייַנעם „לודוויג פייערבאַך" דערקלערט ענגעלס אויספירלעך מאַרקס', אַזוי גוט ווי זיין אייגענע, שייכות צו העגעלן און פייערבאַכן. ער ווייזט אָן דערויף, ווי דער העגעליאַניזם איז פריער געווען מאַרקס' און זיין אייגענער אויסגאַנג-פונקט, און ווי זיי האָבן דערנאָך זיך מיטן העגעליאַניזם אָפּגעזעגנט. ער קריטיקירט ווייטער פייערבאַכס פילאָסאָפיע, כאָטש ער גיט אין דער אייגענער צייט אויך צו, אַז בשעת זייער שטורעם- און דראַנג-פעריאָד האָט אויף זיי פייערבאַך געהאַט אַ גרויסן איינפלוס, און אַז ער שטעלט מיט זיך אין אַ געווסן זין פאָר דעם מיטלסטן רינג אין דער קייט צווישן העגעלס פילאָסאָפיע און די קאָנצעפּציעס פון מאַרקס און ענגעלסן. (ענגעלס אין זיין פאָרוואָרט.)

לסוף דאַרף דאָ נאָך אין עטלעכע ווערטער בלויז אָנגעוויזן ווערן אויף ענגעלס' קרעפטיקער קריטיק איבערן קאַנטיאַניזם און יומיזם, ד. ה. איבערן אַגנאָסטיציזם, אַ קריטיק וואָס האָט ביזן היינטיקן טאָג נישט פאַרלוירן איר וויטאַליטעט. זענען דאָך אַלע די פילאָסאָפישע טענדענצן פון דער היינטיקער צייט, ווי אַ שטייגער פּראַגמאַטיזם, נעאָ-רעאַליזם, בעהייוויאָריזם, א. אנד., נישט מער אייגנטלעך ווי פאַרשידענערליי שאַטירונגען פונעם אַגנאָסטיציזם. וואָרעם אינעם תוך זייערן זענען זיי אַלע דאָך טיף פאַרוואָרצלט אין יומס פילאָסאָפיע.

להיפּוך דעם וווּלגאַר-מעכאַנישן מאַטעריאַליזם, איז דאָס דאָזיקע ווערק ענגעלס' אויסגעהאַלטן דיאַלעקטיש-מאַטעריאַליסטיש פון אָנהייב ביזן סוף, און פאַרצוימט דעם וועג יעדער מינדסטער פּראָבע דעם מאַרקסיזם צו פאַרדרייען אין אידעאַליזם אָדער פּאָזיטיוויזם.

*

אחוץ דעם הויפּט-ווערק „לודוויג פייערבאַך" פון ענגעלסן, קומען דאָ נאָך אַדיין ווי אַ צוגאָב עטלעכע אַרבעטן פון מאַרקס' און ענגעלס' שריפטן, דורך וועלכע די טעמע דיאַלעקטישער מאַטעריאַליזם קריגט אַ נאָך ברייטערע באַלייכטונג.

קודם-כל קומען מאַרקס' באַרימטע טעזיסן איבער פייערבאַכן, פון דעם יאָר 1845. אין זיין פאָרוואָרט צו „לודוויג פייערבאַך" רעקאָמענדירט ענגעלס די דאָזיקע טעזיסן מאַרקס' מיט אָט די ווערטער: „דאָס זענען אין איילעניש אָנגעוואָרפענע נאָטיצן פאַר שפּעטערער באַאַרבעטונג, און אַבסאָליוט נישט באַשטימט צום דרוק, זיי זענען אָבער גאָר נישט אָפּצושאַצן ווי דער ערשטער דאָקומענט אין וועלכן סע איז אויפגעלייגט געוואָרן דאָס גייניאַלע קערנדל פונעם נייעם וועלטבליק."

פונקט אַזוי געהערט אויך אַהער דער וויכטיקער פראַגמענט פון „פייערבאַך" וועלכן מע האָט געפונען צווישן ענגעלס' איבערגעלאָזטע שריפטן נאָך זיין טויט.

פֿון אַ גאָר הױכער מדרגה איז דאָ מאַרקס' אַרבעט „איבער דער געשיכטע פֿון פֿראַנצױזישן מאַטעריאַליזם". דאָס דאָזיקע קאַפּיטל איז דער „הײליקע פֿאַמיליע" האָט מאַרקס אַלײן געשריבן. אינעם פֿאָרװאָרט צו זײַן רוסישער „פֿײערבאַך"־איבערזעצונג (1892), דריקט זיך פּלעכאַנאָװ אױס װעגן דער דאָזיקער אַרבעט מאַרקס' מיט אָט די װערטער: „דאָס דאָזיקע קאַפּיטל איז ענג פֿאַרבונדן מיט דעם, װאָס ענגעלס זאָגט דאָ װעגן פֿײערבאַכן, און שטעלט מיט זיך פֿאָר אַ גענוג פֿאַרענדיקטע גאַנצקײט. לױט דער רײַכקײט פֿון געדאַנקען לאָזט עס װײַט־װײַט איבער הינטער זיך אַ גאָר היבשע צאָל זײַטן פֿון לאַנגעס באַרימטן װערק, אין װעלכן ער באַהאַנדלט דעם מאַטעריאַליזם פֿון דער נײַער צײַט. בפֿרט װילן מיר דער לײענער זאָל נעמען אין אַכט מאַרקס' אָנװײַז איבער דער פֿאַרבינדונג צװישן אוטאָפּישן סאָציאַליזם פֿון נײַנצנטן יאָרהונדערט און דעם פֿראַנצױזישן מאַטעריאַליזם פֿון אַכצנטן יאָרהונדערט".

צום סוף קומט דאָ נאָך צו ענגעלס' אַ לענגערע אַרומרעדונג װעגן מאַרקס' „קריטיק פֿון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע" (1859), אין װעלכער ענגעלס ברענגט אַרױס אין אַ העכסט־אינסטרוקטיװער פֿאָרם דעם װעג פֿון העגעלן צו מאַרקסן.

*

די איבערזעצונג פֿון „פֿײערבאַך" (װי אױך פֿון די אַנדערע אַרבעטן, װאָס גײען דאָ אַרײַן אין דעם בוך) איז געמאַכט געװאָרן פֿונעם דײַטשישן אָריגינאַל. זי איז אױך פֿאַרגליכן געװאָרן מיט דער נײַסטער, קאָרעקטער ענגלישער איבער־זעצונג פֿון „פֿײערבאַך" (אינטערנעשאָנאַל פּאָבלישערס, ניו יאָרק, 1935), און מיט אַ לעצטער רוסישער איבערזעצונג, װאָס דער מאַרקס־ענגעלס־לענין אינסטיטוט אין מאָסקװע האָט אַרױסגעגעבן (1934).

אַלע די אילומינירנדיקע אָנמערקונגען, מיט װעלכע סע איז דאָ פֿאַרזען דער טעקסט פֿון ענגעלס' „פֿײערבאַך", זענען אַריבערגענומען פֿון דער דער־מאָנטער רוסישער אױסגאַבע, פֿונעם מאַרקס־ענגעלס־לענין אינסטיטוט. די לענגערע אָנמערקונג צום ערשטן פֿון מאַרקס' טעזיסן איבער פֿײערבאַכן איז פֿונעם איבערזעצער. אױך איז דער נאָמען־רעגיסטער בײַם סוף פֿונעם בוך צונױפֿגעשטעלט געװאָרן פֿונעם איבערזעצער.

אַלץ דאָס, װאָס װערט דאָ אַרײַנגענומען צװישן קאַנטיקע קלאַמערן [ ], זענען דערגאַנצונגען און צוגאָבן פֿונעם איבערזעצער, כּדי דעם טעקסט בעסער צו דערקלערן.

ניו־יאָרק, 1938. ש. װײַנער

פאָרוואָרט

אינעם אריינפיר צו זיין „קריטיק פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע" (בערלין, 1859), דערציילט דאָרט קאַרל מאַרקס, ווי אַזוי מיר ביידע האָבן אין בריסל אין יאָר 1845 איינאיינעם גענומען זיך צום אויסאַרבעטן „דעם ווידעראַנאַנד צווישן אונדזער בליק" — די דורך מאַרקסן אויסגעאַרבעטע מאַטעריאַליסטישע קאָנצעפּציע פון געשיכטע — „און דעם אידעאָלאָגישן בליק פון דער דייטשישער פילאָסאָפיע, כדי זיך פאַקטיש אָפּצורעכענען מיט אונדזער פריערדיקן פילאָסאָפישן געוויסן. דער דאָזיקער פּלאַן איז אַדורכגעפירט געוואָרן אין דער פאָרם פון אַ קריטיק איבער דער נאָך־העגעלשער פילאָסאָפיע. ווען דער מאַנוסקריפּט, צוויי דיקע אָקטאַוואָ בענדער, איז שוין לאַנג געהאַט אָנגעקומען אין זיין פאַרלאַגס־אָרט אין וועסטפאַלען, האָבן מיר באַקומען די ידיעה, אַז געביטענע אומשטענדן האָבן נישט דערלאָזט אים אָפּצודרוקן. האָבן מיר דעם מאַנוסקריפּט גאַנץ גערן איבערגעלאָזט צו דער גריזשענדיקער קריטיק פון די מייז, ווי נאָר מיר האָבן דערגרייכט אונדזער הויפּט־ציל — דאָס קלאָר ווערן אונדזערס פאַר זיך אַליין." *

פון דעמאָלט אָן זענען שוין פאַרלאָפן איבער פערציק יאָר, און מאַרקס איז געשטאָרבן, נישט מאַכנדיק זיך קיין איינעם פון אונדז די געלעגנהייט צוריק אומצוקערן זיך צו דעם דאָזיקן ענין. וועגן אונדזער באַציאונג צו העגעלן ** האָבן מיר אויף טייל ערטער זיך יאָ אַפילו אַרויסגעזאָגט, דאָך אָבער קיינמאָל נישט אין אַן אַרומנעמענדיקער צונויפגעבונדנקייט. צו פייערבאַכן אָבער, וועלכער פורעמט אין טייל באַציאונגען דעם מיטלסטן רינג צווישן דער העגעלישער פילאָסאָפיע און אונדזער קאָנצעפּציע, האָבן מיר זיך קיינמאָל נישט אומגעקערט.

פאַר דער צייט האָט דער מאַרקסיסטישער וועלט־בליק געפונען אָנהענגער וויט איבער די גרענעצן פון דייטשלאַנד און אייראָפּע, און אין אַלע שפּראַכן פון דער ציוויליזירטער וועלט. פון דער צווייטער זייט לעבט איצט איבער די קלאַסישע דייטשישע פילאָסאָפיע אין אויסלאַנד, בפרט אין ענגלאַנד און סקאַנדינאַוויע, אַ מין ווידערגעבורט, און אַפילו אין דייטשלאַנד גופא הייבט אָפּנים אָן צו דער־

* דער דאָזיקער מאַנוסקריפּט איז אין 1932 אינגאַנצן כמעט — אַחוץ עטלעכע פאַרלוירן־געגאַנגענע קאַפּיטלען — פאַרעפנטלעכט געוואָרן דורכן מאַרקס־ענגעלס־לענין אינסטיטוט אין מאָסקווע, אונטערן טיטל „דייטשע אידעאָלאָגיע". איז אויך אין 1941 אַרויס אין אַמעריקע אין אַן ענגלישער איבערזעצונג.

** זע באַזונדערס מאַרקס' אויספיר וועגן העגעלס דיאַלעקטישער מעטאָדע אין פאַרגלייך מיט דער מאַרקסיסטישער, אינעם נאָכוואָרט צו דער צווייטער אויפלאַגע פון ערשטן באַנד „קאַפּיטאַל", ווי אויך ענגעלס' אַרומרעדונג אין זיין „אַנטי־דורינג".

עסן יענע בעטלערישע עקלעקטישע זופּ, וואָס ווערט דאָרט אין די אוניווערסיטעטן אויסגעלעפּלט אונטערן נאָמען פילאָסאָפיע.*

אונטער די אומשטענדן האָט זיך מיר אַלץ מער און מער אויסגעוויזן ווי נייטיק סע איז אַ קורצע, געבונדענע עקספּאָזיציע וועגן אונדזער באַציאונג צו דער העגעליאַנישער פילאָסאָפיע, אונדזער אָנהייב פון איר, אַזוי גוט ווי אונדזער איבעררייס מיט איר. און פּונקט אַזוי האָט זיך מיר אויסגעוויזן, אַז דורך אַ פולער אָנערקענונג פון יענעם איינפלוס וואָס פייערבאַך האָט בעת אונדזער שטורעם־ און דראַנג־פּעריאָד, מער פון איטלעך אַנדערן נאָך־העגעליאַנישן פילאָסאָף, געהאַט אויף אונדז, וועלן מיר אָפּצאָלן אונדזערן אַן ערן־חוב. איך האָב מיך דעריבער גערן אָנגעכאַפּט אין אָט דער געלעגנהייט, ווען די רעדאַקציע פון דער "Neue Zeit" האָט פאַרלאַנגט פון מיר אַ קריטישע אָרומרעדונג איבער שטאַרקעס בוך וועגן פייערבאַכן. מיין אַרבעט איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין העפט 4 און 5 פון יענער צייטשריפט אין יאָר 1886, און גייט איצט אַרויס אין אַ באַזונדערן רעווידירטן אָפּדרוק.

פאַרן אָפּשיקן אָט די שורות צום דרוק, האָב איך דעם אַלטן מאַנוסקריפּט פון 1845־1846 נאָכאַמאָל אויפגעזוכט און אים דורכגעקוקט. דער טייל איבער פייערבאַכן איז דאָרט נישט פאַרענדיקט. דער פאַרטיקער טייל באַשטייט פון אַ פאָרמולירונג וועגן דער מאַטעריאַליסטישער קאָנצעפּציע פון געשיכטע, וואָס באַווייזט נאָר, ווי נישט פולקום סע זענען געווען נאָך אונדזערע דעמאָלטדיקע קענטענישן אין עקאָנאָמישער געשיכטע. די קריטיק איבער פייערבאַכס דאָקטרין גופא פעלט אין אים; פאַרן איצטיקן ציל טויג זיך עס דעריבער נישט אויס. דערפאַר אָבער האָב איך אין מאַרקס' אַן אַלטן העפט געפונען עלף טעזיסן איבער פייערבאַכן, וועלכע ווערן דאָ אָפּגעדרוקט ווי אַ צוגאָב. דאָס זענען אין איילעניש אָנגעוואָרפענע נאָטיצן פאַר שפּעטערער באַאַרבעטונג, און אַבסאָליוט נישט באַשטימט צום דרוק, זיי זענען אָבער גאָר נישט אָפּצושאַצן ווי דער ערשטער דאָקומענט, אין וועלכן סע איז אָוועקגעלייגט געוואָרן דאָס געניאַלע קערנדל פונעם נייעם וועלט־בליק.

לאָנדאָן, פעברואַר 21, 1888.

פרידריך ענגעלס

* סע האָט דעמאָלט אין דייטשלאַנד געהאַלטן אין אויפבליען דער נעאָ־קאַנטיאַניזם.

I

פון העגעלן צו פייערבאַכן

דאָס פאַר אונדז ליגנדיקע ווערק * פירט אונדז צוריק צו אַ פּעריאָד, וואָס כאָטש לויט דער צייט נאָך ליגט ער הינטער אונדז נישט ווייטער אָפּגערוקט ווי אויף איין גאַנצן דור, איז ער אָבער דעם איצטיקן דור אין דייטשלאַנד אַזוי פרעמד געוואָרן, פּונקט ווי ער וואָלט שוין אַ גאַנצן יאָרהונדערט אַלט געווען. און דאָך איז עס געווען דער פּעריאָד פון דייטשלאַנדס צוגרייטונג צו דער רעוואָלוציע פון 1848, און אַלץ דאָס, וואָס איז זינט דעמאָלט ביי אונדז פאָרגעקומען, איז נאָר דער המשך פון 1848, די דורכפירונג בלויז פון דער צוואה און טעסטאַמענט פון דער רעוואָלוציע.

פּונקט ווי אין פראַנקרייך אינעם אכצנטן יאָרהונדערט, אַזוי אויך איז אין דייטשלאַנד אינעם ניינצנטן יאָרהונדערט די פילאָסאָפישע רעוואָלוציע געווען אַן אַריינפיר צו דער פּאָליטישער איבערקערעניש. אָבער ווי פאַרשידן די ביידע [פילאָסאָפישע רעוואָלוציעס] האָבן אויסגעזען! די פראַנצויזן שטייען אין אָפענעם קאַמף מיט דער גאַנצער אָפיציעלער וויסנשאַפט, מיט דער קירך, אָפט אויך מיט דער מלוכה; זייערע שריפטן ווערן געדרוקט אויף יענער זייט גרענעץ, אין האָלאַנד אָדער ענגלאַנד, און זיי אַליין קומט דאָדורך גאַנץ אָפט אויס איינצוזיצן אין דער באַסטיל. אקעגן אָבער, די דייטשן — פּראָפעסאָרן, פון דער מלוכה באַשטימטע לערער פאַר דער יוגנט, זייערע שריפטן אָנערקענטע לערנביכער, און דאָס פאַרענדיקטע סיסטעם פון דער גאַנצער [פילאָסאָפישער] אַנטוויקלונג, דאָס העגעליאַנישע סיסטעם, איז ביז אַ געוויסער מאָס אפילו דערהויבן געוואָרן צום ראַנג פון אַ קיניגלעך־פּרייסישער מלוכה־פילאָסאָפיע! און הינטער אָט די פּראָפעסאָרן, הינטער זייערע פּעדאַנטיש־טונקעלע ווערטער, אין זייערע אומגעלומפּערטע, נודנע פראַזן זאָל זיך עס די רעוואָלוציע האָבן באַהאַלטן? צי זענען דען נישט גראָד יענע לייט, וואָס האָבן זיך גערעכנט דעמאָלט פאַר די רעפּרעזענטאַנטן פון דער רעוואָלוציע, די ליבעראַלן, געווען די פאַרביסנסטע קעגנער פון אָט דער קאָפּ־צעטומלענדיקער פילאָסאָפיע? דאָס אָבער וואָס סיי די מלוכה, סיי די ליבעראַלן האָבן נישט געזען, אָט דאָס האָט שוין אין 1833 איין מענטש ווינציקסטנס יאָ געזען, און געהייסן האָט ער היינריך היינע.**

* Ludwig Feuerbach, by C. N. Starcke, Ph.D., Stuttgart, Ferd. Enke. 1885. (ענגעלס)

** ענגעלס האָט דאָ אינזינען די אַרטיקלען וועגן דייטשלאַנד פונעם באַרימטן דייטשישן פּאָעט היינע, אין וועלכע ער האָט פאַר די פראַנצויזן אויפגעקלערט די קולטור־געשיכטע פונעם דייטשישן פאָלק. ער טיילט זי איין אין דריי טיילן: 1) פאַר לוטערן; 2) נאָך לוטערן ביז קאַנטן; 3) פון קאַנטן ביז העגעלן. אין אָט די אַרטיקלען זיינע האָט ער געגעבן אַ כאַראַקטעריסטיק פון דער דייטשישער פילאָסאָפיע און די ראָלע וואָס זי האָט געשפּילט. דאָרטן איז פאַראַן אָט דער באַרימטער זאַץ היינעס: „אונדזער פילאָסאָפישע רעוואָלוציע איז פאַרענדיקט. העגעל האָט איר גרויסן צירקל אָפּגעשלאָסן.״

לאָמיר נעמען א ביישפּיל. קיין שום אַנדער פילאָסאָפישע הנחה האָט נישט ארויסגערופן קיין גרעסערן דאַנק פון שמאָלקעפּיקע רעגירונגען און דעם צאָרן פון פּונקט אַזוינע שמאָלקעפּיקע ליבעראַלן, ווי העגעלס באַרימטע הנחה: „אַלץ וואָס איז רעאַל, איז שכלדיק, און אַלץ וואָס איז שכלדיק, איז רעאַל.״ איז דאָס בפירוש געווען דאָך א פאַרהייליקונג פון אַלצדינג וואָס עקזיסטירט, א פילאָסאָפישע ברכה דעם דעספּאָטיזם, דער פּאָליציייאישער מלוכה, אַדמיניסטראַטיווער יוסטיץ, צענזור. אָט אַזוי האָט עס פרידריך ווילהעלם דער דריטער * פאַרשטאַנען, און אַזוי אויך זיינע אונטערטאַנען. ביי העגעלן אָבער איז בשום אופן נישט אַלץ וואָס עקזיסטירט אויך רעאַל, אָן שום ווייטערע קוואַליפיקאַציעס. דעם אַטריבוט ** פון רעאַלקייט פאַרמאָגט ביי אים נאָר דאָס, וואָס איז באַגלייך אויך נויטווענדיק: „אין איר אַנטוויקלונג ווייזט די רעאַלקייט אַרויס איר נויטווענדיקייט.״ אַבי וואָסער מלוכה־אַקט — העגעל אַליין ברענגט א משל וועגן א „געוויסער שטייער־רעגולאַציע״— אָן שום ווייטערע קוואַליפיקאַציעס איז פאַר אים דעריבער בשום אופן אויך נישט קיין רעאַלקייט. דאָס אָבער וואָס איז נויטווענדיק, ווייזט זיך אין דער לעצטער אינסטאַנץ אַרויס, אַז סע איז אויך שכלדיק, און אויף דער דעמאָלטדיקער פּרייסישער מלוכה אָנגעווענדט, מיינט בכן די העגעליאַנישע הנחה אָט דאָס בלויז: יענע מלוכה איז ראַציאָנאַל, איז אין הסכם מיטן שכל, אויף אַזוי פיל, אויף וויפיל זי איז נויטווענדיק. און אויב זי זעט אונדז דאָך אויס שלעכט צו זיין, און זי עקזיסטירט פאָרט, נישט קוקנדיק אויף דעם, וואָס זי איז שלעכט, האָט די שלעכטקייט פון דער רעגירונג געפונען איר באַרעכטיקונג און דערקלערונג אין דער צונויפשטימיקער שלעכטקייט פון די אונטערטאַנען. די דעמאָלטדיקע פּרייסן האָבן געהאַט אַזאַ רעגירונג, ווי זיי האָבן פאַרדינט.

נו, איז לויט העגעלן נאָך די רעאַלקייט אָבער בשום אופן נישט קיין אַטריבוט, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר א געגעבענעם סאָציאַלן אָדער פּאָליטישן סדר, אונטער אַלע אומשטענדן און פאַר אַלע ציטן. פאַרקערט גאָר, די רוימישע רעפּובליק איז געווען רעאַל, אָבער אויך די רוימישע אימפּעריע, וואָס האָט זי פאַרביטן, איז געווען רעאַל. די פראַנצויזישע מאָנאַרכיע איז אין 1789 געוואָרן אַזוי אומרעאַל, ד. ה., אַזוי באַרויבט פון יעדער נויטווענדיקייט, אַזוי נישט שכלדיק, אַז זי האָט דורך דער גרויסער רעוואָלוציע, פון וועלכער העגעל האָט תמיד גערעדט מיט דער העכסטער באַגייסטערונג, געמוזט צעשטערט ווערן. אין אָט דעם פאַל איז דעריבער די מאָנאַרכיע געווען דאָס אומרעאַלע און די רעוואָלוציע דאָס רעאַלע. און אָט אַזוי ווערט אינעם גאַנג פון דער אַנטוויקלונג אַלץ דאָס, וואָס איז פריער געווען רעאַל — אומרעאַל, און פאַרלירט זיין נויטווענדיקייט, זיין רעכט אויף עקזיסטענץ, זיין שכלדיקייט. אויפן אָרט פון דער אָפּשטאַרבנדיקער רעאַלקייט טרעט אויף א נייע לעבנס־פעיאיקע רעאַלקייט — פרידלעך, אויב דאָס אַלטע איז גענוג פאַרשטענדיק אָפּצושטאַרבן אָן

* האָט געהערשט אין פּרייסן פון 1797 ביז 1840.

** אַטריבוט — די אייגנשאַפט פון א זאַך, וואָס איז אומאָפּטיילבאַר פון דער זאַך, און איז אומצערייסבאַר מיט איר פאַרבונדן. למשל, דיאַלעקטישער מאַטעריאַליזם האַלט באַוועגונג פאַר איינעם פון די גרונט־אַטריבוטן פון מאַטעריע: סע איז נישטאָ קיין מאַטעריע אָן קיין באַוועגונג.

אַ געראַנגל, — דורך געוואַלט, אויב זי שטעלט זיך אַקעגן דער דאָזיקער נויטווענדיקייט. און אַט אַזוי דרייט זיך די העגעליאַנישע הנחה גופא איבער דורך דער העגעליאַנישער דיאַלעקטיק אין איר [איינענעם] היפּוך: אַלץ דאָס, וואָס איז אין דער ספערע פון דער מענטשלעכער געשיכטע רעאַל, ווערט מיט דער צייט נישט שכלדיק, און איז דעריבער שוין לויט זיין דעטערמינירטקייט נאָך נישט שכלדיק, איז פון פריער נאָך מיט נישט שכלדיקייט באַהאַפטן, און אַלץ דאָס וואָס איז אין די מענטשלעכע מוחות שכלדיק, איז דעטערמינירט רעאַל צו ווערן, ווי שטאַרק דאָס זאָל נישט זיין אין קאָנטראַדיקציע צו דער באַשיימפּערלעך עקזיסטירנדיקער רעאַלקייט. די הנחה וועגן דער שכלדיקייט פון אַלעם דעם, וואָס איז רעאַל פאַרוואַנדלט זיך, לויט אַלע כּללים נאָך פון דער העגעליאַנישער דענק־מעטאָדע, אין דער אַנדערער הנחה: אַלץ דאָס, וואָס עקזיסטירט, איז ווערט, סע זאָל אומקומען.*

אָבער דווקא אין דעם ליגט דער אמתער באַדייט און דער רעוואָלוציאָנערער כאַראַקטער פון דער העגעליאַנישער פילאָסאָפיע (צו וועלכער מיר מוזן זיך דאָ באַגרענעצן, ווי צום אָפּשלוס פון דער גאַנצער [פילאָסאָפישער] באַוועגונג זינט קאַנטן), וואָס זי האָט איינמאָל פאַר אַלעמאָל געגעבן אַ טויטקלאַפּ צו יעדן געדאַנק וועגן דער פינאַלקייט פון אַלע רעזולטאַטן פונעם מענטשלעכן דענקען און אַקטיווקייט. דער אמת, וואָס דאַרף דערקענט ווערן אין דער פילאָסאָפיע, איז ביי העגעלן שוין נישט מער אַ זאַמלונג פון פאַרטיקע דאָגמאַטישע הנחות, וואָס וויבאַלד איינמאָל אויסגעפונען, דאַרף מען זיי בלויז אויסלערנען אויף אויסנווייניק. דער אמת איז איצט געלעגן אינעם פּראָצעס פון דער דערקענטעניש גופא, אין דער לאַנגער היסטאָרישער אַנטוויקלונג פון דער וויסנשאַפט, אויפהייבנדיק זיך פון דער נידער צו אַלץ העכערע שטאַפּלען פון דערקענטעניש, קיינמאָל אָבער נישט דערגרייכנדיק, דורכן אויסגעפינען אַן אַזויגערופענעם אַבסאָליוטן אמת**, אַזאַ פּונקט, פון וואַנעט זי קען מער ווייטער נישט גיין, און וואו סע בלייבט איר נישט מער איבער, ווי נאָר די הענט אויפן שויס אַנידערצולייגן און צו באַוווּנדערן דעם אַבסאָליוטן אמת, צו וועלכן זי האָט זיך דערשלאָגן. און ווי אין דער ספערע פון פילאָסאָפיע, אַזוי אויך אין יעדער אַנדער דערקענטעניש, און אין דער ספערע פון פּראַקטישע מעשים. פּונקט אַזוי וויניק ווי די דערקענטעניש, קאָן אויך די געשיכטע נישט געפינען איר פולשטענדיקע פאַרענדיקונג אין אַ פולקומען אידעאַלן צושטאַנד פון דער מענטשהייט; אַ פולקומע געזעלשאַפט, אַ פולקומע „מלוכה” זענען זאַכן וואָס קענען נאָר עקזיסטירן אין דער פאַנטאַזיע. פאַרקערט נאָר, אַלע היסטאָרישע צושטענדן, קומענדיק איינער נאָכן אַנדערן, זענען בלויז נאָר פאַראיבערגייענדיקע שטאַפּלען אינעם אומענדלעכן אַנטוויקלונגס־גאַנג פון דער מענטשלעכער געזעלשאַפט פון דער נידער צום העכערן. יעדער שטאַפּל איז נויטווענדיק, און איז דעריבער באַרעכטיקט פאַר דער צייט און באַדינגונגען, וואָס זיי האָט ער צו פאַרדאַנקען

* מעפיסטאָפעלס ווערטער אין געטהעס „פאַוסט”: „אַלעס וואָס ענטסטעהט, איזט ווערט, דאַס עס צוגרונדע געהט.”

** ענגעלס האָט דאָ אינזינען די מעטאַפיזישע קאָנצעפּציע וועגן אַבסאָליוטן אמת, ווי אַ פאַרענדיקטע, אויסשעפּנדיקע דערקענטעניש, אַן אומפאַרענדערלעכע פאַר אַלע צייטן.

זיין אויפטום. ער ווערט אָבער וואַקלדיק און אומבאַרעכטיקט לגבי די נייע און העכערע באַדינגונגען, וואָס אַנטוויקלען זיך ביסלעכווייז אין זיין אייגענער שויס. ער מוז מאַכן אָרט פאַר אַ העכערן שטאַפּל, וואָס אויך אויף אים וועט קומען די רייע פאַר ירידה און אונטערגאַנג. פּונקט ווי די בורזשואַזיע האָט דורך דער גרויס־אינדוסטריע, קאָנקורענץ און דעם וועלט־מאַרק פּראַקטיש צעשטערט אַלע סטאַבילע, פון דורות פאַרהייליקטע אינסטיטוציעס, פּונקט אַזוי צע־שטערט די דאָזיקע דיאַלעקטישע פילאָסאָפיע אַלע פאַרשטעלונגען וועגן אַ פינאַלן אַבסאָליוטן אמת, און וועגן אַן אַבסאָליוטן צושטאַנד פון דער מענטשהייט, וואָס שטימט זיך צונויף מיט דעם דאָזיקן אַבסאָליוטן אמת. פאַר דער דיאַלעקטישער פילאָסאָפיע איז נישטאָ קיין שום פינאַלס, אַבסאָליוטס, הייליקס. פאַר אַלצדינג און אין אַלצדינג זעט זי אונטערגאַנג, און נישטאָ פאַר איר קיין שום אַנדער זאַך, ווי נאָר דער אומאויפהערלעכער פּראָצעס פון אויפקומען און פאַרגיין, דער אָן־אַ־סופיקער אויפשטייג פונעם נידעריקערן צום העכערן. זי אַליין [די דיאַלעקטישע פילאָסאָפיע] איז אַן אָפּשפּיגלונג בלויז פון אָט דעם פּראָצעס אינעם דענקענדיקן מאַרך. זי האָט אָן שום ספק אויך אַ קאָנסערוואַטיווע זייט: זי אָנערקענט די באַרעכטיקונג פון באַשטימטע דערקענטעניש־ און געזעלשאַפט־שטאַפּלען, וואָס שטימען מיט זייער צייט און זייערע אומשטענדן, אָבער נישט מער. דער קאָנסערוואַטיזם פון דעם דאָזיקן אַרט וועלט־בליק איז רעלאַטיוו, זיין רעוואָלוציאָנערער כאַראַקטער איז אַבסאָליוט — דאָס איינציקע אַבסאָליוטע, וואָס ער אָנערקענט.

מיר דאַרפן זיך דאָ נישט אַריינלאָזן אין דער פראַגע, צי אָט דער אַרט וועלט־בליק שטימט זיך לגמרי צונויף מיטן איצטיקן צושטאַנד פון דער נאַטור־וויסנשאַפט, וועלכע זאָגט פאָראויס פאַר דער ערד אַ מעגלעכן סוף, און פאַר אירע באַוואוינער אַ גאַנץ זיכערן סוף, וואָס אָנערקענט אַזוינאַך, אַז אויך פאַר דער מענטשלעכער געשיכטע וועט נישט נאָר אַן אַרויפגייענדיקער נאָר אויך אַן אַראָפּגייענדיקער צווייג זיין. יעדנפאַלס געפינען מיר זיך נאָך היפּשלעך ווייט פון יענעם קער־פּונקט, פון וואַנעט די געשיכטע פון דער געזעלשאַפט וועט אָנהייבן גיין באַרג־אַראָפּ, און מיר קאָנען צו דער העגעלשער פילאָסאָפיע קיין טענות נישט האָבן, פאַרוואָס זי האָט זיך נישט פאַרנומען מיט אַן ענין, וואָס די נאַטורוויסנשאַפט האָט אין איר צייט נאָך אַפילו נישט געהאַט געשטעלט אויפן טאָג־אָרדענונג.

וואָס דאָ דאַרף אָבער פאַקטיש יאָ געזאָגט ווערן, איז אָט וואָס: די אַנט־וויקלונג [פון דער דיאַלעקטישער פילאָסאָפיע] ווי מיר האָבן זי דאָ פריער באַ־שריבן, איז אַ סך שאַרפער ווי ביי העגעלן. זי איז אַ נויטווענדיקער אויספיר פון זיין מעטאָדע, העגעל אַליין אָבער האָט דעם אויספיר נישט געמאַכט אַזוי בולט. און דאָס, צוליב דעם פּשוט, וואָס ער איז געניט געווען צו שאַפן אַ סיסטעם, און לויטן טראַדיציאָנעלן נוסח נאָך, האָט אַ פילאָסאָפישע סיסטעם זיך געמוזט פאַרענדיקן מיטן אַן אַבסאָליוטן אמת פון אַזאַ אָדער אַן אַנדער מין. דעריבער, ווי שטאַרק העגעל זאָל נישט האָבן באַטאָנט, בפרט אין זיין „לאָגיק", אַז אָט דער אייביקער אמת איז נישט עפּעס אַנדערש ווי נאָר אַ לאָגישער, ד. ה., דער היסטאָרישער פּראָצעס גופא, איז ער פונדעסטוועגן געווען געניט דעם דאָזיקן פּראָצעס צו דערפירן ביז צו אַ סוף, וואָרעם ער גענץ־ווי

האָט ער דאָך מיט זיין סיסטעם געמוזט פֿאַרענדיקן. אין דער „לאָגיק״ קאָן ער דעם דאָזיקן סוף ווידער מאַכן פֿאַר אַן אָנהייב, דערפֿאַר וואָס דער אויסגאַנג־פּונקט דאָרטן, די אַבסאָליוטע אידייע * — וואָס איז נאָר אויף אַזוי פֿיל אַבסאָליוט, אויף וויפֿיל ער ווייסט וועגן איר אַבסאָליוט גאָרנישט וואָס צו זאָגן — „פֿאַרדרויסנט״ זיך, ד. ה., ווערט מגולגל אין נאַטור, און קומט שפּעטער ווידער צוריק צו זיך אַליין אינעם גייסט, ד. ה., אינעם דענקען און אין דער געשיכטע. ביים סוף אָבער פֿון זיין גאַנצער פֿילאָסאָפֿיע איז אַזאַ מין צוריקקער צום אָנהייב מעגלעך אויף איין וועג נאָר. און דאָס איז, דורך דעם, וואָס מע שטעלט זיך פֿאָר דעם סוף פֿון דער געשיכטע אָט אַזוי: די מענטשהייט איז צוגעקומען צו דער דערקענטעניש פֿון אָט דער אַבסאָליוטער אידייע, און מע דערקלערט, אַז אָט די דערקענטעניש פֿון דער אַבסאָליוטער אידייע איז דער־גרייכט געוואָרן אין דער העגעלשער פֿילאָסאָפֿיע. אויף אָט אַזאַ אופֿן ווערט דער גאַנצער דאָגמאַטישער אינהאַלט פֿונעם העגעלשן סיסטעם דערקלערט פֿאַר אַן אַבסאָליוטן אמת, להיפּוך צו זיין דיאַלעקטישער מעטאָדע, וועלכע וואַרפֿט אָפּ יעטווידע דאָגמאַטישקייט. דערמיט ווערט די רעוואָלוציאָנערע זייט דערשטיקט אונטער דער איבערגעוואַקסענער קאָנסערוואַטיווער זייט. און דאָס זעלבע וואָס קומט פֿאָר מיט דער פֿילאָסאָפֿישער דערקענטעניש, קומט אויך פֿאָר מיט דער היסטאָרישער פּראַקטיק. די מענטשהייט, וואָס איז אין העגעלס פּערזאָן דער־גאַנגען צום אויסאַרבעטן אַן אַבסאָליוטע אידייע, האָט אויך אין דער פּראַקטיק שוין געמוזט האָבן געקומען אַזוי ווייט, אַז זי זאָל אָט די אַבסאָליוטע אידייע קענען דורכפֿירן אין דער רעאַלקייט. די פּראַקטישע פּאָליטישע פֿאָדערונגען פֿון דער אַבסאָליוטער אידייע צו די מענטשן פֿון דער געגעבענער צייט טאָרן זיך דעריבער נישט צו ווייט אויסציען. און אָט אַזוי געפֿינען מיר צום סוף פֿון דער „רעכטס־פֿילאָסאָפֿיע״, אַז די אַבסאָליוטע אידייע דאַרף זיך רעאַליזירן אין יענער מאָנאַרכיע, אַ באַזירטע אויף שטאַנדן, וועלכע פֿרידריך ווילהעלם דער דריטער האָט זיינע אונטערטאַנען אַזוי עקשנותדיק אָבער אַן שום האַפֿט צוגעזאָגט,** ד. ה., אין אַ באַגרענעצטער, געמעסיקטער, אומדירעקטער ממשלה פֿון די פֿאַרמעגנדיקע קלאַסן, צוגעפּאַסט צו די דעמאָלטדיקע קליינבירגערלעכע קאָנדיציעס אין דייטשלאַנד. און דערביי ווערט נאָך דאָרט פֿאַר אונדז אויף אַ שפּעקולאַטיוון אופֿן דעמאָנסטרירט די נויטווענדיקייט פֿון דער פּריצימשאַפֿט.

די אינעווייניקסטע נויטווענדיקייטן פֿונעם סיסטעם זענען דעריבער אַליין שוין גענוג צו דערקלערן, פֿאַרוואָס אַזאַ דורך און דורך רעוואָלוציאָנערע דענק־מעטאָדע האָט אַרויסגעבראַכט אַזאַ שטאַרק־געצוימטן פּאָליטישן אויספֿיר. די ספּעציפֿישע פֿאָרם פֿון אָט דעם אויספֿיר שטאַמט קודם כל דערפֿון, וואָס העגעל איז געווען אַ דייטש, און פּונקט ווי זיין צייט־חבר געטע, איז אויך אים פֿון הינטן נאָכגעהאָנגען אַ שטיק פֿיליסטערישער צאָפּ. געטע ווי העגעל זענען איטלעכער אין זיין ספֿערע געווען אַן אָלימפּישער צעאוס, אָבער פֿון דער דייטשישער פֿיליסטערישקייט זענען זיי ביידע נישט אינגאַנצן פֿריי געווען.

דאָס אַלץ האָט נישט געשטערט פֿונדעסטוועגן דער העגעלשער פֿילאָסאָפֿיע

* אונטער אָט דער קאָנצעפּציע, באַהאַלט זיך ביי העגעלן די קאָנצעפּציע וועגן גאָט.

** כדי דאָס פֿאָלק צו באַגייסטערן פֿאַרן קאַמף קעגן נאַפּאָלעאָנען — 1813 און 1815.

אן אומפארגלייכלעך גרעסער פעלד ארומצוכאפן ווי וואסער סע איז פריערדיק סיסטעם, און אויף אט דעם פעלד צו אנטוויקלען אזא עשירות פון געדאנקען, פון וואס מע ווערט נאך היינט אפילו געפלעפט. פענאמענאלאגיע פון גייסט * (וואס מע וואלט געקענט אנרופן א פאראלעל פון דער עמבריאלאגיע און דער פאלעאנטאלאגיע פונעם גייסט, אן אנטוויקלונג פונעם אינדיווידועלן באוווסט־זיין דורך זיינע פארשידענע שטאפלען, גענומען ווי אן אפגעקירצטע רע־פראדוקציע פון די שטאפלען, וועלכע דער מענטשלעכער באוווסטזיין איז היסטאריש דורכגעגאנגען), לאגיק, נאטור־פילאסאפיע, פילאסאפיע פונעם גייסט, און די לעצטע פונאנדערגעארבעט ווידער אין אירע באזונדערע היסטארישע אונטער־אפטיילונגען: פילאסאפיע פון געשיכטע, פון רעכט, פון רעליגיע, געשיכטע פון פילאסאפיע, עסטעטיק, א. אז. וו. — אויף אט די אלע פארשידענע היסטארישע פעלדער האט העגעל געזוכט אויסצוגעפינען און צו דעמאנסטרירן דעם פאדעם פון דער אנטוויקלונג, וואס גייט דורך זיי אדורך. און אזוי ווי ער איז נישט נאר א שעפערישער געני געווען, נאר אויך א מאן פון ענציקלאפעדישער געלערנטקייט, איז ער אומעטום, אין אלע זיינע ווערק, געווען עפאכעמאכנדיק.** פארשטייט זיך, אז צוליב דער נויטווענדיקייט פאר „סיסטעמען" האט ער גאנץ אפט געמוזט אנקומען צו יענע פארגוואלטיקנדיקע [טעארעטישע] קאנ־סטרוקציעס, קעגן וועלכע זיינע קעגנערישע קארליקעס הייבן אויף נאך היינט אפילו אזא מוראדיק געשריי. אבער אט די קאנסטרוקציעס זענען נאר די ראמען און די רישטאוואניעס פון זיינע ווערק. פטרט מען לעבן זיי נאר קיין איבעריקע צייט נישט, נאר מען דרינגט טיפער אריין אין דעם גראנדיעזן בנין, געפינט מען דעמאלט אן א שיעור אוצרות, וואס האבן אפילו נאך היינט נישט פארלוירן זייער פולע חשיבות. ביי אלע פילאסאפן איז דווקא דאס „סיסטעם" דאס פאר־איבערגייענדיקע, און איינפאך דערפאר טאקע, ווייל סע קומט־אויף אוים אן אומפאראיבערגייענדיק באדערפעניש אינעם מענטשלעכן גייסט — דאס באַ־דערפעניש גובר צו זיין אלע קאנטראדיקציעס. וויבאלד אלע קאנטראדיקציעס וואלטן אבער איינמאל פאר אלעמאל באזייטיקט געווארן, וואלטן מיר דאך צום אזויגערופענעם אבסאליוטן אמת צוגעקומען: די וועלט־געשיכטע וואלט דעמאלט זיך פארענדיקט, און געמוזט דאך ווייטער אנגיין, כאטש סע וואלט איר שוין מער גאר נישט געבליבן וואס צו טון — הכלל א נייע נישט־געלייזטע קאנטראַ־דיקציע. אזוי גיך אבער ווי מיר האבן איינמאל איינגעזען — און קיינער האט דאך נאך אלעמען נישט מער פון העגעלן געהאלפן אונדז דאס איינצוזען — אז אזוי אוועקצושטעלן די אויפגאבע פון דער פילאסאפיע [ד. ה., פאדערן פון דער פילאסאפיע זי זאל לייזן אלע קאנטראדיקציעס], הייסט נישט מער, ווי די אויפגאבע, אז אן איינצלנער פילאסאף זאל אויפטון דאס, וואס נאר די גאנצע מענטשהייט אין איר פראגרעסירנדיקער אנטוויקלונג קען אויפטון — אזוי גיך ווי מיר זעען דאס איין, נעמט אויך א סוף צו דער גאנצער פילאסאפיע אינעם ביזאהעריקן זין פון דעם ווארט. מע לאזט לויפן דעם „אבסאליוטן אמת", וואס

* דער נאמען פון איינס פון העגעלס סאמע וויכטיקסטע ווערק.

** אין א בריוו צו פ. א. לאנגע אין יאר 1865 פארענדיקט ענגעלס מיט אט די ווערטער: „איך בין נאטירלעך שוין מער קיין העגעליאנער נישט, פיל נאך אלץ אבער צו אים גרויס פיעטעט און האלט שטארק פון דעם אלטן קאלאסאלן קערל."

קען נישט אויף אַט דעם וועג און דורך איטלעך איינעם יחיד דערגרייכט ווערן, און מע יאָגט זיך אַנשטאָט דעם נאָך די צו דערגרייכנדיקע רעלאַטיווע אמתן, אויפן וועג פון די פּאָזיטיווע וויסנשאַפטן, און צו דער סומירונג פון זייערע רעזולטאַטן דורך דער פאַרמיטלונג פונעם דיאַלעקטישן דענקען. מיט העגעלן פאַרענדיקט זיך בכלל די פילאָסאָפיע: פון איין זייט, ווייל ער האָט אין זיין סיסטעם אויפן גרויסאַרטיקסטן אופן צונויפגענומען איר גאַנצע אַנטוויקלונג, און פון דער צווייטער זייט, ווייל ער האָט אונדז, כאָטש אומבאַוווּסטזיניק אַפילו, געוויזן דעם וועג, וואָס פירט אַרויס פון דעם דאָזיקן לאַבירינט פון סיסטעמען צו אַ רעאַלן פּאָזיטיוון דערקענען די וועלט.

מע קען זיך פאָרשטעלן וואָסער אומגעהייערן עפעקט דאָס דאָזיקע סיסטעם העגעלס האָט געמוזט האָבן אין דייטשלאַנדס פילאָסאָפיש־באַפאַרבטער אַטמאָספערע. סע איז געווען אַ טריאומפאַלע פּראָצעסיע, וואָס האָט געדויערט צענדליקער יאָרן, און איז מיט העגעלס טויט בכלל נישט געקומען צו קיין אָפּשטעל. פאַרקערט גאָר, ערשט דווקא פון 1830 ביז 1840 קומט די „העגעלעריי" צו עקסקלוסיווער הערשאַפט, וואָס שטעקט אַפילו מער אָדער מינער אָן זיינע קעגנער. גראָד אין אַט דער צייט דרינגען אריין די העגעלשע בליקן ווייט און ברייט, באַוווּסטזיניק אָדער אומבאַוווּסטזיניק, אין די פאַרשידנסטע וויסנשאַפטן, און זאַפּן זיך אויך אַדורך דורך דער פּאָפּולערער ליטעראַטור און דער טאָג־פּרעסע, פון וועלכער דאָס דורכשניטלעך „געבילדעטע באַוווּסטזיין" שעפּט אַרויס שטאָף פאַר זיינע געדאַנקען. אָבער אַט דער נצחון אויפן גאַנצן פראָנט איז בלויז געווען אַ פאָרשפּיל צו אַן אינעווייניקסטן קאַמף.

ווי מיר האָבן שוין געזען, האָט העגעלס לערע, אינגאַנצן גענומען, געלאָזט איבערגענוג פּלאַץ פאַרן צונויפטרעפן זיך פון די פּראַקטישע בליקן פון די סאַמע פאַרשידנסטע פּאַרטייען. און פּראַקטיש זענען אין דעמאָלטדיקן דייטשלאַנד געווען קודם־כל צוויי זאַכן: רעליגיע און פּאָליטיק. ווער סע האָט געלייגט דאָס הויפּטגעוויכט אויף העגעלס סיסטעם האָט געקענט גאַנץ נישקשהדיק קאָנסערוואַטיוו זיין אין ביידע ספערן [אי אין רעליגיע, אי אין פּאָליטיק]; דער ווידער וואָס האָט געזען דעם עיקר אין דער דיאַלעקטישער מעטאָדע, אָט דער האָט געקענט סיי פּאָליטיש סיי רעליגיעז געהערן צו דער סאַמע עקסטרעמסטער אָפּאָזיציע. נישט קוקנדיק אויף די גאַנץ אָפטע אויסברוכן פון רעוואָלוציאָנערן צאָרן אין זיינע ווערק, איז העגעל אַליין, בכלל גענומען, געווען מער גענייגט צו דער קאָנסערוואַטיווער זייט. האָט דאָך אים זיין סיסטעם געקאָסט אַ סך מער „זויערע אַרבעט פונעם געדאַנק", ווי זיין מעטאָדע. אַרום סוף דרייסיקער יאָרן טרעט אַלץ מער און מער אַרויס אין פראָנט די שפּאַלטונג אין זיין שולע. אין זיין קאַמף מיט די פּיעטיסטישע אָרטאָדאָקסן און פעאָדאַלע רעאַקציאָנערן האָט דער לינקער פליגל,* די אַזוי־גערופענע יונג־העגעליאַנער, אויפגעגעבן איין שטיק נאָכן אַנדערן פון יענער פילאָסאָפיש־אַריסטאָקראַטישער צוריקגעהאַלטנ־

* להיפוך צו די רעכטע העגעליאַנער, וואָס האָבן פאַרטיידיקט די קאָנסערוואַטיווע בליקן און געשטיצט די אויטאָקראַטיע, די פּריווילעגירטע פּאָזיציע פון דער פּריציםשאַפט און פון דער הערשנדיקער רעליגיע (פּראָטעסטאַנטיזם), האָבן די יונגע אָדער לינקע העגעליאַנער, מיט ברונאָ באַוער בראש געשטרעבט צו מאַכן פון העגעלס פילאָסאָפיע אַטעיסטישע און רעוואָלוציאָנערע אויספירן.

קיים בנוגע די ברענענדיקע טאָג־פראַגן, צוליב וועלכן די רעגירונג האָט ביז דעמאָלט טאָלערירט זייער לערע און זי אפילו פּראָטעזשירט. און ווען דער אָרטאָדאָקסישער פּיעטיזם און די אַבסאָליוטיסטיש־פעאָדאַלע רעאַקציע איז אין 1840 מיט פרידריך ווילהעלם דעם פערטן אַרויף אויפן טראָן, איז געוואָרן אומ־פאַרמיידלעך דאָס אָפענע שטעלן זיך אויף דער זייט פון דער אָדער יענער פּאַרטיי. דער קאַמף ווערט נאָך געפירט מיט פילאָסאָפישע כלי־זיין, אָבער נישט מער פאַר אַבסטראַקטע פילאָסאָפישע צילן. סע גייט דירעקט שוין אין דער צעשטערונג פון דער געירשנטער רעליגיע און פון דער עקזיסטירנדיקער מלוכה. און כאָטש די „דויטשע יאַרביכער" האָבן נאָך די פּראַקטישע ענדצילן דער עיקר אַרויסגעבראַכט אין פילאָסאָפישער פאַרקליידונג, אַנטפּלעקט זיך אָבער די יונג־העגעליאַנישע שולע אין דער „רייניש צייטונג" פון 1842 * דירעקט ווי די פילאָסאָפיע פון דער אויפשטייגנדיקער ראַדיקאַלער בורזשואַזיע, און נוצט דאָס פילאָסאָפישע מענטעלע נאָר כדי אָפּצונאַרן די צענזור.

פּאָליטיק איז אָבער דעמאָלט געווען אַ זייער דערנערדיק פעלד, איז דעריבער דער הויפּט־קאַמף געפירט געוואָרן קעגן רעליגיע; דער דאָזיקער קאַמף, בפרט זינט 1840, איז אומדירעקט אויך אַ פּאָליטישער קאַמף געווען. שטראַוס' „דאָס לעבן פון יעזוס", אַרויס אין 1835, האָט דעם ערשטן שטויס געגעבן. אַנטקעגן דער טעאָריע, וואָס ווערט דאָרטן אַנטוויקלט וועגן דער אויספאָרעמונג פון די עוואַנגעלישע מיטאָסן, טרעט שפּעטער ברונאָ באַוער אַרויס מיטן אויפווייז, אַז אַ גאַנצע רייע עוואַנגעלישע מעשׂות זענען דורך די מחברים אַליין פאַבריצירט געוואָרן. די מחלוקה צווישן זיי ביידע איז אונטער אַ פילאָסאָפישן שלייער געפירט געוואָרן ווי אַ קאַמף צווישן „זעלבסטבאַוווּסטזיין" און „סובסטאַנץ".** די פראַגע וועגן דעם צי די עוואַנגעלישע מעשׂות וועגן מופתים זענען אויפ־געקומען דורך אומבאַוווּסטזיניקער טראַדיציאָנעל־מיטאָלאָגישער שאַפונג אינעם שויס פון דער געמיינדע אָדער זענען פאַבריצירט געוואָרן דורך די עוואַנגעליסטן

* די „דויטשע יאַרביכער", אַ זשורנאַל, וואָס סע האָבן אין לייפּציג אַרויסגעגעבן די לינקע העגעליאַנער, א. רוגע און ט. עכטערמייער, אין 1838-1843. די „ריינישע צייטונג", 1842-1843, איז געווען דער אָרגאַן פון דער ריינישער ליבעראַלער בור־זשואַזיע. קאַרל מאַרקס איז געווען פון די הויפּט-מיטאַרבעטער אין דער „ריינישע צייטונג". פון אָקטאָבער 1842 ביזן סוף פון יענעם יאָר איז מאַרקס געווען דער הויפּט-רעדאַקטאָר. סוף מערץ 1843 האָט די פּרויסישע פּאָליציי אונטערגעדריקט די צייטונג פאַר איר ראַדיקאַלן כאַראַקטער.

** שטראַוס האָט אין זיין בוך געשילדערט יעזוסן ווי אַ זייער וויכטיקע היס-טאָרישע פיגור און נישט ווי אַ גאָט. די עוואַנגעלישע מעשׂיות האָט שטראַוס באַטראַכט ווי מיטאָסן, וואָס האָבן זיך אויסגעפורעמט אין די קריסטלעכע געמיינדעס. אָט אַזוי האָט שטראַוס זיך געהאַלטן ביי דער מיינונג, אַז די מעשׂיות זענען וווּזט אוים אויפ-געקומען אומבאַוווּסטזיניק. באַוער, קריטיקירנדיק שטראַוסן, האָט אים שטאַרק אויפ-געוואָרפן הלמאי ער האָט דעם באַוווּסטזיין נישט אָפּגעגעבן זיין געהעריק אָרט. לויט באַוערס מיינונג נאָך, זענען די עוואַנגעלישע מעשׂיות „אין היסטאָרישן פּראָצעס פון זייער אויספורעמען זיך דורכגעגאַנגען דורכן באַוווּסטזיין פון די מענטשן, וואָס האָבן זיי אומיסטנע פאַרפאַסט צוליב דעם אָדער יענעם רעליגיעזן צוועק" (ג. פּלעכאַנאָוו). דער „זעלבסטבאַוווּסטזיין", וואָס די יונג-העגעליאַנער האָבן אַרויסגערוקט צום פראָנט, האָט אָפּגעשפּיגלט דעם זעלבסטבאַוווּסטזיין פון דער רעוואָלוציאָנער-געשטימטער בור-זשואַזער אינטעליגענציע אין דייטשלאַנד אין דער פאַר-רעוואָלוציאָנערער עפּאָכע.

גופא, איז זיך פונאַנדערגעוואָקסן צו דער פראַגע וועגן דעם, וואָס סע איז די אַנטשיידנדיקע ווירקנדיקע קראַפט אין דער וועלט־געשיכטע: די „סובסטאַנץ" צי דאָס „זעלבסטבאַוווּסטזיין". צום סוף איז געקומען שטירנער, דער נביא פונעם היינטיקן אַנאַרכיזם — באַקונין האָט ביי אים זייער פיל גענומען — און האָט דאָס סוווערענע „זעלבסטבאַוווּסטזיין" פאַרשפּיצט דורך זיין סוווערענעם „איינציקן".*

מיר וועלן זיך ווייטער נישט פאַרנעמען מער מיט דער דאָזיקער זייט פונעם צעפאַלונג־פּראָצעס אין דער העגעליאַנישער שול. וויכטיקער פאַר אונדז איז אָט וואָס: די מאַסע פון די אַנטשיידנסטע יונג־העגעליאַנער זענען דורך דער פּראַקטישער נויטווענדיקייט פון זייער קאַמף קעגן דער פּאָזיטיווער רעליגיע געטריבן געוואָרן צום ענגליש־פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם.** און אָט דאָ זענען זיי געקומען אין קאָנפליקט מיטן סיסטעם פון זייער שול. בעת דער מאַטעריאַליזם באַנעמט די נאַטור ווי די איינציקע רעאַלקייט, ווערט די נאַטור אינעם העגעליאַנישן סיסטעם פאַרגעשטעלט ווי דאָס „פאַרדרויסענע" זיך בלויז פון דער אַבסאָליוטער אידייע, עפּעס ווי אַ מין דעגראַדירונג פון דער אידייע. אונטער אַלע אומשטענדן איז דאָ [אינעם העגעלשן סיסטעם] דאָס דענקען און דער פּראָדוקט פונעם דענקען, די אידייע — דאָס פּרימערע, די נאַטור — דער פּראָדוקט [פון דער אידייע], וואָס עקזיסטירט בכלל נאָר אַ דאַנק דעם, וואָס די אידייע האָט אַראָפּגענידערט. און אין אָט דער קאָנטראַדיקציע האָבן זיי [די יונג־העגעליאַנער] זיך געפּלאָנטערט אַזוי גוט אָדער אַזוי שלעכט ווי זיי האָבן נאָר געקענט.

אָט דעמאָלט איז געקומען פייערבאַכס „וועזן פונעם קריסטנטום". מיט איין קלאַפּ האָט ער צעשטויבט די קאָנטראַדיקציע, דערמיט וואָס ער האָט ווידער אָן שום דריידלעך דעם מאַטעריאַליזם צוריק אַרויפגעזעצט אויפן טראָן. די נאַטור עקזיסטירט אומאָפּהענגיק פון אַ וואָסערער סע איז פילאָסאָפיע. זי איז דער יסוד אויף וועלכן מיר, מענטשן, אַליין נאַטור־פּראָדוקטן, זענען אויסגעוואַקסן. אויסער דער נאַטור און די מענטשן עקזיסטירט גאָרנישט, און די העכערע וועזנס, באַשאַפענע דורך אונדזער רעליגיעזער פאַנטאַזיע, זענען בלויז די פאַנטאַסטישע אָפּשפּיגלונג פון אונדזער אייגענער עסענץ.

דער חרם איז געבראָכן געוואָרן. דאָס סיסטעם האָט עקספּלאָדירט און איז אָפּגעוואָרפן געוואָרן אין אַ זייט, און די קאָנטראַדיקציע, וואָס האָט עקזיסטירט

* ענגעלס האָט דאָ אין זינען מאַקס שטירנערס (דער פּסעוודאָנים פון קאַספּאַר שמידט, 1806—1856) „דער איינציקער און זיין אייגנטום", וואָס איז אַרויס אין 1845. מאַרקס און ענגעלס האָבן דאָס ווערק געקריטיקירט אין זייער „דייטשע אידעאָלאָגיע".

** אין זיבעצנטן יאָרהונדערט אין ענגלאַנד און אין אַכצנטן יאָרהונדערט אין פראַנקרייך האָט זיך, אין פאַרבינדונג מיט דער אַנטוויקלונג פונעם בורזשואַזן פּראָדוציר־אופן אין אָט די צוויי לענדער, אַנטוויקלט די נאַטור־וויסנשאַפט און די מאַטעריאַליסטישע פילאָסאָפיע. (בעיקאָן, האָבס, לאָק און אַנד. זענען געווען רעפּרעזענטאַנטן פונעם ענגלישן מאַטעריאַליזם). אין פראַנקרייך האָבן די מאַטעריאַליסטישע פילאָסאָפן פונעם אַכצענטן יאָרהונדערט (דידראָ, העלוועציוס, האָלבאַך א. אַנד.) — רעפּרעזענטאַנטן פון דער רעוואָלוציאָנערער בורזשואַזיע — געפירט אַן אומברחמנותדיקן קאַמף אַקעגן „קנעכטשאַפט אין אינסטיטוציעס און אידייען", באַנוצנדיק זיך מיט די לעקציעס פון דער ענגלישער רעוואָלוציע, און זענען געווען די נאָכפאָלגער און דער המשך פונעם ענגלישן מאַטעריאַליזם אין דער פילאָסאָפיע.

אין דער פאנטאזיע בלויז, האט זיך אויפגעלייזט. דעם באפרייענדיקן עפעקט פון אט דעם בוך האט מען אליין געמוזט האבן דורכגעלעבט, כדי זיך דאס פארצושטעלן. די באגייסטערונג איז געווען אלגעמיין: אלע זענען מיר מאמענטאל געווארן פייערבאכיאנער. מיט וואסער התלהבות מארקס האט די נייע קאנצעפציע באגריסט און ווי שטארק ער איז פון איר באאיינפלוסט געווארן — נישט קוקנדיק אויף אלע זיינע קריטישע רעזערוואציעס — קען מען לייענען אין דער „הייליגע פאמיליע".*

אפילו די חסרונות פון [פייערבאכס] בוך האבן מיטגעהאלפן צו זיין דעמאלטדיקער ווירקונג. זיין בעלעטריסטישער, ערטערווייז אפילו מליצהדיקער, סטיל, האט פאר אים נעזיכערט א גרויסן עולם לייענער, און איז בכלל געווען א דערקוויקונג נאך לאנגע יארן פון אבסטראקטער און שווערוואגיקער העגעלעריי. דאס אייגענע קען אויך געזאגט ווערן וועגן זיין איבערגעטריבענער פארגעטערונג פון דער ליבע, וואס כאטש מע קען פאר איר קיין שום בארעכטיקונג נישט געפינען, וואלט מען אים אבער, מחמת דער אומדערטרעגלעך געווארענער סוווערעניטעט פונעם „ריינעם דענקען", געקענט דאס מוחל זיין. וואס מיר דארפן אבער יא נישט פארגעסן, איז דאס, וואס גראד צו אט די ביידע שוואכקייטן פייערבאכס האט זיך צוגעטשעפעט דער „אמתער סאציאליזם", וואס האט זיך זינט 1844 פארשפרייט ווי א מגפה אינעם „געבילדעטן" דייטשלאנד, אוועקשטעלנדיק די בעלעטריסטישע פראזע אויפן ארט פון וויסנשאפטלעכער פארשונג, די באפרייאונג פון דער מענטשהייט דורך דער פארמיטלונג פון דער „ליבע" אויפן ארט פונעם פראלעטאריאטס עמאנציפאציע דורך דער עקאנאמישער טראנספארמירונג פון דער פראדוקציע — בקיצור, פארלירנדיק זיך אין חלשותדיקער בעלעטריסטיק און ליבע־פלאפלעריי, וואס איז געווען אזוי טיפיש פארן הער קארל גרין.**

וואס נאך מע דארף דא נישט פארגעסן איז אט וואס: די העגעליאנישע שול איז זיך צעפאלן טאקע, די קריטיק האט אבער נאך די העגעלשע פילאסאפיע נישט געהאט בייגעקומען. שטראוס און באוער האבן איטלעכער פון זיי גענומען

* דער פולער טיטל פון מארקס און ענגעלס בוך איז: „די הייליגע פאמיליע אדער קריטיק דער קריטישן קריטיק, געגן ברונא באוער און קאמפאניע". „די הייליגע פאמיליע איז א חוזקדיקער צונאמען פאר די ברידער באוער, די פילאסאפן, און פאר זייערע אנהענגער. די דאזיקע הערן האבן געפרידיקט קריטיציזם, וואס שטייט איבער יעדער רעאלקייט, איבער פארטייען און פאליטיק, אפווארפנדיק יעדע פראקטישע אקטיווקייט, און בלויז 'קריטיש' נאכטראכטנדיק וועגן דער ארומיקער וועלט און וועגן די געשעענישן וואס קומען אין איר פאר. די הערן באוער און קאמפאניע האבן מיט פארריסנקייט אפגעפסקנט, אז דער פראלעטאריאט איז אן אומקריטישער המון. מארקס און ענגעלס האבן אנטשיידנדיק זיך קעגנגעשטעלט אט דער אבסורדער און שעדלעכער טענדענץ. אינעם נאמען פון דער רעאלער מענטשלעכער פערזענלעכקייט — דעם ארבעטער, אן אונטערגעדריקטער דורך די הערשנדיקע קלאסן און דער רעגירונג — איז נישט קיין באטראכטונגען, וואס זיי פאדערן, נאר א קאמף פאר א בעסערן סדר אין דער געזעלשאפט. אינעם פראלעטאריאט האבן זיי, נאטירלעך, געזען דעם כוח וואס איז מסוגל צו פירן אזא קאמף, און וואס איז אין אים פאראינטערעסירט." (לענינס שריפטן, באנד 1, אין ארטיקל „פרידריך ענגעלס.")

** פאר דער כאראקטעריסטיק פונעם דייטשן „אמתן סאציאליזם", זע דעם קאמוניסטישן מאניפעסט.

איינע פון אירע זייטן און זיי פּאָלעמיש אַנטקעגנגעשטעלט איינע קעגן דער אַנדערער. פֿייערבאַך האָט דאָס סיסטעם דורכגעבראָכן און עס פּשוט אָפּגעוואָרפֿן אין אַ זייט. דורך דעם אָבער וואָס מע דערקלערט אַ פֿילאָסאָפֿיע פֿאַר אַ פּראָסט־פּשוט פֿאַלשער, ווערט מען נאָך מיט איר נישט פֿאַרטיק. און אַזאַ גוואַלדיק ווערק ווי די העגעלשע פֿילאָסאָפֿיע, וואָס האָט געהאַט אַזאַ אומגעהייערע השפּעה אויף דער גייסטיקער אַנטוויקלונג פֿון דער נאַציע, האָט זיך נישט געלאָזט באַזייטיקן דורך דעם, וואָס מע זאָל זי סתם איגנאָרירן. זי האָט געמוזט אין איר אייגענעם זין „אויפֿגעהויבן" ווערן, ד. ה., אין דעם זין, וואָס בעת איר פֿאָרם האָט דורך דער קריטיק געדאַרפֿט אומגעבראַכט ווערן, האָט דער נייער אינהאַלט אירער, וואָס איז דורך אָט דער פֿאָרם געוווּנען געוואָרן, געדאַרפֿט געראַטעוועט ווערן. ווי אַזוי דאָס איז פֿאָרגעקומען, וועלן מיר זען דאָ ווייטער.

דערווײַל אָבער האָט די רעוואָלוציע פֿון 1848 אָן צערעמאָניעס אָפּגעשאָרט די גאַנצע פֿילאָסאָפֿיע אין אַ זייט, פּונקט אַזוי ווי פֿייערבאַך האָט אָפּגעשאָרט העגעלן. און מיט דעם איז פֿייערבאַך אַליין אויך פֿאַררוקט געוואָרן אינעם הינטערגרונט.

II
אידעאַליזם און מאַטעריאַליזם

די גרויסע פֿונדאַמענטאַלע פֿראַגע פֿון יעדער פֿילאָסאָפֿיע, בפֿרט פֿון דער נייסטער, איז די פֿראַגע וועגן דער שייכות פֿונעם דענקען צום זיין. שוין אין די גאַנץ אַלטע צייטן, ווי מענטשן, פֿולשטענדיק נאָך אומוויסנדיק וועגן דעם געבוי פֿון זייער אייגענעם קערפּער און סטימולירט דורך חלומות,* זענען געקומען צו דער פֿאָרשטעלונג, אַז זייער דענקען און שפּירונגען זענען נישט קיין אַקטיוויקייטן פֿון זייער קערפּער, נאָר [אַקטיוויקייטן] פֿון אַ באַזונדערער נשמה, וואָס וואוינט ביי זיי אין קערפּער און פֿאַרלאָזט אים, ווען ער שטאַרבט — זינט יענער צייט האָבן מענטשן געמוזט זיך פֿאַרטראַכטן וועגן דער שייכות פֿון דער דאָזיקער נשמה צו דער דרויסנדיקער וועלט. אויב זי טיילט זיך ביים טויט אָפּ פֿון קערפּער און לעבט ווייטער, איז דאָך קיין שום סיבה נישט פֿאַראַן מע זאָל פֿאַר איר צוטראַכטן נאָך אַ באַזונדערן טויט. אָט אַזוינאַך איז אויפֿגעקומען די פֿאָרשטעלונג וועגן דער אומשטערבלעכקייט פֿון דער נשמה, וואָס האָט אויף יענער מדרגה פֿון אַנטוויקלונג בשום אופֿן נישט אויסגעזען ווי אַ טרייסט, נאָר ווי דער גורל, וואָס אַנטקעגן אים האָט עס קיין שום זין נישט צו ראַנגלען זיך, און גאַנץ אָפֿט, ווי ביי די גריכן, ווי אַ פּאָזיטיוו אומגליק. צו דער לאַנגווייליקער

* ביי ווילדע און באַרבאַרן אויף אַ נידעריקער מדרגה איז היינט נאָך ווי אַ כּלל פֿאַרשפּרייט די פֿאָרשטעלונג, אַז מענטשלעכע געשטאַלטן וואָס ווייזן זיך אין חלומות, זענען נשמות, וואָס האָבן צייטווייליק פֿאַרלאָזט דעם קערפּער; אויפֿן ווירקלעכן מענטש, וואָס איז געקומען צו חלום, פֿאַלט די אחריות פֿאַר די אַקטן, וואָס ער איז אַקעגן דעם חלומענדיקן באַגאַנגען אין חלום. אָט דאָס האָט ה. ב. אימטורן למשל אין 1884 געפֿונען ביי די אינדיאַנער אין גוויאַנאַ. (באַמערקונג פֿון ענגעלסן.)

איינרעדעניש וועגן פערזענלעכער אומשטערבלעכקייט האָט געפירט נישט קיין רעליגיעזע באַדערפעניש פאַר טרייסט, נאָר די פאַרלעגנהייט, וואָס איז אויס־געוואַקסן אויס דעם אַלגעמיינעם נישט וויסן, וואָס צו טון נאָכן טויט פונעם קערפּער מיט דער איינמאָל אָנגענומענער עקזיסטענץ פון דער נשמה. אויף אַ גאַנץ ענלעכן אופן זענען, דורך דער פּערזאָניפיצירונג פון די נאַטור־כוחות, אויפגעקומען די ערשטע געטער, וועלכע האָבן ביי דער ווייטערדיקער אַנטוויקלונג פון רעליגיעס אַלץ מער און מער אָנגענומען דאָס געשטאַלט נישט פון דער וועלט, ביז פונעם געזעמעל מער אָדער מינער באַגרענעצטע און איינער דעם אַנדערן זיך באַגרענעצנדיקע געטער, איז אין די מוחות פון די מענטשן דורך אַ פּראָצעס פון אַבסטראַקציע — כ'מ'עג זאָגן כמעט פון דיסטילאַציע — אויף אַ נאַטירלעכן אופן, אינעם גאַנג פון דער גייסטיקער אַנטוויקלונג, לסוף אויפגעקומען די פאָר־שטעלונג וועגן דעם איינציקן און אויסשליסלעכן גאָט פון די מאָנאָטעיסטישע רעליגיעס.

די פראַגע וועגן דער שייכות פונעם דענקען צום זיין, פונעם גייסט צו דער נאַטור — די דאָזיקע העכסטע פראַגע פון דער גאַרער פילאָסאָפיע — האָט בכן, נישט ווינציקער ווי יעדע רעליגיע, אירע וואָרצלען אין די שמאָלקעפּיקע און אייגנאָראַנטע פאָרשטעלונגען פונעם ווילדן. אָבער אין איר פולער שאַרפקייט האָט זי ערשט געקענט אוועקגעשטעלט ווערן, האָט זי ערשט געקענט איר גאַרן באַדייט קריגן, נאָך דעם ערשט ווי די אייראָפּייאישע מענטשהייט האָט זיך אויפ־געכאַפּט פונעם לאַנגן ווינטערשלאָף פונעם קריסטלעכן מיטלאַלטער. די פראַגע וועגן דער שטעלונג פונעם דענקען צום זיין, אַ פראַגע וואָס האָט אויך אגב אין דער מיטלאַלטערלעכער סכאָלאַסטיק געשפּילט אַ גרויסע ראָלע, די פראַגע: וואָס איז דאָס פּרימערע [ד. ה., וואָס איז אויפגעקומען צום אַלעם ערשטן], גייסט צי נאַטור? — אָט די פראַגע ווערט דורך דער קירך צוגעשפּיצט צו דעם: האָט גאָט באַשאַפן די וועלט, אָדער איז די וועלט דאָ פון אייביק אָן?

לויט דעם ווי אָט די פראַגע איז אַזוי אָדער אַנדערש פאַרענטפערט געוואָרן, האָבן די פילאָסאָפן זיך געשפּאָלטן אין צוויי גרויסע לאַגערן. יענע וואָס האָבן אַפירמירט [באַשטעטיקט] די פּרימערקייט פונעם גייסט לגבי דער נאַטור, און במילא שוין אין לעצטער אינסטאַנץ אָנגענומען אַ וועלט־באַשאַפונג אויף אַזאַ אָדער אַנדער אופן — און אָט די וועלט־באַשאַפונג איז דאָך ביי די פילאָסאָפן, ווי ביי העגעלן למשל, אָפט נאָך מער פאַרפּלאָנטערט און אומגעלומפּערט ווי אינעם קריסטנטום — האָבן צונויפגעשטעלט דעם אידעאַליסטישן לאַגער. די אַנדערע ווידער, וואָס האָבן דאָס פּרימערע געזען אין דער נאַטור, געהערן צו די פאַרשידענע שולן פונעם מאַטעריאַליזם.

קיין שום אַנדער באַדייט ווי אָט דעם האָבן די ביידע אויסדרוקן, אידעאַליזם און מאַטעריאַליזם, לכתחילה נישט געהאַט, און זיי ווערן אויך דאָ אין קיין שום אַנדער זין נישט באַנוצט. וואָסער צעמישעניש סע באַקומט זיך, ווען מע לייגט אין זיי אַריין עפּעס אַן אַנדער זין, וועלן מיר דאָ ווייטער זען.

די פראַגע וועגן דער שייכות פונעם דענקען צום זיין האָט אָבער נאָך אַן אַנדער זייט: ווי פאַרהאַלטן זיך אונדזערע געדאַנקען בנוגע דער וועלט, וואָס רינגלט אונדז אַרום, צו אָט דער וועלט גופא? איז אונדזער דענקען בכוח צו דערקענען די רעאַלע וועלט? זענען מיר אימשטאַנד אין אונדזערע פאָר־

שטעלונגען און באַגריפן וועגן דער רעאַלער וועלט צו קריגן אַ ריכטיקע אָפּ־שפּיגלונג פון דער רעאַלקייט? אויפן פילאָסאָפישן לשון הייסט אָט די פראַגע — די פראַגע וועגן דער אידענטישקייט פונעם דענקען און זיין, און זי ווערט פון דער ווייט־גרעסטער צאָל פילאָסאָפן אַפירמירט [ד. ה., זייער ענטפער אויף אָט דער פראַגע איז: יאָ]. ביי העגעלן, אַ שטייגער, איז אָט די אַפירמירונג אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכקייט; וואָרעם דאָס וואָס מיר דערקענען אין דער רעאַלער וועלט איז טאַקע דאָך דער אינהאַלט וואָס שטימט זיך צונויף מיטן געדאַנק—דאָס טאַקע, וואָס מאַכט די וועלט פאַר אַ שטאַפּלווייזער רעאַליזירונג פון דער אַב־סאָליוטער אידייע, פון דער אַבסאָליוטער אידייע וואָס האָט ערגעץ־ווו עקזיס־טירט פון אייביק אָן, אומאָפּהענגיק פון דער וועלט, און פריער נאָך פאַר דער וועלט. סע איז אָבער בפירוש קלאָר, אַז דאָס דענקען קען דערקענען אַזאַ אינ־האַלט, וואָס איז פון פריער שוין אַ געדאַנקען־אינהאַלט. פּונקט אַזוי איז אויך קלאָר, אַז דאָס וואָס דאַרף דאָ דערוויזן ווערן, ווערט שטילשווייגנדיק אָנערקענט פאַר אַזוינס, וואָס איז שוין דאָ אין דער פאָר־הנחה. האָט דאָס אָבער בשום אופן נישט געשטערט העגעלן צו מאַכן פון זיין אויפווייז וועגן דער אידענטיש־קייט פון דענקען און זיין דעם ווייטערדיקן אויספיר, אַז אַזוי ווי פאַר זיין דענקען איז דאָך זיין פילאָסאָפיע ריכטיק, איז זי במילא אויך די איינציק־ריכטיקע פילאָסאָפיע, און די מענטשהייט דאַרף דעריבער מיטן כוח פון דער אידענטישקייט פונעם דענקען און פונעם זיין די דאָזיקע פילאָסאָפיע זיינע תיכף אַריבערטראָגן פון דער טעאָריע אין דער פּראַקטיק, און די גאָרע וועלט איבערפורעמען אויף די העגעלשע יסודות. די דאָזיקע אילוזיע טיילט ער אינאיינעם מיט כמעט אַלע פילאָסאָפן.

באַנאַנד דערמיט איז פאַראַן אָבער נאָך אַ רייע אַנדערע פילאָסאָפן, וואָס פרעגן־אָפּ די מעגלעכקייט צו דערקענען די וועלט, אָדער זי ווינציקסטנס אויס־שעפּנדיק צו דערקענען. פון די פילאָסאָפן פון דער נייער צייט געהערן צו זיי יום און קאַנט, און זיי האָבן אַ זייער באַדייטנדיקע ראָלע געשפּילט אין דער אַנט־וויקלונג פון דער פילאָסאָפיע. דאָס אַנטשיידנדיקסטע אינעם אָפּוואַרפן אָט דעם בליק איז — אויף וויפיל דאָס איז פאַרן אידעאַליסטישן שטאַנדפּונקט מעגלעך געווען — פון העגעלן אייגנטלעך שוין לאַנג געזאָגט געוואָרן*; דאָס מאַטעריאַליסטישע, וואָס פייערבאַך האָט צו דעם צוגעגעבן, איז מער שאַרפזיניק ווי טיף. אָבער די סאַמע שלאָגנדיקסטע אָפּוואַרפונג פון אָט די, ווי פון אַלע אַנ־

* יומס און קאַנטס פילאָסאָפיע רופט ענגעלס אָן אַגנאָסטיציזם. דער אַגנאָסטיק זאָגט: „איך ווייס נישט צי סע איז דאָ אַן אָביעקטיווע רעאַלקייט, וואָס רעפלעקטירט זיך דורך אונדזערע חושים. מעגלעך אַז מיר קענען אויפנעמען ריכטיק די אייגנשאַפטן פון אַ זאַך, אָבער די זאַך גופא, קענען מיר דורך קיין שום חושימדיקן אָדער דענקענ־דיקן פּראָצעס נישט באַנעמען.‟ דער אַגנאָסטיק האַלט, אַז אָט די „זאַך אין זיך‟ איז אויף יענער זייט פון אונדזער דערקענטעניש. ענגעלס באַמערקט וועגן דעם: „דערויף האָט העגעל שוין לאַנג געגעבן אַן ענטפער: ווען איר קענט אַלע אייגנשאַפטן פון אַ זאַך, קענט איר שוין די זאַך גופא; דעמאָלט בלייבט נאָר דער הוילער פאַקט, אַז די דערמאָנטע זאַך עקזיסטירט דרויסן פון אונדז, און אַזוי גיך ווי די חושים האָבן דעם דאָזיקן פאַקט אייך געלערנט, האָט איר שוין באַנומען דאָס לעצטע רעשטל פון אָט דער זאַך, קאַנטס באַרימטע ‚זאַך אין זיך'.‟ (פון ענגעלס' אַריינפיר צו דער ענגלישער אויס־גאַבע פון זיין: „די אַנטוויקלונג פון סאָציאַליזם פון אוטאָפּיע צו וויסנשאַפט.‟)

דערע פילאָסאָפישע דריידלעך, איז די פּראַקטיק, און דאָס איז, דער עקספּערימענט און די אינדוסטריע. אויב מיר קענען דערווייזן די ריכטיקייט פון אונדזער קאָנצעפּציע וועגן אַ נאַטור־פּראָצעס דערמיט וואָס מיר מאַכן אים אַליין, אַרויסרופנדיק אים פון זיינע באַדינגונגען, און צווינגענדיק אים דערצו נאָך צו דינען פאַר אונדזערע צילן, נעמט דעמאָלט אַ סוף צו דער קאַנטיאַנישער אומבאַנעמבאַרער „זאַך אין זיך". די כעמישע שטאָפן, וואָס ווערן פּראָדוצירט אין די קערפּערס פון געוויקסן און בעלי־חיים, זענען אַזוי לאַנג געבליבן אַט אַזוינע „זאַכן אין זיך", ביז וואַנעט די אָרגאַנישע כעמיע האָט זיי אָנגעהויבן פּראָדוצירן איינעם נאָכן אַנדערן; דערמיט איז די „זאַך אין זיך" פאַר אונדז געוואָרן אַ זאַך, ווי למשל אַליזאַרין, דער פאַרב־שטאָף פונעם קראַפּ־גראָז, פאַר וועלכן מיר דאַרפן איצט מער נישט לאָזן וואַקסן אין פעלד קיין קראַפּ־וואָרצלען, נאָר מיר קריגן אים אַרויס אַ סך וועלוועלער און פּשוטער פון קוילן־סמאָלע. דריי הונדערט יאָר איז דאָס קאָפּערניקאַנישע * זון־סיסטעם געווען אַ היפּאָטעזע, אויף וועלכער מע האָט זיך געמעגט וועטן אויף הונדערט, טויזנט, צען טויזנט קעגן איינס, איז עס פונדעסטוועגן תמיד געבליבן אַ היפּאָטעזע. ווען לעווערייע האָט אָבער דורך די אָנגעגעבענע דאַטן פון דעם דאָזיקן סיסטעם נישט נאָר דערוויזן, אַז סע מוז עקזיסטירן נאָך אַן אומבאַקאַנטער פּלאַנעט, נאָר ער האָט אויך אויסגערעכנט דאָס אָרט, ווו אַט דער פּלאַנעט דאַרף זיך געפינען אויפן הימל, און ווען גאַלע האָט דערנאָכדעם אַט דעם פּלאַנעט טאַקע אויסגעפונען,** איז דעמאָלט דאָס קאָפּערניקאַנישע סיסטעם דערוויזן געוואָרן. און אויב די נעאָ־קאַנטיאַנער פּרוּוון פונדעסטוועגן ווידער אויפלעבן די קאַנטיאַנישע קאָנצעפּציע אין דייטשלאַנד און די אַגנאָסטיקער — יומס קאָנצעפּציע אין ענגלאַנד (ווו זי איז קיינמאָל נישט אָפּגעשטאָרבן), כאָטש די טעאָריע און פּראַקטיק האָבן זיי מיט דערפאָלג לאַנג שוין אָפּגעוואָרפן, איז דאָס וויסנשאַפטלעך אַ צוריקטריט, און פּראַקטיש אַ שעמעוודיקער אופן בלויז הינטנאַרום צו אַקצעפּטירן דעם מאַטעריאַליזם, און פאַר דער וועלט אים צו פאַרלייקענען.***

* קאָפּערניקוס האָט אין 1543 דער ערשטער אַרויסגערוקט די וויסנשאַפטלעכע היפּאָטעזע, אַז די ערד דרייט זיך אַרום דער זון.

** דאָ רעדט זיך וועגן פּלאַנעט נעפּטון, וואָס גאַלע האָט אים אויסגעפונען אין יאָר 1846.

*** „דער גרונט־שטריך אין קאַנטס פילאָסאָפיע איז דאָס שלום מאַכן צווישן מאַטעריאַליזם און אידעאַליזם, אַ קאָמפּראָמיס צווישן דעם און יענעם, צונויפשמעלצן אין איין סיסטעם פאַרשידנאַרטיקע אָן אַקעגנגעזעצטע פילאָסאָפישע טענדענצן. ווען קאַנט גיט צו, אַז עפּעס, וואָס איז דרויסן פון אונדז, אַ וואָסער סע איז 'זאַך אין זיך', שטימט זיך צונויף מיט אונדזערע פאָרשטעלונגען, איז דאָ קאַנט אַ מאַטעריאַליסט. ווען ער דערקלערט אָבער, אַז אַט די 'זאַך אין זיך' קאָן נישט דערקענט ווערן, איז טראַנסצענדענטאַל [ד. ה., אַז פאַרן מענטשלעכן שכל איז אוממעגלעך זי צו באַנעמען], אַז זי איז אויף יענער זייט פון אונדזער דערקענטעניש — טרעט קאַנט אַרויס ווי אַן אידעאַליסט. האַלטנדיק די דערפאַרונג, די שפּירונגען, פאַרן איינציקן קוואַל פון אונדזער וויסן, פירט קאַנט זיין פילאָסאָפיע אויף דער ליניע פונעם סענסואַליזם, און דורכן סענסואַליזם, ביי געוויסע באַדינגונגען, צום מאַטעריאַליזם. אָנערקענענדיק די אַפּריאָרישקייט [ד. ה., די נישט־אָפּהענגיקייט פון דערפאַרונג] פון שטח, צייט, קאַוזאַליטעט א. אַז. וו., פירט קאַנט זיין פילאָסאָפיע אויף דער זייט פונעם אידעאַליזם. פאַר אָט דער האַלבקייט קאַנטס האָבן די אויסגעהאַלטענע אידעאַליסטן, ווי אויך די

די פילאָסאָפן זענען אָבער אינעם משך פון אַ דעם לאַנגן פעריאָד, פון דעקארטן ביז העגעלן און פון האָבבסן ביז פייערבאַכן, כלל נישט געשטויסן געוואָרן פאָראויס, ווי זיי האָבן געגלייבט, בלויז דורכן כוח פונעם ריינעם געדאַנק. פאַרקערט גאָר, דאָס וואָס האָט זיי באמת געשטויסן פאָראויס, איז געווען איינגנטלעך דער געוואַלדיקער און כסדר געשווינדער און שטורמישער פּראָגרעס פון דער נאַטורוויסנשאַפט און אינדוסטריע. ביי די מאַטעריאַליסטן האָט זיך עס תיכף געוואָרפן אין די אויגן, אָבער אויך די אידעאַליסטישע סיסטעמען פילן זיך אַלץ מער און מער אָן מיט אַ מאַטעריאַליסטישן אינהאַלט, און שטרעבן פּאַנטעיסטיש * אויסצוגלייכן דעם ווידעראַנאַנד צווישן גייסט און מאַטעריע; אַזוי אַז דאָס העגעלשע סיסטעם רעפּרעזענטירט מיט זיך סוף־כל־סוף, לויט זיין מעטאָדע און אינהאַלט נאָך, אַ מאַטעריאַליזם נאָר אידעאַליסטיש אוועקגעשטעלט מיטן קאָפּ אַראָפּ.

סע איז פאַרשטענדלעך דעריבער, פאַרוואָס אין זיין כאַראַקטעריסטיק פון פייערבאַכן פאַרשט שטאַרקע קודם־כל אויס די שטעלונג זיינע צו אַ דער פונדאַמענטאַלער פראַגע וועגן דער שייכות פונעם דענקען צום זיין. נאָך אַ קורצן אריינפיר, אין וועלכן די בליקן פון די פריערדיקע פילאָסאָפן, בפרט זינט קאַנטן, ווערן געשילדערט אין אַן אומנייטיק פילאָסאָפיש־שווערן לשון, און אין וועלכן ער טשעפּעט זיך צו צו־פאָרמאַליסטיש צו עטלעכע באַזונדערע ערטער אין העגעלס ווערק, צו וועמען ער איז רעכט נישט צוגעקומען, קומט אַן אויס־פירלעכע באַשרייבונג פונעם אַנטוויקלונגס־גאַנג אין פייערבאַכס „מעטאַפיזיק" גופא, אויף וויפיל דער דאָזיקער גאַנג רעקאָנסטרואירט זיך אויס יענע שריפטן פון אַ דעם פילאָסאָף, וועלכע האָבן אהער אַ שייכות. די דאָזיקע באַשרייבונג איז פלייסיק און זאָרגעוודיק דורכגעפירט געוואָרן, נאָר פונקט ווי דאָס גאַנצע בוך איז זי באַלאָדן מיט אַ באַלאַסט פון פילאָסאָפישער פראַזעאָלאָגיע, באַטש נישט אומעטום אַן אומפאַרמיידלעכע. דער עפעקט פון אַ דעם באַלאַסט איז אַלץ מערער אַ שטערנדיקער, וואָס ווייניקער דער אויטאָר האַלט זיך אינעם אויסדרוק־אופן פון איין און דער זעלבער שול, אָדער פון פייערבאַכן גופא, און וואָס מער ער מישט צונויף אויסדרוקן פון די פאַרשידנסטע שולן, בפרט נאָך פון דעם איצטיקן מבול פון ריכטונגען, וואָס רופן זיך אַן פילאָסאָפישע.

פייערבאַכס אַנטוויקלונגס־גאַנג איז דער פון אַ העגעליאַנער — אמת, נישט פון אַ גאַנץ אָרטאָדאָקסאַלן העגעליאַנער — צום מאַטעריאַליזם: אַן אַנטוויקלונג, וואָס האָט אויף אַ באַשטימטן שטאַפּל געבראַכט אים צו אַ טאָטאַלן איבעררייס מיטן אידעאַליסטישן סיסטעם פון זיין פאָרגייער. מיט אַ נישט צוריקהאַלטנדיקער קראַפט ווערט פייערבאַך צום סוף געגייט איינצוזען, אַז די העגעליאַנישע פאָר־וועלטיקע עקזיסטענץ פון דער „אַבסאָליוטער אידייע", די „פאָר־עקזיסטענץ פון

'ריינע' אַגנאָסטיקער און יומיסטן, געפירט קעגן אים אַן אומברחמנותדיקן קאַמף." (לענין, „מאַטעריאַליזם און עמפּיריאָ־קריטיציזם", געזאַמלטע שריפטן, באַנד 13, ז. 163, ענגלישע אויסגאַבע.) די דאָזיקע דואַליסטישע פילאָסאָפיע איז ווידער אויפגעלעבט געוואָרן דורך די נעאָ־קאַנטיאַנער (הערמאַן קאָהען, נאַטאָרפּ און אַנד.).

* פּאַנטעיזם איז דער וועלט־באַנעם, וואָס אידענטיפיצירט גאָט מיט נאַטור. העגעל איז געווען איינער פון די סאַמע פּראָמינענטסטע רעפּרעזענטאַנטן פונעם פּאַנטעיזם.

די לאָגישע קאַטעגאָריעס",* נאָך איידער די וועלט איז געווען, איז נישט מער, ווי אַ פאַנטאַסטישע איבערבלייבעכץ פונעם גלויבן אין אַ באַשעפער, וועלכער געפינט זיך דרויסן פון דער וועלט; אַז די מאַטעריעלע, מיט די חושים אויפֿנעמענדיקע וועלט, צו וועלכער מיר אַליין געהערן, איז דאָס איינציקע רעאַלע, און אַז אונדזער באַוווסטזיין און דענקען, ווי איבערחושימדיק דאָס זאָל נישט אויסזען, איז דער פּראָדוקט פון אַ מאַטעריעלן קערפּערלעכן אָרגאַן — פונעם מאָרך. נישט מאַטעריע קומט אַרויס פונעם גייסט, נאָר דער גייסט איז אַליין דער העכסטער פּראָדוקט בלויז פון מאַטעריע. דאָס איז, נאַטירלעך, ריינער מאַטעריאַליזם. צוקומענדיק אַהער אָבער, שטעלט זיך פייערבאַך אָפּ. ער קען נישט גובר זיין דעם פילאָסאָפישן פּאָראורטייל, וואָס איז געוואָרן אַ געוואוינהייט, דעם פּאָראורטייל נישט קעגן דער עצם זאַך, נאָר קעגן דעם נאָמען מאַטעריאַליזם. ער זאָגט: „דער מאַטעריאַליזם איז פאַר מיר דער יסוד בלויז אין דער געביידע פון דער מענטשלעכער עסענץ און וויסן; ער איז פאַר מיר אָבער נישט דאָס, וואָס ער איז פאַרן פיזיאָלאָג, פאַרן נאַטורפאָרשער אינעם ענגערן זין, ווי אַ שטייגער פאַר מאָלעשאָטן — און ער איז זיי טאַקע נויטווענדיק פון זייער שטאַנדפּונקט און פּראָפעסיע — די געביידע גופא. צוריקוועגס בין איך פולשטענדיק מסכים מיט די מאַטעריאַליסטן, אָבער נישט פאָראויס."

פייערבאַך מישט דאָ צונויף דעם מאַטעריאַליזם, וואָס איז אַן אַלגעמיינער וועלט־בליק, און שפּאַרט זיך אָן אויף אַ דעפיניטיווער קאָנצעפּציע וועגן דער שייכות צווישן מאַטעריע און גייסט, מיט יענער באַזונדערער פאָרם, אין וועלכער אָט דער וועלט־בליק איז געקומען צום אויסדרוק אויף אַ באַשטימטן שטאַפּל אין דער געשיכטע, נעמלעך אין אַכצנטן יאָרהונדערט. נאָך מער, ער וואַרפט אים צונויף אינאיינעם מיט דעם פאַרפלאַכטן וווּלגאַריזירטן געשטאַלט אין וועלכן דער מאַטעריאַליזם פון אַכצנטן יאָרהונדערט האַלט איצט נאָך אָן זיין עקזיסטענץ אין די מוחות פון נאַטורפאָרשער און דאָקטוירים, און וועלכן ביכנער, פאָגט און מאָלעשאָט האָבן נאָך געפּריידיקט אין די פופציקער יאָרן. אָבער פּונקט ווי דער אידעאַליזם, אַזוי איז אויך דער מאַטעריאַליזם דורכגעגאַנגען אַ רייע

* אין זיין „לאָגיק" קלאַסיפיצירט העגעל די סאַמע עיקרדיקע קאָנצעפּציעס אָט אַזוי: זיין, ווערן, קוואַליטעט, קוואַנטיטעט, עסענץ, דערשיינונג, מעגלעכקייט, צופעליקייט, אומפאַרמיידלעכקייט, רעאַלקייט, א. אַז. וו. אָט די אַבסטראַקטע גרונטקאָנצעפּציעס ווערן אָנגערופן „לאָגישע קאַטעגאָריעס". לויט העגעלן נאָך, האָבן אָט די קאַטעגאָריעס אַ זעלבשטענדיקע „אייביקע" עקזיסטענץ, אומאָפּהענגיק פונעם מענטשן (אָביעקטיווער אידעאַליזם). אין דער אמתן אָבער זענען קאָנצעפּציעס און לאָגישע אויספירן רעפלעקסיעס בלויז אינעם מענטשנס מוח, פון די פּראָצעסן וואָס גייען אָן אין דער מאַטעריעלער וועלט. „די מאָמענטן פונעם מענטשנס דערקענען (די אידייען) פון דער נאַטור — אָט וואָס סע זענען די קאַטעגאָריעס פון לאָגיק." „די מענטשלעכע פּראַקטיק, ביליאָנען מאָל איבערגעחזרט, ווערט אינעם מענטשס באַוווסטזיין פאַרפיקסירט ווי לאָגישע פיגורן. אָט די פיגורן האָבן די אייגנשאַפטן פון אַ פאָראורטייל, און זענען אין כאַראַקטער אַקסיאָמאַטיש טאַקע נאָר (און בלויז) דורכן כוח פון אָט די מיריאַדן איבערחזרונגען." („לענינשער זאַמלבוך", ב. 9, זז. 230 און 267, רוסיש.) די „לאָגישע קאַטעגאָריעס" זענען פּרעציז אָט דאָס אידייאישע וועגן וועלכן מאַרקס רעדט אין זיין נאָכוואָרט צו דער צווייטער אויסגאַבע פונעם ערשטן באַנד „קאַפּיטאַל": „דאָס אידייאישע איז נישט עפּעס אַנדערש ווי נאָר די מאַטעריעלע וועלט אָפּגעשפּיגלט אינעם מענטשלעכן מאָרך און איבערגעזעצט אין פאָרמען פון דענקען."

אַנטוויקלונגס־עטאַפּן. מיט יעדער עפּאָכעמאַכנדיקער אַנטדעקונג אין דער ספערע פון נאַטורוויסנשאַפט, מוז ער בייטן זיין פאָרם; און זינט דעם ווי מע האָט אויך די געשיכטע אָנגעהויבן באַהאַנדלען פונעם מאַטעריאַליסטישן שטאַנדפּונקט, האָט אויך דאָ זיך געעפנט אַ נייער טראַקט פאַר דער אַנטוויקלונג [פונעם מאַטעריאַליזם].

דער מאַטעריאַליזם פונעם פאָריקן [אכצנטן] יאָרהונדערט איז פּרעדאָמינירנדיק געווען מעכאַניש, ווייל פון אַלע נאַטורוויסנשאַפטן האָט אַ געוויסע פאַרענדיקטקייט דערגרייכט דעמאָלט נאָר די מעכאַניק, און פאַקטיש נאָר די מעכאַניק פון פעסטע קערפּערס — די הימלישע און די ערדישע, בקיצור, די מעכאַניק פון שווערקייט. כעמיע האָט עקזיסטירט ערשט אין איר קינדערישן פלאָגיסטישן * געשטאַלט בלויז. ביאָלאָגיע איז נאָך געלעגן אין די ווינדעלעך; דער אָרגאַניזם פון געוויקסן און בעלי־חיים איז געווען אויסגעפאָרשט בלויז האַמעטנע און איז דערקלערט געוואָרן דורך ריין מעכאַנישע סיבות. ווי די חיה פאַר דעקאַרטן, איז פּונקט אַזוי דער מענטש פאַר די מאַטעריאַליסטן פון אכצנטן יאָרהונדערט געווען אַ מאַשין.** אָט דאָס אויסשליסלעכע אָנווענדן די מאָס פון דער מעכאַניק צו פּראָצעסן פון כעמישער און אָרגאַנישער נאַטור — פּראָצעסן ביי וועלכע סע זענען, אמת, אויך גילטיק מעכאַנישע געזעצן, אָבער זיי ווערן פון אַנדערע, העכערע געזעצן אָפּגעשטופּט אין הינטערגרונט — שטעלט צונויף אַ ספּעציפישע, אָבער פאַר יענער צייט אומפאַרמיידלעכע, באַגרענעצטקייט פונעם קלאַסישן פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם.

די צווייטע ספּעציפישע באַגרענעצטקייט פון אָט דעם מאַטעריאַליזם באַשטייט אין זיין אומפעיִקייט צו באַנעמען די וועלט ווי אַ פּראָצעס, ווי מאַטעריע, וואָס געפינט זיך אין אַן אָנאויפהערלעכן היסטאָרישן פּראָצעס. אָט דאָס האָט זיך צונויפגעשטימט מיטן דעמאָלטדיקן מצב פון דער נאַטורוויסנשאַפט, און מיט דעם מעטאַפיזישן, ד. ה., אַנטי־דיאַלעקטישן אופן פון פילאָסאָפירן, וואָס איז דערמיט געווען פאַרבונדן. אַז די נאַטור געפינט זיך אין אייביקער באַוועגונג — אָט דאָס האָט מען שוין דעמאָלט געוווּסט. אָבער לויט דער דעמאָלטדיקער פאָרשטעלונג, האָט אָט די גאַנצע באַוועגונג זיך אויך פּונקט אַזוי אייביק געדרייט אין אַ ראָד, און דעריבער זיך קיינמאָל נישט גערירט

* לויט דער פלאָגיסטישער טעאָריע, באַשטייט די עסענץ פון פאַרברענונג אין דעם, וואָס אַ ברענענדיקער קערפּער לאָזט פון זיך אַרויס אַ באַזונדערע אידעלע סובסטאַנץ, וואָס הייסט „פלאָגיסטאָן". ביים סוף פון אַכצנטן יאָרהונדערט האָבן די וויסנשאַפטליוט, טאַפּנדיק אין דער פינצטער, געזוכט אַן אַנדער דערקלערונג פאַרן פּראָצעס פון פאַרברענונג. לאַוואַזיע, אַ פראַנצויזישער כעמיקער, באַנוצנדיק זיך מיט געוויסע אָנצוהערענישן וועלכע סע האָט געגעבן דער ענגלישער כעמיקער פּריסטלי, האָט אַרויסגערוקט די טעאָריע, אַז בעת דער פאַרברענונג לאָזט דער ברענענדיקער קערפּער פון זיך נישט אַרויס קיין שום געהיימע סובסטאַנץ אַזאַ ווי פלאָגיסטאָן, נאָר פאַרקערט גאָר, אַ גאַנץ באַזונדערער עלעמענט, אָקסידזשען (זויערשטאָף) פאַראייניקט זיך מיטן ברענענדיקן קערפּער. מיט אָט דער אַנטדעקונג, זאָגט ענגעלס, האָט לאַוואַזיע „די כעמיע, וואָס איז אַזוי לאַנג געשטאַנען מיטן קאָפּ אַראָפּ, פעסט אַוועקגעשטעלט אויף אירע פיס." (ענגעלס' אַריינפיר צו „קאַפּיטאַל", באַנד 2.)

** די שריפט זיינע „דער מענטש אַ מאַשין" האָט דער פראַנצויזישער דאָקטאָר און פילאָסאָף לאַמעטר פאַרעפנטלעכט אין 1747.

פון פלעק; זי האָט כסדר געבראַכט ווידעראַמאָל דיזעלבע רעזולטאַטן. אָט די פאָרשטעלונג איז דעמאָלט געווען אומפאַרמיידלעך. די קאַנטיאַנישע טעאָריע וועגן דעם אויפקום פונעם זון־סיסטעם* איז דעמאָלט ערשט נאָר וואָס געהאַט אַרויסגערוקט געוואָרן, און האָט אויסגעזען ווי אַ בלויזער קוריאָז. די געשיכטע פון דער אַנטוויקלונג פון דער ערד, די געאָלאָגיע, איז לחלוטין נאָך אומבאַקאַנט געווען, און די פאָרשטעלונג, אַז די הייַנטיקע לעבעדיקע נאַטור־באַשעפענישן זענען דער רעזולטאַט פון אַ לאַנגער אַנטוויקלונג־קייט פונעם איינפאַכן צום קאָמ־פּליצירטן, האָט דעמאָלט וויסנשאַפטלעך בכלל נישט געקענט באַגרינדעט ווערן. דער אומהיסטאָרישער בליק אויף דער נאַטור איז בכן געווען אומפאַרמיידלעך. קען מען פאַר אָט דעם [אומהיסטאָרישן בליק] די פילאָסאָפן פונעם אַכצנטן יאָרהונדערט נישט מאַכן קיין פאָרוואורף, ווען מע געפינט דאָס זעלבע נאָך ביי העגעלן אַפילו. ווי אַ בלויז „פאַרדרויסענען" זיך פון דער אידייע, איז די נאַטור ביי העגעלן נישט מסוגל צו קיין שום אַנטוויקלונג אין צייט, נאָר אויסצושפּרייטן בלויז איר פילגעשטאַלטיקייט אין רוים, אַזוי אַז זי שטעלט אויס גלייכצייטיק און איינעם לעבן אַנדערן די אַלע אין איר איינגעשלאָסענע אַנטוויקלונגס־שטאַפּלען, און זי איז פאַרמשפּט אָט די זעלבע פּראָצעסן אייביק איבערצוחזרן כסדר. און דעם דאַזיקן אַבסורד וועגן אַן אַנטוויקלונג אין רוים, אָבער דרויסן פון צייט — וואָס איז דער פונדאַמענטאַלער באַדינג פאַר יעדער אַנטוויקלונג — צווינגט העגעל אַרויף אויף דער נאַטור גראָד אין דער צייט, ווען געאָלאָגיע, עמבריאָלאָגיע, די פיזיאָלאָגיע פון געוויקסן און בעלי־חיים, און די אָרגאַנישע כעמיע זענען אויסגעבוים געוואָרן, און ווען אומעטום האָבן, אויפן גרונט פון אָט די נייע וויסנשאַפטן, אויפגעטויכט געניאַלע השערות וועגן דער שפּעטערדיקער טעאָריע פון עוואָלוציע (געטע און לאַמאַרק, למשל). האָט אָבער אַזוי געפאָדערט דאָס סיסטעם, און אָט אַזוי האָט די מעטאָדע, דעם סיסטעם צוליב, געמוזט זיך אַליין אומגעטריי ווערן.

די זעלבע אומהיסטאָרישע קאָנצעפּציע האָט געהאַט אויך די אייבער־האַנט אויפן פעלד פון געשיכטע. דאָ האָט דער קאַמף קעגן די רעשטלעך פונעם מיטלאַלטער פאַרנעפּלט דעם בליק. דעם מיטלאַלטער האָט מען געהאַלטן פאַר אַן איבעררייס פשוט אין דער געשיכטע דורך אַ טויזנטיעריקן אַלגעמיינעם באַרבאַריזם. דער גרויסער פּראָגרעס אינעם מיטלאַלטער — די אויסברייטערונג פונעם אייראָפּייאישן קולטור־שטח, די לעבנספּייאיקע גרויסע נאַציעס, וואָס האָבן זיך דאָרט אויסגעפורעמט איינע לעבן דער אַנדערער; לסוף דער גוואַלדיקער טעכנישער פּראָגרעס אינעם פערצנטן און פופצנטן יאָרהונדערט — אָט דאָס אַלץ האָט מען נישט געזען. צוליב אָט דעם איז אַ ראַציאָנעלער קוק אויף דער גרויסער היסטאָרישער צווישנאַנאַנדיקער פאַרבינדונג געוואָרן אוממעגלעך, און היסטאָריע האָט אין בעסטן פאַל געדינט ווי אַ זאַמלונג פון בייַשפּילן און אילוסטראַציעס פאַרן באַנוץ פון די פילאָסאָפן.

די וואולגאַריזירנדיקע פּעדלערס, וואָס האָבן אין די פופציקער יאָרן אין דייטשלאַנד זיך גע'עסקט אַרום דעם מאַטעריאַליזם, זענען אויף דאָס מינדסטע

* אין זיין „אַלגעמיינע נאַטורגעשיכטע און טעאָריע פונעם הימל" (1755), האָט קאַנט אַרויסגעבראַכט די טעאָריע, אַז די זון און די פּלאַנעטן זענען אויפגעקומען פון די זיך־דרייענדיקע, אַנגעגליטע נעפּלדיקע מאַסן.

נישט אַריבער איבער די באַגרענעצטקייטן פון זייערע לערערס. יעדער נייער פּראָגרעס אין דער נאַטורוויסנשאַפט, וואָס איז זינט דעמאָלט געמאַכט געוואָרן, האָט זיי געדינט בלויז ווי נייע אויפווייזן אַנטקעגן דער עקזיסטענץ פון אַ וועלט־באַשעפער; און פּאַקטיש איז ווייטער צו אַנטוויקלען די נייע טעאָריע געווען נישט פאַר זיי. דער אידעאַליזם, וואָס איז שוין געווען ביים סוף פון זיין גדולה, און האָט דורך דער רעוואָלוציע אין 1848 געכאַפּט אַ טויט־קלאַפּ, האָט אָבער געהאַט די באַפרידיקונג, וואָס דער מאַטעריאַליזם איז אין יענעם מאָמענט נאָך טיפער געזונקען. פייערבאַך איז לחלוטין גערעכט געווען, ווען ער האָט פון זיך אָפּגעטרייסלט די אחריות פאַר אָט דעם מאַטעריאַליזם; ער האָט אָבער נישט געדאַרפט צונויפמישן די לערע פון די אַרומוואַנדערנדיקע בעל־דרשנס מיטן מאַטעריאַליזם בכלל.*

דאָ דאַרף אָבער אויף צוויי זאַכן אָנגעוויזן ווערן.

ערשטנס, איז ביי פייערבאַכס לעבן די נאַטורוויסנשאַפט געווען נאָך אין יענעם געוואַלדיקן יעזירונגס־פּראָצעס, וועלכער איז ערשט אין די לעצטע פופציק יאָר געקומען צו אַ רעלאַטיוו אָפּגעקלערטער פאַרענדיקטקייט. אַזויפיל נייע וויסנ־שאַפטלעכע פאַקטן זענען צונויפגעקליבן געוואָרן, וואָס איז נאָך ביז אַהער נישט געהערט געוואָרן, אָבער דאָס איינשטעלן אַ צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונג און דערמיט אויך אַ סדר אין אָט דעם כאַאָס פון איינע די אַנדערע זיך איבער־יאָגנדיקע אַנטדעקונגען, איז ערשט גאָר לעצטנס מעגלעך געוואָרן. אמת, פייער־באַך האָט נאָך דערלעבט אַלע דריי אַנטשיידנדיקע אַנטדעקונגען — די אַנט־דעקונג פון דער צעל, די אַנטדעקונג וועגן דער פאַרוואַנדלונג פון ענערגיע און די אַנטדעקונג פון דער טעאָריע פון עוואָלוציע, וואָס איז אָנגערופן געוואָרן אויף דאַרווינס נאָמען. ווי האָט אָבער דער פילאָסאָף, לעבנדיק אין דאָרפישער איינזאַמקייט, געקענט אין אַ גענינגנדיקער מאָס נאָכשפּירן נאָך דער וויסנשאַפט, כדי לויט זייער פולער מאָס אָפּצושאַצן אַזוינע אַנטדעקונגען, וואָס די נאַטור־פאָרשער אַליין האָבן זיי דעמאָלט נאָך טיילווייז אָפּגעפרעגט, און טיילווייז נישט גענוג פאַרשטאַנען ווי געהעריק אויסצונוצן? די שולד פאַלט דאָ אינגאַנצן אויף די קלאָגעדיקע דייטשישע באַדינגונגען, אַ דאַנק וועלכע די קאַטעדרעס פון פילאָ־סאָפיע זענען פאַרכאַפּט געוואָרן פון שפּינוועבס־שפּינענדיקע עקלעקטישע פלויר־קנאַקערס, בעת פייערבאַך, וואָס איז געשטאַנען טורעם־הויך איבער זיי אַלע, האָט געמוזט ערגעץ אין אַ קליין דערפל פאַרפוילערט און פאַרזויערט ווערן. סע איז דעריבער נישט פייערבאַכס שולד, וואָס דער איצט מעגלעך געוואָרענער היסטאָרישער בליק אויף דער נאַטור, וועלכער וואַרפט אָפּ אַלע איינזייטיקייטן פונעם פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם, איז פאַר אים געבליבן נישט צוגענגלעך.

צווייטנס, איז פייערבאַך דאָך גאַנץ גערעכט געווען, ווען ער האָט געזאָגט, אַז דער בלויזער נאַטורוויסנשאַפטלעכער מאַטעריאַליזם איז טאַקע דער „פונ־דאַמענט פון דער געביידע פון דעם מענטשלעכן וויסן, אָבער נישט די געביידע גופא". וואָרעם נישט נאָר לעבן מיר אין דער נאַטור, נאָר אויך אין דער מענטש־

* ביי דעם פונקט האָט ענגעלס אין זיין אָריגינעלן מאַנוסקריפּט געהאַט נאָך עטלעכע זייטלעך וועגן דער דעמאָלטדיקער אַנטוויקלונג אין דער נאַטורוויסנשאַפט, וועלכע ער האָט אָבער שפּעטער אויסגעלאָזט. אָט דער פראַגמענט ווערט דאָ געדרוקט אויף זייט 62.

לעבער געזעלשאפט, און אויך זי האט איר אנטוויקלונג־געשיכטע און איר וויסנשאפט נישט ווינציקער ווי די נאטור. סע גייט אייגנטלעך אין דעם, צו ברענגען די וויסנשאפט וועגן דער געזעלשאפט, ד. ה., דעם גאנצן סכום פון די אזוי־גערופענע היסטארישע און פילאסאפישע וויסנשאפטן, אין הארמאניע מיטן מאטעריאליסטישן פונדאמענט, און זי [די וויסנשאפט וועגן דער געזעלשאפט] צו רעקאנסטרואירן אויף אט דעם פונדאמענט. איז דאס אבער פייערבאכן נישט באשערט געווען צו טון. נישט קוקנדיק אויפן „פונדאמענט", איז ער דא געבליבן געפאנגען אין די טראדיציאנעל־אידעאליסטישע פענטעס, און ער גיט דאס צו מיט אט די ווערטער: „צוריקוועגס בין איך מסכים מיטן מאטעריאליזם, אבער נישט פאראויס." איז עס פייערבאך אליין אבער געווען דער, וואס איז אויפן געזעלשאפטלעכן פעלד נישט געגאנגען „פאראויס", נישט ווייטער פונעם שטאנדפונקט זיינעם פון 1840 אדער 1844, און ווידער טאקע דער עיקר צוליב זיין איזאלירטקייט, וועלכע האט אים, וואס האט מער פון אלע אנדערע פילאסאפן זיך גענייטיקט אין געזעלשאפטלעכן צונויפקום, געצוווּנגען צו פראדוצירן געדאנקען אוים זיין איינזאמען קאפ, אנשטאט אינעם פריינדלעכן און פיינדלעכן צונויפטרעפן זיך מיט אנדערע מענטשן פון זיין קאליבער. ווי ווייט ער איז געבליבן אן אידעאליסט אויף אט דעם פעלד וועלן מיר שפעטער באטראכטן אויספירלעך.

דא דארף אבער נאך באמערקט ווערן, אז שטארקע זוכט פייערבאכס אידעאליזם נישט אויפן ריכטיקן ארט. „פייערבאך איז אן אידעאליסט, ער גלייבט אינעם פראגרעס פון דער מענטשהייט" (ז. 19). „דער פונדאמענט, דער אונטערגעבוי פונעם גאנצן, בלייבט דאך אבער דער אידעאליזם. דער רעאליזם איז פאר אונדז נישט מער ווי א שוץ קעגן פאלשע וועגן, בעת מיר פאלגן־אוים אונדזערע אידעאלע נייגונגען. זענען דען רחמנות, ליבע און באגייסטערונג פאר אמת און יושר נישט קיין אידעאלע כוחות?" (ז. VIII).

איז ערשטנס הייסט דא אידעאליזם נישט עפעס אנדערש, ווי נאר די שטרעבונג צו „אידעאלע" צילן. האבן זיי אבער [אט די אידעאלע צילן] נוויטווענדיק צו טון העכסטנס מיטן קאנטיאנישן אידעאליזם און זיין „קאטעגארישן אימפעראטיוו".* קאנט אליין האט אבער זיין פילאסאפיע גערופן „טראנסצענדענטאלער אידעאליזם", בשום־אופן נישט דערפאר, ווייל אין איר רעדט זיך אויך וועגן מאראלע אידעאלן, נאר איבער גאנץ אנדערע מאטיוון, ווי שטארקע וועט זיך דערמאנען. דער אבערגלויבן, אז דער פילאסאפישער אידעאליזם דרייט זיך ארום דעם גלויבן אין מאראלע, ד. ה., געזעלשאפטלעכע „אידעאלן", איז אויפגעקומען אויסערהאלב דער פילאסאפיע, ביים דייטשישן פיליסטער, וואס

* אין דער קאנטיאנישער פילאסאפיע ווערט אט דער טערמין — קאטעגארישער אימפעראטיוו — אנגעווענדט צום געזעץ פון עטיק. לויט קאנטס ווערטער האבן צוויי זאכן אויף אים געמאכט דעם שטארקסטן איינדרוק: דער אויסגעשטערנטער הימל איבער אונדז און דער עטישער געזעץ אין אונדז. אט דער געזעץ איז, לויט קאנטס מיינונג נאך, אומפארענדערלעך, איז איינגעשטעלט פאר אלע אייביקייטן, און שרייבט באפעלעריש פאר די מענטשן זייער אויפפירונג. אין דער אמתן איז די פראקטישע פילאסאפיע קאנטס דער אבסטראקט-אידעאלאגישער אויסדרוק בלויז פון דער בורזשואזער עטיק, און דערצו נאך איז אויף איר געלעגן דער שטעמפל פון דער שוואכקייט און אומרייפקייט פון דער דייטשישער בורזשואזיע.

האָט פון שילערס פּאָעמען אויסגעלערנט אויף אויסנווייניק די עטלעכע פּאָר אים גייטיקע ברעקלעך פילאָסאָפישע בילדונג. קיינער האָט נישט שאַרפער גע־קריטיקירט דעם אָנמעכטיקן קאַנטיאַנישן „קאַטעגאָרישן אימפּעראַטיוו״ — אָג־מעכטיק דערפאַר, מחמת ער פאָדערט דאָס אוממעגלעכע, און קומט דעריבער קיינמאָל נישט צו צו אַ וואָסער סע איז רעאַלקייט — קיינער האָט נישט אַזוי בייסיק אָפּגעהוזקט פון די דורך שילערן צוגעשטעלטע פיליסטעריש־סענטימענטאַלע טרוימעריין וועגן אומרעאַליזירבאַרע אידעאַלן, ווי גראָד דער פולשטענדיקער אידעאַליסט העגעל (זע למשל זיין „פענאָמענאָלאָגיע״).

צווייטנס קען מען אָבער אויך נישט אַוועקגיין פונעם פאַקט, אַז אַלץ דאָס, וואָס באַוועגט אַ מענטשן, מוז אַדורכגיין דורך זיין קאָפּ—אַפילו עסן און טרינקען הייבט זיך אָן ווי אַ קאָנסעקווענץ פון דער שפּירונג פון הונגער און דאָרשט, וואָס טראַנסמיטירט זיך דורכן קאָפּ, און פאַרענדיקט זיך ווי אַ רעזולטאַט פון דער שפּירונג פון זאַטקייט, אויך פונקט אַזוי טראַנסמיטירנדיק זיך דורכן קאָפּ. די אויפווירקונגען פון דער דרויסנדיקער וועלט אויפן מענטש דריקן זיך אָפּ אין זיין קאָפּ, שפּיגלען זיך דאָרט אָפּ ווי געפילן, געדאַנקען, אינסטינקטן, וועלעניש — בקיצור, ווי „אידעאַלע שטרעבונגען״, און ווערן אין אָט דעם געשטאַלט „אידעאַלע קרעפטן״. איז אויב אָט אַזאַ מענטש ווערט אַן אידעאַליסט, דערפאַר וואָס ער האָט בכלל „אידעאַלע שטרעבונגען״ און וואָס ער וואַרפט זיך אונטער דעם איינפלוס פון „אידעאַלע קרעפטן״, איז דעמאָלט דאָך איטלעכער געוויינטלעך נאָרמאַל־אַנטוויקלטער מענטש אַ געבוירענער אידעאַליסט — טו ווי אַזוי זשע קענען בכלל נאָך גאָר זיין מאַטעריאַליסטן?

דריטנס האָט די איבערצייגונג, אַז די מענטשהייט, אינעם איצטיקן מאָמענט ווינציקסטנס, באַוועגט זיך אינעם גאַנצן און גרויסן פאָראויס, אַבסאָליוט גאָרנישט צו טון מיטן ווידעראַנאַנד צווישן מאַטעריאַליזם און אידעאַליזם. די פראַנצויזישע מאַטעריאַליסטן האָבן, נישט ווינציקער ווי די דעיסטן * וואָלטער און רוסאָ, פאַנאַטיש כמעט זיך געהאַלטן ביי אָט דער איבערצייגונג, און גענוג אָפּט פאַר איר געברענגט די גרעסטע פערזענלעכע קרבנות. אויב עמעץ האָט ווען עס איז געווידמעט זיין גאַנץ לעבן דער „באַגייסטערונג פאַר אמת און יושר״ — נעמענדיק די פראַזע אין אַ גוטן זין — איז עס געווען דידראָ. ווען שטאַרקע דערקלערט אָט דאָס אַלץ פאַר אידעאַליזם, באַווייזט דאָס נאָר, אַז דאָס וואָרט מאַטעריאַליזם און באַנאַנד דערמיט דער גאַנצער ווידעראַנאַנד צווישן דיביידע ריכטונגען, האָט דאָ פאַר אים פאַרלוירן יעדן זין.

דער פאַקט איז, אַז שטאַרקע מאַכט דאָ, קען זיין אפשר אומבאַוווּסטזיניק, אַן אומפאַרגעבלעכע קאָנצעסיע דעם טראַדיציאָנעל פיליסטערישן פאָראורטייל — וועלכער איז אַ רעזולטאַט פון דער לאַנגיעריקער גלחישער העצע — קעגן דעם נאָמען מאַטעריאַליזם. אונטער מאַטעריאַליזם פאַרשטייט דער פיליסטער פרעסן, זויפן, גרויסע אויגן, נאָכגעבן זיך אַלע קערפּערלעכע תאוות, חוצפה,

* אונטער „דעיסטן״ ווערט פאַרשטאַנען אַזעלכע מענטשן, וואָס כאָטש זיי גלייבן אין גאָט, אָנערקענען זיי אים נאָר פאַרן באַשעפער פון דער וועלט, אָבער נישט פאַרן רעגירער איבער דער וועלט. אַנטקעגן דער קירכלעכער רעליגיע שטעלן זיי אַרויס אַ „נאַטירלעכע רעליגיע״. דער קלאַסישער פּעריאָד פונעם דעיזם איז געווען אין זיבעצנטן און אכצנטן יאָרהונדערט אין ענגלאַנד און פראַנקרייך.

ושעדנעקייט, קארגשאפט, געלטגיריקייט, יאגן זיך נאך פראפיטן און בירזשע־שווינדל — בקיצור, יענע אלע פאסקודנע געמיינהייטן, צו וועלכע ער אליין גיט זיך איבער שטילינקערהייט. אונטער אידעאליזם אבער פארשטייט ער דעם גלויבן אין גוטע מידות, אוניווערסאלער מענטשן־ליבע און בכלל אין א „בעסערער וועלט”, וועלכע ער רענאמירט פאר אנדערע און אין וועלכע ער אליין גלייבט העכסטנס בלויז דעמאלט, ווען ער גייט דורך דעם קאצניאמער נאך זיינע גע־וויינטלעכע „מאטעריאליסטישע” עקסצעסן, אדער נאך אן אדורכגעמאכטן באנקראט. אט דעמאלט זינגט ער עס זיין באליבט לידל: וואס איז דער מענטש? — האלב חיה, האלב מלאך.

אינעם רעשט, לייגט שטארקע אוועק א סך מי צו פארטיידיקן פייערבאכן אנטקעגן די אטאקעס און דער „לומדות” פון די ליארמענדיקע דאצענטן, וואס גייען היינט אן אין דייטשלאנד אונטערן נאמען פילאסאפן. פאר מענטשן, וואס אינטערעסירן זיך מיט אט דעם נאכוווקס פון דער קלאסישער דייטשישער פילאסאפיע, איז עס געווים וויכטיק; פאר שטארקען אליין האט דאס אפשר געקענט אויסזען נייטיק. מיר אבער וועלן עס דעם לייענער איינשפארן.

III

פייערבאכס פילאסאפיע פון רעליגיע און עטיק

פייערבאכס ווירקלעכער אידעאליזם טרעט בולט ארויס, אזוי גיך ווי מיר קומען צו צו זיין פילאסאפיע פון רעליגיע און צו זיין עטיק. רעליגיע וויל ער בשום אופן נישט אפשאפן, ער וויל זי פארפולקומען. די פילאסאפיע גופא דארף אבסארבירט ווערן דורך דער רעליגיע. „די פעריאדן פון דער מענטש־הייט שיידן זיך אונטער איינער פונעם אנדערן דורך רעליגיעזע פאר־ענדערונגען. א היסטארישע באוועגונג איז נאר דעמאלט פונדאמענטאל, ווען זי באהערשט דעם מענטשנס הארץ. דאס הארץ איז נישט קיין פארם פון רעליגיע, אזוי אז זי [די רעליגיע] זאל אויך מוזן אינעם הארצן זיין; דאס הארץ איז די עסענץ פון רעליגיע.” (ציטירט ביי שטארקען, ז. 168). רעליגיע איז לויט פייערבאכן די באציאונג באזירט אויף די געפילן, אויף דער הארצ־לעכער באציאונג צווישן מענטש און מענטש, וועלכע האט ביז אהער געזוכט דעם אמת אירן אין א פאנטאסטישער אפשפיגלונג פון דער רעאלקייט — אין די פאנטאסטישע אפשפיגלונגען פון מענטשלעכע אייגנשאפטן דורך דער פאר־מיטלונג פון איינעם אדער פון א סך געטער. איצט אבער געפינט זי איר אמת דירעקט און אן שום פארמיטלונג אין דער ליבע צווישן „איך” און „דו”. און אט אזוינאך ווערט ביי פייערבאכן סוף־כל־סוף די סעקסועלע ליבע איינע פון די העכסטע, אויב נישט די סאמע העכסטע פארם אין דער פראקטיק פון זיין נייער רעליגיע.

נו, האבן אבער באציאונגען צווישן מענטש און מענטש, באזירטע אויף געפילן, בפרט נאך צווישןביידע געשלעכטער, עקזיסטירט אזוי לאנג ווי די

מענטשהייט עקזיסטירט. די סעקסועלע ליבע, באַזונדערס אין די לעצטע אַכט הונדערט יאָר, האָט דורכגעמאַכט אַזאַ אַנטוויקלונג און זיך פאַרשאַפט אַזאַ אָרט, וואָס האָט זי אין משך פון אָט דער צייט געמאַכט פאַר דער אַבליגאַטאָרישער אַקס, ארום וועלכער סע דרייט זיך די גאַנצע פּאָעזיע. די עקזיסטירנדיקע פּאָזיטיווע רעליגיעס האָבן זיך באַגרענעצט דערמיט, וואָס זיי האָבן געגעבן די העכסטע פאַרהייליקונג דער מלוכהשער רעגולירונג פון דער סעקסועלער ליבע, ד. ה., דער הייראַט-געזעצגעבונג, און זאָלן זיי מאָרגן אַלע איינגאַנצן פאַרשווינדן, וועט די פּראַקטיק פון ליבע און פריינדשאַפט אויף דאָס מינדסטע נישט געענדערט ווערן. איז דאָך די קריסטלעכע רעליגיע אין פראַנקרייך פון 1793 ביז 1799 פּאַקטיש אויף אַזוי פיל פאַרשוונדן, אַז אַפילו נאַפּאָלעאָן גופא האָט נישט אָן אָפּאָזיציע און שוועריקייטן געקענט זי צוריק איינפירן,* און פונדעסטוועגן האָט בעת אָט דער צווישנצייט זיך נישט געפילט קיין שום באַדערפעניש נאָך עפּעס אַ במקום רעליגיע אין פייערבאַכס זין.

דער אידעאַליזם ביי פייערבאַכן באַשטייט דאָ אין דעם, וואָס ער אַקצעפּטירט נישט די צווישנמענטשלעכע באַציאונגען פון מענטשן באַזירטע אויף קעגנזייטיקער נייגונג פון איינעם צום אַנדערן, ווי סעקסועלע ליבע, פריינדשאַפט, רחמנות, מסירת־נפש, א. אז. וו., פאַר דעם פּשוט, וואָס זיי זענען פאַר זיך אַליין — נישט אַסאָציאירנדיק זיי מיט אַ וואָסער סע איז באַזונדערער רעליגיע, וואָס געהערט אויך פאַר פייערבאַכן שוין צו דער פאַרגאַנגענהייט; נאָר ער פאַר־זיכערט, אַז זייער פולע חשיבות באַקומען זיי [אָט די באַציאונגען] ערשט דעמאָלט, ווען זיי ווערן געהייליקט דורכן נאָמען רעליגיע. דער עיקר פאַר אים איז נישט דאָס, וואָס אָט די ריין־מענטשלעכע באַציאונגען עקזיסטירן, נאָר אַז זיי זאָלן אויפגענומען ווערן ווי אַ נייע, אמתע רעליגיע. זייער פולע חשיבות דאַרפן זיי [אָט די באַציאונגען] ערשט דעמאָלט קריגן, ווען זיי באַקומען דעם שטעמפּל פון רעליגיע. דאָס וואָרט רעליגיע נעמט זיך פון religare און זיין אָריגינעלער טייטש איז געווען „פאַרבינדונג". דעריבער איז יעטווידע פאַר־בינדונג צווישן צוויי מענטשן רעליגיע. אָט אַזוינע עטימאָלאָגישע קונצשטיק זענען דער לעצטער אָנשפּאַר פון דער אידעאַליסטישער פילאָסאָפיע. נישט מע רעכנט זיך מיט דעם, וואָס דאָס וואָרט באַדייט לויט דער היסטאָרישער אַנטוויק־לונג פון זיין אַקטועלן באַנוץ, נאָר מיט דעם וואָס דאָס וואָרט דאַרף באַדייטן לויט זיין [עטימאָלאָגישן] אָפּשטאַם. און אָט אַזוינאָך ווערט סעקסועלע ליבע און סעקסועלע פאַרבינדונג פאַרהימלט אין אַ „רעליגיע", בלויז דערפאַר כּדי דאָס ווערטל רעליגיע, וואָס איז אַזוי טייער דעם אידעאַליסטישן זכרון, זאָל פון דער שפּראַך נישט פאַרשווינדן. פּונקט אַזוי האָבן אין די פערציקער יאָרן גע־טענהט די פּאַריזשער רעפאָרמיסטן פון לואי בלאַנס חדר, וואָס פאַר זיי האָט אַ מענטש אָן רעליגיע אויסגעזען ווי עפּעס אַ מאָנסטער, און האָבן אונדז געזאָגט: [אָבער אייער רעליגיע איז דאָך Donc, l'athéisme c'est votre réligion! אַטעיזם!]. ווען פייערבאַך וויל עטאַבלירן אַן אמתע רעליגיע אויפן יסוד פון אַ

* ענגעלס האָט דאָ אין זינען נאַפּאָלעאָנס ווידער אויפשטעלונג אין פראַנקרייך די קאַטוילישע קירך, וועלכע איז צעשטערט געוואָרן דורכן יאַקאָבינישן קאָנווענט. נאַפּאָלעאָן האָט אין יולי 15, 1801, זייענדיק נאָך אַ קאָנסול, אונטערגעשריבן אַ קאָנ־קאָרדאַט מיטן פּאַפּסט.

אין־תוך־גענומען מאטעריאליסטישער קאנצעפציע פון דער נאטור, איז עס פונקט אזוי, ווי צו באטראכטן די מאָדערנע כעמיע פאַר דער אמתער אַלכעמיע. אויב רעליגיע קען עקזיסטירן אָן איר גאָט, קען דאָס אויך די אַלכעמיע אָן איר פילאָ־סאָפישן שטיין. אגב איז טאקע פאראן אן ענגע פארבינדונג צווישן אַלכעמיע און רעליגיע. דער פילאָסאָפישער שטיין האָט אַ סך גאָט־ענלעכע אייגנשאַפטן, און די עגיפטיש־גריכישע אַלכעמיסטן אין די ערשטע צוויי יאָרהונדערטער פון אונדזער צייטרעכענונג האָבן געהאָט אַ האַנט אין דער אויספורעמונג פון דער קריסטלעכער דאָקטרין, ווי דאָס באַווייזן די אָנגעגעבענע דאַטן ביי קאָפּ און בערטעלאָ.

לחלוטין פאַלש איז פייערבאַכס קאָנסטאַטירונג, אַז די „פּעריאָדן פון דער מענטשהייט שיידן זיך בלויז אונטער איינער פונעם אַנדערן דורך רעליגיעזע פאַרענדערונגען”. גרויסע היסטאָרישע ווענד־פּונקטן זענען באַגלייט געוואָרן פון רעליגיעזע פאַרענדערונגען אויף אַזוי פיל נאָר אויף וויפיל סע ווערן די דריי ביז איצט עקזיסטירנדיקע וועלט־רעליגיעס — בודיזם, קריסטנטום און איסלאַם — גענומען אין באַטראַכט. די אַלטע פּרימיטיווע שבטימדיקע און נאַציאָנאַלע רעליגיעס האָבן נישט געהאַט קיין פּראָפּאַגאַנדיסטישן כאַראַקטער און האָבן פאַרלוירן יעדע ווידערשטאַנדס־קראַפט ווי נאָר די זעלבשטענדיקייט פון די שבטים און פעלקער איז געבראָכן געוואָרן. ביי די גערמאַנען איז פאַר אָט דעם גענוג גע־ווען אפילו דער פשוטער קאָנטאַקט מיט דער זיך צעפאַלנדיקער רוימישער וועלט־אימפּעריע און מיט איר נאָר־וואָס אָנגענומענער קריסטלעכער וועלט־רעליגיע, וועלכע איז געווען אָנגעמאָסטן פאַר איר עקאָנאָמישן, פּאָליטישן און אידעאָלאָגישן מצב. ערשט ביי אָט די מער אָדער ווייניקער קינסטלעך אויפגעקומענע וועלט־רעליגיעס, בפרט ביים קריסטנטום און איסלאַם, זעען מיר, אַז די מער אַלגעמיינע היסטאָרישע באַוועגונגען נעמען אָן אַ רעליגיעזע באַפאַרבונג. אָבער אפילו ביי די קריסטלעכע פעלקער האָט זיך די רעליגיעזע באַפאַרבונג פון רעוואָלוציעס, וועלכע האָבן געהאַט אַ באמת אוניווערסאַלן באַדייט, באַגרענעצט צו די ערשטע עטאַפּן פונעם עמאַנציפּירונג־קאַמף פון דער בורזשואַזיע, אָנהייבנדיק פונעם דרייצנטן ביזן זיבעצנטן יאָרהונדערט, און זי [אָט די באַפאַרבונג] דערקלערט זיך נישט, ווי פייערבאַך מיינט, מיט די אייגנשאַפטן פונעם מענטשלעכן האַרץ און מיט זיין באַדערפעניש פאַר רעליגיע, נאָר מיט דער גאַנצער פאָרגעשיכטע פונעם מיטלאַלטער, וואָס האָט פון קיין שום אַנדער פאָרם פון אידעאָלאָגיע נישט געוואוסט, ווי נאָר פון רעליגיע און טעאָלאָגיע. ווען אָבער די בור־זשואַזיע איז אינעם אַכצענטן יאָרהונדערט גענוג שטאַרק געוואָרן, כדי אויך צו האָבן איר אייגענע אידעאָלאָגיע, אָן אָנגעמאָסטענע פאַר איר קלאַסן־שטאַנד־פּונקט, פירט זי דעמאָלט דורך איר גרויסע און פאַרענדיקטע רעוואָלוציע — די פראַנצויזישע — אַפּעלירנדיק אויסשליסלעך צו יורידישע און פּאָליטישע אידייען, און ווענן רעליגיע קימערט זי זיך אויף אַזוי פיל נאָר, אויף וויפיל זי איז איר געשטאַנען אין וועג. איר איז אָבער קיינמאָל נישט איינגעפאַלן אַ נייע רעליגיע אוועקצושטעלן אויפן אָרט פון דער אַלטער. סע איז באַקאַנט ווי ראָבעספּיער איז דערמיט אדורכגעפאַלן.*

* ענגעלס האָט דאָ אין זינען ראָבעספּיערס פּרוּוו איינצופירן דעם קולט פונעם העכסטן וועזן — דעם שכל, וואָס האָט זיך פאַרענדיקט מיט אַ פולשטענדיקן דורכפאַל.

די מעגלעכקייט פאַר ריין־מענטשלעכע געפילן אין די באַציאונגען מיט אַנדערע מענטשן איז שוין געגנוג קלאָגעדיק אין דער איצטיקער געזעלשאַפט, אַ באַזירטע אויף קלאַסן־אַנטאַגאָניזם און אויף קלאַסן־הערשאַפט, אין וועלכער מיר לעבן. מיר האָבן דעריבער קיין שום גרונד נישט אַליין זי צו מאַכן נאָך מער קלאָגעדיק, דורך דעם וואָס מיר ווילן די דאָזיקע געפילן פאַרהימלען אין אַ רעליגיע. און אַט אַזוי פונקט [מעג מען זאָגן], אַז דאָס פאַרשטיין די היסטאָרישע קלאַסנקאַמפן, בפרט נאָך אין דייטשלאַנד, איז אויף אַזוי פיל שוין פאַרטונקלט געוואָרן דורך דער צירקולירנדיקער היסטאָריאָגראַפיע, אַז סע איז אונדז מער נישט נייטיק לחלוטין אוממעגלעך צו מאַכן דאָס דאָזיקע פאַרשטיין דורכן פאַרוואַנדלען די געשיכטע פון די דאָזיקע קאַמפן אין אַ בלויזער צו־טשעפעניש צו דער קירכן־געשיכטע. שוין דאָ ווייזט זיך אַרויס, ווי ווייט מיר זענען אַוועק היינט פון פייערבאַכן. די „שענסטע שטעלן" זיינע, וואָס גלאָריפיצירן אַט די נייע ליבעס־רעליגיע, איז היינט שוין גאָר אינגאַנצן אוממעגלעך צו לייענען.

די איינציקע רעליגיע, וועלכע פייערבאַך האָט ערנסט אויסגעפאָרשט, איז דאָס קריסטנטום, די וועלט־רעליגיע פון די מערב־לענדער, וואָס איז באַזירט אויפן מאָנאָטעיזם. ער ווייזט־אויף, אַז דער קריסטלעכער גאָט איז נאָר אַ פאַנטאַסטישער רעפלעקס, אַן אָפּשפּיגלונג פונעם מענטש. נו, איז אָבער אַט דער גאָט אַליין אַ פּראָדוקט פון אַ לאַנג־אויסגעצויגענעם אַבסטראַקציע־פּראָצעס, די קאָנצענטרירטע קווינטעסענץ פון אַ סך פריערדיקע שבטימדיקע און נאַציאָנאַלע געטער. און אין הסכם דערמיט איז אויך דער מענטש, וואָס אַט דער גאָט איז זיין אָפּשפּיגלונג, נישט קיין רעאַלער מענטש, נאָר אויך פונקט אַזוי די קווינטעסענץ פון די פיל רעאַלע מענטשן — אַן אַבסטראַקטער מענטש, און דעריבער ווידעראַמאָל בלויז אַ געדאַנקען־בילד. דער אייגענער פייערבאַך, וואָס פּריידיקט אויף יעדן זייטל סענסועלקייט, צו פאַרזינקען זיך אינעם קאָנקרעטן, אין דער רעאַלקייט, ווערט דורך און דורך אַבסטראַקט, ווי נאָר סע קומט אים אויס צו רעדן וועגן אַ וואָסערע סע איז אַנדערע, נישט נאָר סעקסועלע, באַציאונגען צווישן מענטשן.

אין אַט די באַציאונגען [צווישן מענטשן] נעמט ביי אים אויס נאָר איין זייט: די מאָראַל. און אַט דאָ פאַרפלעפט פייערבאַכס אויסטערלישע אָרעמקייט אין פאַרגלייך מיט העגעלן. ביי העגעלן איז די עטיק, אָדער די לערע וועגן מאָראַלישער אויפפירונג,—די פילאָסאָפיע פון רעכט, און נעמט אַרום: 1) דאָס אַבסטראַקטע רעכט; 2) די מאָראַל; 3) די מאָראַלישע אויפפירונג, וועלכע נעמט אין זיך ווידער אַריין: די פאַמיליע, די בירגערלעכע געזעלשאַפט און די מלוכה. אויף וויפיל די פאָרם איז אידעאַליסטיש, אויף אַט אַזוי פיל איז דאָ דער אינהאַלט רעאַליסטיש. זייט ביי זייט מיט דער מאָראַל ווערט דאָ אַריינגענומען די גאַנצע ספערע פון רעכט, עקאָנאָמיק און פּאָליטיק. ביי פייערבאַכן איז־אָבער פּונקט קאַפּויר. לויט דער פאָרם נאָך איז ער רעאַליסטיש, ער נעמט פאַר זיין אויסגאַנגס־פּונקט דעם מענטשן; וועגן דער וועלט אָבער, אין וועלכער דער דאָזיקער מענטש לעבט, דערמאָנט ער אַבסאָליוט מיט קיין וואָרט נישט, און אַט אַזוי בלייבט דער דאָזיקער מענטש זיינער תמיד דער זעלבער אַבסטראַקטער מענטש, וועלכער פאַרנעמט דעם אויבנאָן אין דער פילאָסאָפיע פון רעליגיע. דעם דאָזיקן

מענטש האָט נישט קיין פרוי געבוירן: ער האָט, ווי אַן אינסעקטן־פּופּע, זיך אויסגעפּיקט אויס דעם גאָט פון דער מאָנאָטעיסטישער רעליגיע. ער לעבט דעריבער נישט אין אַ רעאַלער, היסטאָריש־אויפגעקומענער און היסטאָריש־דעטערמינירטער וועלט. ער קומט אַפילו אין באַרירונג מיט אַנדערע מענטשן, אָבער יעדער איינער פון זיי איז פּונקט אַזוי אַבסטראַקט ווי ער אַליין. אין דער פילאָסאָפיע פון רעליגיע האָבן מיר נאָך פונדעסטוועגן געהאַט מאַן און ווייב, אין דער עטיק אָבער פאַרשווינדט אויך אָט דער לעצטער אונטערשיד. אמת, מע טרעפט ביי פייערבאַכן, כאָטש זייער זעלטן, אָט אַזוינע הנחות, ווי: „אין אַ פּאַלאַץ דענקט מען אַנדערש ווי אין אָרעם הייזל." — „אויב דו האָסט צוליב הונגער און נויט קיין שטאָף נישט אין דיין לייב, האָסטו אויך אין דיין קאָפּ, אין דיינע געפילן און אין הארץ קיין שטאָף נישט פאַר מאָראַל." — „די פּאָליטיק מוז אונדזער רעליגיע ווערן", א. אַז. וו. אָבער פייערבאַך ווייסט אַבסאָליוט נישט, ווי אַזוי זיך מיט אָט די הנחות צו באַנוצן, זיי בלייבן ביי אים הוילע מליצות, און אַפילו שטאַרקע גופא מוז מודה זיין, אַז פּאָליטיק איז פאַר פייערבאַכן געווען אַ גרענעץ נישט צום אַריבערטרעטן, און אַז „די לערע וועגן דער געזעלשאַפט, די סאָציאָלאָגיע, איז פאַר אים געווען אַ terra incognita [אַן אומבאַקאַנט לאַנד]".

פּונקט אַזוי פלאַך זעט ער אויס אין פאַרגלייך מיט העגעלן ביי דער באַהאַנדלונג פון דעם ווידעראַנאַנד צווישן גוט און שלעכט. „מע גלייבט, אַז מע זאָגט אַרויס עפּעס אַ טיפן געדאַנק," באַמערקט העגעל, „ווען מע זאָגט: דער מענטש איז בטבע גוט; מען פאַרגעסט אָבער, אַז מע זאָגט אַרויס אַ סך אַ גרעסערן געדאַנק מיט די ווערטער: „דער מענטש איז בטבע שלעכט." ביי העגעלן איז דאָס שלעכטס די פאָרם אין וועלכער סע פּרעזענטירט זיך די טרייבקראַפט פון דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג. און אין אָט דעם ליגט אייגנטלעך אַ טאָפּלטער זין. פון איין זייט זעט יעדער נייער טריט פאָראויס נויטווענדיק אויס ווי אַ פאַרשוועכונג פון עפּעס אַ הייליקטום, ווי אַ רעוואָלט אַנטקעגן דער אַלטער, אָפּשטאַרבנדיקער, אָבער דורך געוואוינהייט פאַרהייליקטער אָרדענונג. פון דער צווייטער זייט, זענען זינט דעם אויפקום פון די קלאַסנקעגנזאַצן, גראָד די שלעכטע לײדנשאַפטן פונעם מענטשן — זשעדנעקייט און די תאווה צום הערשע־ווען — געוואָרן די הייב־שטאַנגען פון דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג. די געשיכטע פונעם פעאָדאַליזם און פון דער בורזשואַזיע, אַ שטייגער, איז פאַר אָט דעם אַן איינציקער כסדרדיקער אויפווייז. פייערבאַכן פאַלט אָבער גאָרנישט איין אויסצופאָרשן די היסטאָרישע ראָלע פונעם מאָראַלישן שלעכטס. געשיכטע איז פאַר אים בכלל אַן אומגעמיטלעך, אומהיימלעך פעלד. אַפילו זיין אַרויסזאָג: „דער מענטש, ווען ער איז תחילת אַרויסגעקומען אויס דער נאַטור, איז נאָך אַ ריין נאַטור־באַשעפעניש געווען, נישט קיין מענטש. דער מענטש איז אַ פּראָדוקט פונעם מענטשן, פון קולטור, פון געשיכטע" — אַפילו אָט די הנחה בלייבט ביי אים אַבסאָליוט פרוכטלאָז.

דאָס וואָס פייערבאַך דערציילט אונדז וועגן מאָראַל, קען דעריבער נאָר עקסטרעם מאָגער זיין. די שטרעבונג צו גליק איז איינגעבוירן אינעם מענטשן, און מוז דעריבער זיין דער יסוד פון דער גאַנצער מאָראַל. איז אָבער די שטרעבונג צו גליק אונטערגעוואָרפן צו אַ טאָפּלדיקער קאָרעקטור. ערשטנס,

דורך די נאַטירלעכע קאָנסעקווענצן פון אונדזערע מעשים: נאָך ווילדע הוליאַנקעס קומט דער קאַצניאַמער, נאָכן איבערכאַפּן די מאָס — קראַנקהייט. צווייטנס, דורך זייערע געזעלשאַפטלעכע קאָנסעקווענצן: ווען מיר רעספּעקטירן נישט די זעלבע שטרעבונג צו גליק ביי אַנדערע, ווערן זיי זיך, און שטערן אונדזער אייגענע שטרעבונג צו גליק. איז דערפון געדרונגען, אַז כדי צו באַפרידיקן אונדזער שטרעבונג [צו גליק], דאַרפן מיר בכח זיין ריכטיק אָפּצושאַצן די קאָנסעקווענצן פון אונדזערע מעשים, און פון דער צווייטער זייט, צו רעספּעקטירן אויך ביי אַנדערע די גלייכע רעכט צו דער דאָזיקער שטרעבונג [צו גליק]. ראַציאָנעלע זעלבסט־באַגרענעצונג בנוגע צו זיך אַליין, און ליבע — אָבער אַמאָל און ווידער אַמאָל ליבע! — אינעם אָנגאַנג מיט אַנדערע, זענען בכן די גרונט־כללים פון פייערבאַכס מאָראַל, פון וועלכע אַלע אַנדערע דרינגען אַרויס. און נישט פייערבאַכס שאַרפזיניקסטע אויספירן, נישט שטאַרקעס שטאַרקסטע שבחים קענען פאַרדעקן די שיטערקייט און אויבערפלעכלעכקייט פון אָט די פּאָר הנחות.

דורכן אָפּגעבן זיך נאָר מיט זיך אַליין, קען אַ מענטש זעלטן בלויז, און בשום־אופן נישט פאַר זיין אייגענער טובה ווענן און פאַר דער טובה פון אַנדערע, באַפרידיקן זיין שטרעבונג צו גליק. צו גליק פאָדערט זיך דער מענטש זאָל זיין פאַרבונדן מיט דער דרויסנדיקער וועלט, וועלכע האָט די מיטלען צו באַפרידיקן זיינע באַדערפעניש, ווי שפּייז, אַן אינדיווידואום פון אַן אַנדער געשלעכט, ביכער, שמועסן, דעבאַטירן, אַקטיווקייטן, זאַכן צום באַנוצן און פאַרן באַאַרבעטן. פייערבאַכס מאָראַל נעמט אָדער אין פאָראַויס אָן די הנחה, אַז יעדער מענטש האָט די דאָזיקע מיטלען און זאַכן פאַר זיין באַפרידיקונג, אָדער אויב נישט, גיט זי אים בלויז אומאָנווענדבאַרע גוטע עצות, און איז דעריבער קיין שאָם פולווער נישט ווערט פאַר יענע לייט, וואָס סע פעלן זיי אויס אָט די מיטלען. פייערבאַך דערקלערט דאָס מיט אָט די טרוקענע ווערטער: „אין אַ פּאַלאַץ דענקט מען אַנדערש, ווי אין אָרעם הייזל.“ „אויב דו האָסט צוליב הונגער און נויט קיין שטאָף נישט אין דיין לייב, האָסטו אויך אין דיין קאָפּ, אין דיינע געפילן און אין האַרץ קיין שטאָף נישט פאַר מאָראַל.“

שטייט עס אפשר בעסער מיטן גלייכן רעכט פאַר אַלעמען צו שטרעבן צו גליק? פייערבאַך שטעלט אַרויס אָט די פאָדערונג ווי אַן אַבסאָליוט, ווי אַ גילטיקע פאַר אַלע צייטן און אומשטענדן. אָבער פון ווען אָן איז זי עס גילטיק? איז דען אין אַלטערטום צווישן די שקלאַפן און זייערע הארן, אינעם מיטלאַלטער צווישן די לייבאייגענע און באַראָנען געווען אַמאָל אַ רייד וועגן גלייכע רעכט צו גליק? איז דען נישט דער דראַנג צו גליק ביי די אונטער־דריקטע קלאַסן אָן שום רחמנות און „על פּי דין“ געבראַכט געוואָרן פאַר אַ קרבן דעם הערשנדיקן קלאַס? — יאָ, איז דאָס טאַקע געווען אוממאָראַליש; איצט אָבער זענען די גלייכע רעכט אָנערקענט. — אָנערקענט מיט ווערטער, זינט דעם ווי — און דערפאַר וויל — די בורזשואַזיע איז אין איר קאַמף קעגן פעאָדאַליזם און ביים אַנטוויקלען די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציע, געווען גע־צוווּנגען אָפּצושאַפן אַלע שטאַנדישע, ד. ה., פּערזענלעכע פּריווילעגיעס, און איינצופירן די יורידישע גלייכבאַרעכטיקונג פון דער פּערזאָן פאַרן געזעץ צום ערשטן אין דער ספערע פון פּריוואַטן רעכט, און דערנאָך ביסלעכווייז אויך אין

דער ספערע פון מלוכה־רעכט. די שטרעבונג אָבער צו גליק נערט זיך נאָר צום סאַמע קלענסטן טייל מיט אידעאַלע רעכט, און צום כאַמע גרעסטן טייל מיט מאַטעריעלע מיטלען; און וועגן דעם זאָרגט שוין די קאַפּיטאַליסטישע פּראָ־דוקציע דערפאַר, אַז פאַר דער גרויסער מערהייט פון די גלייכבאַרעכטיקטע פּערזאָנען זאָל צופאַלן נאָר דאָס סאַמע נייטיקסטע פאַר אַ געמוטשעט לעבן. דער קאַפּיטאַליזם רעספּעקטירט אַזוינאָך די גלייכע רעכט אין דער שטרעבונג צו גליק ביי דער מערהייט נישט קיין סך בעסער, ווי די שקלאַפעריי אָדער לייבאייגנטום האָט עס געטון. שטייט עס בעסער מיט די גייסטיקע מיטלען צו גליק, מיט די מיטלען פאַר בילדונג? איז דען נישט דער שולמייסטער פון סאַדאָווע * אַליין אַ מיטישער פּאַרשוין.

נאָך מער. לויט פייערבאַכס מאָראַל־טעאָריע קומט אויס, אַז די בירזשע איז דער העכסטער טעמפּל פון דער מאָראַל, אויב מע שפּעקולירט נאָר שטענדיק ריכ־טיק. אויב מיין שטרעבונג צו גליקלעכקייט ברענגט מיך אויף דער בירזשע, און איך וועג און מעסט אַזוי ריכטיק אָפּ די קאָנסעקווענצן פון מיינע טראַנסאַקציעס, אַז זיי ברענגען מיר נאָר איין איינגענעמע רעזולטאַטן און קיין שום היזק ניט, ד. ה., איך געווין כסדר, האָב איך אויסגעפילט פייערבאַכס געבאָט. דערביי פּאַרטשעפּע איך גאָר נישט די זעלבע שטרעבונג צו גליק ביי אַן אַנדערן. וואָרעם אָט דער אַנדערער איז דאָך געגאַנגען אויף דער בירזשע פּונקט אַזוי פרייוויליק ווי איך, און ביים אָפּשליסן מיט מיר דאָס שפּעקולאַטיווע געשעפט האָט ער פּונקט אַזוי אויסגעפאָלגט זיין שטרעבונג צו גליקלעכקייט ווי איך מיין שטרעבונג. און אויב ער פאַרלירט זיין געלט, ווייל ער האָט שלעכט אויסגערעכנט, ווייזט זיך שוין דורך דעם זיין טראַנסאַקציע אַרויס פאַר אוממאָראַליש. און היות איך האָב אים אויסגעטיילט זיין פאַרדינטע שטראָף, קען איך זיך אַפילו שטאָלץ קלאַפּן אין דער ברוסט, ווי אַ מאָדערנער ראַדאַמאַנטוס.** אויך אויף דער בירזשע הערשט די ליבע, אויף וויפיל זי איז נישט קיין סענטימענטאַלע פראַזע בלויז, וואָרעם איטלעך איינער געפינט דאָך אינעם אַנדערן די באַפרידיקונג פון זיין שטרעבונג צו גליקלעכקייט, וואָס איז דאָך טאַקע פּונקט אָט דאָס, וואָס די ליבע דאַרף געבן און וואָס זי דאַרף טון אין דער פּראַקטיק. און אויב איך זע נאָר ריכטיק פאָר־אויס די קאָנסעקווענצן פון מיינע אָפּעראַציעס, ד. ה., איך שפּיל מיט דערפאָלג, דערפיל איך די סאַמע שטרענגסטע פאָדערונגען פון פייערבאַכס מאָראַל, און ווער דערצו נאָך אַ רייכער מאַן. מיט אַנדערע ווערטער, פייערבאַכס מאָראַל איז צוגעשניטן אַקוראַט פאַר דער היינטיקער קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט, ווי ווינציק ער זאָל עס אַליין נישט האָבן געוואָלט אָדער זיך עס האָבן אָנגעשטויסן.

אָבער די ליבע! — יאָ, די ליבע איז אומעטום און אין אַלע צייטן דער געטלעכער בעל־מופת, וואָס דאַרף ביי פייערבאַכן אַרויסהעלפן אין אַלע

* אין 1866 איז די מלחמה צווישן פּרייסן און עסטרייך פאַרענדיקט געוואָרן מיט אַ נצחון פאַרן פּרייסישן מיליטער. דער דאָזיקער נצחון איז דורך די דייטשישע היסטאָריקער און פּובליציסטן פאָרגעשטעלט געוואָרן ווי דער זיג פון אַ פיל העכערער קולטור און בילדונג. די דאָזיקע לעגענדע האָט געפונען איר אויסדרוק אינעם גע־פליגלטן וואָרט, אַז ביי סאַדאָווע האָט געזיגט דער פּרייסישער „שולמייסטער".

** לויט דער גריכישער מיטאָלאָגיע איז ראַדאַמאַנטוס פאַר זיין יושרדיקייט באַשטימט געוואָרן פאַר אַ ריכטער אין גיהנום

שוועריקייטן פון פּראַקטישן לעבן — און דאָס אין אַ געזעלשאַפט, וואָס איז צעשפּאָלטן אויף קלאַסן מיט דיאַמעטראַל אַנטקעגנגעזעצטע אינטערעסן. דערמיט פאַרשווינדט פון זיין פילאָסאָפיע דאָס לעצטע רעשטל פון איר רעוואָלוציאָנערן כאַראַקטער, און סע בלייבט נאָר דאָס אַלטע לידל: ליבט זיך איינס ס'אַנדערע, פאַלט אייך איינס דאָס אַנדערע אין די אָרעמס אָן שום אונטערשיד פון געשלעכט און שטאַנד — אַן אוניווערסאַלע אָרגיע פון שלום־מאַכעריי.

קורץ און גוט. מיט פייערבאַכס מאָראַל־טעאָריע קומט פּאָר דאָס זעלבע וואָס מיט אַלע אירע פאָרגייערינס. זי איז צוגעשניטן פאַר אַלע צייטן, אַלע פעלקער, אַלע צושטאַנדן, און קען טאַקע אָט דערפאַר קיינמאָל און אין ערגעץ נישט אָנגעווענדט ווערן, און בלייבט לגבי דער רעאַלער וועלט פּונקט אַזוי אָנמעכטיק ווי קאַנטס קאַטעגאָרישער אימפּעראַטיוו. אין דער רעאַלקייט האָט יעדער קלאַס, אפילו יעדע פּראָפעסיע, אַן אייגענע מאָראַל, און ברעכט אפילו אויך אָט די מאָראַל, וואו נאָר מע קען עס טון אומבאַשטראָפט. און די „ליבע", וואָס פאַראייניקט כלומרשט אַלעמען, מאַניפעסטירט זיך אין מלחמות, סכסוכים, פּראָצעסן, היימישע רייסערייען, גטן, און אין יעדער מעגלעכער עקספּלואַטאַציע פון איינעם דורכן אַנדערן.

ווי אַזוי אָבער איז עס מעגלעך געווען, אַז דער גוואַלדיקער שטויס, וועלכער איז געגעבן געוואָרן דורך פייערבאַכן, זאָל פייערבאַכן אַליין לאָזן אַזוי פּרוכט־לאָז? פּשוט דערפאַר, וואָס פייערבאַך האָט פונעם קיניגרייך פון אַבסטראַקציעס, וועלכן ער אַליין האָט פיינט געהאַט ווי דעם טויט, נישט געקענט געפינען דעם וועג צו דער לעבעדיקער רעאַלקייט. מיט אַלע כוחות קלאַמערט ער זיך אין דער נאַטור און אינעם מענטשן; בלייבן אָבער ביי אים נאַטור און מענטש הוילע ווערטער. סיי וועגן דער רעאַלער נאַטור און סיי וועגן דעם רעאַלן מענטשן ווייסט ער אונדז גאָרנישט וואָס דעפיניטיווס צו זאָגן. פון פייערבאַכס אַב־סטראַקטן מענטשן אָבער קומט מען דעמאָלט ערשט צו רעאַלע מענטשן, ווען מע באַטראַכט זיי ווי איינטייל־נעמענדיקע אין דער געשיכטע. האָט זיך אָבער פייער־באַך קעגן דעם עקשנותדיק אַקעגנגעשטעלט, און דעריבער האָט דאָס יאָר 1848, וועלכס ער האָט נישט פאַרשטאַנען, פּאַר אים גאָר באַדייט דער פינאַלער איבעררייס מיט דער רעאַלער וועלט, דאָס צוריקציען זיך צו איינזאַמקייט. די שולד פּאַר דעם טראָגן ווידער דער עיקר די [געזעלשאַפטלעכע] באַדינגונגען אין דייטשלאַנד, וואָס האָבן אים געבראַכט צו זיין טרויעריקער לאַגע.

אָבער דעם שריט, וועלכן פייערבאַך האָט נישט געמאַכט, האָט פונדעסטוועגן געמוזט געמאַכט ווערן. דער קולט וועגן אַבסטראַקטן מענטשן, וואָס האָט גע־פורעמט דעם קערן פון פייערבאַכס נייער רעליגיע, האָט געמוזט פאַרביטן ווערן דורך דער וויסנשאַפט וועגן די רעאַלע מענטשן און וועגן זייער היסטאָרישער אַנטוויקלונג. אָט די ווייטערדיקע אַנטוויקלונג פון פייערבאַכס שטאַנדפּונקט, אַריבערשפּרייזנדיק איבער פייערבאַכן, ווערט אין 1845 געעפנט דורך מאַרקסן מיט דער „הייליקע פאַמיליע".

IV
דיאַלעקטישער מאַטעריאַליזם

שטראוס, באַוער, שטירנער, פייערבאַך זענען געווען אָפּצווייגונגען פון דער העגעליאַנישער פילאָסאָפיע, אויף וויפיל זיי האָבן נישט פאַרלאָזט דעם פילאָסאָפישן באָדן. שטראוס האָט נאָך זיין „לעבן פון יעזוס" און דער „דאָגמאַטיק" פּראָדוצירט בלויז פילאָסאָפישע און קירך־געשיכטלעכע בעלעטריסטיק אַ לאַ רענאַן. באַוער האָט אַפילו יאָ עפּעס אויפגעטון און גאַנץ באַדייטנדיקס, אָבער בלויז אויפן פעלד פון דער אויפקום־געשיכטע פונעם קריסטנטום. שטירנער איז געבליבן אַ קוריאָז, נאָך דעם אַפילו ווי באַקונין האָט אים צונויפגעפּאָרט מיט פּרודאָנען און דאָס צונויפגעפּאָרטע געטויפט פאַר „אַנאַרכיזם". בלויז פייערבאַך איז געווען אַ באַדייטנדיקער פילאָסאָף, אָבער נישט נאָר איז די פילאָסאָפיע, וואָס פּרעטענדירט צו שוועבן איבער אַלע וויסנשאַפטן און די אַלץ אַרומכאַפּנדיקע וויסנשאַפט פון וויסנשאַפטן צו זיין, פאַר אים געבליבן אַ באַריער נישט צום אַריבערשפּרייזן, אַן אומבאַרירלעך הייליקטום, נאָר אויך ווי אַ פילאָסאָף איז ער געבליבן שטיין אויפן האַלבן וועג; פון אונטן איז ער אַ מאַטעריאַליסט געווען און פון אויבן — אַן אידעאַליסט. מיט העגעלן איז ער קריטיש נישט פאַרטיק געוואָרן, נאָר ער האָט אים פּשוט אָפּגעוואָרפן אין אַ זייט ווי עפּעס אומניצלעכס, בעת ער אַליין האָט אין פאַרגלייך מיט דער ענציקלאָפּעדישער עשירות פונעם העגעליאַנישן סיסטעם נישט אַקעגנגעשטעלט קיין שום פּאָזיטיווס, אַ חוץ אַן אויפגעבלאָזענע ליבעס־רעליגיע און אַ מאָגערע, אימפּאָטענטע מאָראַל.

איז אָבער אויס דער צעפאַלונג פון דער העגעליאַנישער שול אַרויסגעקומען נאָך אַן אַנדער ריכטונג, די איינציקע, וואָס האָט באמת געבראַכט פּרוכטן. אָט די ריכטונג איז אין איר תוך צונויפגעקניפּט מיטן נאָמען מאַרקס.*

דער איבעררייס מיט דער העגעליאַנישער פילאָסאָפיע איז אויך דאָ געווען דער רעזולטאַט פון אַ צוריקקער צום מאַטעריאַליסטישן שטאַנדפּונקט. דאָס

* זאָל מיר דאָ דערלויבט ווערן אַ פּערזענלעכע דערקלערונג. מע האָט לעצטנס נישט איינמאָל אָנגעוויזן אויף מיין אנטייל אין דער דאָזיקער טעאָריע, און איך קען מיך דעריבער נישט צוריקהאַלטן פון צו זאָגן עטלעכע ווערטער, דורך וועלכע אָט דער פּונקט וועט זיך אויפקלערן. איך קען נישט לייקענען, אַז כ'האָב ביז און בעת מיין פערציקיעריקער צונויפאַרבעט מיט מאַרקסן אין דער באַגרינדונג און בפרט אין דער אויסאַרבעטונג פון דער טעאָריע געהאַט אַ געוויסן און זעלבשטענדיקן חלק. דער גרעסטער טייל אָבער פון די אָנפירנדיקע גרונט־געדאַנקען, בפרט אויפן עקאָנאָמישן און היסטאָרישן פעלד, און ספּעציעל זייער פינאַלע שאַרפע פאָרמולירונג, געהערט מאַרקסן. דאָס, וואָס איך האָב בייגעשטייערט, וואָלט מאַרקס — מיטן אויסנאָם אפשר פון אַ פּאָר ספּעציעלע שטודיעס — גאַנץ גוט געקאָנט אויספילן אויך אָן מיר. דאָס אָבער וואָס מאַרקס האָט אויפגעטון, אָט דאָס וואָלט איך שוין נישט געקאָנט באַווייזן. מאַרקס איז געשטאַנען העכער, האָט געזען ווייטער, און האָט געהאַט אַ סך אַ ברייטערן און גיכערן קוק ווי מיר אַלע. מאַרקס איז געווען אַ געני, מיר, די איבעריקע, העכסטנס טאַלענטן. אָן אים וואָלט די טעאָריע היינט ווייט נישט געווען דאָס, וואָס זי איז. זי טראָגט דעריבער מיט רעכט זיין נאָמען. (אָנמערקונג פון פ. ענגעלסן.)

הייסט, מע האָט זיך אַנטשלאָסן צו באַנעמען די רעאַלע וועלט — די נאַטור און די געשיכטע — אָט אַזוי, ווי זי אַליין פרעזענטירט זיך צו איטלעך איינעם, וואָס גייט צו איר צו אָן שום פון פריער צוגעגרייטע אידעאַליסטישע אויסטראַכטענישן; מע האָט זיך אַנטשלאָסן אָן שום רחמנות צו ברענגען פאַר אַ קרבן יעטווידע אידעאַליסטישע אויסטראַכטעניש, וואָס שטימט נישט מיט די פאַקטן, ווי זיי ווערן באַנומען אין זייער אייגענער, און נישט אין עפעס אַ פאַנטאַסטישער פאַרבינדונג. און בכלל גענומען מיינט מאַטעריאַליזם נישט מער ווי אָט דאָס. דאָ אָבער האָט מען צום ערשטן מאָל דעם מאַטעריאַליסטישן וועלט־בליק באמת גענומען ערנסט, און ער איז — אין זיינע גרונט־שטריכן — ווינציקסטנס קאָנסעקווענט דורכגעפירט געוואָרן אין אַלע ספערן פון וויסן.

העגעל איז נישט פשוט אָוועקגעלייגט געוואָרן אין אַ זייט. פאַרקערט גאָר, מע נעמט אָן פאַר אַן אויסגאַנג־פונקט זיין דאָ אויבן־באַשריבענע רעוואָלוציאָנערע זייט, זיין דיאַלעקטישע מעטאָדע. האָט מען אָבער אין איר העגעלשער פאָרם אָט די מעטאָדע נישט געקענט אָנווענדן. ביי העגעלן איז די דיאַלעקטיק די זעלבסט־אַנטוויקלונג פונעם באַגריף [קאָנצעפט]. דער אַבסאָליוטער באַגריף איז נישט נאָר פאַראַנען פון אייביק אָן,—מע ווייסט נישט ווו,—נאָר ער איז אויך די אייגנטלעכע לעבעדיקע נשמה פון דער גאַנצער עקזיסטירנדיקער וועלט. ער אַנטוויקלט זיך צו זיך אַליין דורך די אַלע פאָרשטאַפלען, וועלכע זענען אין אים [אינעם באַגריף] איינגעשלאָסן, און וואָס ווערן אויספירלעך באַהאַנדלט אין דער „לאָגיק". דערנאָך „פאַרדרויסנט" ער זיך, דורכן פאַרוואַנדלען זיך אין נאַטור, ווו אָן שום באַוווּסטזיין וועגן זיך אַליין, אין דער פאָרם פון אַ נאַטור־נויטווענדיקייט, מאַכט ער דורך אַ נייע אַנטוויקלונג, און קומט לסוף אינעם מענטשן צוריק צום זעלבסטבאַוווּסטזיין. אָט דאָס זעלבסטבאַוווּסטזיין אַרבעט זיך אין דער געשיכטע ווידער אַרויס פונעם פרימיטיוון צושטאַנד, ביז דער אַבסאָליוטער באַגריף קומט צום סוף ווידער פולשטענדיק צו זיך אַליין אין העגעלס פילאָסאָפיע. די דיאַלעקטישע אַנטוויקלונג, וואָס אַנטפלעקט זיך אין דער נאַטור און אין דער געשיכטע, ד. ה., די קאַוזאַלע צונויפגעבונדנקייט פון דער פראָגרעסירנדיקער באַוועגונג פונעם נידעריקערן צום העכערן, וואָס שלאָגט זיך אַדורך דורך אַלע זיגזאַג־באַוועגונגען און צייטווייליקע צוריקשטויסונגען, איז ביי העגעלן אַ ביליקע קאָפיע בלויז פון דער זעלבסטבאַוועגונג פונעם באַגריף, וואָס גייט אָן פון אייביק אָן, קיינער ווייסט נישט ווו, איז אָבער יעדנפאַלס אומאָפהענגיק פון אַ וואָסערן סע איז דענקענדיקן מענטשלעכן מוח. אָט די אידעאָלאָגישע פאַרקריפלונג האָט מען געמוזט באַזייטיקן. האָבן מיר די באַגריפן ווידעראַמאָל אויפגענומען אין אונדזערע קעפ מאַטעריאַליסטיש — ווי אָפשפיגלונגען פון רעאַלע זאַכן, אַנשטאָט די רעאַלע זאַכן צו באַטראַכטן ווי אָפשפיגלונגען פון דעם אָדער יענעם שטאַפל אין דער אַנטוויקלונג פונעם אַבסאָליוטן באַגריף. דערמיט איז די דיאַלעקטיק דערפירט געוואָרן צו דער וויסנשאַפט וועגן די אַלגעמיינע געזעצן פון באַוועגונג, סיי אין דער דרויסנדיקער וועלט סיי אינעם מענטשלעכן דענקען — צוויי רייען געזעצן, וואָס זענען אין תוך גענומען אידענטיש, אָבער וואָס זענען לויט זייער אויסדרוק אַזוי פיל פאַרשידן, אַז דער מענטשלעכער קאָפ קען זיי אָנווענדן באַוווּסטזיניק, בעת אין דער נאַטור, און ביז איצט גרעסטנטיילס אויך אין דער מענטשלעכער געשיכטע, שלאָגן זיך אָט די געזעצן

אַדורך אויף אַן אומבאַוווּסטזיניקן אופן אין דער פאָרם פון אַ דרויסנדיקער
נויטווענדיקייט, אין מיטן פון אַן אומענדלעכער רייע כלומרשטע צופעליקייטן.
דערמיט איז אָבער די דיאַלעקטיק פונעם באַגריף גופא געוואָרן דער באַוווּסט־
זיניקער רעפלעקס בלויז פון דער דיאַלעקטישער באַוועגונג אין דער רעאַלער
וועלט, און די העגעליאַנישע דיאַלעקטיק איז דורך דעם אַוועקגעשטעלט געוואָרן
אויפן קאָפּ, אָדער בעסער געזאָגט, פונעם קאָפּ, אויף וועלכן זי איז פריער גע־
שטאַנען, איז זי צוריק אַוועקגעשטעלט געוואָרן אויף די פיס. און אָט די
מאַטעריאַליסטישע דיאַלעקטיק, וואָס איז שוין זינט אַ סך יאָרן דאָס בעסטע
אַרבעט־מיטל אונדזערס און אונדזער שאַרפּסט געווער, איז, אויף אַן
אויסטערלישן אופן, נישט נאָר דורך אונדז, נאָר אַ חוץ דעם, אומאָפּהענגיק פון
אונדז און פון העגעלן אפילו, נאָכאמאָל אַנטדעקט געוואָרן דורך אַ דייטשישן
אַרבעטער, יאָזעף דיטצגען.*

אָט דערמיט איז אָבער צוריק אויפגענומען געוואָרן די רעוואָלוציאָנערע
זייט פון דער העגעליאַנישער פילאָסאָפיע און זי גלייכצייטיק באַפרייט פון די
אידעאַליסטישע באַזוימונגען, וואָס האָבן ביי העגעלן געשטערט איר קאָנ־
סעקווענטע דורכפירונג. דער גרויסער גרונט־געדאַנק, אַז די וועלט קען נישט
באַנומען ווערן ווי אַ קאָמפּלעקס פון פאַרטיקע זאַכן, נאָר ווי אַ קאָמפּלעקס פון
פּראָצעסן, אין וועלכער די כלומרשט סטאַבילע זאַכן מאַכן דורך, פּונקט ווי זייער
געדאַנקען־אָפּשפּיגלונג ביי אונדז אין קאָפּ — די באַגריפן — אַן אומאויפ־
הערלעכע פאַרענדערונג פון אויפקומען און פאַרגיין, און וואָס ביי אַלע כלומרשטע
צופעליקייטן און נישט קוקנדיק אויף אַלע צייטווייליקע צוריקטריטן, סע שלאָגט
זיך סוף־כל־סוף דורך אַ וועג די פּראָגרעסירנדיקע אַנטוויקלונג — אָט דער
גרויסער גרונט־געדאַנק, בפרט נאָך זינט העגעלן, איז אַזוי שטאַרק אַריינ־
געדרונגען אינעם געוויינטלעכן באַוווּסטזיין, אַז סע איז כמעט נישט געבליבן
קיינער, וואָס זאָל דעם דאָזיקן כלל דערווידערן. אָבער מיטן מויל אים [אָט
דעם גרונט־געדאַנק] צו אָנערקענען, און אין דער רעאַלקייט אים אין זיינע
פּרטים אַדורכצופירן אויף יעטווידן געגעבענעם פאָרשונג־פעלד, איז צוויי באַ־
זונדערע זאַכן. ווען די פאָרשונג זאָל אָבער תמיד אַרויסגיין פון אָט דעם
שטאַנדפּונקט, הערט מען דעמאָלט איינמאָל פאַר אַלעמאָל אויף צו פאָדערן
פינאַלע לייזונגען און אייביקע אמתן; מע האָט דעמאָלט שטענדיק דעם באַ־
וווּסטזיין וועגן דער נויטווענדיקער באַגרענעצטקייט פון אַלע אונדזערע איינ־
געשאַפּטע קענטעניש, און וועגן די קאָנדיציאָנירטע אומשטענדן, ביי וועלכע
אָט די קענטענישן זענען איינגעשאַפּט געוואָרן. מע לאָזט זיך אָבער אויך נישט
מער אימפּאָנירן פון די ווידעראַנאַנדן צווישן אמת און פאַלש, גוט און שלעכט,
אידענטיש און פאַרשידן, נויטווענדיק און צופעליק — ווידעראַנאַנדן, וועלכע
די נאָך אַלץ שטאַרק פאַרשפּרייטע אַלטע מעטאַפיזיק האָט ביז איצט נישט געקענט
נאָך בייקומען. מע דערוויסט זיך, אַז די ריכטיקייט פון אָט די ווידעראַנאַנדן איז
אַ רעלאַטיווע בלויז; אַז דאָס וואָס ווערט איצט אָנערקענט פאַר אמת, האָט זיין
פאַרבאָרגענע פאַלשע זייט, וואָס וועט זיך שפּעטער מאַניפעסטירן, פּונקט ווי

* זע: "Das Wesen der Kopfarbeit, von einem Handarbeiter." Hamburg, Meissner, 1869. (אָנמערקונג פון פ. ענגעלסן.)

דאָס, וואָס ווערט איצט אָנערקענט פאַר פאַלש, האָט זיין אמתע זייט, וואָס א דאַנק איר האָט עס געקענט פריער פאַררעכנט ווערן פאַר אמת. מע דערוויסט זיך אויך, אַז דאָס וואָס ווערט פאַר נויטווענדיק געהאַלטן, באַשטייט אויס לויטער צופעליקייטן, און אַז דאָס אַזוי־גערופענע צופעליקע איז די פאָרם, אונטער וועלכער סע פאַרבאָרגט זיך די נויטווענדיקייט — א. אַז. וו.

די אַלטע פאָרשונגס־ און דענק־מעטאָדע, וועלכע העגעל רופט־אָן „מעטאַפיזישע", וואָס האָט דער עיקר זיך פאַרנומען מיטן פאָרשן זאַכן, ווי מיט עפּעס, וואָס איז פיקסירט און סטאַביל, א מעטאָדע וואָס אירע רעשטלעך זיצן נאָך אַלץ שטאַרק אין די מוחות, האָט אין איר צייט געהאַט א גרויסע היסטאָרישע באַרעכטיקונג. מע האָט געמוזט פריער אויספאָרשן זאַכן, איידער מע האָט זיך געקענט נעמען אויספאָרשן פּראָצעסן. סע איז פריער נייטיק געווען צו דערוויסן זיך, וואָס אַזוינס א זאַך איז, איידער מע האָט געקענט פאַרנעמען די פאַרענדערונגען, וואָס גייען אין איר אָן. אָט אַזוי איז עס געווען אין דער נאַטורוויסנשאַפט. די אַלטע מעטאַפיזיק, וואָס האָט אַקצעפּטירט זאַכן ווי פאַרטיקע אָביעקטן, איז אויפגעקומען אויס א נאַטורוויסנשאַפט, וועלכע האָט געפאָרשט טויטע און לעבעדיקע זאַכן ווי פאַרטיקע [און איינמאָל פאַר אַלעמאָל פאַרפיקסירטע] אָביעקטן. ווען אָבער די פאָרשונג [פון איינצלנע זאַכן] איז אַוועק אַזוי ווייט, אַז סע איז מעגלעך געוואָרן צו נעמען אַן אַנטשיידנדיקן שריט פאָראויס, ד. ה., איבערצוגיין צו דער סיסטעמאַטישער אויספאָרשונג פון די פאַרענדערונגען וואָס אָט די זאַכן גייען אַדורך אין דער נאַטור, דעמאָלט שלאָגט אויך אין דער ספערע פון דער פילאָסאָפיע די לעצטע שעה פאַר דער אַלטער מעטאַפיזיק. און סע איז א פאַקט, אַז בעת די נאַטורוויסנשאַפט איז ביזן סוף פון לעצטן יאָרהונדערט געווען דער עיקר אַן איינזאַמלענדיקע וויסנשאַפט, א וויסנשאַפט וועגן פאַרטיקע זאַכן, איז זי אין אונדזער [ניינצנטן] יאָרהונדערט אין איר תוך א קלאַסיפיצירנדיקע וויסנשאַפט, א וויסנשאַפט וועגן די פּראָצעסן, וועגן דעם אָפּשטאַם און דער אַנטוויקלונג פון אָט די זאַכן, און וועגן דער צווישנאַנאַנדיקער פאַרבינדונג, וואָס פאַרקניפּט אָט די אַלע נאַטורעלע פּראָצעסן אין איין גרויסן גאַנצן. פיזיאָלאָגיע, וואָס פאָרשט אויס די פּראָצעסן אינעם אָרגאַניזם פונעם געוויקס און פונעם בעל־חי; עמבריאָלאָגיע, וואָס גיט זיך אָפּ מיט דער אַנטוויקלונג פונעם איינצלנעם אָרגאַניזם פונעם זאָמענקערנדל ביז צו זיין ריַיפקייט; געאָלאָגיע, וואָס פאָרשט די גראַדנווייזע אויספורעמונג פון דער ערדס אויבערפלאַך — אָט די אַלע וויסנשאַפטן זענען קינדער פון אונדזער [ניינצנטן] יאָרהונדערט.

קודם־כל אָבער זענען געווען דריי גרויסע אַנטדעקונגען, וואָס האָבן מיט ריזיקע שריט א רוק געטון פאָראויס אונדזערע קענטענישן וועגן דער צווישנאַנאַנדיקער פאַרבינדונג פון די נאַטור־פּראָצעסן: ערשטנס, די אַנטדעקונג פון דער צעל, ווי די איינהייט, וואָס אויס איר פילפאַכיקער פאַרמערונג און דיפערענצירונג סע אַנטוויקלט זיך דער גאַנצער קערפּער פונעם געוויקס און פונעם בעל־חי — אַזוי אַז נישט נאָר ווערט מען [דורך אָט דער אַנטדעקונג] געוואָר, אַז די אַנטוויקלונג און דער וווּקס פון אַלע העכערע אָרגאַניזמען קומט פאָר לויט אַן איינציקן אַלגעמיינעם געזעץ נאָך, נאָר אין דער פעיאיקייט פון דער צעל צו פאַרענדערן זיך ווערט אויך געוויזן דער וועג, דורך וועלכן אָרגאַניזמען פאַר־

ענדערן זייער אַרט און קענען אַזוינאָך דורכמאַכן מער ווי אַן אינדיווידועלע אַנטוויקלונג. צווייטנס, די פאַרוואַנדלונג פון ענערגיע, וואָס האָט אונדז געוויזן, אַז אַלע די אַזוי־גערופענע כוחות, וואָס אָפּערירן קודם־כל אין דער נישט־אָרגאַנישער נאַטור: די מעכאַנישע קראַפט און איר דערגאַנצונג, די אַזוי־גערופענע פּאָטענציעלע ענערגיע, וואַרעמקייט, שטראַלונג (ליכט אָדער שטראַלנדיקע וואַרעמקייט), עלעקטריציטעט, מאַגנעטיזם, כעמישע ענערגיע — זענען פאַרשידענע זיך מאַניפעסטירנדיקע פאָרמען פון דער אוניווערסאַלער באַוועגונג, וואָס גייען אין באַשטימטע פאָרמען איבער איינע אין דער אַנדערער, אַזוי אַז ווען סע פאַרשווינדט אַ באַשטימטע קוואַנטיטעט פון איינער [פון אָט די פאָרמען פון ענערגיע], באַווייזט זיך אויף איר אָרט אַ באַשטימטע קוואַנטיטעט פון אַן אַנדערער פאָרם, און אָט אַזוינאָך ווערט די גאַנצע באַוועגונג אין דער נאַטור רעדוצירט צו אָט דעם אָנאויפהערלעכן פּראָצעס פון פאַרוואַנדלונג פון איין פאָרם אין אַן אַנדערער. לסוף, דער אויפווייז, וועלכן דאַרווין איז געווען דער ערשטער צו אַנטוויקלען אין אַ געבונדענער פאָרם, אַז דער באַשטאַנד פון די אָרגאַנישע נאַטור־פּראָדוקטן, וואָס רינגלען אונדז היינט אַרום, אויך דעם מענטשן אַרייַנגערעכנט, איז דער רעזולטאַט פון אַ לאַנגן עוואָלוציע־פּראָצעס פון אַ קליינער צאָל אָריגינעלע איין־צעליקע זאָמען־קערנדלעך, און אַז זיי ווידער [די דאָזיקע זאָמען־קערנדלעך] זענען אַרויסגעקומען אויס דער פּראָטאָפּלאַזם אָדער איי־ווייסל, וועלכע זענען אויפגעקומען אויף אַ כעמישן אופן.

אַ דאַנק אָט די דריי גרויסע אַנטדעקונגען און די איבעריקע געוואַלטיקע אַוואַנסירונגען אין דער נאַטורוויסנשאַפט, האָבן מיר שוין דערגרייכט איצט יענעם פּונקט, ווו מיר קענען דערווייזן די צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונג פון די פּראָצעסן, וואָס קומען פאָר אין דער נאַטור נישט נאָר אין די איינצלנע ספערן, נאָר אויך די צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונג פון אָט די איינצלנע ספערן צווישן זיך אינעם גאַנצן און גרויסן, און אָט אַזוינאָך צו קענען געבן אַן אַלץ־אַרומכאַפּנדיק בילד פון דער צווישנאַנאַנדיקער פאַרבינדונג אין דער נאַטור אין אַ גענוג סיסטעמאַטישער פאָרם, דורך דער פאַרמיטלונג פון פאַקטן, געליפערטע דורך דער עמפּירישער נאַטורוויסנשאַפט גופא. אָט אַזאַ אַלץ־אַרומכאַפּנדיק בילד צו ליפערן, איז געווען פריער די אויפגאַבע פון דער אַזוי־גערופענער נאַטור־פילאָסאָפיע. זי האָט דאָס געקענט טון נאָר דורך דעם, וואָס זי האָט די נאָך דעמאָלט אומבאַקאַנטע רעאַלע צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונגען פאַרביטן מיט אידעעלע, פאַנטאַסטישע, און די פעלנדיקע פאַקטן דערגאַנצט מיט אויסטראַכטענישן פונעם קאָפּ, אויספילנדיק די אַקטועלע בליזן — אינעם דמיון בלויז. זי האָט דערביי אַ מאַסע געניאַלע געדאַנקען אַרויסגעבראַכט, טייל שפּעטערדיקע אַנטדעקונגען פאָראויס געאַנט, זי האָט אָבער אויך גענוג נאַנסענס אַרויסגערוקט, און דאָס האָט דעמאָלט דאָך נישט געקענט אַנדערש זיין. היינט, ווען מע דאַרף נאָר די רעזולטאַטן פון דער נאַטורפאָרשונג אויפנעמען דיאַלעקטיש, ד. ה., אינעם זין פון זייערע אייגענע צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונגען, כדי צוצוקומען צו אַ „סיסטעם פון דער נאַטור”, אַ גענוגנדיקער פאַר אונדזער צייט; ווען דער דיאַלעקטישער כאַראַקטער פון אָט דער צווישנאַנאַנדיקער פאַרבינדונג צווינגט זיך אַרויף אַפילו אויף די מעטאַפיזיש־געטרענירטע קעפּ פון די נאַטורפאָרשער קעגן זייער ווילן — היינט איז די נאַטור־פילאָסאָפיע לגמרי

באַזייטיקט. יעטווידער פּרוּוו זי ווידער אויפצולעבן וואָלט נישט נאָר געווען איבעריק, נאָר וואָלט געווען אַ שריט אויף צוריק.

דאָס אָבער, וואָס איז ריכטיק וועגן דער נאַטור, וועלכע ווערט איצט דעריבער פאַרשטאַנען ווי אַ היסטאָרישער אַנטוויקלונגס־פּראָצעס, איז אויך ריכטיק וועגן דער געשיכטע פון דער געזעלשאַפט אין אַלע אירע צווייגן, און וועגן אַלע וויסנ־שאַפטן צוזאַמען גענומען, וועלכע פאַרנעמען זיך מיט מענטשלעכע (און געטלעכע) ענינים. אויך דאָ איז די פילאָסאָפיע פון געשיכטע, פון רעכט, פון רעליגיע א. אז. וו. [פּונקט ווי די פילאָסאָפיע פון נאַטור] באַשטאַנען אין דעם, וואָס דאָס אָרט פון דער צווישנאַנאַנדיקער אַקטועלער פאַרבינדונג, וועלכע דאַרף זיך דעמאָנסטרירן אין די געשעענישן גופא, האָט פאַרנומען אַ צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונג, וועלכע איז פאַבריצירט געוואָרן אינעם קאָפּ פונעם פילאָסאָף; אין דעם, וואָס די געשיכטע ווי אַ גאַנצע, אַזוי גוט ווי אירע באַזונדערע טיילן, זענען אויפגענומען געוואָרן ווי די גראַנדוויזע רעאַליזירונג פון אידייען, און דאָס, פאַרשטייט זיך, תמיד נאָר די באַליבטע אידייען פון אָט דעם פילאָסאָף טאַקע. לויט אָט דעם נאָך, האָט די געשיכטע אומבאַוווּסטזיניק, אָבער מיט נויט־ווענדיקייט, זיך באַוועגט צו אַ געוויסן אין פאָראויס אָוועקגעשטעלטן אידעאַלן ציל, — ווי ביי העגעלן, למשל, צו דער רעאַליזירונג פון זיין אַבסאָליוטער אידייע, און די אומאָפּנייגלעכע שטרעבונג צו אָט דער אַבסאָליוטער אידייע האָט ביי העגעלן געפורעמט די אינעווייניקסטע צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונג אין די היסטאָרישע געשעענישן. אויפן אָרט פון דער רעאַלער נאָך אומבאַקאַנטער צווישנאַנאַנדיקער פאַרבינדונג האָט מען אַזוינאַך אויפגעשטעלט אַ נייע — אומ־באַוווּסטזיניקע אָדער פּאַמעלעך צום באַוווּסטזיין דערגייענדיקע — מיסטעריעזע געטלעכע קראַפט. סע איז דאָ דעריבער, פּונקט ווי אויפן פעלד פון דער נאַטור, נייטיק געווען צו באַזייטיקן אָט די פאַבריצירטע קינסטלעכע צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונגען דורכן אויסגעפינען די רעאַלע; אַן אויפגאַבע, וואָס האָט סוף־כל־סוף דערפירט צו דער אַנטדעקונג פון די אַלגעמיינע געזעצן פון באַוועגונג, וואָס שלאָגן זיך דורך אין דער געשיכטע פון דער מענטשלעכער געזעלשאַפט ווי די הערשנדיקע.

נו, ווייזט זיך אָבער אַרויס, אַז אין איין פּונקט איז די אַנטוויקלונגס־געשיכטע פון דער געזעלשאַפט אין תוך גאַנץ אַנדערש ווי די [אַנטוויקלונגס־געשיכטע] אין דער נאַטור. אין דער נאַטור — אויף וויפיל מיר נעמען נישט אין אַכט די צוריקווירקונג פונעם מענטשן אויף דער נאַטור — זענען עס לויטער אומבאַוווּסטזיניקע בלינדע כוחות, וואָס ווירקן איינס אויף דאָס אַנדערע, און דורך אָט דער צווישנשפּיל קומט דאָס אַלגעמיינע געזעץ צום אויסדרוק. אין אַלץ, וואָס קומט פאָר [אין דער נאַטור] — סיי אין די אָן אַ שיעור אויס־געדאַכטע צופעליקייטן, וועלכע מע זעט אויף דער אויבערפלאַך [פון זאַכן], אָדער אין די פאַרענדיקטע רעזולטאַטן, וואָס באַשטעטיקן די געזעצמעסיקייט אינעווייניק אין אָט די צופעליקייטן — קומט גאָר נישט פאָר ווי אַ באַוווּסטזיניק געוואָלטער ציל. אָקעגן אָבער זענען אין דער געשיכטע פון דער געזעלשאַפט אַקטיוו מענטשן, באַשאַנקענע מיט באַוווּסטזיין, וואָס זענען אַקטיוו מיט איבער־לייגונג אָדער דורך ליידנשאַפט, אַרבעטנדיק פאַר באַשטימטע צילן; קיין שום זאַך געשעט דאָ נישט אָן אַ באַוווּסטזיניקער כוונה, אָן אַ געוואָלטן ציל. קען

אָבער אַט דער אונטערשיד, ווי וויכטיק ער זאָל נישט זיין פאַר דער היסטאָרישער פאָרשונג, בפרט פון איינצלנע עפּאָכן און געשעענישן, נישט ענדערן דעם פאַקט, אַז דער קורס פון דער געשיכטע ווערט באַהערשט דורך אינעווייניקסטע אַל־געמיינע געזעצן. וואָרעם אויך דאָ, נישט קוקנדיק אויף דער באַוווּסטזיניקער שטרעבונג פון אַלע אינדיווידועלע מענטשן צו באַשטימטע צילן, הערשט באַ־שיימפּערלעך אויף דער אויבערפלאַך, אינעם גאַנצן און גרויסן, דער צופאַל. נאָר זעלטן געשעט דאָס געוואָלטע; אין מייניסטע פאַלן שניידן זיך דורך איינס דאָס אַנדערע און קומען צווישן זיך אין קאָנפליקט די פילצאָליקע געוואָלטע צילן [וואָס די אינדיווידועלע מענטשן האָבן זיך געשטעלט], אָדער סע איז אַט די צילן גופא שוין פון אָנהייב־אָן אוממעגלעך דורכצופירן, אָדער די מיטלען [זיי צו דערגרייכן] זענען נישט גענוגנדיק. אַט אַזוינאַך פירן די קאָנפליקטן צווישן די אָן אַ שיעור אינדיווידועלע ווילנס און אינדיווידועלע טואונגען אויפן פעלד פון געשיכטע צו אַ צושטאַנד, וועלכער איז אינגאַנצן אַנאַלאָגיש צו דעם, וואָס הערשט אין דער באַוווּסטלאָזער נאַטור. די צילן פון די טואונגען זענען געוואָלטע, אָבער די רעזולטאַטן וואָס קומען פאַקטיש אַרויס פון אַט די טואונגען, זענען נישט די געוואָלטע; אָדער אַפילו ווען סע דאַכט זיך לכתחילה אויס, אַז זיי שטימען זיך צונויף מיט די געוואָלטע צילן, האָבן זיי אָבער סוף־כל־סוף גאַנץ אַנדערע קאָנסעקווענצן ווי די געוואָלטע. אַט דעריבער ווייזט זיך אויס, אַז אויך היסטאָרישע געשעענישן ווערן, אינעם גאַנצן און גרויסן, פּונקט אַזוי [ווי אין דער באַוווּסטלאָזער נאַטור] באַהערשט פון צופעליקייט. דאָרט אָבער וווּ אויף דער אויבערפלאַך טרייבט זיין שפּיל דער צופאַל, דאָרטן ווערט ער שטענדיק פון אינעווייניקסטע פאַרבאָרגענע געזעצן באַהערשט, און סע גייט נאָר אין דעם, די דאָזיקע געזעצן צו אַנטדעקן.

ווי סע זאָל זיך נישט אויסלאָזן, מאַכן תמיד מענטשן זייער געשיכטע אַט אַזוי: איטלעך איינער יאָגט זיך נאָך זיינע אייגענע באַוווּסטזיניק געוואָלטע צילן, און די רעזולטאַטן פון אַט דער מאַסע ווילנס, אַפּעריר־נדיקע אין פאַרשידענע ריכטונגען, און פון זייער פילאַרטיקער איינפווירקונג אויף דער דרויסנדיקער וועלט — אַט די רעזולטאַטן זענען דאָס די געשיכטע. שטעלט זיך בכן אויך די פראַגע, וואָס זשע אַזוינס ווילן זיי עס, אַט די מאַסע אינדיווידועלע מענטשן? דער ווילן ווערט דעטערמינירט דורך ליידנשאַפט אָדער איבערלייגונג. אָבער יענע הייב־שטאַנגען, וועלכע דעטערמינירן דירעקט די ליידנשאַפט אָדער די איבער־לייגונג, זענען זייער פאַרשידנאַרטיק. טיילווייז קענען עס דרויסנדיקע אָביעקטן זיין, טיילווייז אידייאישע מאָטיוון: יאָגן זיך נאָך כבוד, „באַגייסטערונג פאַר אמת און יושר”, פּערזענלעכע שנאה, אָדער אַפילו כלערליי ריין־אינדיווידועלע קאַפּריזן. האָבן מיר דאָך אָבער פון איין זייט געזען, אַז די מאַסע אינדיווידועלע ווילנס, וואָס זענען אַקטיוו אין דער געשיכטע, פּראָדוצירן מייניסטנטיילס גאַנץ אַנדערע רעזולטאַטן ווי די געוואָלטע — אָפטמאָל פּונקט פאַרקערטע; האָבן דעריבער זייערע מאָטיוון [וואָס באַוועגן זיי אַקטיוו צו זיין אין דער געשיכטע] אין לעצטן סך־הכל פּונקט אַזוי אויך אַ סעקונדערן באַדייט בלויז. פון דער אַנדערער זייט פרעגט זיך ווייטער, וואָסערע טרייב־כוחות שטייען הינטער אַט די מאָטיוון? וועלכע זענען עס די היסטאָרישע סיבות, וואָס פורעמען זיך איבער

אין די מוחות פון די אַקטיווע מענטשן [אין דער געשיכטע] אין אַ אַזוינע מאָטיוון?

אַט די פראַגע האָט דער אַלטער מאַטעריאַליזם זיך קיינמאָל נישט געשטעלט. זיין קאָנצעפּציע וועגן געשיכטע, אויף וויפיל ער האָט בכלל געהאַט אַזוינס, איז דעריבער אין תוך פּראַגמאַטיש: אַלצדינג משפּט ער לויטן די מאָטיוון פון דער טואונג נאָך; די אַקטיווע מענטשן אין דער געשיכטע צעטיילט ער אויף איידעלע און נישט־איידעלע, און געפינט דעמאָלט אויס, אַז ווי אַ כלל זענען די איידעלע די באַשווינדלטע און די נישט־איידעלע די זיגער. דערפון האָט דער אַלטער מאַטעריאַליזם געדרונגען, אַז פונעם שטודירן געשיכטע קריגט מען אַרויס ווייניק־וואָס באַלערנדיקס, און פאַר אונדז [אָבער איז געדרונגען], אַז אין דער ספערע פון געשיכטע איז דער אַלטער מאַטעריאַליזם געוואָרן זיך אַליין אומ־געטריי, ווייל ער האָט די אידייאַישע טרייב־כוחות, וואָס אָפּערירן דאָרטן, אָנ־גענומען ווי די לעצטע סיבות [פון היסטאָרישע געשעענישן], אַנשטאָט אויס־פאָרשן וואָס סע שטייט אייגנטלעך הינטער זיי; וואָס סע זענען די טרייב־כוחות פון די דאָזיקע טרייב־כוחות. די נישט־קאָנסעקווענטקייט ליגט נישט אין דעם, וואָס סע ווערן אָנערקענט אידייאַישע טרייב־כוחות, נאָר אין דעם, וואָס אָפּ־שטעלנדיק זיך אויף זיי, איז די אויספאָרשונג נישט געגאַנגען ווייטער צו זייערע באַוועגנדיקע סיבות. אַקעגן אָבער, די פילאָסאָפיע פון געשיכטע, בפרט ווי זי ווערט רעפּרעזענטירט דורך העגעלן, אָנערקענט, אַז די באַשיימפּערלעכע און אויך די רעאַל אָפּערירנדיקע מאָטיוון פון מענטשן, וואָס פיגורירן אין דער געשיכטע, זענען בשום־אופן נישט די לעצטע סיבות פון די היסטאָרישע גע־שעענישן, אַז הינטער די דאָזיקע מאָטיוון שטייען אַנדערע באַוועגנדיקע כוחות, וועלכע דאַרפן אויסגעפאָרשט ווערן. אָט די כוחות אָבער זוכט זי [די פילאָ־סאָפיע פון געשיכטע] נישט אין דער געשיכטע גופא, נאָר זי אימפּאָרטירט זיי ליבערשט פון דרויסן, אויס דער פילאָסאָפישער אידעאָלאָגיע, אין דער געשיכטע אַריין. אַנשטאָט די געשיכטע פונעם אַלטן גריכנלאַנד צו דערקלערן אויס איר אינעווייניקסטער צווישנאַנאַנדיקער פאַרבינדונג, טענהט העגעל למשל פשוט, אַז זי איז נישט מער ווי די אויסאַרבעטונג פון „טיפּן פון שיינער אינדיווידואַלי־טעט", די רעאַליזירונג פון אַ „קונסטווערק", ווי אַזוינס. ביי אַט דער געלעגנהייט מאַכט ער פיל שיינע און טיפע באַמערקונגען וועגן די אַלטע גריכן, איז דאָס אָבער אַלץ קיין תירוץ נישט, פאַרוואָס מיר זאָלן היינט נאָך לאָזן זיך קאָרמען מיט אַזאַ דערקלערונג, וואָס איז נישט מער ווי אַ פראַזע.

ווען סע קומט דעריבער צו רייד וועגן אויספאָרשן די טרייב־כוחות, וועלכע שטייען — באַוווּסטזיניק אָדער אומבאַוווּסטזיניק, און זייער אָפט טאַקע אומבאַ־וווּסטזיניק — הינטער די מאָטיוון פון מענטשן, וואָס זענען אַקטיוו אין דער געשיכטע, און וועלכע שטעלן הייסט עס צונויף אין לעצטן סך־הכל די אמתע טרייב־כוחות פון דער געשיכטע, גייט עס נישט אַזוי פיל וועגן די מאָטיוון פון יחידים, ווי חשוב זיי זאָלן אויך נישט זיין, ווי וועגן יענע מאָטיוון, וואָס ברענגען אין באַוועגונג גרויסע מאַסן, גאַנצע פעלקער, און אין איטלעכן פאָלק ווידער גאַנצע קלאַסן; אי דאָס אויך נישט צו אַ פאַראיבערגייענדיקן אויפפלאַקער פון אַ שטרוי־פייער, וואָס גייט גיך אויס, נאָר צו אַ דויערנדיקער אַקציע, וועלכע ענדיקט זיך מיט אַ גרויסן היסטאָרישן אומבייט. צו דערגרונטעווען זיך צו

די טרייבנדיקע סיבות, וואָס שפּיגלען זיך דאָ אָפּ אין די מוחות פון די אַקטיווע מאַסן און זייערע פירערס — די אַזוי־גערופענע גרויסע מענער — ווי באַוווּסט־זיניקע מאָטיוון, קלאָר צי אומקלאָר, דירעקט צי אין אַן אידעאָלאָגישער, אַפילו פאַנטאַסטישער פאָרם — אָט דאָס איז דער איינציקער וועג, וואָס קאָן אונדז פירן אויפן שפּור פון די געזעצן וואָס הערשן אין דער געשיכטע בכלל, און אין אירע איינצלנע פּעריאָדן און איינצלנע לענדער. אַלצדינג וואָס ברענגט מענטשן אין באַוועגונג, מוז אַדורכגיין דורך זייערע מוחות; וואָסער געשטאַלט אָבער דאָס נעמט אָן אין אָט די מוחות, הענגט זייער פיל אָפּ פון די אומשטענדן. די אַרבעטער האָבן בשום־אופן נישט שלום געמאַכט מיט דער קאַפּיטאַליסטישער אָנווענדונג פון מאַשינען, כאָטש זיי ברעכן שוין איצט מער נישט די מאַשינען אויף שטיקער, ווי זיי האָבן עס געטון נאָך אין 1848 אויפן רהיין.

אָבער בעת אין אַלע פריערדיקע פּעריאָדן איז די אויספאָרשונג פון אָט די טרייבנדיקע סיבות פון דער געשיכטע געווען כמעט אוממעגלעך, צוליב דעם וואָס די צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונגען זייערע מיט זייערע ווירקונגען זיינען געווען קאָמפּליצירטע און פאַרדעקטע, האָט דער היינטצייטיקער פּעריאָד אונ־דזערער אָט די צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונגען אויף אַזויפיל פאַראיינפאַכט, אַז דאָס רעטעניש האָט געקענט געלייזט ווערן. זינט דער איינפירונג פון דער גרויס־אינדוסטריע, ד. ה., מינדעסטנס זינט דעם אייראָפּייאישן שלום פון 1815,* איז אין ענגלאַנד שוין מער פאַר קיינעם קיין סוד נישט געווען, אַז דער גאַנצער פּאָליטישער קאַמף דאָרט דרייט זיך אַרום דער פּרעטענציע צו הערשאַפט מצד צוויי קלאַסן: מצד דער ערד־פאַרמעגנדיקער אַריסטאָקראַטיע (landed aristocracy) און דער בורזשואַזיע (middle class). אין פראַנקרייך איז אינאיינעם מיטן צוריקקער פון די בורבאָנען דער זעלבער פאַקט געקומען צום באַוווּסטזיין; די היסטאָריקער פונעם רעסטאַוראַציע־פּעריאָד, פון טיערי ביז גיזאָ, מיניע און טיער, רעדן וועגן דעם אומעדום ווי וועגן דעם שליסל צום פאַרשטיין די פראַנצויזישע געשיכטע זינט דעם מיטלאַלטער. און זינט 1830 איז אין די ביידע לענדער אָנערקענט געוואָרן ווי אַ דריטער קעמפער פאַר הער־שאַפט דער אַרבעטער־קלאַס, דער פּראָלעטאַריאַט. די [געזעלשאַפטלעכע] באַ־ציאונגען זענען אַזוי פאַראיינפאַכט געוואָרן, אַז מע האָט געדאַרפט טאָקע נאָר אומיסטנע פאַרמאַכן די אויגן, כדי אינעם קאַמף פון אָט די דריי גרויסע קלאַסן און אינעם קאָנפליקט צווישן זייערע אינטערעסן נישט צו זען דעם טרייב־כוח פון דער מאָדערנער געשיכטע — על־כל־פּנים אין די צוויי סאַמע פּראָ־גרעסיוווּסטע לענדער.

ווי אַזוי זענען אָבער אָט די קלאַסן אויפגעקומען? אויב מע וואָלט אויפן ערשטן בליק געקענט נאָך דעם אויפקום פונעם גרויסן אַמאָליקן פעאָדאַלן ערד־באַזיץ — ביים סאַמע אָנהייב ווינציקסטנס — צושרייבן צו פּאָליטישע סיבות,

* דער שלום מיט וועלכן סע האָבן זיך פאַרענדיקט די נאַפּאָלעאָנישע מלחמות. אין פראַנקרייך איז דעמאָלט רעסטאַווירירט געוואָרן די רעאַקציאָנערע מאָנאַרכיע פון די בורבאָנען. אינעם רעשט פון אייראָפּע האָט אויך געזיגט די רעאַקציע. דער עסטרייכישער אימפּעראַטאָר און דער פּרויסישער קיניג האָבן געשלאָסן אַ „הייליקן בונד" מיטן צאַר, כדי זייער רעאַקציאָנערע פּאָליטיק דורכצופירן. פון דעמאָלט אָן האָט די רוסישע צאַרישע רעגירונג געשפּילט די ראָל פון אַ צווישנפעלקערלעכן זשאַנדאַר.

צו דעם פאַרכאַפּן די ערד איבערגוואַלד, האָט דאָס אָבער בנוגע דעם אויפקום פון דער בורזשואַזיע און דעם פּראָלעטאַריאַט שוין נישט געקענט אָנגיין. דער אויפקום און אַנטוויקלונג פון די צוויי גרויסע קלאַסן איז דאָ קלאָר און מיט די הענט אָנצוטאַפּן געלעגן אין ריין־עקאָנאָמישע סיבות. און פּונקט אַזוי איז געווען קלאָר, אַז אינעם קאַמף צווישן דעם ערד־באַזיץ און דער בורזשואַזיע, נישט ווינציקער ווי אינעם קאַמף צווישן דער בורזשואַזיע און פּראָלעטאַריאַט, איז אין דער ערשטער ליניע געגאַנגען וועגן עקאָנאָמישע אינטערעסן, וואָס פאַר זייער דורכפירונג האָט די פּאָליטישע מאַכט געדאַרפט בלויז דינען ווי אַ מיטל. די בורזשואַזיע און דער פּראָלעטאַריאַט זענען ביידע אויפגעקומען אין קאָנסעקווענץ פון אַ פאַרענדערונג אין די עקאָנאָמישע באַציאונגען, פּינקטלעכער גערעדט, [פון אַ פאַרענדערונג] אינעם פּראָדוציר־אופן. דער איבערגאַנג צום ערשטן פון צעכן־האַנטווערקעריי צו מאַנופאַקטור, דערנאָך פון מאַנופאַקטור צו גרויס־אינדוסטריע מיט דאַמף און מאַשינען, האָט די דאָזיקע ביידע קלאַסן אַנטוויקלט. אויף אַ באַשטימטן שטאַפּל [פון אַנטוויקלונג] האָבן די נייע פּראָדוציר־כּוחות, וועלכע די בורזשואַזיע האָט געבראַכט אין באַוועגונג — קודם־כּל די אַרבעט־צעטיילונג און די פאַראייניקונג פון אַ סך אַרבעטער, איטלעכער פּראָדוצירנדיק אַ באַזונדער טייל, אין איין פאַרענדיקטער מאַנופאַקטור — און די דורך זיי [דורך אָט די נייע פּראָדוציר־כּוחות] אַנטוויקלטע אויסטויש־באַדינגונגען און אויסטויש־באַדערפענישן, אויפגעהערט זיך צו קענען פאַרטראָגן מיטן עקזיסטירנדיקן, היסטאָריש געירשנטן און דורכן געזעץ געהייליקטן פּראָדוציר־אופן, ד. ה., [זיך אויפגעהערט צו קענען פאַרטראָגן] מיט די צעכאָווע און מיט די אָן אַ שיעור אַנדערע פּערזענלעכע און לאָקאַלע פּריווילעגיעס (וועלכע זענען פאַר די נישט־פּריווילעגירטע קלאַסן פּונקט אַזוי פיל פּענטעס געווען) פון דער פעאָדאַלער סאָציאַלער אָרגאַניזאַציע. די פּראָדוציר־כּוחות, וואָס האָבן זיך רעפּרעזענטירט דורך דער בורזשואַזיע, האָבן רעבעלירט קעגן דעם סדר פון פּראָדוקציע, וואָס האָט זיך רעפּרעזענטירט דורך די פעאָדאַלע ערד־אייגנטימער און צעך־מייסטערס. דער רעזולטאַט איז באַקאַנט: די פעאָדאַלע פּענטעס זענען צעשמעטערט געוואָרן, אין ענגלאַנד ביסלעכוויז, אין פראַנקרייך מיט איין קלאַפּ, אין דייטשלאַנד איז מען דערמיט נאָך נישט פאַרטיק. פּונקט אָבער ווי די מאַנופאַקטור איז אויף אַ באַשטימטן שטאַפּל פון אַנטוויקלונג געקומען אין קאָנפליקט מיטן פעאָדאַלן סדר פון פּראָדוקציע, אָט אַזוי פּונקט איז שוין איצט די גרויס־אינדוסטריע געקומען אין קאָנפליקט מיטן בורזשואַזן סדר פון פּראָדוקציע, וואָס האָט פאַרנומען איר אָרט. געבונדן דורך אָט דעם סדר, דורך די ענגע ראַמען פונעם קאַפּיטאַליסטישן פּראָדוציר־אופן, פּראָדוצירט זי [די גרויס־אינדוסטריע] פון איין זייט כּסדר אַן אַלץ־וואַקסנדיקע פּראָלעטאַריזירונג פון דער גאָרער גרויסער פאָלקסמאַסע, און פון דער צווייטער זייט, אַן אַלץ גרעסערע מאַסע פּראָדוקטן, וועלכע סע איז נישטאָ זיי ווו אָפּצוזעצן. איבערפּראָדוקציע און מאַסן־נויט, איינס די סיבה פונעם אַנדערן — אָט דאָס איז די אַבסורדע קאָנטראַדיקציע צו וועלכער זי קומט און וועלכע פאָדערט מיט נויטווענדיקייט דאָס באַפרייען די פּראָדוקטיווע כּוחות פון זייערע פּענטעס דורך אַן אומבייט אינעם פּראָדוציר־אופן.

אָט אַזוינאָך ווערט, אין דער מאָדערנער געשיכטע על־כּל־פּנים, דערוויזן,

אַז אַלע פּאָליטישע קאַמפן זענען קלאַסנקאַמפן, און אַז אַלע קאַמפן פאַר דער עמאַנציפּאַציע פון קלאַסן, נישט קוקנדיק אויף דער נויטווענדיקער פּאָליטישער פאָרם זייערער — וואָרעם יעדער קלאַסנקאַמף איז אַ פּאָליטישער קאַמף — דרייען זיך אין לעצטן סך־הכל אַרום עקאָנאָמישער עמאַנציפּאַציע. דאָ ווינ־ציקסטנס [אין דער מאָדערנער געשיכטע] איז דעריבער די מלוכה — די פּאָליטישע אָרדענונג — די אונטערגעוואָרפענע, און די בירגערלעכע געזעלשאַפט — די ממשלה פון עקאָנאָמישע באַציאונגען — דער אַנטשיידנדיקער עלעמענט. די טראַדיציאָנעלע קאָנצעפּציע, אין וועלכער אויך העגעל האַלט זיך, האָט אין דער מלוכה געזען דאָס דעטערמינירנדיקע, און אין דער בירגערלעכער געזעלשאַפט דעם עלעמענט וואָס ווערט דורך איר דעטערמינירט. לפּנים זעט עס טאַקע אויס צו זיין אַזוי. פּונקט ווי ביים יחיד מוזן אַלע טרייב־כּוחות פאַר די טואונגען זיינע דורך זיין קאָפּ אַדורכגיין און זיך פאַרוואַנדלען אין מאָטיוון פאַר זיין ווילן, כּדי צו באַוועגן אים צו טואונגען, פּונקט אַזוי מוזן אויך אַלע באַ־דערפענישן פון דער בירגערלעכער געזעלשאַפט — אַלץ איינס, וואָסער קלאַס סע הערשט גראָד דעמאָלט — דורכן ווילן פון דער מלוכה אַדורכגיין, כּדי זיי זאָלן אויף אַלעמען חל זיין אין דער פאָרם פון געזעצן. איז דאָס די פאָרמעלע זייט פון דער זאַך, וואָס איז פאַרשטענדלעך פון זיך אַליין. שטעלט זיך אָבער די פראַגע, וואָס פאַר אַן אינהאַלט האָט עס אָט דער בלויז פאָרמעלער ווילן — ביים יחיד אַזוי גוט ווי ביי דער מלוכה — און פון וואַנעט קומט דער דאָזיקער אינהאַלט, און פאַרוואָס וויל מען גראָד דאָס און נישט עפּעס אַנדערש? זוכנדיק אַן ענטפער אויף אָט דער פראַגע, געפינען מיר אויס, אַז אין דער מאָדערנער געשיכטע ווערט דער ווילן פון דער מלוכה, אינעם גאַנצן און גרויסן, דעטערמי־נירט דורך די זיך בייטנדיקע באַדערפענישן פון דער בירגערלעכער געזעלשאַפט, דורך דער איבערמאַכט פון דעם אָדער יענעם קלאַס, און אין לעצטער אינ־סטאַנץ, דורך דער אַנטוויקלונג פון די פּראָדוקטיווע קרעפטן און אויסטויש־באַציאונגען.

אָבער אויב אפילו אין אונדזער מאָדערנער צייט, מיט אירע ריזיקע פּראָ־דוציר־ און קאָמוניקאַציע מיטלען, איז די מלוכה נישט קיין זעלבשטענדיקע ספערע מיט אַ זעלבשטענדיקער אַנטוויקלונג, נאָר די עקזיסטענץ אירע ווי איר אַנטוויקלונג דאַרפן אין לעצטער אינסטאַנץ דערקלערט ווערן דורך די עקאָ־נאָמישע לעבנס־באַדינגונגען פון דער געזעלשאַפט, מוז דאָס נאָך אַ סך מער ריכטיק זיין פאַר אַלע פריערדיקע צייטן, ווען די פּראָדוקציע פאַרן מאַטעריעלן לעבן פון די מענטשן איז נאָך נישט אָנגעפירט געוואָרן מיט אַזוינע רייכע הילפס־מיטלען, און ווען די נויט אין דער דאָזיקער פּראָדוקציע האָט געמוזט דערפאַר אויסאיבן אַ נאָך גרעסערע הערשאַפט איבער די מענטשן. אויב די מלוכה איז היינט נאָך, אין דער עפּאָכע פון גרויס־אינדוסטריע און אייזנבאַנען, אינעם גאַנצן און גרויסן די אָפּשפּיגלונג בלויז, אין אַ קאָנצענטרירטער פאָרם, פון די עקאָנאָמישע באַדערפענישן פונעם קלאַס, וואָס באַהערשט די פּראָדוקציע, האָט זי עס נאָך מער דאַך געמוזט זיין אין אַן עפּאָכע, ווען יעדער מענטשלעכער דור האָט געמוזט אָוועקגעבן אַ סך אַ גרעסערן טייל פון זיין גאַנצער לעבנס־צייט אויף צו באַפרידיקן זיינע מאַטעריעלע באַדערפענישן, און איז געווען דעריבער אַ סך מער אָפּהענגיק פון זיי ווי מיר זענען היינט. די פאָרשונג פון דער

געשיכטע אין פריערדיקע עפּאָכעס, אויב נאָר זי פאַרנעמט זיך ערנסט מיט אַט דער זייט, באַשטעטיקט דאָס אין דער סאַמע העכסטער מאָס. דאָ אָבער קענען מיר, פאַרשטייט זיך, מיט אַזאַ אויספאָרשונג זיך נישט פאַרנעמען.

אויב די מלוכה און דאָס מלוכה־רעכט ווערן דעטערמינירט דורך עקאָנאָמישע באַציאונגען, איז, פאַרשטייט זיך, דאָס זעלבע אויך מיט פּריוואַט־רעכט,* וואָס איז אין תוך גענומען די סאַנקציאָנירונג בלויז פון די עקזיסטירנדיקע, אונטער די געגעבענע אומשטענדן, נאָרמאַלע עקאָנאָמישע באַציאונגען צווישן יחידים. די פאָרם אין וועלכער דאָס [סאַנקציאָנירן] קומט פאָר, קאָן אָבער זייער פאַרשידן זיין. מע קאָן, ווי דאָס איז אַ שטייגער פאָרגעקומען אין ענגלאַנד, אין הסכם מיט איר גאַנצער נאַציאָנאַלער אַנטוויקלונג, איינהיטן אינעם גרעסטן טייל די פאָרמען פונעם אַלטן פעאָדאַלן רעכט, און זיי געבן אַ בורזשואַזן אינהאַלט, פּשוט דעם פעאָדאַלן נאָמען דירעקט אונטעררוקן אַ בורזשואַזן זין. מע קאָן אָבער אויך, ווי דאָס איז פאָרגעקומען אינעם קאָנטינענטאַלן מערב־איראָפּע, פאַר אַ פונדאַמענט אַוועקלייגן דאָס ערשטע וועלט־רעכט פון אַ סחורה־פּראָדוצירנדיקער געזעלשאַפט, דאָס רוימישע, מיט זיין אומאיבערטרעפלעך שאַרפער אויסגעאַרבעטקייט פון אַלע עסענציעלע רעכטלעכע באַציאונגען צווישן פּשוטע סחורה־אייגנטימער (קויפער און פאַרקויפער, קרעדיטאָר און בעל־חוב, קאָנטראַקט, אָבליגאַציע א. אַז. וו.). דערביי קאָן מען, פאַרן נוץ און וואויל פון אַ נאָך קליינבירגערלעכער און האַלב־פעאָדאַלער געזעלשאַפט, דאָס דאָזיקע רעכט אָדער פּשוט דורך געריכטלעכער פּראַקטיק אַרונטערברענגען צום מצב פון אַט אַזאַ געזעלשאַפט (דאָס אַלגעמיינע רעכט the common law), אָדער מיט דער הילף פון מכלומרשט אויפגעקלערטע, מאָראַליזירנדיקע יוריסטן עס איבעראַרבעטן אין אַ באַזונדער געזעצבוך, וואָס שטימט מיט אַט דעם געזעלשאַפטלעכן מצב, אַ געזעצבוך, וואָס מוז ביי אַט די אומשטענדן זיין אויך יורידיש שלעכט (דאָס פּרייסישע לאַנד־רעכט). מען קאָן אָבער אויך, נאָך אַ גרויסער בורזשואַזער רעוואָלוציע, אויפן יסוד פון אַט דעם רוימישן רעכט טאַקע, אויסאַרבעטן אַזאַ קלאַסיש געזעצבוך פאַר דער בורזשואַזער געזעלשאַפט, ווי דער פראַנצויזישער code civil [בירגערלעכער קאָדעקס].** אויב דעריבער די בירגערלעכע רעכט־רעגולאַציעס דריקן בלויז אויס אין אַ יורידישער פאָרם די עקאָנאָמישע לעבנס־באַדינגונגען פון דער געזעלשאַפט, קען מען זיי דאָך, לויט די אומשטענדן נאָך, אַמאָל גוט און אַמאָל שלעכט אויסדריקן.

די מלוכה פּרעזענטירט זיך פאַר אונדז ווי די ערשטע אידעאָלאָגישע מאַכט איבערן מענטשן. די געזעלשאַפט שאַפט זיך איין אַן אָרגאַן פאַר דער באַשיצונג פון אירע שותּפותדיקע אינטערעסן אַנטקעגן אינעווייניקסטע און דרויסנדיקע

* די דאָזיקע טיילונג איז כאַראַקטעריסטיש פאַרן בורזשואַזן רעכט. מלוכה־רעכט האָט צו טון מיט דער סטרוקטור פון דער מלוכה, מיטן אויפבוי פון פאַרוואַלטנדיקע אָרגאַנען און מיט די פּאָליטישע רעכט פון די בירגער. פּריוואַטע, אָדער בירגערלעכע רעכט איז דער עיקר נוגע דעם בירגערלעכן רעכט אויף פאַרמעגן (אייגנטום־רעכט, אָבליגאַציע־רעכט, פאַמיליע־רעכט, ירושה־רעכט).

** דער בירגערלעכער קאָדעקס, וואָס איז אַרויס אונטער נאַפּאָלעאָן דעם ערשטן, איז אַ זאַמלונג פון בירגערלעכע געזעצן, וואָס איז דערנאָך געוואָרן אַ מוסטער פאַר דער געזעצגעבונג אויך אין אַנדערע לענדער.

אַטאַקעס. דער דאָזיקער אָרגאַן איז דאָס די מלוכה־מאַכט. נאָר וואָס אויפ־געקומען, און דער אָרגאַן מאַכט זיך זעלבשטענדיק לגבי דער געזעלשאַפט, און אַלץ מערער, אייגנטלעך, וואָס מערער ער ווערט דער אָרגאַן פון איין באַשטימטן קלאַס, וואָס מערער ער באַפעסטיקט דירעקט די הערשאַפט פון דעם דאָזיקן קלאַס. דער קאַמף פונעם אונטערגעדריקטן קלאַס קעגן דעם הערשנדיקן ווערט נויט־ווענדיק אַ פּאָליטישער, אַ קאַמף קודם־כּל קעגן דער פּאָליטישער ממשלה פון אָט דעם קלאַס. דאָס באַוווסטזיין וועגן דער צווישנאַנאַנדיקער פאַרבינדונג פון אָט דעם פּאָליטישן קאַמף מיט זיינע עקאָנאָמישע וואָרצלען ווערט אָפּגעטעמפּט, און קאָן אַמאָל אינגאַנצן פאַרלוירן גיין. בעת ביי די באַטייליקטע [אינעם קאַמף] איז דאָס נישט אינגאַנצן דער פאַל, קומט עס אָבער כּמעט תּמיד פאָר ביי די היסטאָריקער. פון די אַלטע קוואַלן איבער די קאַמפן אינעווייניק אין דער רוימישער רעפּובליק, זאָגט אונדז בלויז אַפּיאַן קלאָר און דייטלעך, וועגן וואָס סע איז אין לעצטן סך־הכּל געגאַנגען — און דאָס איז, וועגן ערד־אייגנטום.

איינמאָל אָבער געוואָרן אַ זעלבשטענדיקע מאַכט לגבי דער געזעלשאַפט, ברענגט די מלוכה תּיכף אַרויס אַ נייע אידעאָלאָגיע. ביי די פּראָפעסיאָנעלע פּאָליטיקער, ביי די טעאָרעטיקער פון מלוכה־רעכט און ביי יוריסטן פון פּריוואַט־רעכט גייט טאַקע ערשט אינגאַנצן פאַרלוירן די פאַרבינדונג מיט די עקאָ־נאָמישע פאַקטן. אַזוי ווי אין יעדן באַזונדערן פאַל מוזן די עקאָנאָמישע פאַקטן, כּדי צו קריגן אַ געזעצלעכע סאַנקציע, אָננעמען די פאָרם פון יורידישע מאָטיוון; און אַזוי ווי סע קומט דערביי אויך נאַטירלעך אויס זיך צו רעכענען מיטן גאַנצן אָפּערירנדיקן רעכט־סיסטעם אין אָט דעם מאָמענט, דאַכט זיך דעריבער, אַז די יורידישע פאָרם איז אַלצדינג, און דער עקאָנאָמישער אינהאַלט גאָרנישט. מלוכה־רעכט און פּריוואַט־רעכט ווערן טראַקטירט ווי זעלבשטענדיקע ספערן, וועלכע האָבן יעדע זייער אייגענע אומאָפּהענגיקע היסטאָרישע אַנטוויקלונג, און וועלכע יעדע איז פייאיק פאַר און דאַרף אַ [זעלבשטענדיקע] סיסטעמאַטישע פאָרמולירונג דורך דער קאָנסעקווענטער עלימינירונג פון אַלע אינעווייניקסטע קאָנטראַדיקציעס.

נאָך העכערע אידעאָלאָגיעס, ד. ה., אַזוינע, וואָס זענען נאָך מער דער־ווייטערט פונעם מאַטעריעלן, עקאָנאָמישן באַזיס, נעמען אָן די פאָרם פון פילאָ־סאָפיע און רעליגיע. אָט דאָ ווערט די צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונג פון די פאָרשטעלונגען מיט זייערע מאַטעריעלע עקזיסטענץ־באַדינגונגען נאָך מער קאָמ־פּליצירט, און נאָך מער פאַרטונקלט דורך צווישן־רינגען. אָבער זי [די צווישנ־אַנאַנדיקע פאַרבינדונג] עקזיסטירט דאָך. פּונקט ווי די גאַנצע רענעסאַנס־עפּאָכע פון דעם מיטן פונעם פופצנטן יאָרהונדערט אָן איז אין תּוך גענומען געווען אַ פּראָדוקט פון שטעט, ד. ה., פון דער בורזשואַזיע, פּונקט אַזוי איז דאָס אויך געווען די זינט דעמאָלט אויף דאָס ניי אויפגעוואַכטע פילאָסאָפיע. איר אינהאַלט איז אין תּוך גענומען געווען בלויז דער פילאָסאָפישער אויסדרוק פון יענע געדאַנקען, וואָס האָבן זיך צונויפגעשטימט מיט דער אַנטוויקלונג פון דער קליינער און מיטלער בורזשואַזיע אין אַ גרויס־בורזשואַזיע. ביי די ענגלענדער און פראַנצויזן פונעם פריערדיקן יאָרהונדערט, וואָס זענען גאַנץ אָפט געווען פּונקט אַזוי גוט פּאָליטישע עקאָנאָמען ווי פילאָסאָפן, טרעט דאָס אַרויס קלאָר, און בנוגע דער העגעליאַנישער שול האָבן מיר עס דאָ פריער אויפגעוויזן.

לאָמיר זיך דאָ נאָך בקיצור אָפּשטעלן אויף דער רעליגיע, וואָרעם זי זעט אויס צו שטיין צום ווייטסטן און צו זיין צום פרעמדסטן פונעם מאַטעריעלן לעבן. רעליגיע איז אויפגעקומען אין די סאַמע פרימיטיווע צייטן אויס שלעכט־פאַרשטאַנענע, פרימיטיווע פאָרשטעלונגען ביי מענטשן וועגן דער אייגענער נאַטור און וועגן דער נאַטור פון דער דרויסנדיקער וועלט, וואָס רינגלט זיי אַרום. יעדע אידעאָלאָגיע אָבער, איינמאָל אויפגעקומען, אַנטוויקלט זי זיך אין פאַרבינדונג מיטן פאַראַנענעם פאָרשטעלונג־מאַטעריאַל, און אַנטוויקלט אָט דעם מאַטעריאַל ווייטער: אַזיסטן וואָלט זי קיין אידעאָלאָגיע נישט געווען, ד. ה., וואָלט זי זיך נישט פאַרנומען מיט געדאַנקען ווי מיט זעלבשטענדיקע וועזנס, וואָס אַנטוויקלען זיך אומאָפּהענגיק און וואַרפן זיך אונטער זייערע אייגענע געזעצן בלויז. אַז די מאַטעריעלע לעבנס־באַדינגונגען פון די מענטשן, וואָס אין זייערע מוחות גייט אָן אָט דער געדאַנקען־פּראָצעס, דעטערמינירן אין לעצטן סך־הכל דעם קורס פון דעם דאָזיקן פּראָצעס — אָט דאָס, פאַרשטייט זיך, מוז פאַר אָט די מענטשן פאַרבלייבן אומבאַוווּסט, וואָרעם אַזיסטן וואָלט דאָך אַ סוף גענומען צו דער גאַנצער אידעאָלאָגיע. די דאָזיקע פּרימיטיוו־רעליגיעזע פאָרשטעלונגען, וועלכע זענען מיינסטנטיילס געמיינשאַפטלעך פאַר איטלעכער קרובישער פעלקער־גרופּע, אַנטוויקלען זיך, דעריבער, נאָך דעם ווי די גרופּע שפּאַלט זיך, ביי יעדן פאָלק אויף זיין אייגענעם באַזונדערן שטייגער, אין הסכם מיט די לעבנס־באַדינגונגען, וואָס פאַלן אויס אויף זיין גורל. דער דאָזיקער פּראָצעס איז אין זיינע פּרטים דערוויזן געוואָרן ביי אַ צאָל פעלקער־גרופּן, בפרט ביי די אַרישע (אַזוי־גערופענע אינדאָ־אייראָפּייאישע), דורך דער פאַרגלייכנדיקער מיטאָלאָגיע. די געטער, וואָס האָבן זיך אָט אַזוינאָך געשאַפן ביי יעדן פאָלק, זענען געווען נאַציאָנאַלע געטער, וואָס די ממשלה זייערע איז געגאַנגען נישט ווייטער פון דער נאַציאָנאַלער טעריטאָריע, וועלכע זיי האָבן געדאַרפט באַשירעמען; אויף יענער זייט גרענעץ האָבן שוין אָן שום שאלות אַנדערע געטער געפירט די גרענדע. זיי [די געטער] האָבן געקאָנט לעבן אין דער פאָרשטעלונג אַזוי לאַנג נאָר, כל־זמן סע האָט עקזיסטירט די נאַציע; מיט איר אונטערגאַנג פאַלן אויך זיי. אָט דעם אונטערגאַנג פון די אַלטע נאַציאָנאַליטעטן האָט געבראַכט די רוימישע וועלט־אימפּעריע, וואָס אירע עקאָנאָמישע אויפקום־באַדינגונגען מיר קענען דאָ נישט אויספאָרשן. די אַלטע נאַציאָנאַלע געטער קומען צו זייער ירידה, אפילו אויך יענע רוימישע געטער, וואָס זענען געווען צוגעשניטן פאַר דער ענגער סביבה פון דער שטאָט רוים בלויז. דאָס באַדערפעניש צו דערגאַנצן די וועלט־אימפּעריע דורך אַ וועלט־רעליגיע, טרעט קלאָר אַרויס אין די פּרוּוון צו שאַפן אָנערקענונג און בויען אַלטאַרן אין רוים פאַר אַלע וויפיל נישט איז רעספּעקטאַבעלע פרעמדע געטער, לעבן די היימישע. אָבער אַ נייע וועלט־רעליגיע מאַכט זיך נישט אויף אָט אַזאַ מין אופן, דורך קייסערלעכע דעקרעטן. די נייע וועלט־רעליגיע, דאָס קריסטנטום, איז דערווייל שטילערהייט אויפגעקומען אויס אַ געמישעכץ פון גענעראַליזירטער אָריענטאַלישער, בפרט יידישער, טעאָלאָגיע, און וווּלגאַריזירטער גריכישער, בפרט סטאָאישער, פילאָסאָפיע. ווי אַזוי דאָס קריסטנטום האָט ביים סאַמע אָנהייב אויסגעזען, דאַרף ערשט מיט גרויס מי ווידער דורכגעפאָרשט ווערן, וואָרעם דאָס אָפיציעלע געשטאַלט אין וועלכן סע איז צו אונדז געקומען בירושה, איז דאָס

געשטאַלט בלויז, אין וועלכן סע איז געוואָרן אַ מלוכה־רעליגיע, און וואָס איז פאַראַט דעם צוועק צוגעפּאַסט געוואָרן דורכן ניקעאַנישן קאָנסיל.* דער פאַקט אַליין, וואָס נאָך 250 יאָר איז עס שוין געוואָרן אַ מלוכה־רעליגיע, איז שוין אַ גענוגנדיקער אויפווייז, אַז דאָס קריסטנטום איז געווען אַ רעליגיע, וואָס האָט זיך אַריינגעפּאַסט אין די אומשטענדן פון דער צייט. אין דער אייגענער מאָס ווי סע האָט זיך אין מיטלאַלטער אַנטוויקלט דער פעאָדאַליזם, האָט ער [דער פעאָדאַליזם] פּונקט אַט אַזוי, אויס דער צו אים צוגעפּאַסטער רעליגיע, אויסגעפורעמט אַ צוגעפּאַסטע פעאָדאַלע היעראַרכיע. און ווי נאָר סע איז אויפגעקומען די [שטאָטישע] בורזשואַזיע, האָט זיך אין אָפּאָזיציע צום פעאָדאַלן קאַטויליציזם אַנטוויקלט די פּראָטעסטאַנטישע אַפּיקורסות, צום ערשטן אין דרום־פראַנקרייך ביי די אַלביגענצן,** בעת דעם העכסטן אויפבלי פון די דאָרטיקע שטעט. דער מיטלאַלטער האָט פאַר דער טעאָלאָגיע אַנעקסירט אַלע אַנדערע פאָרמען פון אידעאָלאָגיע: פילאָסאָפיע, פּאָליטיק, יוריספּרודענץ, און געמאַכט זיי פאַר אונטער־אָפּטיילונגען פון דער טעאָלאָגיע. צוליב דעם איז יעדע געזעלשאַפטלעכע און פּאָליטישע באַוועגונג געצוואונגען געווען אָנצונעמען אַ טעאָלאָגישע פאָרם. פאַר די מאַסן, וואָס מע האָט די געמיטער זייערע געקאָרמעט נאָר מיט רעליגיע בלויז, האָט מען זייערע אייגענע אינטערעסן געמוזט אַרויספירן אין רעליגיעזער פאַרקליידונג, כדי אַ גרויסן שטורעם אַרויסצורופן. און פּונקט ווי די בורזשואַזיע האָט באַלד פון אָנהייב אָן אַרויסגעבראַכט אַ צוגאָב פון שטאָטישע פּלעבעיער אָן שום פאַרמעגן, טאָג־אַרבעטער און דינערשאַפט פון כל המינים, וואָס האָבן נישט געהערט צו קיין שום אָנערקענטן [סאָציאַלן] שטאַנד — די פאָרלייפערס פונעם שפּעטערדיקן פּראָלעטאַריאַט — פּונקט אַזוי האָט אויך די אַפּיקורסות שוין אין די פריסטע צייטן געטיילט זיך אויף אַ בורזשואַז־געמעסיקטער און אַ פּלעבעיש־רעוואָלוציאָנערער, וועלכע איז דעמאָלט שוין דערווידער געווען פאַר די בורזשואַזע אַפּיקורסים.

די אוממעגלעכקייט צו פאַרטיליקן די פּראָטעסטאַנטישע אַפּיקורסות האָט זיך צונויפגעשטימט מיט דער אוממעגלעכקייט צו באַזיגן די אויפקומענדיקע בורזשואַזיע. ווען די בורזשואַזיע איז גענוג שטאַרק געוואָרן, האָט איר קאַמף קעגן דער פעאָדאַלער פּריצימשאַפט, וואָס איז ביז אַהער דער עיקר געווען אַ לאָקאַלער, אָנגעהויבן אָנצונעמען נאַציאָנאַלע דימענסיעס. די ערשטע גרויסע אַקציע איז פאָרגעקומען אין דייטשלאַנד — די אַזוי־גערופענע רעפאָרמאַציע. די [שטאָטישע] בורזשואַזיע איז נאָך געווען אי נישט שטאַרק גענוג אי נישט גענוג אַנטוויקלט, כדי צו קענען אונטער איר פאָן פאַראייניקן די איבעריקע רעבעלישע

* די קלויסטער־פאַרזאַמלונג אין ניקעאַ אין יאָר 325.

** די אַלביגענצן אָדער קאַטאַרן, האָבן אויגנטייל געגומען אין אַ באַוועגונג, וואָס האָט אַרומגעכאַפּט דרום־פראַנקרייך. (דער נאָמען שטאַמט פון דער שטאָט אַלבי אין דרום־פראַנקרייך.) די באַוועגונג איז געווען געצילעוועט אַנטקעגן דער עקספּלואַטירנדיקער רוימיש־קאַטוילישער קירך מיטן פּויפּסט בראש. אין דער באַוועגונג האָבן זיך באַטייליקט די שטאָטישע האַנדלס־בורזשואַזיע, די באַלמעלאָכעס, די שטאָטישע אָרעמשאַפט און די פּויערן. אָנהייב צוועלפטן יאָרהונדערט אָרגאַניזירט דער פּויפּסט אַ ספּעציעלן קרייץ־צוג קעגן די אַלביגענצן. די דאָזיקע מלחמה, וואָס האָט זיך געצויגן לאַנג (העכער צוואַנציק יאָר), האָט זיך פאַרענדיקט מיט דעם, וואָס די אַלביגענצן זענען צעשלאָגן געוואָרן.

שטאַנדן — די פּלעבעיער אין די שטעט, די נידעריקע פּריצימשאַפט און די פּויערן אין די דערפער. תחילת האָבן די פּריצים געכאַפּט אַ מפּלה; די פּויערן האָבן זיך דערהויבן צו אַן אויפשטאַנד, וואָס האָט מיט זיך פאָרגעשטעלט דעם העכסטן פּונקט פון דער גאַנצער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג [אין יענער צייט]; די שטעט האָבן זיי אָבער געלאָזט אין קלעם, און די רעוואָלוציע איז אַזוינאָך דערשטיקט געוואָרן דורך די אַרמייען פון די גרויסע פעאָדאַלע פירשטן, וועלכע האָבן פאַרכאַפּט פאַר זיך אַלע אירע געווינסן.* פון דעמאָלט אָן פאַרשווינדט דייטשלאַנד אויף דריי יאָרהונדערטער פון דער גרופּע לענדער, וואָס האָבן געשפּילט אַ זעלבשטענדיקע ראָלע אין דער געשיכטע. אָבער לעבן דעם דייטש לוטער איז געשטאַנען דער פראַנצויז קאַלווין. מיט עכט פראַנצויזישער חריפות שטעלט ער אַוועק דעם בורזשואַזן כאַראַקטער פון דער רעפאָרמאַציע אין פאָדערגרונט, ער רעפּובליקאַניזירט און דעמאָקראַטיזירט די קירך. בעת די לוטעראַנישע רעפאָרמאַציע אין דייטשלאַנד האָט דעגענערירט און געפירט דייטשלאַנד צום אַפּגרונט, האָט די קאַלוויניסטישע רעפאָרמאַציע געדינט ווי אַ פאָן פאַר די רעפּובליקאַנער אין זשענעווע, אין האָלאַנד און אין שאָטלאַנד, האָט באַפרייט האָלאַנד פון שפּאַניע און פון דער דייטשישער אימפּעריע, און געליווערט דעם אידעאָלאָגישן קאָסטיום פאַרן צווייטן אַקט פון דער בורזשואַזער רעוואָלוציע, וואָס איז פאָרגעקומען אין ענגלאַנד. אָט דאָ האָט דער קאַלוויניזם זיך אַנטפּלעקט ווי די עכטע רעליגיעזע פאַרמאַסקירונג פון די אינטערעסן פון דער דעמאָלטדיקער בורזשואַזיע, און האָט דערפאַר טאַקע נישט דערלאַנגט זיך צו זיין פולער אַקצעפּטירונג, ווי נאָר די רעוואָלוציע האָט זיך אין 1689 פאַרענדיקט דורך אַ קאָמפּראָמיס צווישן איין טייל פון דער פּריצימשאַפט מיט דער בורזשואַזיע. די ענגלישע מלוכה־קירך ווערט צוריק עטאַבלירט, אָבער שוין נישט אין איר פריערדיקן געשטאַלט, ווי אַ מין קאַטוליציזם מיטן קיניג פאַר אַ פּויפּסט, נאָר שטאַרק קאַלוויניזירט. די אַלטע מלוכה־קירך האָט געפייערט דעם לוסטיקן קאַטוילישן זונטיק און באַקעמפט דעם סקוטשנעם קאַלוויניסטישן זונטיק, די נייע פאַרבורזשואַזעוועטע קירך האָט אים [דעם קאַלוויניסטישן זונטיק] איינגעפירט, און ער באַשיינט נאָך ענגלאַנד ביזן היינטיקן טאָג.

אין פראַנקרייך איז די קאַלוויניסטישע מינאָריטעט אין 1685 אונטערגעדריקט, קאַטוליזירט אָדער פאַרטריבן געוואָרן.** אָבער וואָס האָט עס געהאָלפן? שוין דעמאָלט איז דער פריידענקער פּיער בעיל אַקטיוו געווען, און אין 1694 איז וואָלטער געבוירן געוואָרן. די געוואַלט־מיטלען פון לודוויג דעם פערצנטן האָבן בלויז פאַרגרינגערט דער פראַנצויזישער בורזשואַזיע, אַז זי זאָל קענען מאַכן איר רעוואָלוציע אין אַ נישט־רעליגיעזער און דורכאויס־פּאָליטישער פאָרם, וואָס נאָר זי אַליין איז געווען אָנגעמאָסטן פאַר דער אַנטוויקלטער בורזשואַזיע. אָנשטאָט פּראָטעסטאַנטן זענען אין די נאַציאָנאַל־פאַרזאַמלונגען געזעסן פריידענקער. דאָס קריסטנטום איז דאַדורך אַריינגעטרעטן אין זיין לעצטער סטאַדיע. עס איז געוואָרן אומפעיאיק ווייטער צו דינען אַ וואָסערן עס איז פּראָגרעסיוון קלאַס ווי אַן אידעאָלאָגישע פאַרקליידונג פאַר זיינע אַספּיראַציעס.

* זע ענגעלס׳ „דער דייטשישער פּויערן־קריג״.

** די גרויסע רדיפות אויף די הוגענאָטן.

אלץ מערער און מערער איז עס געוואָרן דאָס דורכאויסיקע אייגנטום פון די הערשנדיקע קלאַסן, וועלכע ווענדן עס אָן בלויז ווי א רעגירונגס־מיטל, מיט וועלכן צו האַלטן די אונטערשטע קלאַסן אין צוים. דערביי באַנוצט יעטווידער פון די פאַרשידענע [הערשנדיקע] קלאַסן זיין אייגענע, פּאַר אים צוגעפּאַסטע רעליגיע: די ערד־אייגנטימערישע יונקערס — דעם קאַטוילישן יעזואיטיזם אָדער די פּראָטעסטאַנטישע אָרטאָדאָקסיע; די ליבעראַלע און ראַדיקאַלע בור־זשואַזיע — דעם ראַציאָנאַליזם. און דערביי איז אַפילו קיין חילוק נישט, צי אָט די הערן גלייבן אַליין אין זייערע רעספּעקטיווע רעליגיעס אָדער ניט.

מיר זעען דעריבער, אַז רעליגיע, איינמאָל זיך אויסגעפורעמט, האַלט זי אין זיך תמיד געירשנטן שטאָף פון פריער, וואָרעם ווי אין אַלע אידעאָלאָגישע ספערן איז טראַדיציע א גרויסער קאָנסערוואַטיווער כוח. די ענדערונגען אָבער, וואָס קומען פאָר אין אָט דעם שטאָף, שטאַמען־אָפּ פון די קלאַסן־באַציאונגען, ד. ה., פון די עקאָנאָמישע באַציאונגען צווישן די מענטשן, וועלכע פירן דורך אָט די ענדערונגען. און דאָס וועט דאָ גענוג זיין.

אין דעם וואָס איז דאָ געזאָגט געוואָרן, האָט געקענט בלויז געגעבן ווערן אַן אַלגעמיינע סקיצירונג פון דער מאַרקסיסטישער קאָנצעפּציע וועגן געשיכטע, העכסטנס נאָך מיט עטלעכע אילוסטראַציעס. דעם אויפוּוייז [אַז די דאָזיקע קאָנצעפּציע איז א ריכטיקע] קען מען געפינען אין דער געשיכטע גופא, און איך מעג דאָ זאָגן, אַז אָט דער אויפוויז איז שוין גענוגנדיק צוגעשטעלט געוואָרן אין אַנדערע שריפטן. די דאָזיקע קאָנצעפּציע [וועגן געשיכטע] מאַכט אָבער פונקט אַזוי א סוף צו דער פילאָסאָפיע אויפן פעלד פון געשיכטע, ווי די דיאַלעקטישע קאָנצעפּציע וועגן דער נאַטור מאַכט יעדע נאַטור־פילאָסאָפיע אי אומנייטיק אי אוממעגלעך. סע איז שוין מער אין ערגעץ קיין פראַגע נישט, פון קאָפּ אויסצוטראַכטן צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונגען, נאָר זיי אין די פאַקטן צו אַנטדעקן. פאַר דער פילאָסאָפיע, א פאַרטריבענע פון נאַטור און געשיכטע, בלייבט נאָך — אויף וויפיל סע בלייבט נאָך — די ספערע פונעם ריינעם געדאַנק בלויז: די לערע וועגן די געזעצן פונעם דענק־פּראָצעס גופא, די לאָגיק און דיאַלעקטיק.

***

נאָך דער רעוואָלוציע פון 1848 האָט דאָס „געבילדעטע" דייטשלאַנד זיך אָפּגעזעגנט מיט דער טעאָריע און איז אריבער אויפן באָדן פון דער פּראַקטיק. קליין־פּראָדוקציע, באַזירט אויף האַנט־אַרבעט, און מאַנופאַקטור ווערן אַרויס־געשטופּט דורך אַן אמתער גרויס־אינדוסטריע. דייטשלאַנד באַווייזט זיך ווידער אויפן וועלט־מאַרק. די נייע קליין־דייטשישע אימפּעריע באַזייטיקט ווינציקסטנס די שרייענדיקסטע אַנאָמאַליעס, וואָס דאָס סיסטעם פון קליינע מלוכהלעך, אַן איבערבלייבעניש פונעם פעאָדאַליזם, און די ביוראָקראַטישע עקאָנאָמיק, האָבן געליינגט אויפן וועג פון איר אַנטוויקלונג. אָבער אין דער אייגענער מאָס, ווי די שפּעקולאַציע האָט זיך אַרויסגעצויגן פונעם פילאָסאָפס שטודיר־קאַבינעט, כדי אויפצושטעלן איר טעמפּל אויף דער בירזשע, אין אָט דער אייגענער מאָס האָט אויך דאָס געבילדעטע דייטשלאַנד פאַרלוירן יענעם גרויסן אינטערעס פאַר טעאָריע, מיט וואָס דייטשלאַנד איז באַרימט געוועזן אין דער צייט פון איר

טיפסטער פּאָליטישער ירידה — דעם אינטערעס פאַר ריין־וויסנשאַפטלעכער פאָרשונג, אַלצאיינס צי דער דערגרייכטער רעזולטאַט האָט געהאַט אַ פּראַקטישע אָנווענדונג אָדער ניט, די גוטהייסונג פון דער פּאָליציי אָדער ניט. אמת, די אָפיציעלע דייטשישע נאַטורוויסנשאַפט, בפרט אויפן פעלד פון דער ספּעציאַליזירטער פאָרשונג, האָט זיך געהאַלטן אויף דער הייך פון דער צייט, אָבער שוין דער אַמעריקאַנער זשורנאַל Science [וויסנשאַפט] באַמערקט מיט רעכט, אַז די אַנטשיידנדיקע דערפּאָלגן אין דער ספערע פון אויספאָרשן די גרויסע פאַרבינדונגען צווישן באַזונדערע פאַקטן און זייער גענעראַליזירונג אין געזעצן, ווערן איצט אַ סך מער געמאַכט אין ענגלאַנד, אַנשטאָט ווי פריער אין דייטשלאַנד. און אין דער ספערע פון די היסטאָרישע וויסנשאַפטן, די פילאָסאָפיע איינגערעכנט, איז אינאיינעם מיט דער קלאַסישער פילאָסאָפיע פאַרשוווּנדן לגמרי אויך דער אַלטער אומדערשראָקן־טעאָרעטישער גייסט. פוסטער עקלעקטיזם, דאָס ציטערן איבער אַ שטעלע און הכנסה, ביז אַראָפּ צום אָרדינערסטן קאַריעריזם, האָט זיין אָרט פאַרנומען. די אָפיציעלע רעפּרעזענטאַנטן פון אָט די וויסנשאַפטן זענען געוואָרן די אומפאַרהילטע אידעאָלאָגן פון דער בורזשואַזיע און דער עקזיסטירנדיקער מלוכה — אָבער אין אַ צייט, ווען דיביידע שטייען אין אָפענעם אַנטאַגאָניזם צום אַרבעטער־קלאַס.

בלויז ביים אַרבעטער־קלאַס לעבט אויך ווייטער דער נישט־אָפּגעשוואַכטער דייטשישער אינטערעס צו טעאָריע. דאָ קען מען אים נישט אויסראָטן. דאָ טראַכט מען נישט וועגן קאַריערעס, וועגן פּראָפיט־מאַכעריי, וועגן גנעדיקער פּראָטעקציע פון אויבן. פאַרקערט, וואָס דרייסטער און אַנטשיידנדיקער די וויסנשאַפט טרעט אַרויס, אַלץ מער איז זי אין הסכם מיט די אינטערעסן און שטרעבונגען פון די אַרבעטער. די נייע טענדענץ, וועלכע האָט אָנערקענט, אַז דער שליסל צום פאַרשטיין די גאַנצע געשיכטע פון דער געזעלשאַפט, ליגט אין דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג פון דער אַרבעט, האָט שוין ביים סאַמע אָנהייב דער עיקר זיך צוגעווענדט צום אַרבעטער־קלאַס און ביי אים געפונען אַזאַ אָפּרוף, וועלכן זי האָט ביי דער אָפיציעלער וויסנשאַפט אי נישט געזוכט און אי פון איר נישט דערוואַרט. די דייטשישע אַרבעטער־באַוועגונג איז דער יורש פון דער דייטשישער קלאַסישער פילאָסאָפיע.

מאַרקס׳ טעזיסן איבער פייערבאַכן

(אָנגעוואָרפן אין בריסל אין פרילינג 1845)

1.

דער הויפּט־חסרון פונעם גאַנצן ביז איצטיקן מאַטעריאַליזם — דעם פון פייערבאַכן אַריינגערעכנט — איז דאָס, וואָס דער אָביעקט, די רעאַלקייט, די חושימדיקייט, ווערט באַנומען נאָר אין דער פאָרם פון אַן אָביעקט אָדער אָנשויאונג, נישט אָבער ווי מענטשלעכע חושימדיקע אַקטיווקייט, ווי פּראַקטיק, נישט סוביעקטיוו. דעריבער איז געשען אַזוי, אַז די אַקטיווע זייט האָט, להיפּוך צום מאַטעריאַליזם, זיך אַנטוויקלט פונעם אידעאַליזם — אָבער נאָר אַבסטראַקט, וואָרעם דער אידעאַליזם קען נאַטירלעך נישט די רעאַלע, די חושימדיקע אַקטיווקייט ווי אַזאַ. פייערבאַך וויל [האָבן צו טון מיט] חושימדיקע אָביעקטן, וואָס אונטערשיידן זיך רעאַל פון די געדאַנקען־אָביעקטן; אָבער ער נעמט נישט אויף די מענטשלעכע אַקטיווקייט גופא ווי אַקטיווקייט דורך אָביעקטן. ער באַטראַכט דעריבער אינעם „וועזן פונעם קריסטנטום” נאָר די טעאָרעטישע האַלטונג ווי דאָס עכט־מענטשלעכע, בעת די פּראַקטיק ווערט אויפגענומען און פיקסירט בלויז אין איר שמוציק־ייִדישער דערשיינונג־פאָרם.* ער באַנעמט דעריבער נישט דעם

* דער דאָזיקער אויסדרוק אין דעם טעזיס האָט ביים לייענער, בפרט ביים ייִדישן, תמיד אַרויסגערופן אַ ווידערגעפיל. נישט איינער האָט שוין געוואָלט אין דעם זען אַנטיסעמיטיזם מצד מאַרקסן.

נאָכדעם אָבער ווי די דאָזיקע פראַזע ווערט עקזאַמענירט אינעם ליכט פונעם דאָ דערמאָנטן בוך פייערבאַכס — „וועזן פונעם קריסטנטום” — און מע באַקאַנט זיך אויך בעסער מיט מאַרקס׳ קריטיק איבער פייערבאַכס אַבסטראַקטן מאַטעריאַליזם, קריגט דעמאָלט דער גאַנצער ענין גאָר אַן אַנדער פּנים.

אין אָט דעם טעזיס, אין וועלכן, ווי באַוווּסט, דער יונגער מאַרקס האָט געלייגט דעם יסוד פאַרן דיאַלעקטישן מאַטעריאַליזם, פירט ער דורך, אויף זיין אַפאָריסטישן שטייגער, אַ קריטיק איבערן „ביז איצטיקן מאַטעריאַליזם, פייערבאַכס אַריינגערעכנט”. להיפּוך דעם ביז איצטיקן מעכאַנישן מאַטעריאַליזם, וואָס האָט געזען די עקזיסטענץ פון אַ דרויסנדיקער רעאַלקייט, אומאָפּהענגיק פונעם מענטשן, און האָט לגמרי פאַרזען דעם פאַקט, אַז אָט די דרויסנדיקע רעאַלקייט, ווי דער רעאַלער מענטש געפינט זי אונטער אַ רעאַל-היסטאָרישן מצב, איז צום גרעסטן טייל דאָך דער פּראָדוקט פונעם מענטשנס אייגענער אַקטיווקייט — קומט דאָ מאַרקס און אידענטיפיצירט די פּראַקטישע אַקטיווקייט פונעם מענטש מיטן פּראָצעס פון היסטאָרישע פאַרענדערונגען. באַשטייט די וועלט דאָך פון גאַסן, הייזער, פאַבריקן, פעלדער, מינעס א. אַז. וו. אַלץ זאַכן, וואָס רעפּרעזענטירן מיט זיך די קאָנקרעטיזירונג פון מענטשלעכער אַרבעט, דער פּראָדוקט פון מענטשלעכער פּראַקטיק.

אויך דעם פייערבאַכישן מאַטעריאַליזם וואַרפט נאַטירלעך מאַרקס אונטער ...

באַדייט פֿון דער „רעוואָלוציאָנערער", פֿון דער פּראַקטיש־קריטישער, אַקטיוויטעט.

.2

די פֿראַגע, צי מע קען דעם מענטשלעכן דענקען צושרייבן אָביעקטיווע אמת, איז נישט קיין פֿראַגע פֿון טעאָריע, נאָר אַ פּראַקטישע פֿראַגע. אין דער פּראַקטיק מוז דער מענטש דערווייזן דעם אמת, ד. ה., די רעאַלקייט און מאַכט, די „אָט דיזייטיקייט" פֿון זיין דענקען. דער דיספּוט וועגן דער רעאַלקייט אָדער נישט־רעאַלקייט פֿונעם דענקען, וואָס איזאָלירט זיך פֿון דער פּראַקטיק, איז אַ ריין סכאָלאַסטישע פֿראַגע.

קריטיק. דעם הויפּט־חסרון פֿון פֿייערבאַכס מאַטעריאַליזם זעט מאַרקס אין פֿייערבאַכס שטעלונג צו דער פּראַקטיק, ווי צו עפּעס אַזוינס וואָס איז אונטערגעוואָרפֿן דער טעאָריע, וואָס דער מאַטעריאַליזם זיינער איז בכלל אַן אַבסטראַקטער.

כדי דעריבער באמת צו פֿאַרשטיין דעם זין פֿון דער מכלומרשט אַנטיסעמיטישער פֿראַזע, וועלן מיר איצט צוריקגיין צו פֿייערבאַכן און צו זיין פֿריער דערמאָנטן ווערק. דערביי דאַרף מען אויך אין זינען האָבן דעם פֿאַקט, אַז אין די טעזיסן (ווי אויך באַלד דערנאָך אין דער „דייטשישע אידעאָלאָגיע") האָט מאַרקס אָפּט איראָניש ציטירט די אויטאָרס, וואָס ער האָט גענומען אויפֿן צימבל.

מאַרקס זאָגט דאָ אין דעם טעזיס: „ער [פֿייערבאַך] באַטראַכט דעריבער אינעם 'וועזן פֿונעם קריסטנטום' נאָר די טעאָרעטישע האַלטונג ווי דאָס עכט־מענטשלעכע, בעת די פּראַקטיק ווערט אויפֿגענומען און פֿיקסירט בלויז אין איר שמוציק־יידישער דער־שיינונג־פֿאָרם." וועלן מיר איצט ברענגען עטלעכע ציטאַטן פֿון פֿייערבאַכס דערמאָנטן ווערק, פֿון וואַנעט די דאָזיקע פֿראַזע „שמוציק־יידישער דערשיינונג־פֿאָרם" שטאַמט דירעקט אָפּ, און וועלכע האָבן אַ שייכות צו מאַרקס' קריטיק איבער פֿייערבאַכן אין אָט דעם טעזיס.

טענהט דאָרט פֿייערבאַך, אין אָט דעם ווערק זיינעם, „דאָס וועזן פֿונעם קריסטנטום" אָט אַזוי: „נוצן, פּראָפֿיט, איז דער העכסטער פּרינציפּ פֿון יודאַיזם." — — — „די יידן האָבן אויפֿגעהאַלטן זייער אויסטערלישן כאַראַקטער ביזן היינטיקן טאָג. זייער פּרינציפּ, זייער גאָט איז דער פּראַקטישער פּרינציפּ פֿון דער וועלט — עגאָיזם, און עגאָיזם געניי אין דער פֿאָרם פֿון רעליגיע." — — — „דער פּראַקטישער שטאַנדפּונקט איז אַ שמוציקער שטאַנדפּונקט, פֿאַרמיאוסט דורך עגאָיזם, וואָרעם אין דעם איז מיין שטעלונג לגבי אַ זאַך פֿאַר מיין אייגענער טובה בלויז."

(Feuerbach, Sämmtliche Werke, VI. Das Wesen des Christentums, Stuttgart, 1903, pp. 135, 137, 237.)

ווערט איצט שוין בכן, אינעם ליכט פֿון די דאָזיקע ציטאַטן אויס פֿייערבאַכן, זייער גרינג איינצוזען, אַז קריטיקירנדיק פֿייערבאַכס אַבסטראַקטן מאַטעריאַליזם, האָט דאָ מאַרקס אין די „אין אייליגיש אָנגעוואָרפֿענע נאָטיצן פֿאַר שפּעטערער באַאַרבעטונג און אַבסאָלוט נישט באַשטימט צום דרוק" (ענגעלס) — מיט דער פֿראַזע „שמוציק־יידישער דערשיינונג־פֿאָרם" פּשוט פֿאַרנאָטירט פֿאַר זיך בלויז, גאַנץ קאָנדענסירט באַטירלעך, פֿייערבאַכס אייגענע שטעלונג צו דער פּראַקטיק ווי צו עפּעס אַ מין ווויסטער יידישער אָנשיקעניש.

ש. ווינער.

.3

די מאַטעריאַליסטישע לערע וועגן דעם, אַז די מענטשן זענען פּראָדוקטן פון אומשטענדן און דערציאונג, און אַז געענדערטע מענטשן זענען דעריבער פּראָדוקטן פון אַנדערע אומשטענדן און פון אַ געענדערטער דערציאונג, פאַרגעסט, אַז אויך אומשטענדן ווערן געענדערט דורך מענטשן, און אַז דער דערציער מוז אַליין דאָך דערצויגן ווערן. זי [אָט די לערע] קומט דעריבער מיט נויטווענדיקייט צו צו דעם, וואָס זי צעטיילט די געזעלשאַפט אויף צוויי טיילן, פון וועלכע איינע דערהייבט זיך איבער דער געזעלשאַפט (למשל ביי ראָבערט אָוען).

דאָס צונויפפאַלן פון דער ענדערונג אין די אומשטענדן און אין דער מענטשלעכער אַקטיווקייט קאָן באַנומען ווערן און ראַציאָנעל פאַרשטאַנען ווערן נאָר ווי רעוואָלוציאָנערע פּראַקטיק.

.4

פייערבאַך גייט אַרויס פונעם פאַקט פון דער רעליגיעזער זעלבסט־פאַרפרעמדונג, פון דער פאַרטאָפּלונג פון דער וועלט אויף אַ רעליגיעזער, אימאַגינירטער וועלט, און אַ רעאַלער וועלט. זיין אַרבעט באַשטייט דערין, אויפצולייזן די רעליגיעזע וועלט אין איר וועלטלעכן יסוד. ער פאַרזעט אָבער, אַז נאָכן פאַרענדיקן די דאָזיקע אַרבעט, בלייבט אַלץ נאָך איבער צו טון די הויפּטזאַך. וואָרעם דער פאַקט, וואָס דער וועלטלעכער יסוד הייבט זיך אויף איבער זיך און פאַרפיקסירט זיך ווי אַ זעלבשטענדיק קיניגרייך אין די וואָלקנס, קען טאַקע דערקלערט ווערן דורך דער זעלבסט־צעריסנקייט און דורך דעם ווידעראַנאַנד פון אָט דעם וועלטלעכן יסוד מיט זיך אַליין. דאָס לעצטע מוז דעריבער אַליין, ערשטנס, פאַרשטאַנען ווערן אין זיין ווידעראַנאַנד, און דערנאָך דורכן באַזייטיקן דעם ווידעראַנאַנד רעוואָלוציאָניזירט ווערן אין דער פּראַקטיק. דעריבער, נאָך דעם, למשל, ווי די ערדישע פאַמיליע איז אַנטדעקט געוואָרן ווי דער סוד פון דער הייליקער פאַמיליע, מוז איצט די ערשטע גופא טעאָרעטיש קריטיקירט ווערן און אין דער פּראַקטיק רעוואָלוציאָניזירט ווערן.

.5

[ניט צופרידן מיטן אַבסטראַקטן דענקען, אַפּעלירט פייערבאַך צו דער חושימדיקער אָנשויאונג; ער נעמט אָבער אויף די חושימדיקייט נישט ווי אַ פּראַקטישע, מענטשלעך־חושימדיקע אַקטיווקייט.

.6

פייערבאַך לייזט אויף די רעליגיעזע עסענץ אין דער מענטשלעכער עסענץ. אָבער די מענטשלעכע עסענץ איז נישט קיין אַבסטראַקציע, וואָס איז אינעווייניק אין יעדן איינצלנעם אינדיווידואום. אין איר רעאַלקייט איז זי דער אַנסאַמבל [די טאָטאַלקייט] פון די געזעלשאַפטלעכע באַציאונגען.

פייערבאַך, נישט פאַרנעמענדיק זיך מיט דער קריטיק פון דער דאָזיקער רעאַלער עסענץ, איז געצוווּנגען דעריבער:

1. צו אַבסטראַהירן פונעם היסטאָרישן פּראָצעס, און צו פיקסירן דעם רעליגיעזן סענטימענט פאַר זיך אַליין, און אָנצונעמען אין פאָראויס אַן אַבסטראַקטן — איזאָלירטן — מענטשלעכן אינדיווידואום.

2. קען ביי אים דעריבער די מענטשלעכע עסענץ אויפגענומען ווערן נאָר ווי אַ „גאַטונג", ווי אַן אינעווייניקסטע, שטומע אַלגעמיינקייט, וואָס פאַרבינדט די פיל אינדיווידואומען בלויז נאַטירלעך.

.7

פייערבאַך זעט דעריבער נישט, אַז דער „רעליגיעזער סענטימענט" גופא איז אַ געזעלשאַפטלעכער פּראָדוקט, און אַז דער אַבסטראַקטער אינדיווידואום, וועלכן ער אַנאַליזירט, געהערט אין דער רעאַלקייט צו אַ באַשטימטער געזעלשאַפטלעכער פאָרם.

.8

דאָס געזעלשאַפטלעכע לעבן איז אין תוך פּראַקטיש. אַלע מיסטעריעס, וואָס פאַרפירן די טעאָריע צום מיסטיציזם, געפינען זייער ראַציאָנעלע לייזונג אין דער מענטשלעכער פּראַקטיק און אינעם באַנעמען די דאָזיקע פּראַקטיק.

.9

דאָס העכסטע צו וואָס דער אָנשויענדיקער מאַטעריאַליזם קאָן דערגרייכן, ד. ה., דער מאַטעריאַליזם, וואָס באַנעמט די חושימדיקייט נישט ווי פּראַקטישע אַקטיווקייט, איז דאָס אָבסערווירן איינצלנע אינדיווידואומען אין דער „בירגערלעכער געזעלשאַפט".*

.10

דער שטאַנדפּונקט פונעם אַלטן מאַטעריאַליזם איז די „בירגערלעכע" געזעלשאַפט; דער שטאַנדפּונקט פונעם נייעם — די מענטשלעכע געזעלשאַפט, אָדער די סאָציאַליזירטע מענטשהייט.

.11

די פילאָסאָפן האָבן די וועלט נאָר אויף פאַרשידענע אופנים אינטערפּרעטירט, סע גייט אָבער אין דעם, אַז מע זאָל זי ענדערן.

* „בירגערלעכע געזעלשאַפט" מיינט דאָ נישט „בורזשואַזע געזעלשאַפט", נאָר, ווי ביי העגעלן, געזעלשאַפט אינעם זין פון דער טאָטאַלקייט פון די געזעלשאַפטלעכע (עקאָנאָמישע, פּערזענלעכע, קולטורעלע און אַנד.) באַציאונגען, אָפּגעשיידט פונעם פּאָליטישן אָרגאַניזם — די מלוכה.

אַן אויסגעלאָזטער פראַגמענט פון „פייערבאַך"*

די וווּלגאַריזירנדיקע פּעדלערס, וואָס האָבן אין די פופציקער יאָרן אין דייטשלאַנד זיך גע'עסקט אַרום דעם מאַטעריאַליזם, זענען אויף דאָס מינדסטע נישט אַריבער איבער די באַגרענעצטקייטן פון זייערע לערערס. יעדער נייער פראָגרעס אין דער נאַטורוויסנשאַפט, וואָס איז פאַר דער צייט געמאַכט געוואָרן, האָט זיי געדינט בלויז ווי נייע אַרגומענטן אַנטקעגן דעם גלויבן אין דער עקזיס־טענץ פון אַ וועלט־באַשעפער; און פאַקטיש איז עס נישט פאַר זיי געווען די טעאָריע ווייטער צו אַנטוויקלען. דער אידעאַליזם איז דורך [דער רעוואָלוציע פון] 1848 שווער געטראָפן געוואָרן, אָבער דער מאַטעריאַליזם אין אָט דעם באַנייטן געשטאַלט זיינעם איז נאָך טיפער געזונקען. דאָס וואָס פייערבאַך האָט פון זיך אָפּגעטרייסלט די אחריות פאַר אָט דעם מאַטעריאַליזם, איז ער דערמיט לחלוטין גערעכט געווען, ער האָט אָבער נישט באַדאַרפט צונויפמישן די לערע פון די אַרומוואַנדערנדיקע בעל־דרשנס מיטן מאַטעריאַליזם בכלל.

אַרום אָט דער אייגענער צייט אָבער האָט די עמפּירישע נאַטורוויסנשאַפט געמאַכט אַזאַ פּראָגרעס און דערגרייכט אַזוינע גלענצנדיקע רעזולטאַטן, אַז נישט נאָר איז דורך דעם מעגלעך געוואָרן איינגאַנצן בייצוקומען די מעכאַנישע איינ־זייטיקייט פונעם אַכצנטן יאָרהונדערט, נאָר אויך די נאַטורוויסנשאַפט גופא האָט, דורכן אויפווייז וועגן דער צווישנאַנדיקער פאַרבינדונג וואָס איז אין דער נאַטור גופא פאַראַן צווישן די פאַרשידענע פאָרשונג־ספערן (מעכאַניק, פיזיק, כעמיע, ביאָלאָגיע א. אַז. וו.), זיך פאַרוואַנדלט פון אַן עמפּירישער אין אַ טעאָרעטישער וויסנשאַפט, און איז דורך דער אינטעגרירונג פון די דערגרייכטע רעזולטאַטן געוואָרן אַ סיסטעם פון מאַטעריאַליסטישער נאַטור־דערקענטעניש. די מעכאַניק פון גאַזן; די ניי־געשאַפענע אָרגאַנישע כעמיע, וועלכע האָט איינס נאָך דאָס אַנדערע אָפּגעשיילט די לעצטע רעשטלעך אומבאַנעמלעכקייט פון די אַזוי־גערופענע אָרגאַנישע פאַרבינדונגען, פּרעפּאַרירנדיק זיי פון נישט־אָרגאַנישע שטאָפן; די וויסנשאַפטלעכע עמבריאָלאָגיע, וועלכע דאַטירט זיך נאָך פון 1818; געאָלאָגיע און פּאַלעאָנטאָלאָגיע און די פאַרגלייכנדיקע אַנאַטאָמיע פון געוויקסן און בעלי־חיים — אַלע האָבן זיי צוגעשטעלט נייעם מאַטעריאַל אין אַ ביז אַהער אומגעהערטער מאָס. פון אַנטשיידנדיקער וויכטיקייט אָבער זענען געווען דריי גרויסע אַנטדעקונגען.

די ערשטע אַנטדעקונג איז געווען דער אויפווייז וועגן דער פאַרוואַנדלונג פון ענערגיע, וואָס איז דערגרייכט געוואָרן דורך דער אַנטדעקונג פונעם מעכאַנישן עקוויוואַלענט פון וואַרעמקייט (דורך ראָבערט מייער, דזשאָול און קאָלדינג). די אַלע אָן אַ שיעור אָפּערירנדיקע סיבות אין דער נאַטור, וואָס האָבן

*זע די באַמערקונג אויף זייט 29.

ביז אהער געפירט אַ מיסטעריעזע, אומדערקלערלעכע עקזיסטענץ ווי אַזוי־גערופענע „קרעפטן" — מעכאַנישע קראַפט, וואַרעמקייט, שטראַלונג (ליכט און שטראַלנדיקע וואַרעמקייט), עלעקטריציטעט, מאַגנעטיזם, כעמישע קראַפט פאַר פאַרבינדונג און אויפלייזונג — זענען איצט דערוויזן געוואָרן ווי באַזונדערע פאָרמען, עקזיסטענץ־אופנים פון איינער און דערזעלבער ענערגיע, ד. ה., באַוועגונג. נישט נאָר קענען מיר דערווייזן זייער כסדר פאָרקומענדיקע פאַרוואַנדלונג אין דער נאַטור פון איין פאָרם אין אַן אַנדערער, נאָר מיר קענען זי [אָט די פאַרוואַנדלונג] גופא אויך דורכפירן אין דער לאַבאָראַטאָריע און אין דער אינדוסטריע, און אָט דאָס אויף אַזאַ אופן, אַז אַ געגעבענע קוואַנטיטעט פון ענערגיע אין איין פאָרם וועט תמיד שטימען מיט אַ באַשטימטער קוואַנטיטעט פון ענערגיע אין דער אָדער יענער אַנדערער פאָרם. אָט אַזוינאַך קענען מיר די איינהייט פון וואַרעמקייט אויסדריקן אין קילאָגראַם־מעטערס, און די איינהייטן ווידער פון אַ וואָסער סע איז קוואַנטיטעט פון עלעקטרישער אָדער כעמישער ענערגיע אויסדריקן אין איינהייטן פון וואַרעמקייט און אויך פאַרקערט. מיר קענען אויך פונקט אַזוי די פאַרנוצטע און די אַריינקריגנדיקע ענערגיע פון אַ לעבעדיקן אָרגאַניזם אויסמעסטן און אויסדריקן אין אַ וואָסער סע איז איינהייט — למשל, אין איינהייטן פון וואַרעמקייט. די איינהייט פון אַלע פאָרמען פון באַוועגונג אין דער נאַטור איז איצט נישט מער אַ פילאָסאָפישע קאָנסטאַטירונג, נאָר אַ נאַטורוויסנשאַפטלעכער פאַקט.

די צווייטע — לויט דער צייט אַ נאָך פריערדיקע — איז די אַנטדעקונג פון דער אָרגאַנישער צעל דורך שוואַן און שליידען, פון דער צעל ווי די איינהייט, וואָס אויס איר פילפאַכיקער פאַרמערונג און דיפערענצירונג סע קומען אויף און סע וואַקסן אַרויס אַלע אָרגאַניזמען, מיטן אויסנאַם פון די סאַמע נידעריקסטע. ערשט מיט אָט דער אַנטדעקונג האָט די פאָרשונג פון די אָרגאַנישע, לעבעדיקע נאַטור־פּראָדוקטן — די פאַרגלייכנדיקע אַנאַטאָמיע און פיזיאָלאָגיע אַזוי גוט ווי די עמבריאָלאָגיע — זיך אוועקגעשטעלט אויף אַ פעסטן באָדן. דער סוד, וואָס האָט אַרומגעהילט [דעם פּראָצעס פון] דעם אויפקום, דעם וווּקס און סטרוקטור פון די אָרגאַניזמען, איז אויפגעדעקט געוואָרן. דער ביז אהער אומבאַגרייפלעכער נס האָט זיך אויפגעלייזט אין אַ פּראָצעס, וועלכער קומט פאָר לויט אַ געזעץ נאָך, וואָס איז אין תוך גענומען אידענטיש פאַר אַלע פיל־צעליקע אָרגאַניזמען.

אָבער איין עסענציעלער בלייז בלייבט אַלץ נאָך איבער. וויבאַלד אַלע פיל־צעליקע אָרגאַניזמען — געוויקסן אַזוי גוט ווי בעלי־חיים, דעם מענטשן אַריינגערעכנט — זענען לויטן געזעץ נאָך פון דער צעלן־שפּאַלטונג אַלע אויס איין צעל אַרויסגעוואָקסן, טו פון וואַנעט זשע די אומענדלעכע פאַרשידנקייט פון אָט די אָרגאַניזמען? די דאָזיקע פראַגע איז פאַרענטפערט געוואָרן דורך דער דריטער גרויסער אַנטדעקונג, די טעאָריע פון עוואָלוציע, וועלכע איז צום ערשטן דורך דאַרווינען פאָרמולירט געוואָרן אין אַ צונויפגעבונדענער פאָרם און דורך אים באַגרינדעט געוואָרן. וואָסערע מאָדיפיצירונגען די טעאָריע זאָל נישט דאַרפן נאָך דורכמאַכן, לייזט זי אָבער שוין איצט אינעם גאַנצן און גרויסן דאָס פּראָבלעם מער נאָך ווי אויף אַ גענוגנדיקן אופן. די אַנטוויקלונג־רייע פון אָרגאַניזמען פון ווינציקע און איינפאַכע צו אַלץ פילפאַכיקערע און קאָמפּליצירטערע פאָרמען,

ווי מיר זעען זיי פאר זיך היינט, און אזוי כסדר ביז ארויף צום מענטשן, איז דערוויזן געוואָרן אין די הויפט גרונט־שטריכן. סע איז דערמיט נישט נאָר מעגלעך געוואָרן צו געבן א דערקלערונג פאר דער עקזיסטירנדיקער אָפּשטאַמונג־ליניע פון אָרגאַנישן לעבן אין דער נאַטור, נאָר סע איז אויך געלייגט געוואָרן דער יסוד פאר דער פאָרגעשיכטע פונעם מענטשנס גייסט, פאר דער נאָכשפּירונג פון זיינע פארשידענע אנטוויקלונג־שטאַפּלען פון דער איינפאכער און סטרוקטור־לאָזער, דאָך רייצונג־שפּירנדיקער פּראָטאָפּלאַזמע אין די נידעריקע אָרגאַניזמען, ביז צום דענקענדיקן מענטשישן מאָרך. אָן אָט דער פאָרגעשיכטע אָבער בלייבט די עקזיסטענץ פונעם דענקענדיקן מענטשישן מאָרך עפּעס א ווונדער.

מיט אָט די דריי גרויסע אנטדעקונגען ווערן די הויפט־פּראָצעסן אין דער נאַטור דערקלערט און צוריקגעפירט צו נאַטורעלע סיבות. איין זאַך נאָר בלייבט דאָך נאָך צו טון: צו דערקלערן דאָס אויפקומען פון לעבן אויס דער אומ־אָרגאַנישער נאַטור. אויף דער היינטיקער מדרגה פון דער וויסנשאַפט מיינט דאָס נישט עפּעס אַנדערש ווי נאָר צו פּראָדוצירן אייווייסל־קערפּערס אויס אומ־אָרגאַנישע מאַטעריאַלן. די כעמיע קומט צו אַלץ נעענטער און נעענטער צו [דער לייזונג פון] דער דאָזיקער אויפגאַבע. זי איז אָבער נאָך גאַנץ ווייט דערפון. ווען מיר דערמאָנען זיך אָבער, אַז ערשט אין 1828 איז דער ערשטער אָרגאַנישער קערפּער, אורין־שטאָף, פון וועהלערן פּראָפּאַרירט געוואָרן אויס אומאָרגאַנישע מאַטעריאַלן, און אַז אָן א שיעור אַזוי־גערופענע אָרגאַנישע צונויפזעצונגען ווערן איצט קינסטלעך פּראָפּאַרירט אָן קיין שום אָרגאַנישע סובסטאַנצן, זעען מיר נישט פאר דער כעמיע קיין אָפּהאַלט אויך אייווייסל צו פּראָדוצירן. ביז אַהער האָט די כעמיע געקענט פּראָפּאַרירן יעדע אָרגאַנישע סובסטאַנץ, וואָס זי איז מיט איר קאָמפּאָזיציע געווען אַקוראַט באַקאַנט. אַזוי באַלד נאָר ווי סע וועט באַקאַנט ווערן די קאָמפּאָזיציע פון אייווייסל־קערפּערס, וועט זי דעמאָלט קענען צוטרעטן צו פּראָדוצירן לעבעדיקן אייווייסל. אַז די כעמיע אָבער זאָל איבער נאַכט אויפטון דאָס, וואָס סע האָט זיך דער נאַטור אַליין אונטער זייער גינציקע אומ־שטענדן איינגעגעבן אויף עטלעכע פּלאַנעטן נאָך מיליאָנען יאָרן — אָט דאָס הייסט צו פאַרלאַנגען פון איר א נס.

אָט אַזוינאָך שטייט היינט די מאַטעריאַליסטישע קאָנצעפּציע וועגן דער נאַטור אויף א גאַנץ אַנדערן און פעסטערן פונדאַמענט ווי אינעם פריערדיקן יאָר־הונדערט. דעמאָלט איז עס געווען נאָר די באַוועגונג פון די הימלישע קערפּערס און די באַוועגונג פון די ערדישע פעסטע קערפּערס וועלכע קומט פאָר אונטערן איינפלוס פון גראַוויטאַציע, וואָס איז ביז א געוויסער מאָס אויסשעפּנדיק פאַר־שטאַנען געוואָרן. כמעט די גאַנצע ספערע פון כעמיע און די גאַנצע אָרגאַנישע נאַטור זענען פאַרבליבן אומפאַרשטאַנענע סודות. היינט ליגט פאַר אונדז די גאַנצע נאַטור אָפן ווי א סיסטעם פון צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונגען און פּראָ־צעסן, וועלכע זענען, אין זייערע גרונטאָוונע שטריכן על־כל־פּנים, אי דערקלערט און אי באַנומען געוואָרן. קודם־כל מיינט דער מאַטעריאַליסטישער בליק אויף דער נאַטור נישט מער ווי באַנעמען די נאַטור פּשוט אָט אַזוי ווי זי איז, אָן פרעמדע צוגאָבן, און ביי די גריכישע פילאָסאָפן איז ער [דער מאַטעריאַליסטישער וועלט־באַנעם] תחילת געווען טאַקע א זעלבסטפאַרשטענדלעכקייט. אָבער צווישן יענע אַלטע גריכן און אונדז ליגט מער ווי צוויי טויזנט יאָר פון א אין תוך

גענומען אידעאליסטישן וועלט־באנעם, און דעריבער איז אויך דער צוריקשער צום זעלבסטפארשטענדלעכן א סך שווערער ווי דאס זעט אויס אויפן ערשטן בליק. ווארעם נישט אין דעם אייגנטלעך גייט עס, צו נעמען און פשוט אפווארפן דעם גאנצן טעארעטישן אינהאלט פון יענע צוויי טויזנט יאר, נאר אין דעם, אט דעם אינהאלט צו קריטיקירן, כדי פון דער איינגעוויד פון דער פאלשער, אבער פאר איר צייט און פארן עוואלוציע־פראצעס אפילו אומפארמיידלעכער, אידעאליסטישער פארם, ארויסצושיילן די געוווּנענע רעזולטאטן אויס אט דער פאראיבערגייענדיקער פארם. און ווי שווער דאס איז, באווייזן אונדז יענע מאסן נאטור־פארשער, וואס אינעווייניק אין זייער וויסנשאפט זענען זיי אומקאמפראמיסלעכע מאטעריאליסטן, דרויסן אבער פון דער וויסנשאפט איז נישט נאר זענען זיי אידעאליסטן, נאר אפילו פרומע, ארטאדאקסישע קריסטן.

אט דער גאנצער עפאכעמאכנדיקער פראגרעס אין דער נאטורוויסנשאפט איז פייערבאכן פארבייגעגאנגען, נישט בארירנדיק אים אין עצם. איז דאס נישט געווען אזוי פיל זיין שולד, ווי די שולד פון די קלאגעדיקע דייטשישע באדינגונגען, א דאנק וועלכע די פראפעסארישע קאטעדרעס אין די אוניווערסיטעטן זענען פארכאפט געווארן פון פוסט־קעפיקע, עקלעקטישע פליי־קנאקערס, בעת פייערבאך, וואס האט הויך געטורעמט איבער זיי אלע, האט אין איינזאמער דארפישער איזאלירטקייט געמוזט כמעט פארפויערט ווערן. אט דערפון נעמט זיך דאס, וואס ער האט איבער דער נאטור—באנאנד מיט איינצלנע געניאלע אפאריזמען—אזוי פיל בעלעטריסטיש שטרוי געמוזט דרעשן. אט זאגט ער אזוי: „אוודאי איז דאס לעבן נישט קיין פראדוקט פון א כעמישן פראצעס, בכלל נישט קיין פראדוקט פון אן איזאלירטן נאטור־כוח אדער דערשיינונג, צו וועלכן דער מעטאפיזישער מאטעריאליסט רעדוצירט דאס לעבן; סע איז א רעזולטאט פון דער גאנצער נאטור." אז דאס לעבן איז א רעזולטאט פון דער גארער נאטור, איז בשום־אופן קיין סתירה נישט צום אומשטאנד, וואס בעת דאס איי־ווייסל, וועלכס איז דער איין און איינציקער זעלבשטענדיקער טרעגער פון לעבן, קומט אויף אונטער באשטימטע באדינגונגען, דעטערמינירטע דורך דער גארער צווישנאנאנדיקער פארבינדונג אין דער נאטור, קומט עס דאך אבער אויף ווי דער פראדוקט פון א כעמישן פראצעס. (וואלט פייערבאך געלעבט אונטער אומשטענדן, וואס וואלטן אים געגעבן א געלעגנהייט אפילו נאר אויבערפלעכלעך נאכצושפירן די אנטוויקלונג פון דער נאטורוויסנשאפט, וואלט ער קיינמאל נישט געקומען דערצו, ער זאל וועגן א כעמישן פראצעס רעדן ווי וועגן דער ווירקונג פון אן איזאלירטן נאטור־כוח.) צו אט דער אייגענער פאראיינזאמטקייט דארף מען צושרייבן דאס, וואס פייערבאך פארלירט זיך אין א סעריע אומפרוכטיקע און אין א ראד זיך דרייענדיקע שפעקולאציעס איבער דער שייכות פונעם דענקען צום דענקענדיקן ארגאן, דעם מארך — א פעלד, אויף וועלכן שטארקע גייט אים אזוי גערן נאך.

גענוג. פייערבאך שטעלט זיך אנטקעגן דעם נאמען מאטעריאליזם. און נישט אינגאנצן מיט אומרעכט, ווארעם פונעם אידעאליזם האט ער זיך נישט לגמרי באפרייט. אין דער ספערע פון נאטור איז ער א מאטעריאליסט, אבער אין דער ספערע פונעם מענטשלעכן . . . . .

(אט דא רייסט זיך איבער דער פראגמענט).

קאַרל מאַרקס איבער דער געשיכטע פון פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם *

„גענוי און אינעם פּראָזאישן זין צו רעדן" איז די פראַנצויזישע אויפקלערונג פונעם אכצנטן יאָרהונדערט, און בפרט נאָך דער פראַנצויזישער מאַטעריאַליזם, נישט נאָר געווען אַ קאַמף קעגן די עקזיסטירנדיקע פּאָליטישע אינסטיטוציעס, אַזוי גוט ווי קעגן דער עקזיסטירנדיקער רעליגיע און טעאָלאָגיע, נאָר פונקט אויף אַזוי פיל אָן אָפענער, אויסדריקלעכער קאַמף קעגן דער מעטאַפיזיק פונעם זיבעצנטן יאָרהונדערט און קעגן יעדער מעטאַפיזיק, בפרט קעגן דער מעטאַפיזיק פון דעקאַרט, מאַלבראַנש, ספּינאָזאַ און לייבניץ. מע האָט אַוועקגעשטעלט די פילאָסאָפיע קעגן דער מעטאַפיזיק; פונקט ווי פייערבאַך האָט ביי זיין ערשטן אַנטשיידנדיקן אַרויסטריט קעגן העגעלן אַוועקגעשטעלט די ניכטערנע פילאָסאָפיע קעגן דער פאַרשיכורנדיקער שפּעקולאַציע. די מעטאַפיזיק פונעם זיבעצנטן יאָרהונדערט, וועלכע איז אָפּגעקערט געוואָרן פונעם פעלד דורך דער פראַנצויזישער אויפקלערונג און בפרט נאָך דורכן פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם פונעם אכצנטן יאָרהונדערט, האָט דערלעבט צו זען איר טריאומפירנדיקע און גאַנץ ממשותדיקע רעסטאַווראַציע אין דער דייטשישער פילאָסאָפיע, און בפרט אין דער שפּעקולאַטיווער דייטשישער פילאָסאָפיע פונעם נייַנצנטן יאָרהונדערט. נאָך דעם ווי העגעל האָט זי אויף אַ געניאַלן אופן קאָמבינירט מיט יעדער שפּעטערדיקער מעטאַפיזיק און מיטן דייטשישן אידעאַליזם און געגרינדעט אַן אוניווערסאַל מעטאַפיזיש קיניגרייך, איז די אַטאַקע אויף דער שפּעקולאַטיווער מעטאַפיזיק און אויף יעדער מעטאַפיזיק, ווידער אַמאָל געוואָרן, פונקט ווי אינעם אכצנטן יאָרהונדערט, גלייך מיט דער אַטאַקע אויף דער טעאָלאָגיע. זי [די מעטאַפיזיק] קען שוין מער קיין מאָל קיין תקומה נישט האָבן אונטערן מאַטעריאַליזם, וועלכער איז איצט אין גאַנצן שוין אַ פאַרפולקומטער דורך די ווערק טאַקע פון דער שפּעקולאַציע גופא, דער מאַטעריאַליזם, וואָס פאַלט צונויף מיטן הומאַניזם. דער פראַנצויזישער און ענגלישער סאָציאַליזם און קאָמוניזם רעפּרעזענטירט דעם דאָזיקן צונויפפאַל פון הומאַניזם און מאַטעריאַליזם אויפן פעלד פון דער פּראַקטיק, פונקט ווי פייערבאַך רעפּרעזענטירט אים אין דער ספערע פון דער טעאָריע.

„גענוי און אינעם פּראָזאישן זין צו רעדן", זענען אין פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם פאַראַן צוויי ריכטונגען, פון וועלכע איינע ציט איר יניקה פון דעקאַרטן און די אַנדערע פון לאָקן. די לעצטע איז אין איר סאַמע עיקר אַ פראַנצויזישער קולטור־עלעמענט און פליסט דירעקט אַריין אינעם סאָציאַליזם. די

* פון „די הייליקע פאַמיליע".

ערשטע, דער מעכאַנישער מאַטעריאַליזם, פאַלט אַריין אין דער אייגנטלעכער פראַנצויזישער נאַטורוויסנשאַפט. ביידע ריכטונגען שניידן זיך אַדורך אינם דאָס אַנדערע אינעם קורס פון אַנטוויקלונג. דאַרפן מיר זיך מיט יענעם פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם, וואָס קומט דירעקט אַרויס פון דעקאַרטן, נישט אָפּגעבן קיין סך מער ווי מיט דער פראַנצויזישער שול פון ניוטאָנען און מיט דער אַנטוויקלונג פון דער פראַנצויזישער נאַטורוויסנשאַפט בכלל.

סע דאַרף דעריבער נאָר דאָס געזאָגט ווערן: אין זיין פיזיק האָט דעקאַרט דער מאַטעריע אויסגעליגן זעלבסט־שעפערישער קראַפט און די מעכאַנישע באַוועגונג באַנומען ווי איר לעבנס־אַקט. ער האָט זיין פיזיק לגמרי אָפּגעריסן פון זיין מעטאַפיזיק. אינעווייניק אין זיין פיזיק איז מאַטעריע די איינציקע סובסטאַנץ, דער איינציקער יסוד פון זיין און וויסן.

דער מעכאַנישער פראַנצויזישער מאַטעריאַליזם האָט להיפּוך צו דעקאַרטס מעטאַפיזיק זיך צוגעפּעסטיקט צו זיין פיזיק. זיינע תּלמידים זענען געווען אַנטי־מעטאַפיזיקער פון פּראָפעסיע, נעמלעך פיזיקער.

מיטן דאָקטאָר לעראָי הייבט אָן די שול זיך אָן, מיטן דאָקטאָר קאַבאַניס דערגרייכט זי איר העכסטן פּונקט, דער דאָקטאָר לאַמעטר איז איר צענטער. דעקאַרט האָט געלעבט נאָך בשעת לעראָי האָט די קאַרטעזיאַנישע קאָנסטרוקציע פון חיות — ווי דאָס האָט אויף אַן ענלעכן אופן געטון לאַמעטר אינעם אַכצענטן יאָרהונדערט — איבערגעטראָגן אויף דער מענטשלעכער נשמה, ער האָט די נשמה דערקלערט פאַר אַ מאָדוס פונעם קערפּער און די אידייען פאַר מעכאַנישע באַוועגונגען. לעראָי האָט אַפילו געגלייבט, אַז דעקאַרט האָט זיין אמתע מיינונג אויסבאַהאַלטן. דעקאַרט האָט פּראָטעסטירט. ביים סוף פונעם אַכצנטן יאָרהונדערט האָט קאַבאַניס געבראַכט צו פולקומקייט דעם קאַרטעזיאַנישן מאַטעריאַליזם אין זיין שריפט: Rapport du physique et du moral de l'homme (ראַפּאָרט וועגן דער פיזיק און דער מאָראַל פונעם מענטש).

דער קאַרטעזיאַנישער מאַטעריאַליזם עקזיסטירט ביזן היינטיקן טאָג אין פראַנקרייך. ער האָט זיינע גרויסע דערפאָלגן אין דער מעכאַנישער נאַטור־וויסנשאַפט, וועלכער מע קען, גענוי און אינעם פּראָזאַישן זין גערעדט, ווינציקער ווי אַלץ פאָרוואַרפן אין זיין ראָמאַנטיש.

די מעטאַפיזיק פונעם זיבעצנטן יאָרהונדערט, בפרט ווי זי איז רעפּרעזענטירט אין פראַנקרייך דורך דעקאַרטן, האָט פון איר געבוירן־שעה אָן געהאַט דעם מאַטעריאַליזם פאַר אַן אַנטאַגאָניסט. דער דאָזיקער אַנטאַגאָניזם צו דעקאַרטן האָט זיך פּערסאָניפיצירט אין געשטאַלט פון גאַסענדין, דעם רעסטאַווּרירער פונעם עפּיקורעישן מאַטעריאַליזם. דער פראַנצויזישער און ענגלישער מאַטעריאַליזם האָט תּמיד געהאַט אַ נאָענטע שייכות צו דעמאָקריטן און עפּיקורן. נאָך אַן אַפּאָנענט האָט די קאַרטעזיאַנישע מעטאַפיזיק געהאַט אינעם ענגלישן מאַטעריאַליסט האָבס. גאַסענדי און האָבס האָבן לאַנג נאָך זייער טויט באַזיגט זייערע קעגנער אין דעם זעלבן מאָמענט, ווען זי [די קאַרטעזיאַנישע מעטאַפיזיק] האָט ווי אַן אָפיציעלע מאַכט שוין געהערשט אין אַלע פראַנצויזישע שולן.

וואָלטער האָט באַמערקט, אַז די אינדיפערענץ פון די פראַנצויזן אינעם אַכצנטן יאָרהונדערט צו די יעזואיטישע און יאַנסעניסטישע מחלוקות איז געווען

ווייניקער אַ רעזולטאַט פון דער פילאָסאָפיע ווי פון לאָו'ס פינאַנץ־שפּעקולאַציעס. אַט אַזוינאַך קען מען דאָס אָפּוואַרפן די מעטאַפיזיק פונעם זיבעצנטן יאָרהונדערט צושרייבן דער מאַטעריאַליסטישער טעאָריע פונעם אַכצנטן יאָרהונדערט אויף אַזוי פיל נאָר, אויף וויפיל אַט די טעאָרעטישע באַוועגונג גופא ווערט דערקלערט דורך דער פּראַקטישער פאָרם פונעם דעמאָלטדיקן פראַנצויזישן לעבן. דאָס דאָזיקע לעבן האָט דעמאָלט געפירט דירעקט צו עולם־הזהדיקיים, צו וועלטלעכע הנאות און וועלטלעכע אינטערעסן, צו דער ערדישער וועלט. אַנטי־טעאָלאָגישע, אַנטי־מעטאַפיזישע, מאַטעריאַליסטישע טעאָריעס האָבן געמוזט שטימען מיט זיין אַנטי־טעאָלאָגישער, זיין אַנטי־מעטאַפיזישער, זיין מאַטעריאַליסטישער פּראַקטיק. די מעטאַפיזיק האָט פּראַקטיש פאַרלוירן יעדן קרעדיט. דאָ וועלן מיר נאָר בקיצור אָנדייטן איר טעאָרעטישן קורס.

די מעטאַפיזיק אינעם זיבעצנטן יאָרהונדערט (פון דעקאַרט, לייבניץ א. אנד.) איז געווען נאָך אָנגעזאַפּט מיט פּאָזיטיוון, פּראָפאַנעם אינהאַלט. זי האָט געמאַכט אַנטדעקונגען אין דער מאַטעמאַטיק, פיזיק און אַנדערע עקזאַקטע וויסנ־שאַפטן, צו וועלכע סע האָט זיך אויסגעדאַכט זי האָט אַ שייכות. שוין אינעם אָנהייב פונעם אַכצנטן יאָרהונדערט ווערט די דאָזיקע אויסדאַכטעניש צעשטערט. די פּאָזיטיווע וויסנשאַפטן האָבן זיך פון איר אָפּגעריסן און אַ זעלבשטענדיק פעלד פאַר זיך אָנגעצייכנט. דאָס גאַנצע מעטאַפיזישע עשירות איז איצט באַ־שטאַנען נישט אין עפּעס אַנדערש ווי נאָר אין גדראַנקען־וועזנס און הימלישע זאַכן, גראָד ווען רעאַלע וועזנס און ערדישע זאַכן האָבן אָנגעהויבן צו קאָנ־צענטרירן אויף זיך דעם גאַנצן אינטערעס. די מעטאַפיזיק איז געוואָרן אָפּ־געבליאַקעוועט. אינעם אייגענעם יאָר ווען די לעצטע גרויסע פראַנצויזישע מעטאַ־פיזיקער פונעם זיבעצנטן יאָרהונדערט, מאַלבראַנש און אַרנאָלד, זענען גע־שטאָרבן, זענען העלוועציוס און קאָנדילאַק געבוירן געוואָרן.

דער מאַן, וואָס האָט רואינירט דעם טעאָרעטישן קרעדיט פון די מעטאַ־פיזיקער פונעם זיבעצנטן יאָרהונדערט ווי פון יעטווידער מעטאַפיזיק, איז געווען פּיער בעיל. זיין כלי־זיין איז געווען דער סקעפּטיציזם, אויסגעשמידט אויס דער כישוף־פאָרמולע פון דער מעטאַפיזיק גופא. ער אַליין האָט גענומען די קאַר־טעזיאַנישע מעטאַפיזיק פאַר זיין נעענטסטן אויסגאַנג־פּונקט. פּונקט ווי פייער־באַך איז דורכן באַקעמפן די שפּעקולאַטיווע טעאָלאָגיע געטריבן געוואָרן ווייטער צו באַקעמפן די שפּעקולאַטיווע פילאָסאָפיע, דערפאַר טאַקע ווייל ער האָט די שפּעקולאַציע געהאַלטן פאַרן לעצטן אָנשפּאַר פון דער טעאָלאָגיע, מחמת ער האָט געוואָלט נייטן די טעאָלאָגן צוריק זיך אָפּטראָגן פון דער פּסעוודאָ־וויסנ־שאַפט צום האַמעטנעם, דערוווידערלעכן גלויבן, פּונקט אַזוי האָט דער רעליגיעזער צווייפל געטריבן בעילן צום צווייפל אין דער מעטאַפיזיק, וועלכע שטיצט אַט דעם גלויבן. ער האָט דעריבער אונטערגעוואָרפן די מעטאַפיזיק, אין איר גאַנצער היסטאָרישער עוואָלוציע, אונטער קריטיק. פּיער בעיל איז איר היסטאָריקער געוואָרן, כדי די היסטאָריע פון איר טויט צו שרייבן. קודם־כל האָט ער אָפּ־געפרעגט ספּינאָזאַן און לייבניצן.

פּיער בעיל האָט נישט נאָר אויסגעלייגט דעם וועג אין פראַנקרייך פאַר דער אָקצעפּטירונג פונעם מאַטעריאַליזם און דער פילאָסאָפיע פונעם שכל־הישר

דורך דער סקעפּטישער צעברעקלונג פון דער מעטאַפיזיק. ער האָט אויך אָנגעקינדיקט די אַטעיסטישע געזעלשאַפט, וועלכע האָט תיכּף געדאַרפט אָנהייבן צו עקזיסטירן, דורכן באַווייז, אַז סע עקזיסטירט אַ געזעלשאַפט פון לויטער אַטעיסטן; אַז אַן אַטעיסט קען זיין אַ בכבודיקער מענטש; אַז נישט דורכן אַטעיזם האָט דער מענטש זיך דעגראַדירט, נאָר דורכן אָבערגלויבן און געצנדינסט.

פּיער בעיל איז לויטן אויסדרוק פון אַ פראַנצויזישן שרייבער געווען „דער לעצטער פון די מעטאַפיזיקער אינעם זין פונעם זיבעצנטן יאָרהונדערט און דער ערשטער פון די פילאָסאָפן אינעם זין פונעם אַכצנטן יאָרהונדערט".

אַחוץ דער נעגאַטיווער אָפּפרעגונג פון דער טעאָלאָגיע און מעטאַפיזיק פונעם זיבעצנטן יאָרהונדערט האָט מען אויך באַדאַרפט אַ פּאָזיטיוו, אַנטי־מעטאַפיזיש סיסטעם. מען האָט באַדאַרפט אַ בוך, וואָס זאָל די דעמאָלטדיקע לעבנס־פּראַקטיק סיסטעמאַטיזירן און זי טעאָרעטיש באַגרינדן. לאָקס „עסעי איבער דעם אָפּשטאַם פונעם מענטשלעכן פאַרשטאַנד" איז געקומען ווי געוווּנטשן פון יענער זייט קאַנאַל. זי איז ענטוזיאַסטיש אויפגענומען געוואָרן ווי אַ שטאַרק דערוואַרטער גאַסט.

שטעלט זיך די פראַגע: איז אפשר לאָק ספּינאָזאַס אַ תּלמיד? די „פּראָפאַנע" געשיכטע וואָלט דערויף געקענט ענטפערן: *

דער מאַטעריאַליזם איז דער נאַטירלעך־געבוירענער זון פון גרויס־בריטאַניע. שוין דער בריטישער סכאָלאַסטיקער דונס סקאָטוס האָט געפרעגט: „צי קען נישט מאַטעריע דענקען?"

כדי אָט דעם נס צו באַווייזן, נעמט ער צו הילף גאָטס אַלמעכטיקייט, ד. ה., ער נייט די טעאָלאָגיע גופא צו פּריידיקן מאַטעריאַליזם. ער ווערט איבער דעם אַ נאָמינאַליסט. נאָמינאַליזם, די ערשטע פאָרם פון מאַטעריאַליזם, קען מען דער עיקר געפינען צווישן די ענגלישע סכאָלאַסטיקער.

דער אמתער שטאַם־פאָטער פונעם ענגלישן מאַטעריאַליזם איז בעיקאָן. נאַטורוויסנשאַפט איז פאַר אים די איינציקע אמתע וויסנשאַפט, און פיזיק באַזירט אויף דער דערפאַרונג פון די חושים איז פאַר אים דער פאַרנעמסטער טייל פון דער נאַטורוויסנשאַפט. אַנאַקסאַגאָראַס מיט זיינע האָמאָיאָמעריען און דעמאָקריט מיט זיינע אַטאָמען זענען זייער אָפט זיינע אויטאָריטעטן. לויט זיין לערע נאָך נאַרן די חושים נישט אָפּ און זענען דער קוואַל פון יעטווידער דערקענטעניש. די גאַנצע וויסנשאַפט איז באַזירט אויף דערפאַרונג און באַשטייט אין דעם, אָנצוווענדן אַ ראַציאָנעלע פאָרשונג־מעטאָדע אויף דעם, וואָס ווערט געגעבן דורך די חושים. אינדוקציע, אַנאַליז, פאַרגלייכונג, אָבסערווירונג, עקספּערימענטירונג זענען די הויפּט־באַדינגונגען פון אַזאַ ראַציאָנעלער מעטאָדע. צווישן די איינגעבוירענע אייגנשאַפטן אין דער מאַטעריע, איז באַוועגונג די ערשטע און סאַמע עיקרדיקע, נישט נאָר אין דער פאָרם פון מעכאַנישער און מאַטעמאַטישער באַוועגונג, נאָר נאָך מער אין דער פאָרם פון אַן אימפּולס, אַ

* די ווייטערדיקע פּאַראַגראַפן דאָ איז דער פראַגמענט פון „די הייליקע פאַמיליע", וועלכן ענגעלס האָט אַריינגענומען אין זיין אַריינפיר צו דער ענגלישער אויסגאַבע פון זיין „סאָציאַליזם: אוטאָפּישער און וויסנשאַפטלעכער".

לעבנס־גייסט, אַן אָנשטרענג־קראַפט—אָדער אַ קוואַל, צו באַנוצן יאַקאָב בעהמעס אַן אויסדרוק * — פון מאַטעריע.

אין בעיקאָנען, ווי זיין ערשטן באַשעפער, שליסט נאָך אין זיך דער מאַטעריאַליזם אויף אַ נאַיוון אופן איין די זאַמען־קערנדלעך פון אַן אַלזייטיקער אַנטוויקלונג. די מאַטעריע, אַן ארומגערינגלטע מיט אַ חושימדיקן, פּאָעטישן גלאַנץ, ציט זעט אויס פון איין זייט צו דעם מענטשנס גאַרן ווענן דורך איינגעמענדיקע שמייכלען. פון דער צווייטער זייט ווימלט נאָך אָט די אַפאָריסטיש־פאָרמולירטע דאָקטרין מיט נישט־אויסגעהאַלטנקייטן, איםפּאָרטירטע פון דער טעאָלאָגיע.

אין זיין ווייטערדיקער עוואָלוציע ווערט דער מאַטעריאַליזם איינזייטיק. האָבס איז דער, וואָס סיסטעמאַטיזירט דעם בעיקאָנישן מאַטעריאַליזם. וויסן באַזירט אויף די חושים פאַרלירט זיין פּאָעטישע בליאונג און גייט איבער אין דער אַבסטראַקטער דערפאַרונג פונעם מאַטעמאַטיקער. די פיזישע באַוועגונג פאַלט אַ קרבן צו דער מעכאַנישער אָדער מאַטעמאַטישער באַוועגונג; געאָמעטריע ווערט פּראָקלאַמירט פאַר דער קיניגן פון די וויסנשאַפטן. דער מאַטעריאַליזם ווערט מיזאַנטראָפּיש. כדי דעם קעגנער זיינעם, דעם מיזאַנטראָפּישן, הויט און ביינערדיקן ספּיריטואַליזם, אויף זיין אייגענער טעריטאָריע גובר צו זיין, מוז דער מאַטעריאַליזם אָפּטייטן זיין אייגן פלייש און ווערן אַסקעטיש. פון אַ חושימדיקן גייט ער אַזוינאָך איבער אין אַן אינטעלעקטועלן וועזן; ער אַנטוויקלט אָבער אין זיך אַזוינאָך אויך יענע שטייפקייט, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַרן אינטעלעקט, נישט אומקוקנדיק זיך אויף די קאָנסעקווענצן.

ווי באַלד די חושים ליווערן דעם מענטשן אַלע קענטענישן, טענהט האָבס, אַרויסגייענדיק פון בעיקאָנען, זענען דעמאָלט דאָך אונדזערע אָנשויאונגען, געדאַנקען, פאָרשטעלונגען א. אַז. וו. נישט עפּעס אַנדערש ווי נאָר פאַנטאָמען, מער אָדער ווייניקער אויסגעטון פון זייערע חושימדיקע פאָרמען, פון דער רעאַלער וועלט. די פילאָסאָפיע קען אָט די פאַנטאָמען נאָר אַ נאָמען געבן. איין נאָמען קען אָנגעווענדט ווערן אויף מערער ווי אויף איין פאַנטאָם. סע קענען אפילו נעמען פון נעמען זיין. סע וואָלט אָבער געווען אַ קאָנטראַדיקציע, ווען פון איין זייט זאָלן מיר האַלטן, אַז אַלע אידייען האָבן זייער שורש אין דער וועלט פון די חושים, און פון דער צווייטער זייט זאָגן, אַז אַ וואָרט איז מער ווי אַ וואָרט; אַז אַחוץ די וועזנס וואָס זענען אונדז באַקאַנט דורך אונדזערע חושים, וועזנס תמיד איינצלנע, זענען נאָך פאַראַן וועזנס פון אַן אַלגעמיינער, נישט איינצלנער, נאַטור. אַן אומקערפּערלעכע סובסטאַנץ איז פּונקט אַזאַ אַבסורד ווי אַן אומקערפּערלעכער קערפּער. קערפּער, זיין, סובסטאַנץ — זענען בלויז פאַרשידענע טערמינען פאַר איינער און דער זעלבער רעאַלקייט. מע קען דעם געדאַנק נישט

* „קוואַל" איז אַ פילאָסאָפיש וואָרט־שפּיל. אין דייטש מיינט קוואַל פּשוט פּיין, יסורים וואָס טרייבן צו אַ וואָסער סע איז אַקציע. אין דער אייגענער צייט ליגט אַריין דער מיסטיקער בעהמע אין אָט דעם דייטשישן וואָרט עפּעס־וואָס פונעם מיין אינעם לאַטייניש וואָרט qualitas; זיין „קוואַל" איז געווען דער אַקטיוויזירנדיקער פּרינציפּ, וואָס קומט אויף אויס, און העלפט פון זיין זייט מיט, דער ספּאָנטאַנישער אַנטוויקלונג פון דער זאַך, שייכות, אָדער פּערזאָן, וואָס איז אים אונטערגעוואָרפן, להיפוך צו יסורים וואָס באַפאַלן פון דרויסן.

אפרייסן פון דער מאטעריע וואס דענקט. אט די מאטעריע איז דער סוביעקט פון אלע פארענדערונגען, וואס קומען פאר אין דער וועלט. דאס ווארט אומענדלעך האט קיין זין נישט, ווען סע באדייט נישט די פייאיקייט פון אונדזער גייסט דורכצופירן אן אומענדלעכן פראצעס פון צונויפרעכענונגען. אזוי ווי נאר דאס מאטעריעלע ווערט אויפגענומען דורך די חושים, קען מען דעריבער גאר נישט וויסן וועגן דער עקזיסטענץ פון גאט. נאר מיין אייגענע עקזיסטענץ איז זיכער. יעטווידע מענטשלעכע לײדנשאפט איז א מעכאנישע באוועגונג, וואס האט אן אנהייב און א סוף. די אביעקטן פונעם אימפולס זענען דאס, וואס מיר רופן גוט. דער מענטש איז אונטערגעווארפן די זעלבע געזעצן ווי די נאטור. מאכט און פרייהייט זענען אידענטיש.

האבס האט בעיקאנען סיסטעמאטיזירט, אבער זיין פונדאמענטאלן פרינציפ, דעם אפשטאם פון אלע מענטשלעכע קענטענישן און אידייען אויס דער וועלט פון די חושים, האט ער נישט באגרינדעט.

ערשט לאק האט באגרינדעט דעם דאזיקן פרינציפ בעיקאנס און האבס׳ אין זיין עסעי איבער דעם אפשטאם פונעם מענטשלעכן פארשטאנד.

פונקט ווי האבס האט צעשמעטערט די טעיסטישע פאראורטיילן פון בעיקאנישן מאטעריאליזם, פונקט אזוי האבן קאלינס, דאדוועל, קאווארד, הארטלי, פריסטלי א. אנד צעשמעטערט די לעצטע טעאלאגישע באריערן ארום לאקס סענסואליזם. פאר די פראקטישע מאטעריאליסטן איז דער טעיזם סיי ווי געווען נישט מער ווי א גרינגער אופן ווי אזוי פטור צו ווערן פון דער רעליגיע.*

מיר האבן שוין דערמאנט וועגן דעם, ווי לאקס ווערק זענען פאר די פראנצויזן דעמאלט אונטערגעקומען ווי געוווּנטשן. לאק האט באגרינדעט די פילאסאפיע פון bon sens, פונעם שכל־הישר, ד. ה., אויף אן אומוועג געזאגט, אז קיין שום אנדער פילאסאפיע ווי נאר יענע פון די נארמאלע מענטשלעכע חושים און פונעם פארשטאנד, וואס איז אויף זיי באזירט, איז גאר נישטא.

קאנדילאק, דער דירעקטער תלמיד און פראנצויזישער אויסטייטשער לאקס, האט גלייך אוועקגעשטעלט לאקס סענסואליזם אנטקעגן דער מעטאפיזיק פונעם זיבעצנטן יארהונדערט. ער האט אויפגעוויזן, אז מיט רעכט האבן די פראנצויזן אפגעווארפן די מעטאפיזיק ווי א הוילע אויסטראכטעניש פונעם דמיון און פון טעאלאגישע פאראורטיילן. ער פובליקירט אן אפוועגדונג פון דעקארטס, ספינאזאס, לייבניצס און מאלבראנשס סיסטעמען. אין זיין ווערק L'essai sur l'origine des connaissances humaines [עסעי וועגן דעם אפשטאם פון דער מענטשלעכער קענטעניש], פירט ער ארויס לאקס געדאנקען און ווייזט אויף, אז נישט נאר די נשמה, נאר אויך די חושים, נישט נאר די קונסט צו באשאפן אידייען, נאר אויך די קונסט פון חושימדיקער שפירונג, זענען זאכן פון דערפארונג און געוואוינהייט. פון דער דערציאונג און פון דרויסנדיקע אומשטענדן הענגט דעריבער אפ די גאנצע אנטוויקלונג פונעם מענטשן. קאנדילאק איז אבער

* אט דא פארענדיקט זיך דער פראגמענט פון „די הייליקע פאמיליע", וועלכן ענגעלס האט ארייגענומען אין זיין ספעציעלן ארייגפיר צו דער ענגלישער אויסגאבע פון זיין „סאציאליזם: אוטאפישער און וויסנשאפטלעכער".

דורך דער עקלעקטישער פילאָסאָפיע אַרויסגעשטופּט געוואָרן פון די פראַנצוי־
זישע שולן.

דער דיפערענץ צווישן פראַנצויזישן און ענגלישן מאַטעריאַליזם איז דער
דיפערענץ צווישן די צוויי נאַציאָנאַליטעטן. די פראַנצויזן האָבן דעם ענגלישן
מאַטעריאַליזם באַשענקט מיט עספּריט, מיט פליש און בלוט, מיט עלאָקווענץ.
זיי האָבן אים געגעבן טעמפּעראַמענט און גראַציע, וואָס האָט אים נאָך אויס־
געפעלט. זיי האָבן אים ציוויליזירט.

אין העלוועציוסן, וועלכער איז אויך פונקט אַזוי אַרויסגעגאַנגען פון לאָקן,
קריגט דער מאַטעריאַליזם דעם אמתן פראַנצויזישן כאַראַקטער. ער נעמט אים
גלייך אויף אין זיין שייכות צום געזעלשאַפטלעכן לעבן. (העלוועציוס, „וועגן
דעם מענטשן" — De l'homme). חושימדיקע איינגשאַפטן און עגאָיזם,
הנאה און וואויל־פאַרשטאַנענע פּערזענלעכע אינטערעסן זענען די יסודות פון
יעטווידער מאָראַל. די נאַטירלעכע גלייכקייט פון מענטשלעכע אינטעליגענצן,
די איינהייט צווישן דעם פּראָגרעס פונעם שכל און דעם פּראָגרעס פון דער אינ־
דוסטריע, די נאַטירלעכע גוטסקייט פונעם מענטשן, די אַלמעכטיקייט פון דער
דערציאונג זענען די הויפּט־מאָמענטן פון זיין סיסטעם.

אַ פאַראייניקונג צווישן קאַרטעזיאַנישן און ענגלישן מאַטעריאַליזם געפינט
זיך אין לאַמעטרס שריפטן. ער באַנוצט זיך מיט דעקאַרטס פיזיק ביז צו אירע
מינדסטע דעטאַלן. זיין L'homme-Machine [מענטש־מאַשין] איז אַ שטיקל
אַרבעט לויטן מוסטער פון דעקאַרטס Animal-Machine [חיה־מאַשין].
אין האָלבאַכס Systéme de la nature [אַ סיסטעם וועגן דער נאַטור] באַ־
שטייט פונקט אַזוי דער פיזישער טייל אויס דער פאַרבינדונג פון פראַנ־
צויזישן און ענגלישן מאַטעריאַליזם, ווי דער מאָראַלישער טייל שפּאַרט זיך אין
עצם אָן אויף דער מאָראַל פון העלוועציוס. דער פראַנצויזישער מאַטעריאַליסט
ראָבינע (וועגן דער נאַטור — De la nature), וועלכער איז מער פון אַלע
אַנדערע געשטאַנען נאָך אין פאַרבינדונג מיט דער מעטאַפיזיק, און איז דערפאַר
אויך געלויבט געוואָרן פון העגעלן, האָט בפירוש געהאַט אַ שייכות צו לייבניצן.

נאָך דעם ווי מיר האָבן דאָ אויפגעוויזן דעם טאָפּלטן אָפּשטאַם פונעם
פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם: פון דעקאַרטס פיזיק און פונעם ענגלישן מאַ־
טעריאַליזם, ווי אויך דעם ווידעראַנאַנד צווישן דעם פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם
און דער מעטאַפיזיק פונעם זיבעצנטן יאָרהונדערט — די מעטאַפיזיק פון דע־
קאַרט, ספּינאָזאַ, מאַלבראַנש און לייבניץ — דאַרפן מיר שוין וועגן וואָלנעי,
דיופּי, דידראָ און אַנד. נישט מער רעדן, נישט מער ווי וועגן די פיזיאָקראַטן.
דער דאָזיקער ווידעראַנאַנד האָט ערשט דעמאָלט געקענט פאַר די דייטשן באַ־
שיימפּערלעך קלאָר ווערן, נאָך דעם בלויז ווי זיי אַליין זענען געקומען אין קאָנ־
פליקט מיט דער שפּעקולאַטיווער מעטאַפיזיק.

פונקט ווי דער קאַרטעזיאַנישער מאַטעריאַליזם פאַלט אַריין אין דער אייגנט־
לעכער נאַטורוויסנשאַפט, אַט אַזוי פונקט פליסט די אַנדערע ריכטונג אין דעם
פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם דירעקט אַריין אינעם סאָציאַליזם און קאָמוניזם.

סע פאָדערט זיך נישט קיין גרויס חריפות, כדי אויס די לערעס פונעם מאַ־
טעריאַליזם איינצוזען די נויטווענדיקע צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונג פונעם
מאַטעריאַליזם מיטן קאָמוניזם און סאָציאַליזם בנוגע דער אָריגינעלער גוטסקייט

און גלייכער אינטעליגענטער באשענקטקייט פונעם מענטשן; בנוגע דער אלמעכטיקייט פון דערפארונג, געוואוינהייט, דערציאונג; בנוגע דעם איינפלוס פון דרויסנדיקע אומשטענדן אויפן מענטשן, דעם הויכן באדייט פון אינדוסטריע, דער בארעכטיקונג פון הנאות, א. אז. וו. וויבאלד דער מענטש קאנסטרואירט זיין גאנצע קענטעניש, שפירונג א. אז. וו. אויס דער וועלט פון חושים און זיין דערפארונג אין דער וועלט פון חושים, איז בכן דערפון גדרונגען, אז סע גייט אייגנטלעך אין דעם, די עמפירישע וועלט אזוי איינצושטעלן, אז ער זאל אין איר דערפארן דאס ווארהאפטיק מענטשלעכע, אז ער זאל איינגעוווינט ווערן צו דערפארן זיך ווי א מענטש.

וויבאלד דער וואויל־פארשטאנענער [פריוואטער] אינטערעס איז דער פרינציפ פון יעטווידער מאראל, איז דערפון געדרונגען, אז די פריוואטע אינטערעסן פון די מענטשן פאלן צונויף מיט די מענטשלעכע אינטערעסן. וויבאלד דער מענטש איז אומפריי אינעם מאטעריאליסטישן זין, ד. ה., ער איז פריי נישט דורכן נעגאטיוון כוח דאס אדער יענס צו קענען פארמיידן, נאר דורך דער פאזיטיווער מאכט זיין אמתע אינדיווידואליטעט אויסצודריקן, טאר מען דאך דעמאלט פאר פארברעכנס נישט באשטראפן קיין יחידים, נאר צעשטערן יענע אנטיסאציאלע ערטלעך וואס פלאדיען פארברעכנס, און געבן יעדערן סאציאלן רוים פאר זיין עסענציעלן לעבנס־אויסדרוק. וויבאלד דער מענטש ווערט פון אומשטענדן געפורעמט, מוז מען דעמאלט די אומשטענדן מענטשלעך פורעמען. וויבאלד דער מענטש איז פון נאטור געזעלשאפטלעך, אנטוויקלט ער ערשט זיין אמתע נאטור אין דער געזעלשאפט, און מע דארף דעריבער די מאכט פון זיין נאטור נישט מעסטן מיט דער מאכט פון אן איינצלנעם אינדיווידואום, נאר מיט דער מאכט פון דער געזעלשאפט.

אט די און ענלעכע הנחות געפינט מען שוין כמעט ווארט ביי ווארט אפילו ביי די עלטסטע פראנצויזישע מאטעריאליסטן. נישט דא איז דאס ארט זיך ארויסצוזאגן וועגן זיי. פאר דער סאציאליסטישער טענדענץ פון מאטעריאליזם איז פון באדייט די אפאלאגיע פון זינד פון מאנדעוויל, איינער פון לאקס עלטערע ענגלישע תלמידים. ער ווייזט אויף, אז אין דער היינטיקער געזעלשאפט קען מען גאר אן זינד נישט אויסקומען און אז זיי זענען אויך ניצלעך, וואס איז שוין גאר נישט געווען קיין אפאלאגיע פאר דער היינטיקער געזעלשאפט.

פוריע גייט דירעקט ארויס פון דער לערע פונעם פראנצויזישן מאטעריאליזם. די באבעפיסטן זענען געווען רויע, אומציוויליזירטע מאטעריאליסטן, אבער אויך דער אנטוויקלטער קאמוניזם קומט דירעקט ארויס פונעם פראנצויזישן מאטעריאליזם. אט דער פראנצויזישער מאטעריאליזם, אינעם געשטאלט וועלכן העלוועציוס האט אים געגעבן, וואנדערט צוריק אין זיין מוטערלאנד, קיין ענגלאנד. בענטהאם באגרינדעט אויף העלוועציוס' מאראל זיין וואויל־פארשטאנענעם [פריוואטן] אינטערעס, פונקט אזוי ווי אוען, ארויסגייענדיק פון בענטהאמס סיסטעם, האט באגרינדעט דעם ענגלישן קאמוניזם. פארטריבן קיין ענגלאנד, ווערט דער פראנצויז קאבע סטימולירט פון די דארטיקע קאמוניסטישע אידייען, און קערט זיך דערנאך צוריק קיין פראנקרייך, כדי דארט צו ווערן דער פאפולערסטער, כאטש אויך דער פלאכסטער, רעפרעזענטאנט פון קאמוניזם. די מער וויסנשאפטלעכע פראנצויזישע קאמוניסטן, דעזאמי, געי א. אנד., אנט־

וויקלען, ווי אָוען, די לערע פון מאַטעריאַליזם ווי די לערע פון רעאַלן הומאַניזם און ווי דעם לאָגישן יסוד פונעם קאָמוניזם.

אָ נ מ ע ר ק ו נ ג. די פאַרבינדונג פונעם פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם מיט דעקאַרטן און לאָקן, און דער ווידעראַנאַנד צווישן דער פילאָסאָפיע פונעם אַכצנטן יאָרהונדערט און דער מעטאַפיזיק פונעם זיבעצנטן יאָרהונדערט, איז אויספירלעך באַהאַנדלט געוואָרן אין די סאַמע נייסטע פראַנצויזישע געשיכטעס פון פילאָסאָפיע. דאָ האָבן מיר, אַנטקעגן דער קריטישער קריטיק, געדאַרפט נאָר איבערחזרן דאָס וואָס איז באַקאַנט. אַקעגן אָבער נייטיקט זיך נאָך די צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונג פונעם מאַטעריאַליזם אינעם אַכצנטן יאָרהונדערט מיטן ענגלישן און פראַנצויזישן קאָמוניזם אינעם נײַנצנטן יאָרהונדערט אין אַן אויספירלעכער פאָרמולירונג. דאָ אָבער ווערן מיר זיך באַגרענעצן מיט ציטירן בלויז עטלעכע קורצע פּרעגנאַנטע שטעלן פון העלוועציוס, האָלבאַך און בענטהאַם.

1. ה ע ל ו ו ע צ י ו ס. „מענטשן זענען ניט שלעכט, זיי זענען אָבער אונטערגעוואָרפן צו זייערע אינטערעסן. דאַרף מען דעריבער ניט איבער דער מענטשלעכער שלעכטיקייט זיך באַקלאָגן, נאָר איבער דער אומוויסנקייט פון די געזעצגעבער, וואָס האָבן תמיד אַנטקעגן דעם באַזונדערן אינטערעס אַוועקגעשטעלט דעם אַלגעמיינעם אינטערעס.״

„די מאָראַליסטן האָבן ביז אַהער קיין שום דערפאָלג ניט געהאַט, דערפאַר ווייל מע מוז טיף גראָבן אין דער געזעצגעבונג כדי אויסצורייסן די שעפערישע וואָרצלען פון זינד. אין נײַע אָרלעאַנס קענען ווייבער אַוועקוואַרפן זייערע מענער, אַזוי גיך ווי זיי עסן זיך זיי צו. אין אַזוינע לענדער געפינט מען ניט קיין פאַלשע ווייבער, ווייל זיי האָבן ניט קיין אינטערעס צו זיין דאָס.״

„מאָראַל איז בלויז אַ פּריוואָלע וויסנשאַפט, אויב מע קאָמבינירט זי ניט מיט פּאָליטיק און געזעצגעבונג.״ „די היפּאָקריטישע מאָראַליסטן דערקענט מען פון איין זייט דורך דער גלייכגילטיקייט מיט וועלכער זיי באַטראַכטן די זינד, וואָס לייזן אויף אימפּעריעס, און פון דער צווייטער זייט דורכן גרימצאָרן מיט וועלכן זיי שטורעמען אַנטקעגן פּריוואַטע חטאים.״

„מענטשן ווערן געבוירן ניט גוט און ניט שלעכט, אָבער גרייט צו ווערן איינס אָדער דאָס אַנדערע, לויט דעם נאָך ווי אַ שותּפותדיקער אינטערעס פאַראייניקט זיי אָדער צעשיידט זיי.״ „אויב די בירגער וואָלטן ניט אַנדערש געקאָנט רעאַליזירן זייער באַזונדערן וואוילזיין ווי נאָר דורכן רעאַליזירן דאָס אַלגעמיינע וואוילזיין, וואָלטן דעמאָלט קיין זינדיקע ניט געווען נאָר נאַראָנים.״ (De l'esprit [וועגן גייסט], פּאַריז, 1822, ב. 1, זז. 117, 240, 291, 299, 351, 369 און 399.)

פונקט אַזוי איז עס, לויט העלוועציוסן, מיט דער דערציאונג, אונטער וועלכער (פרגל. ב. 1, ז. 390) ער פאַרשטייט ניט נאָר דערציאונג אינעם געוויינטלעכן זין, נאָר די טאָטאַלקייט פון די לעבנס-באַדינגונגען ביי אַ יחיד, וואָס פורעמט אויס דעם מענטשן; איז ווען סע ווערט נייטיק אַ רעפאָרם, וואָס זאָל באַזייטיקן דעם ווידעראַנאַנד צווישן דעם באַזונדערן און דעם שותּפותדיקן אינטערעס, פאָדערט זיך דעמאָלט פון דער צווייטער זייט אַ טראַנספאָרמירונג פונעם באַוווּסטזיין פאַר דער דורכפירונג פון אַט אַזאַ רעפאָרם: „גרויסע רעפאָרמען קאָן מען נאָר דעמאָלט דורכפירן, ווען מע שוואַכט אָפּ די סטופּידע פאַרערונג פון פעלקער פאַר אַלטע געזעצן און געוויינהייטן״ (ז. 260), אָדער ווי ער זאָגט עס ערגעץ אַנדערש, ווען מע באַזייטיקט אומוויסנקייט.

2. ה אָ ל ב אַ ך. „סע איז נאָר זיך אַליין, וואָס דער מענטש זעט אין די אָביעקטן וועלכע ער שעצט; סע איז נאָר זיך אַליין, וואָס ער האָט ליב אין די באַשעפענישן פון זיין מין . . . דער מענטש קען קיינמאָל ניט, אויף קיין איין רגע ניט פון זיין לעבן, זיך אָפּרייסן פון זיך אַליין; ער קען קיינמאָל ניט זיך אַליין פון די אויגן פאַר-

לירן . . . סע איז נאָר אונדזער טובה, אונדזער אינטערעס . . . וואָס ברענגט אונדז דערצו, ליב צו האָבן די אָביעקטן אָדער זיי פיינט צו האָבן.״ (Systéme Social, טייל 1, פאַריז, 1822, זז. 80, 112.) אָבער „דער מענטש מוז אין זיין אייגענעם אינטערעס אַנדערע מענטשן ליב האָבן, וואָרעם זיי זענען נייטיק פאַר זיין אייגענעם וואוילזיין . . . די מאָראַל באַווייזט אים, אַז פון אַלע באַשעפענישן איז דער מענטש דעם מענטשן דאָס סאַמע נייטיקסטע״ (ז. 76).

„אמתע מאָראַל, פונקט ווי אמתע פּאָליטיק, איז יענע, וועלכע זוכט צו דערנענטערן מענטשן אייגס צו דאָס אַנדערע, כדי מיט פאַראייניקטע אָנשטרענגונגען צו אַרבעטן פאַר זייער שותּפותדיק גליק. יעטווידע מאָראַל, וואָס טיילט אָפּ אונדזערע אינטערעסן פון אונדזערע חבֿרימס אינטערעסן, איז אַ פאַלשע, אומזיניקע מאָראַל, וואָס איז להיפּוך דער נאַטור״ (ז. 116).

„ליב צו האָבן אַנדערע . . . הייסט צו פאַראייניקן אונדזערע אינטערעסן מיט די אינטערעסן פון אונדזערע חבֿרים, כדי צו אַרבעטן פאַרן אַלגעמיינעם וואויל . . . גוטע מידות זענען ניצלעך נאָר פאַר מענטשן פאַראייניקטע אין אַ געזעלשאַפט״ (ז. 77).

„אַ מענטש אָן לײַדנשאַפטן אָדער אָן באַגערן הערט אויף אַ מענטש צו זיין . . . קען דען ווער באַשטימען אַ באַשעפעניש, וואָס איז פון זיך אַליין אין גאַנצן אָפּגעריסן, סע זאָל זיין צוגעבונדן צו אַן אַנדער באַשעפעניש? אַ מענטש, וואָס איז צו אַלצדינג גלייכגילטיק, וואָס איז אויסגעטון פון לײַדנשאַפטן, וואָס באַנוגנט זיך מיט זיך אַליין, וועט מער קיין געזעלשאַפטלעך באַשעפעניש נישט זיין . . . גוטע מידות איז בלויז אַ חלק האָבן אין גליק״ (ז. 118).

„רעליגיעזע מאָראַל האָט קיינמאָל נישט געדינט פאַר דעם, די שטערבלעכע מער געזעלשאַפטלעך צו מאַכן״ (ז. 36).

3. ב ע נ ט ה אַ ם. פון בענטהאַמען גיבן מיר נאָר איין ציטאַט, אין וועלכן ער באַקעמפט דעם „אַלגעמיינעם אינטערעס אינעם פּאָליטישן זין״. „די אינטערעסן פונעם יחיד . . . דאַרפן אָפּטרעטן פאַר די עפנטלעכע אינטערעסן. אָבער . . . וואָס מיינט דאָס? איז דען נישט יעטווידער יחיד פונקט אַזוי גוט אַ טייל פונעם עולם ווי איטלעך אַנדערער יחיד? אָט דער עפנטלעכער אינטערעס, וועלכן איר פּערסאָניפיצירט, איז נאָר אַן אַבסטראַקטער אויסדרוק: ער רעפּרעזענטירט בלויז די מאַסע אינדיווידועלע אינטערעסן. . . . אויב סע וואָלט גוט געווען דאָס גליק פון איין יחיד מקריבֿ צו זיין, כדי דאָס גליק פון די אַנדערע יחידים צו פאַרמערן, וואָלט דעמאָלט דאָך נאָך בעסער געווען, דאָס גליק אויך פון אַ צווייטן, פון אַ דריטן מקריבֿ צו זיין, שוין נישט מער קענענדיק אָנצייכענען אַ וואָסער סע איז גרענעץ. . . . די אינדיווידועלע אינטערעסן זענען די איינציקע רעאַלע אינטערעסן.״ (בענטהאַם, „טעאָריע וועגן שטראָפן און באַלוינונגען, א. אַז. וו.״, פאַריז, 1835, דריטע אויפלאַגע, ב. 2, ז. 230.)

פרידריך ענגעלס וועגן דעם מאַטעריאַליזם און דער דיאַלעקטיק ביי מאַרקסן *

I.

אין אַלע וויסנשאַפטלעכע ספערן האָבן די דייטשן לאַנג שוין דערוויזן זייער גלייכקייט מיט די איבעריקע ציוויליזירטע נאַציעס, און אין די מייסטע וויסנשאַפטן זייערע העכערקייט לגבי זיי. נאָר איין וויסנשאַפט ציילט נישט קיין איינציקן דייטשישן נאָמען צווישן אירע קאָריפייען, און דאָס איז: די פּאָליטישע עקאָנאָמיע. די סיבה דערפון ליגט אויבן אויף. פּאָליטישע עקאָנאָמיע איז דער טעאָרעטישער אַנאַליז פון דער מאָדערנער בורזשואַזער געזעלשאַפט, און נעמט דעריבער אין פאָראויס אָן די הנחה וועגן אַנטוויקלטע בורזשואַזע באַדינגונגען, אַזוינע באַדינגונגען, וועלכע האָבן אין דייטשלאַנד, נאָך די רעפאָרמאַציע־ און פויערן־מלחמות און בפרט נאָך דער דרייסיק־יעריקער מלחמה, נישט געקענט אויפקומען פאַר לאַנגע יאָרהונדערטער. האָלאַנדס אָפּרייסן זיך פונעם רייך שטופּט דייטשלאַנד אָפּ פונעם וועלט־האַנדל, און רעדוצירט פון סאַמע אָנהייב אָן איר אינדוסטריעלע אַנטוויקלונג צו די קלענסטע פּראָפּאָרציעס. און בשעת די דייטשן האָבן נאָך שווערער האָרעוואַניע פּאַמעלעך גענומען קומען צו זיך נאָך די פאַרוויסטונגען פונעם בירגער־קריג, בשעת זיי האָבן גענומען אויסנוצן זייער גאַרע בירגערלעכע ענערגיע, וועלכע איז קיינמאָל נישט געווען צו גרויס, אינעם פּרוכטלאָזן קאַמף אַנטקעגן די צאָל־באַריערן און אידיאָטישע האַנדלס־רעגולאַציעס, וואָס איטלעכס קליינטשיק פירשטל און רייכס־באַראָן פון דער אינדוסטריע האָט אַרויפגעלייגט אויף זיינע אונטערטאַנען, בשעת די רייכס־שטעט מיט זייערע צעך־צערעמאָניאַלן און פּאַטריציער קליקעס הייבן זיך אָן פונאַנדערפאַלן — אָט דעמאָלט פאַרכאַפּן האָלאַנד, ענגלאַנד און פראַנקרייך די ערשטע פּאָזיציעס אינעם וועלט־האַנדל, זשעברעווען צונויף אַ קאָלאָניע אויף אַ קאָלאָניע, און אַנטוויקלען די מאַנופאַקטור־אינדוסטריע צו איר העכסטן אויפ־בלי, ביז וואַנעט ענגלאַנד האָט לסוף, אַ דאַנק דעם דאַמף, וועלכער האָט איצט ערשט צוגעגעבן אַ ווערט אירע קוילן און אייזן־זאַפּאַסן, זיך אַוועקגעשטעלט אויפן סאַמע שפּיץ פון דער מאָדערנער בורזשואַזער אַנטוויקלונג. כּל־זמן אָבער מע האָט נאָך געמוזט פירן אַ קאַמף אַנטקעגן אַזוינע חוזקדיק אַנטיקווירטע רעשטלעך פונעם מיטלאַלטער, ווי די וואָס האָבן ביז 1830 געפּענטעט דייטש־

* די דאָזיקע אָרומרעדונג ענגעלס׳ איבער מאַרקס׳ „קריטיק פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע״ (1859), איז געווען אָפּגעדרוקט אין דער דייטשישער צייטשריפט „דאָס פאָלק״ אין לאָנדאָן, 1859. דער סוף פון דער אַרבעט איז צוליבן אָפּשטעל פון דעם בלאַט מער נישט דערשינען. ביז הייַנט האָט מען דעם סוף נאָך נישט געפונען.

לאנדס מאטעריעלע בורזשואזע אנטוויקלונג, אַז אַזוי לאַנג איז קיין שום
דייטשישע פּאָליטישע עקאָנאָמיע נישט געווען מעגלעך. ערשט מיט דער עטאַב־
לירונג פונעם צאָל־פאַראיין זענען די דייטשן געקומען צו אַ לאַגע, אין וועלכער
זיי האָבן פּאָליטישע עקאָנאָמיע בכלל געקענט פאַרשטיין כאָטש. פון אָט דער
צייט אָן הייבט זיך פאַקטיש אָן דאָס אימפּאָרטירן פון ענגלישער און
פראַנצויזישער פּאָליטישער עקאָנאָמיע פאַר דער טובה־וועגן פון דער דייטשישער
בורזשואַזיע. די אינטעליגענציע און די ביוראָקראַטיע באַהערשן באַלד דעם אימ־
פּאָרטירטן שטאָף און פאַראַרבעטן אים אויף אַ נישט זייער קרעדיטאַבלען אופן
פאַרן „דייטשישן גייסט". אויס דעם מיש־מאַש פון שריפטשטעלערישע אינדוס־
טריע־באַראָנען, טרעמער, שולמייסטערס און ביוראָקראַטן קומט דעמאָלט אויף אַ
דייטשיש־עקאָנאָמישע ליטעראַטור, וואָס מיט איר טעמפּקייט, פלאַכקייט, גע־
דאַנקען־פּוסטקייט, צעצויגנקייט און פּלאַגיאַריזם זי האָט איר גלייכן בלויז אינעם
דייטשישן ראָמאַן. צווישן די לייט מיט פּראַקטישע צילן, איז די ערשטע צו
עטאַבלירן זיך געווען די פּראָטעקציאָניסטישע שול פון די אינדוסטריאַליסטן,
און זייער אויטאָריטעט ליסט איז אַלץ נאָך דאָס בעסטע, וואָס די דייטשישע בור־
זשואַז־עקאָנאָמישע ליטעראַטור האָט פּראָדוצירט, כאָטש זיין גלאָריעז ווערק
איז אין גאַנצן אָפּגעקאָפּירט געוואָרן פונעם פראַנצויז פעריע, דעם טעאָרעטישן
פּאָטער פונעם קאָנטינענטאַלן סיסטעם. ווי אַן אָפּאָזיציע צו אָט דער ריכטונג
קומט אין די פערציקער יאָרן אויף די פריי־האַנדל שול פון די סוחרים אין די
באַלטישע פּראָווינצן, וועלכע האָבן מיט אַ קינדישן, אָבער פאַראינטערעסירטן
גלויבן נאָכגעקרימט די ענגלישע „פריי־טרעידערס". לסוף האָבן צווישן די שול־
מייסטערס און ביוראָקראַטן, וועלכע האָבן זיך פאַרנומען מיט דער טעאָרעטישער
זייט פון דעם ענין, זיך געפונען אַזוינע אויסגעטריקנטע, אומקריטישע הער־
באַריום־זאַמלער ווי הער ראַו, קלוגעטשקע שפּעקולאַנטן, וואָס האָבן אויס־
לענדישע הנחות איבערגעזעצט אין אומפאַרדייעטע העגעלשע, ווי הער שטיין,
אָדער בעלעטריסטיזירנדיקע אויפקלויבער אויפן „קולטור־היסטאָרישן" פעלד, ווי
הער ריעהל. וואָס דערפון איז סוף־כל־סוף אַרויסגעקומען, איז געווען קאַמעראַ־
ליסטיק, אַ קאַשע פון כלערליי צונויפגעשלעפּטע מאַטעריאַלן, מיט אַ פּאַמויניצע
פון אַן עקלעקטיש־עקאָנאָמישן סאָוס, עפּעס אַזוינס, וואָס איז ניצלעך געווען
צו וויסן פאַר אַ יונגן רעגירונגס־רעפערענט, וואָס גרייט זיך צום מלוכה־עקזאַמען.

בעת דאָס בירגערטום, שולמייסטערס און ביוראָקראַטיע אין דייטשלאַנד
האָט זיך נאָך געמוטשעט אַזוי, אויסצולערנען אויף אויסנווייניק די ערשטע
עלעמענטן פון דער ענגליש־פראַנצויזישער עקאָנאָמיע ווי אומבאַרירלעכע דאָגמען,
און זיך קלאָר מאַכן זיי ביז צו אַ געוויסער מאָס, טרעט אויף דעמאָלט אויף דער
סצענע די דייטשישע פּראָלעטאַרישע פּאַרטיי. איר גאַנצע טעאָרעטישע עקזיסטענץ
האָט זיך אַרויסגעדרונגען אויס דעם שטודיום פון פּאָליטישער עקאָנאָמיע, און
פון אָט דעם מאָמענט אָן דאַטירט זיך אויך די ווויסנשאַפטלעכע, זעלב־
שטענדיקע דייטשישע עקאָנאָמיע. די דאָזיקע דייטשישע עקאָנאָמיע באַזירט זיך
אין תוך גענומען אויף דער מאַטעריאַליסטישער קאָנצעפּציע פון געשיכטע, וואָס
אירע גרונד־שטריכן זענען קורץ פאָרמולירט געוואָרן אינעם אַריינפיר צום פריער־
דערמאָנטן ווערק. די הויפּט־פּונקטן פון אָט דעם אַריינפיר, וועלכן מיר גיבן
דאָ אָן, זענען שוין געווען געדרוקט אין „דאָס פאָלק". נישט נאָר פאַר דער עקאָ־

נאָמיע, נאָר פאַר אַלע היסטאָרישע וויסנשאַפטן (און אַלע וויסנשאַפטן וועלכע זענען נישט קיין נאַטורוויסנשאַפטן זענען דאָך היסטאָרישע) איז אַ רעוואָלוציאָניזירנדיקע אַנטדעקונג געמאַכט געוואָרן מיט אָט דער הנחה: „אַז דער אופן פון פּראָדוקציע אין מאַטעריעלן לעבן דעטערמינירט דעם סאָציאַלן, פּאָליטישן און גייסטיקן לעבנס־פּראָצעס בכלל"; אַז אַלע סאָציאַלע און פּאָליטישע באַציאונגען, אַלע רעליגיעזע און רעכט סיסטעמען, אַלע טעאָרעטישע לעבנס־בליקן, וואָס קומען אויף אינעם קורס פון דער געשיכטע, קאָנען נאָר דעמאָלט באַנומען ווערן, ווען די מאַטעריעלע לעבנס־באַדינגונגען פון די רעספּעקטיווע זיך צונויפשטימענדיקע עפּאָכן ווערן פאַרשטאַנען, און די פריערדיקע דרינגען זיך אַרויס אויס אָט די מאַטעריעלע באַדינגונגען. „סע איז נישט דאָס באַוווּסטזיין פונעם מענטשן, וואָס דעטערמינירט זיין זיין, נאָר זיין געזעלשאַפטלעך זיין, וואָס דעטערמינירט זיין באַוווּסטזיין." די הנחה איז אַזוי פּשוט, אַז זי מוז ווערן זעלבסטפאַרשטענדלעך פאַר איטלעכן, וואָס ווערט נאָר נישט מבולבל פונעם אידעאַליסטישן שווינדל. די זאַך האָט אָבער העכסט רעוואָלוציאָנערע קאָנסעקווענצן נישט נאָר פאַר דער טעאָריע, נאָר אויך פאַר דער פּראַקטיק.

„אויף אַ באַשטימטן שטאַפּל פון זייער אַנטוויקלונג, קומען די מאַטעריעלע פּראָדוציר־כוחות אין דער געזעלשאַפט אין קאָנפליקט מיט די עקזיסטירנדיקע פּראָדוקציאָנס־באַציאונגען, אָדער — וואָס איז נאָר אַ יוריסטישער אויסדרוק פאַר דעם — מיט די אייגנטומס־באַציאונגען, וואָס האָבן זיך ביז אַהער געשטויסן אין זייער אינגעוויד. אויס אַנטוויקלונגס־פאָרמען פון די פּראָדוציר־כוחות פאַרוואַנדלען זיך די דאָזיקע באַציאונגען אין זייערע פּענטעס. סע טרעט דעמאָלט אַריין אַן עפּאָכע פון ס אָ צ י אַ ל ע ר ר ע ו ו אָ ל ו צ י ע. מיט דער פאַרענדערונג פונעם עקאָנאָמישן פונדאַמענט טראַנספאָרמירט זיך, פּאַמעלעכער אָדער ראַשיקער, דער גאַנצער אומגעהייערער אייבערגעבוי. . . .

„די בורזשואַזע פּראָדוקציאָנס־באַציאונגען זענען די לעצטע אַנטאַגאָניסטישע פאָרם פונעם געזעלשאַפטלעכן פּראָדוציר־פּראָצעס, אַנטאַגאָניסטיש נישט אינעם זין פון אינדיווידועלן אַנטאַגאָניזם, נאָר פון אַן אַנטאַגאָניזם וואָס וואַקסט אַרויס אויס די באַדינגונגען וועלכע רינגלען אַרום דאָס לעבן פון די יחידים אין דער געזעלשאַפט; אין דער אייגענער צייט שאַפן אָבער די פּראָדוציר־כוחות וואָס אַנטוויקלען זיך אינעם שויס פון דער בורזשואַזער געזעלשאַפט די מאַטעריעלע באַדינגונגען פאַר דער לייזונג פון אָט דעם אַנטאַגאָניזם." *

די פּערספּעקטיווע אויף אַ געוואַלטיקער, אויף דער געוואַלטיקסטער רעוואָלוציע פון אַלע צייטן עפנט זיך בכן פאַר אונדז אויף אַזוי גיך, ווי נאָר מיר טרייבן ווייטער אונדזער מאַטעריאַליסטישן טעזיס און מיר ווענדן אים אָן אויף דער היינטיקער צייט.

ביי אַ נעענטערער באַטראַכטונג, ווייזט זיך אָבער אויך תיכף אַרויס, אַז אָט די דאַכט זיך אַזוי פּשוטע הנחה, אַז דאָס באַוווּסטזיין פון די מענטשן הענגט אָפּ פון זייער זיין און נישט פאַרקערט, שטעלט זיך גלייך אין זיינע ערשטע קאָנסעקווענצן דירעקט אַנטקעגן יעטווידן אידעאַליזם, דעם סאַמע פאַרבאָרגנסטן אפילו. אַלע טראַדיציאָנעלע און איינגעוויינטע בליקן איבער דעם אַלעם, וואָס האָט צו טון מיט היסטאָריע ווערן דורך איר [דורך דער פריער־דערמאָנטער הנחה] נעגירט. דער גאַנצער טראַדיציאָנעלער שטייגער פון פּאָליטישער ־עזאָנירונג פאַלט זיך פונאַנדער; די פּאַטריאָטישע נאָבלקייט ראַנגלט זיך

* מאַרקס אין זיין אַריינפיר צו זיין „קריטיק פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע".

א סכנותדיק אויפגעקאכטע אנטקעגן אזא אומפרינציפיעלער קאנצעפציע. דער נייער לעבנס־בליק מאדום קומט דעריבער גויטוועגדיק אין קאנפליקט, נישט נאר מיט די רעפרעזענטאנטן פון דער בורזשואזיע, נאר אויך מיט יענער מאסע פראנצויזישע סאציאליסטן, וואס פארטומלען אזוי די וועלט מיט דער כישוף־פארמול liberté, egalité, fraternité [פרייהייט, גלייכהייט, ברידערלעכקייט]. מער אבער ווי ביי אלע האט ער א גרויסן כעס אויפגעוועקט ביי די דייטשישע וואלגאר־דעמאקראטישע שרייערס. פונדעסטוועגן האבן זיי מיט פארליבע גע־פרואוט די נייע אידייען פלאגיאריש צו עקספלואטירן, כאטש זיי האבן זיי אזוי שלעכט פארשטאנען.

די אנטוויקלונג פון דער מאטעריאליסטישער קאנצעפציע אפילו נאר בנוגע איין איינציקן היסטארישן עקזעמפל איז געווען א וויסנשאפטלעכע ארבעט, וואס וואלט געפאדערט לאנגע יארן רואיקע שטודיען, ווארעם דאס איז דאך קלאר, אז מיט דער הוילער פראזע קאן מען דא נישט אפקומען, אז נאר א מאסע קריטיש דורכגעזעענער, לגמרי באוועלטיקטער, היסטארישער מאטעריאל קען מסוגל מאכן צו לייזן אט אזא אויפגאבע. די פעברואר־רעוואלוציע האט אונדזער פארטיי ארויפגעווארפן אויף דער פאליטישער ארענע און פאר איר דעריבער אוממעגלעך געמאכט צו זוכן ריין־וויסנשאפטלעכע צילן. דאך אבער גייט אט דער פונ־דאמענטאלער [מאטעריאליסטישער] לעבנס־בליק אדורך ווי א רויטער פאדעם דורך אלע ליטערארישע פראדוקציעס פון דער פארטיי. אין זיי אלע ווערט ביי יעטווידן באזונדערן פאל דערוויזן, ווי די אקציע איז איטלעכס מאל אוים דירעקטע מאטעריעלע אימפולסן ארויסגעשפרונגען, אבער נישט אוים די פראזן, וואס האבן באלייט די אקציע, און ווי, פארקערט, די פאליטישע און יוריסטישע פראזן זענען פונקט אזוי ארויסגעוואקסן אוים די מאטעריעלע אימפולסן, ווי די פאליטישע אקציעס און זייערע רעזולטאטן.

ווען נאכן דורכפאל פון דער רעוואלוציע אין 49־1848 טרעט אריין א פעריאד אין וועלכן סע ווערט אלץ מערער און מערער אוממעגלעך צו באאיינ־פלוסן דייטשלאנד פון אויסלאנד, לאזט אונדזער פארטיי איבער דאס פעלד פון עמיגראנטישע צאנקערייען — ווארעם אט דאס איז געבליבן די איינציק מעגלעכע אקציע — פאר דער וואלגארער דעמאקראטיע. בשעת די לעצטע האבן מיט גרוים חשק זיך ארייגעלאזט אין אינטריגעס, היינט ווי קעץ זיך ארומגעריסן, כדי מארגן זיך איבערצובעטן, און איבערמארגן ווידער דאס גאנצע קויטיקע גרעט זייערס געוואשן פאר די אויגן פון דער וועלט — בשעת די וואלגארע דעמא־קראטיע איז איבער גאנץ אמעריקע געגאנגען בעטלען, כדי גלייך דערנאך איבער דער פארטיילונג פון די אויסגעבעטלטע פאר טאלער נייע סקאנדאלן צו איינ־סצענירן — איז אונדזער פארטיי געווען צופרידן ווידער צו געפינען א ביסל ליידיקע צייט צום שטודירן. זי האט געהאט די גרויסע מעלה, צו האבן פאר איר טעארעטישן יסוד א נייעם וויסנשאפטלעכן לעבנס־בליק, וואס די אויס־ארבעטונג זיינע האט איר געגעבן איבער גענוג וואס צו טון; צוליב דעם אליין שוין האט זי קיינמאל נישט געקאנט אזוי טיף דעגענערירן ווי די „גרויסע מענער" פון דער עמיגראציע.

די ערשטע פרוכט פון אט די שטודיען איז דאס פאר אונדז ליגנדיקע בוך.

.II

אין א ווערק ווי דאָס, וואָס ליגט פאַר אונדז, קאָן קיין רייד נישט זיין וועגן בלויז א דעזולטאַרישער קריטיק פון איינצלנע קאַפּיטלען פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע, וועגן דער איזאָלירטער טראַקטירונג פון דער אָדער יענער עקאָ־נאָמישער שטרייט־פראַגע. דאָס ווערק איז גיכער פון אַלץ באַלד פון אָנהייב אָן אַזוי קאָנסטרואירט געוואָרן, אַז סע זאָל זיין א סיסטעמאַטישע רעזומירונג פונעם גאַרן קאָמפּלעקס פון דער עקאָנאָמישער וויסנשאַפט, א צווישנאַנאַנד פאַרבונדענע אַנטוויקלונג פון די געזעצן פון בורזשואַזער פּראָדוקציע און אויסטויש. היות אָבער די עקאָנאָמיסטן זענען דאָך נישט מער ווי אויסטייטשערס און אַפּאָלאָגעטן פון די דאָזיקע געזעצן, איז אָט די אַנטוויקלונג באַגלייך אויך א קריטיק פון דער גאַרער עקאָנאָמישער ליטעראַטור.

זינט הענגעלס טויט איז כמעט קיין פּרוּוו נישט געמאַכט געוואָרן צו אַנט־וויקלען א וויסנשאַפט אין איר אייגענער אינעווייניקסטער צווישנאַנאַנדיקער פאַרבינדונג. די אָפיציעלע העגעליאַנישע שול האָט פונעם מייסטערס דיאַלעקטיק זיך צוגעאייגנט בלויז די מאַניפּולירונג מיט די סאַמע איינפאַכסטע טריקס, וועלכע זי האָט אויף אַלץ און אַלעמען אָנגעווענדט, און אָפט נאָך מיט קאָמישער אומ־געלומפּערטקייט. די גאַנצע ירושה העגעלס האָט זיך פאַר איר באַגרענעצט צו א פורן שאַבלאָן, וואָס מיט דער הילף זיינער יעטווידע טעמע געקענט קאָרעקט קאָנסטרואירט ווערן, און צו א צעטל פון ווערטער און ווענדונגען, וואָס האָבן מער קיין שום אנדער צוועק נישט געהאַט, ווי נאָר זיך אין דער ריכטיקער צייט ארייננצושטעלן, דאָרט וואו געדאַנקען און פּאָזיטיווע קענטעניש האָבן גע־פּעלט. אָט אַזוי איז עס געקומען דערצו, ווי סע האָט א באָנ׳ער פּראָפעסאָר געזאָגט, אַז די דאָזיקע העגעליאַנער האָבן נאָר נישט פאַרשטאַנען וועגן וואָס נישט איז, האָבן געקענט אָבער וועגן אַלצדינג שרייבן. האָט עס טאַקע אויך אַזאַ טעם געהאַט. אין דער אייגענער צייט זענען אָט די הערן, נישט קוקנדיק אויף זייער הויכער מיינונג וועגן זיך, געווען דאָך אויף אַזוי פיל באַוווּסטזיניק וועגן זייער שוואַכקייט, אַז זיי האָבן אויף וויפיל נאָר מעגלעך פון גרויסע פּראָבלעמען זיך געהאַלטן פון דער ווייטנס. די אַלטע פּעדאַנטישע וויסנשאַפט האָט געהאַלטן דאָס פעלד א דאַנק איר סופּעריאָריטעט אין פּאָזיטיוון וויסן. און ווען אויך פייערבאַך פאַרלאָזט דאָס פעלד פון דער שפּעקולאַטיווער קאָנצעפּציע, שלאָפט דעמאָלט דער העגעליאַניזם ביסלעכווייז איין, און סע זעט אויס ווי די ממשלה פון דער אַלטער מעטאַפיזיק מיט אירע פיקסירטע קאַטעגאָריעס וואָלט איבער א ניים זיך אָנגעהויבן אין דער וויסנשאַפט.

די זאַך האָט איר נאַטירלעכן גרונד געהאַט. נאָכן רעזשים פון די העגעל־יאַנישע דיאַדאָכן,* וועלכער האָט זיך פאַרלוירן אין פּורע פראַזן, איז אויף נאַטירלעכן אופן אָנגעקומען אַן עפּאָכע אין וועלכער דער פּאָזיטיווער תוך פון דער וויסנשאַפט האָט ווידער איבערגעוואויגן די פאָרמעלע זייט. אויך דייטשלאַנד וואַרפט זיך גלייכצייטיק ארויף מיט א גאַר אויסערגעוויינטלעכער ענערגיע אויף

* דיאַדאָכן האָבן געהייסן די מאַקעדאָנישע גענעראַלן, וואָס האָבן נאָך אַלעקסאַנדער מוקדונס טויט צעטיילט צווישן זיך זיין אימפּעריע.

די נאַטורוויסנשאַפטן, וואָס האָט זיך צונויפגעשטימט מיט דער געוואַלטיקער בורזשואַזער אַנטוויקלונג נאָך 1848. און בשעת אַז די וויסנשאַפטן, אין וועלכע די שפּעקולאַטיווע טענדענץ איז קיינמאָל נישט געקומען צו אַ וואַסערן סע איז באַדייטנדיקן אויסדרוק, ווערן אין דער מאָדע, רייסט זיך אויך ווידער אַריין דער אַלטער מעטאַפיזישער מאַניר פון דענקען, ביז צו וואָלפס סאַמע עקסטרעמע פּלאַכקייטן. העגעל ווערט פאַרגעסן, סע אַנטוויקלט זיך דער נייער נאַטורוויסנשאַפטלעכער מאַטעריאַליזם, וועלכער האָט זיך פונעם מאַטעריאַליזם אינעם אַכצנטן יאָרהונדערט טעאָרעטיש כמעט מיט גאָר נישט אונטערגעשיידט, נישט מער נאָר, וואָס ער האָט געהאַט פאַר זיך אַ רייכערן, נאַטורוויסנשאַפטלעכן מאַטעריאַל, בפרט אין כעמיע און פיזיאָלאָגיע. דעם נודנע פּיליסטערישן דענקאופן פון דער פאַר־קאַנטיאַנישער צייט, רעפּראָדוצירט ביז דער עקסטרעמסטער פּלאַכקייט, געפינען מיר ביי ביכנערן און פאָגטן; און אַפילו מאָלעשאָט, וואָס שווערט זיך ביי פייערבאַכן, גאַלאָפּירט אָן אָפּשטעל לוסטיק און לעבעדיק צווישן די סאַמע איינפאַכסטע קאַטעגאָריען. דאָס שטייפע באַלעגאָלישע פערדל פונעם אַלטעגלעכן בורזשואַזן פאַרשטאַנד בלייבט נאַטירלעך געשטאַקט אין פאַר־לעגנהייט פאַרן גראָבן, וואָס טיילט אָפּ עסענץ פון דערשיינונג, סיבה פון עפעקט. בעת אָבער מע לאָזט זיך אַרויס אויף אַ לוסטיקן געיעג איבער אַזאַ שטאַרק צעקאָפּעטן באָדן, ווי סע איז דאָס אַבסטראַקטע דענקען, טאָר מען דעמאָלט אויף קיין באַלעגאָלישע פערדלעך נישט רייטן.

דאָ איז געווען דעריבער אַן אַנדער פּראָבלעם צו לייזן, אַזאַ וואָס האָט מיט פּאָליטישער עקאָנאָמיע גאָר נישט געהאַט וואָס צו טון. ווי אַזוי האָט געדאַרפט באַהאַנדלט ווערן די וויסנשאַפט? אויף איין זייט איז פאַר אונדז געלעגן די העגעליאַנישע דיאַלעקטיק אין דער גאַנץ אַבסטראַקטער, „שפּעקולאַטיווער" פאָרם, אין וועלכער העגעל האָט זי געלאָזט בירושה; אויף דער אַנדערער זייט — די אָרדינערע, איצט ווידער מאָדע־געוואָרענע, מעטאַפיזישע אין תוך גענומען וואָלפישע מעטאָדע, אין וועלכער די בורזשואַזע עקאָנאָמיסטן האָבן געשריבן זייערע דיקע צווישן זיך נישט־בינדנדיקע ביכער. אָט די לעצטע מעטאָדע איז דורך קאַנטן און בפרט נאָך דורך העגעלן טעאָרעטיש אַזוי צעשמעטערט געוואָרן, אַז בלויז פוילקייט און דער אויספעל פון אַ וואַסער סע איז אַנדערער איינפאַכער מעטאָדע האָט געקענט מעגלעך מאַכן איר ווייטערדיקע עקזיסטענץ אין דער פּראַקטיק. פון דער צווייטער זייט איז די העגעלשע מעטאָדע אין איר פאַר אונדז צוגענגלעכער פאָרם אַבסאָליוט אוממעגלעך געווען צו באַנוצן. זי איז אין תוך גענומען געווען אידעאַליסטיש, און וואָס דאָ האָט זיך געפאָדערט איז געווען די אַנטוויקלונג פון אַ וועלט־בליק, וואָס זאָל זיין מער מאַטעריאַליסטיש ווי אַלע פריערדיקע. זי [די העגעלשע מעטאָדע] איז פונעם ריינעם דענקען אַרויסגעגאַנגען, און געדאַרפט האָט מען דאָ אַרויסגיין פון די האַרטנעקיגסטע פאַקטן. אַ מעטאָדע, וואָס איז לויט איר אייגענעם צוגעבן „פון גאָרנישט דורך גאָרנישט צו גאָרנישט געקומען", איז זי אין אָט דער פאָרם בשום־אופן דאָ נישט געווען אויפן פּלאַץ. פונדעסטוועגן איז זי פונעם גאַנצן פאַר אונדז צוגענגלעכן לאָגישן מאַטעריאַל געווען דאָך דאָס איינציקע שטיק, אויף וועלכן מע האָט געקאָנט זיך כאָטש אָנשפּאַרן. זי [העגעלס מעטאָדע] איז קיינמאָל נישט געקריטיקירט געוואָרן, קיינמאָל נישט ביינגעקומען. קיין איינער פון דעם גרויסן

דיאַלעקטיקערס קענגערס איז נישט בכח געווען דורכצולעבערן איר שטאָלצע סטרוקטור; זי איז פאַרגעסן געוואָרן, ווייל די העגעליאַנישע שול האָט נישט געוווּסט וואָס מיט איר אָנהייבן צו טון. סע איז דעריבער קודם־כל נייטיק געווען, די העגעלשע מעטאָדע אונטערצוּוואַרפן צו אַ דורכדרינגענדיקער קריטיק.

דאָס וואָס האָט העגעלס דענק־אופן דענק־אופן אויסגעצייכנט פונעם דענק־אופן פון אַלע אַנדערע פילאָסאָפן, איז געווען דער אומגעהייערער היסטאָרישער זין, וואָס איז געלעגן אין זיין יסוד. כאָטש אַבסטראַקט און אידעאַליסטיש אין פאָרם, איז דאָך תמיד די אַנטוויקלונג פון זיינע געדאַנקען געגאַנגען פּאַראַלעל מיט דער אַנטוויקלונג פון דער וועלטגעשיכטע, און דאָס לעצטע האָט אייגנטלעך געזאָלט נאָר זיין די פּרווו פאַרן ערשטן. אויב סע האָט זיך דאַדורך אויך די ריכטיקע באַציאונג איבערגעדרייט און זיך אויפן קאָפּ געשטעלט, איז אָבער דאָך אומעטום דער רעאַלער אינהאַלט אַריינגעקומען אין דער פילאָסאָפיע אַריין; און דערצו נאָך האָט העגעל זיך אויסגעשיידט פון זיינע אָנהענגער דערמיט, וואָס ער האָט נישט ווי זיי געדופּעט אויף איגנאָראַנץ, נאָר איז געווען איינער פון די גע־לערנטסטע קעפּ פון אַלע צייטן. ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט געפּרווּט דערווייזן אין דער געשיכטע אַן עוואָלוציע, אַן אינעווייניקסטע צונויפגעבונדנ־קייט, און ווי אויסטערליש טייל זאַכן אין זיין פילאָסאָפיע פון געשיכטע זאָלן אונדז היינט נישט פאַרקומען, איז די גראַנדיעזקייט אָבער פונעם פונדאַמענטאַלן וועלט־בליק זיינעם נאָך היינט אַפילו צום באַוווּנדערן, סיי ווען מע פאַרגלייכט אים מיט זיינע פאָרגייער, אָדער מיט די יעניקע נאָר, וואָס האָבן נאָך אים זיך דערלויבט אַלגעמיינע רעפלעקסיעס איבער געשיכטע. אין דער פענאָמענאָלאָגיע, עסטעטיק, געשיכטע פון פילאָסאָפיע, אומעטום גייט אַדורך די דאָזיקע גרויס־אַרטיקע קאָנצעפּציע פון געשיכטע, און אומעטום ווערט דער מאַטעריאַל טראַקטירט היסטאָריש, אין אַ דעפיניטיווער, כאָטש אויך אַבסטראַקט־פאַר־דרייטער, צווישנאַנאַנדיקער פאַרבינדונג מיט דער געשיכטע.

די דאָזיקע עפּאָכע־מאַכנדיקע קאָנצעפּציע וועגן געשיכטע, איז געווען די דירעקטע טעאָרעטישע פאָר־הנחה פאַרן נייעם מאַטעריאַליסטישן וועלט־בליק, און האָט שוין דאַדורך זיך אויך באַזאָרגט מיט אַן אָנקניפּונגס־פּונקט פאַר דער לאָגישער מעטאָדע. אַזוי ווי אָט די פאַרגעסענע דיאַלעקטיק האָט ארויסגייענדיק אַפילו פונעם שטאַנדפּונקט פון „ריינעם דענקען" געפירט צו אַזוינע רעזולטאַטן, און דערצו נאָך כמעט שפּילנדיק פאַרטיק געוואָרן מיט דער גאַנצער פריערדיקער לאָגיק און מעטאַפיזיק, האָט אין איר דאָך על־כל־פּנים געמוזט זיין מער ווי סאָפיסטעריי און האָר־שפּאַלטעריי. די קריטיק אָבער פון אָט דער [העגעלשער] מעטאָדע, וועלכע די גאַנצע אָפיציעלע פילאָסאָפיע האָט באַקעמפט מיט צוריק־געהאַלטנקייט, און וועלכע איז נאָך אַלץ אַ צוריקגעהאַלטענע, איז שוין גאָר נישט געווען קיין קלייניקייט.

מאַרקס איז געווען און איז דער איינציקער, וואָס איז געווען בכח אונטער־צונעמען זיך די אַרבעט, אַרויסצושיילן פון דער העגעלשער לאָגיק דעם קערן, וואָס נעמט אַרום העגעלס ווירקלעכע אויפדעקונגען אין אָט דער ספערע, און צו קאָנסטרואירן די דיאַלעקטישע מעטאָדע, אַן אויסגעטונענע פון אירע אידעאַליסטישע אַרומהילונגען, אין דעם איינפאַכן געשטאַלט אין וועלכן זי ווערט די איינציק ריכטיקע פאָרם פון דער אַנטוויקלונג פונעם געדאַנק. די אויס־

אַרבעטונג פון דער מעטאָדע, וועלכע ליגט איגעם יסוד פון מאַרקס' „קריטיק פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע", האַלטן מיר פאַר אַ רעזולטאַט פון כמעט נישט קיין קלענערן באַדייט ווי דעם פונדאַמענטאַלן מאַטעריאַליסטישן וועלט־בליק גופא.

די קריטיק פון דער עקאָנאָמיע, אַפילו לויט דער געזיכערטער מעטאָדע נאָך, קען נאָך אויף צווייערליי אופנים דורכגעפירט ווערן: היסטאָריש אָדער לאָגיש. אַזוי ווי אין דער געשיכטע, ווי אין איר ליטעראַרישער אָפּשפּיגלונג, גייט אָן די אַנטוויקלונג אינעם גאַנצן און גרויסן פון די איינפאַכסטע צו די קאָמפּליצירטסטע באַציאונגען, האָט די היסטאָרישע אַנטוויקלונג פון דער ליטעראַטור פון פּאָליטישער עקאָנאָמיע געגעבן אַ נאַטירלעך פירנדיקן פאָדעם, אין וועלכן מע זאָל קענען אָנקניפּן די קריטיק, און דערביי זאָלן די עקאָנאָמישע קאַטעגאָריען אינעם גאַנצן און גרויסן אַרויסטרעטן אין דערזעלבער סעקווענץ ווי אין דער לאָגישער אַנטוויקלונג. די דאָזיקע פאָרם האָט אַפילו די אויבנאויפיקע מעלה פון גרעסערער קלאָרקייט, וואָרעם סע איז דאָך די אַקטועלע אַנטוויקלונג אייגנטלעך וואָס ווערט נאָכגעשפּירט, אָבער פאַקטיש וואָלט זי דאַדורך העכסטנס פּאָפּולערער געוואָרן. די געשיכטע שפּרייזט אָפט דורך שפּרונגען און אין זיגזאַגן, און זי וואָלט געמוזט דעריבער אומעטום נאָכגעשפּירט ווערן, און דערביי וואָלט נישט נאָר פיל מאַטעריאַל פון קנאַפּער וויכטיקייט געמוזט אויפגענומען ווערן, נאָר סע וואָלט אויך אָפט געמוזט איבערגעריסן ווערן דער גדאַנקענגאַנג; דערצו נאָך איז אוממעגלעך דאָך צו שרייבן די געשיכטע פון דער עקאָנאָמיע אָן דער געשיכטע פון דער בורזשואַזער געזעלשאַפט, און סע וואָלט דאַדורך צו אָט דער אַרבעט גאָר קיין סוף נישט גענומען, איבער דעם אויספעל פון יעטווידער פּרעלימינערער אַרבעט. די לאָגישע באַהאַנדלונג־מעטאָדע איז געווען דעריבער די איינציק־אַנגעמאָסטענע. פאַקטיש איז זי אָבער נישט עפּעס אַנדערש ווי די היסטאָרישע מעטאָדע, נאָר אויסגעטון פון איר היסטאָרישער פאָרם און פון שטערנדיקע צופעליקייטן. מיט דעם, וואָס די געשיכטע הייבט זיך אָן, מיט אָט דעם מוז אויך פונקט אַזוי דער גדאַנקענגאַנג זיך אָנהייבן, און זיין ווייטערדיקער גאַנג וועט נישט זיין עפּעס אַנדערש ווי נאָר דאָס שפּיגל־בילד פונעם היסטאָרישן קורס אין אַבסטראַקטער און טעאָרעטיש קאָנסעקווענטער פאָרם; אַ קאָרעגירט שפּיגל־בילד, אָבער קאָרעגירט לויט די געזעצן נאָך, וועלכע דער רעאַלער קורס פון דער געשיכטע גופא האָט צוגעשטעלט, אין וועלכן יעטווידער מאָמענט קאָן באַטראַכט ווערן אין זיין רייפסטן אַנטוויקלונג־פּונקט, אין זיין קלאַסישער פאָרם.

אין אָט דער מעטאָדע גייען מיר אַרויס פון דער ערשטער און איינפאַכסטער באַציאונג, וואָס ליגט דאָ פאַר אונדז היסטאָריש און פאַקטיש, בכן פון דער ערשטער עקאָנאָמישער באַציאונג וואָס מיר געפינען. די דאָזיקע באַציאונג אַנאַליזירן מיר. דערמיט, וואָס זי איז אַ באַציאונג ווערט שוין אָנגעדייט, אַז זי האָט צוויי זייטן, וועלכע באַציען זיך איינס צו דאָס אַנדערע. יעטווידע פון אָט די זייטן ווערט באַטראַכטן פאַר זיך אַליין; דורך אָט דעם וועלן מיר צוקומען צום אופן ווי אַזוי זיי פאַרהאַלטן זיך איינס צו דאָס אַנדערע, זייער ווירקונג צווישן זיך. סע וועלן זיך שאַפן קאָנטראַדיקציעס, וואָס וועלן פאַרלאַנגען אַ לייזונג. אַזוי ווי אָבער מיר באַטראַכטן דאָ נישט קיין אַבסטראַקטן גדאַנקענפּראָצעס, וואָס קומט בלויז פאַר אין אונדזערע קעפּ, נאָר אַ רעאַלע געשעעניש,

וואס איז באמת פארגעקומען אין א וואסער סע איז צייט, אדער קומט נאך אלץ פאר, וועלן אויך אט די קאנטראדיקציעס זיך אנטוויקלען אין דער פראקטיק, און וועלן מסתמא געפינען זייער לייזונג. מיר וועלן נאכשפירן דעם כאראקטער פון אט דער לייזונג און מיר וועלן אויסגעפינען, אז זי איז צושטאנד געקומען דורך דער עטאבלירונג פון א נייער באציאונג, וואס אירע צוויי אנטקעגנ־געשטעלטע זייטן מיר וועלן איצט ווייטער דארפן אנטוויקלען, א. אז. וו.

פאליטישע עקאנאמיע הייבט זיך אן מיט סחורה, הייבט זיך אן מיט דעם מאמענט ווען פראדוקטן ווערן אויסגעטוישט איינע פאר די אנדערע — סיי דורך יחידים, סיי דורך פרימיטיווע געמיינדעס. דער פראדוקט, וואס טרעט אריין אין אויסטויש, איז סחורה. סחורה איז ער אבער בלויז דאדורך, וואס א באציאונג צווישן צוויי פערזאנען אדער געמיינדעס קניפט זיך אן אין דער זאך, אינעם פראדוקט, די באציאונג צווישן פראדוצענט און קאנסומענט, וואס זענען שוין דא מער נישט פאראייניקט אין דער זעלבער פערזאן. דא האבן מיר גלייך א ביישפיל וועגן א כאראקטעריסטישן פאקט, וואס גייט אדורך דורך דער גאנצער עקאנאמיע און וואס האט אריינגעבראכט די גרעסטע צעמישעניש אין די מוחות פון די בורזשואזע עקאנאמיסטן: עקאנאמיע האט נישט צו טון מיט זאכן, נאר מיט באציאונגען צווישן פערזאנען און אין דער לעצטער אינסטאנץ צווישן קלאסן; די דאזיקע באציאונגען זענען אבער תמיד אנגעבונדן אין זאכן און אנטפלעקן זיך ווי זאכן. אט די צווישנאנאנדיקע פארבינדונג, וועלכע האט אין איינצלנע פאלן פריער שוין אויפגעטאגט אין מוח ביי דעם אדער יענעם עקאנאמיסט, האט מארקס צום ערשטן אויפגעדעקט איר ריכטיקייט פאר דער גארער פאליטישער עקאנאמיע, און געמאכט דורך דעם די סאמע שווערסטע פראגן אזוי פשוט און קלאר, אז איצט וועלן אפילו די בורזשואזע עקאנאמיסטן זיי קענען באנעמען.

ווען מיר באטראכטן איצט סחורה פון אירע פארשידענע זייטן, סחורה ווי זי האט זיך פולשטענדיק אנטוויקלט, און נישט ווי זי אנטוויקלט זיך תחילת דורך שווערער מי אינעם פרימיטיוון טויש־האנדל צווישן צוויי פרימיטיווע געמיינדעס, שטעלט זי זיך אונדז פאר אונטער די צוויי אספעקטן פון באנוץ־ווערט און טויש־ווערט, און דא טרעטן מיר תיכף אריין אין דער ספערע פון דער עקאנאמישער דעבאטע. ווער סע וויל האבן א שלאגנדיקע אילוסטראציע וועגן דעם, אז אויף איר איצטיקן אויספורעמונג־שטאפל איז די דייטשישע דיאלעקטישע מעטאדע על־כל־פנים פונקט אזוי הויך לגבי דער אלטער, פלאכער קאנענגיסנ־דיקער מעטאפיזישער מעטאדע ווי די אייזנבאן איז לגבי די טראנספארט־מיטלען פונעם מיטלאלטער, זאל יענער נאך לייענען ביי אדאם סמיט אדער ביי א וואסערן סע איז אנדערן אפיציעלן עקאנאמיסט מיט א רעפוטאציע, וואס פאר א מאטער־ניש טויש־ווערט און באנוץ־ווערט האט פארשאפט די דאזיקע הערן, ווי שווער סע איז זיי אנגעקומען צו האלטן זיי ריכטיק פונאנדערגעטיילט, און יעטווידן פון זיי צו באנעמען אין זיין כאראקטעריסטישער באשטימטקייט, און פארגלייכן דערנאכדעם די קלארע, איינפאכע באהאנדלונג ביי מארקסן.

נאך דעם ווי באנוץ־ווערט און טויש־ווערט האבן זיך אנטוויקלט, ווערט סחורה ארויסגעשטעלט ווי די דירעקטע איינהייט פוןביידע, אין דער פארם אין וועלכער זי טרעט אריין אין דעם אויסטויש־פראצעס. וואס פאר א קאנטרא־

דיקציעס סע שאַפן זיך דאָ, קען מען דערנאָך לייענען אויף זז. 20, 21. דאָ ווילן מיר נאָר אָנמערקן, אַז די דאָזיקע קאָנטראַדיקציעס האָבן נישט בלויז אַן אַבסטראַקט טעאָרעטישן אינטערעס, נאָר אַז זיי שפּיגלען באַגלייך אָפּ די שוועריקייטן, וואָס טרעטן אַרויס אויס דער נאַטור פון די דירעקטע אויסטויש־באַציאונגען, פונעם איינפאַכן טויש־האַנדל, אַז זיי שפּיגלען אָפּ די אוממעגלעכקייטן אויף וועלכע אָט די ערשטע רויע פאָרם פון אויסטויש שטויסט זיך נויטווענדיק אָן. די לייזונג פאַר די דאָזיקע אוממעגלעכקייטן געפינט זיך דאַרין, וואָס די אייגנשאַפט צו רעפּרעזענטירן דעם טויש־ווערט פון אַלע אַנדערע סחורות ווערט איבערגעטראָגן אויף אַ ספּעציעלער סחורה — אויף געלט. געלט, אָדער די איינפאַכע צירקולאַציע, ווערט אַנטוויקלט אינעם צווייטן קאַפּיטל, און דאָס איז: 1) געלט ווי די מאָס פון ווערט, דורך וועלכן דער אין געלט געמאָסטענער ווערט, דער פּרייז, קריגט זיין נעענטערע דעטערמינירונג; 2) ווי אַ צירקולאַציע־מיטל, און 3) ווי די איינהייט פון ביידע דעטערמינירונגען ווי רעאַל געלט, ווי דער רעפּרעזענטאַנט פונעם גאַנצן מאַטעריעלן בורזשואַזן רייכטום. דערמיט פאַרענדיקט זיך די אַנטוויקלונג אינעם ערשטן העפט, רעזערווירנדיק פאַרן צווייטן דעם איבערגאַנג פון געלט אין קאַפּיטאַל.

מע זעט, ווי ביי אָט דער מעטאָדע איז די לאָגישע אַנטוויקלונג לחלוטין נישט געצוווּנגען צו האַלטן זיך אין דער ריין אַבסטראַקטער ספערע. פאַרקערט גאָר, די דאָזיקע מעטאָדע פאָדערט היסטאָרישע אילוסטראַציעס, כסדרדיקן קאָנטאַקט מיט דער רעאַלקייט. אַזוינע אויפווייזן ווערן אָט אַזוי אַריינגעפירט אין גרויסער וואַריעטעט, סיי אָנווייזונגען אויפן אַקטועלן היסטאָרישן קורס אויף פאַרשידענע שטאַפּלען פון דער סאָציאַלער אַנטוויקלונג, ווי אויך אויף דער עקאָנאָמישער ליטעראַטור אין וועלכער די קלאָרע אויסאַרבעטונג פון די דעטערמינירונגען פון עקאָנאָמישע באַציאונגען ווערט נאָכגעשפּירט פון אָנהייב אָן. די קריטיק פון אינדיווידועלע, מער אָדער מינער איינזייטיקע אָדער מבולבלדיקע אופנים פון קאָנצעפּציע, איז שוין דעמאָלט אין תוך געזומען געגעבן אין דער לאָגישער אַנטוויקלונג גופא און קען קורץ פאָרמולירט ווערן.

אין אַ דריטן אַרטיקל ווילן מיר זיך פאַרנעמען מיטן עקאָנאָמישן אינהאַלט פונעם בוך גופא.

נאָמען-רעגיסטער

(דער נאָמען־רעגיסטער דעקט בלויז די נעמען פון פרידריך ענגעלס׳ הויפּט־ווערק אין דעם בוך — „לודוויג פייערבאַך").

אָ ו ע ן, ראָבערט (1771—1858), באַרימטער ענגלישער סאָציאַליסט-אוטאָפּיסט. זייענדיק דער פאַרוואַלטער פון אַ באַנוול-פאַבריק אין ניו לאַנאַרק, האָט ער דאָרט איינגעפירט אַ מוסטערהאַפטע אָרדענונג. ער איז געווען דער סאַמע ערשטער צו פּרעדיקן די אידייע פון אַרבעטער-געזעצגעבונג. אין 1824 האָט אָוען געפּרוּווט גרינדן אַ קאָמוניסטישע קאָלאָניע אין אַמעריקע אונטערן נאָמען „ניי האַרמאָניע", אָבער ער איז דורכגעפאַלן. אָוען האָט פּראָפּאַגאַנדירט די אידייע פון קאָאָפּעראַטיווע געזעלשאַפטן, „אַרבעטער-באַזאַרן", וווּ מע זאָל קענען איינקויפן פּראָדוקטן נישט פאַר קיין געלט, נאָר פאַר „אַרבעט-צעטלען". אָוען איז געווען קעגן רעוואָלוציאָנערע מעטאָדן פון קאַמף. אין זיין בוך „דאָס אויסבילדן דעם מענטשלעכן כאַראַקטער", האָט ער אַנטוויקלט די אידייען פון די ענגלישע און פראַנצויזישע מאַטעריאַליסטן פון אַכצנטן יאָרהונדערט. — ז. 60.

אַ פּ י אַ ן פון אַלעקסאַנדריע אין עגיפּטן (געלעבט אין 2טן יאָרהונדערט), האָט אָנגעשריבן אויף גריכיש „די געשיכטע פון רוים" אין 24 ביכער. אויפגעהיטן ביז היינט האָבן זיך בלויז 7 ביכער. ער האָט געשריבן וועגן די רוימישע בירגער-קריגן. „אַ העכסט ווערטפולע אַרבעט" — שרייבט וועגן אים מאַרקס צו ענגעלסן — „אין די בירגער-קריגן זוכט ער זייער מאַטעריעלן יסוד." (מע דאַרף דאָ נישט צונויפמישן דעם גריכישן היסטאָריקער אַפּיאַן מיטן עגיפּטישן גיפטיקן יידן-פיינד אַפּיאָן, וואָס האָט געלעבט אינעם ערשטן יאָרהונדערט, און אין זיין צייט געגנוג צרות פאַרשאַפט די יידן.) — ז. 52.

ב אַ ו ע ר, ברונאָ (1809—1882), דייטשישער פילאָסאָף און קריטיקער פון קריסטנטום, אַ פירער פונעם לינקן פליגל אין דער העגעלשער שול, כאָטש באַוער האָט קריטיקירט העגעלן, איז ער אַליין אָבער געבליבן אויפן באָדן פון העגעלס אידעאַליזם. מאַרקס און ענגעלס האָבן אַדורכגעפירט אַ קריטיק איבער באַוערן אין „די הייליקע פאַמיליע." — זז. 17, 18, 20, 40.

ב אַ ק ו נ י ן, מיכאַיל אַלקעסאַנדראָוויטש (1814—1876), רעוואָלוציאָנערער אַנאַרכיסט. ווי די גאַנצע פּריצישע פּראָגרעסיווע יוגנט אין רוסלאַנד אין די דרייסיקער יאָרן פון נײַנצנטן יאָרהונדערט, איז אויך באַקונין אין זיינע יונגע יאָרן געווען פאַרקאָכט אין דער דייטשישער אידעאַליסטישער פילאָסאָפיע, בפרט אין העגעלן. דעם תוך פונעם אַנאַרכיזם זעט באַקונין אין דער תיכפדיקער און פולשטענדיקער צעשטערונג פון יעטווידער מלוכה און פאַרוואַרפן יעדע געזעצגעבונג. „אַ פרייע פעדעראַציע פון יחידים אין אַ קאָמונע, קאָמונעס אין פּראָווינצן, פּראָווינצן אין אַ נאַציע, און די לעצטע לסוף אין פאַראייניקטע שטאַטן — קודם פון אייראָפּע, און דערנאָך פון דער גאַנצער וועלט." אָט אַזוי דאַרף געבויט ווערן די נייע געזעלשאַפט לויט באַקונינען. אַ רעוואָלוציע איז מעגלעך צו יעדן מאָמענט. די טרעגער פון רעוואָלוציאָנערע אויסברוכן זיינען, לויט באַקונינען, דאָס פּויערנטום און דער לומפּן-פּראָלעטאַריאַט. זיין מעטאָדע, אַ פּלוצימדיקע, אַלץ צעשטערנדיקע רעוואָלוציע. סיי באַקונינס טעאָרעטישע בליקן, סיי זיין טאַקטיק זיינען אַנטשיידנדיק באַקעמפט געוואָרן דורך מאַרקסן אינעם ערשטן אינטערנאַציאָנאַל. — זז. 19, 40.

ב י כ נ ע ר, לודוויג (1824—1899), דייטשישער דאָקטאָר, שרייבער איבער נאַטורוויסנשאַפט און פילאָסאָף-מאַטעריאַ-

ליסט. אינאיינעם מיט פאָגטן און מאָלע-
שאָטן האָט ער אָנגעפירט אַ ברייטע פּראָ-
פּאַגאַנדע פאַרן נאַטורוויסנשאַפטלעכן מאַ-
טעריאַליסטישן וועלט-באַנעם. אין דער
ספערע אָבער פון געזעלשאַפטלעכע דער-
שיינונגען איז ער געבליבן אַ וווּלגאַרער
מאַטעריאַליסט. ביכנער האָט טעאָרעטיש
אויסגעדריקט די קאָנצעפּציע פון דער בור-
זשואַזער טעכנישער אינטעליגענץ אין דער
צווייטער העלפט פון נײַנצנטן יאָרהונדערט.
באַרימט געוואָרן איז ביכנער איבער זײַן
ווערק „מאַטעריע און קראַפט" (1855).
— ז. 26.

ב ל אַ ן, לואי (1811—1882), פראַנ-
צויזישער סאָציאַליסט-רעפאָרמיסט. די
גרונט-הנחות פון זײַן לערע באַשטייען אין
אַט דעם: די קאַפּיטאַליסטישע אָרדענונג
איז אַן אומגליק סיי פאַרן פּראָלעטאַריאַט
און סיי פאַר דער בורזשואַזיע. אַלע קלאַסן
חלשן נאָך סאָציאַלע רעפאָרמען, וועלכע
לואי בלאַן האָט פאָרגעשלאָגן צו רעאַליזירן
אויף אַ פרידלעכן אופן. דעם קאַפּיטאַליס-
טישן סדר שטעלט לואי בלאַן אַנטקעגן
געזעלשאַפטלעכע וואַרשטאַטן אָדער אינ-
דוסטריעלע און אַגריקולטורעלע אַסאָסיאַ-
ציעס. — ז. 33.

ב ע י ל, פּיער (1647—1706), פראַנ-
צויזישער שרייבער און פילאָסאָף-סקעפּ-
טיקער. זײַן „היסטאָרישער און קריטישער
ווערטערבוך" האָט געהאַט אַן אומגעהייערן
אײַנפלוס אויף דער אַנטוויקלונג פון דער
אַטעיסטישער ליטעראַטור אין פראַנקרייך
אין דער צווייטער העלפט פון אַכצנטן יאָר-
הונדערט. כאָטש בעיל איז אַליין קיין
אַטעיסט נישט געווען, האָט ער אָבער מיט
זײַנע ספקות, געווענדט קעגן רעליגיעזע
דאָגמען און קלויסטער לערן, מעגלעך גע-
מאַכט דאָס באַפרייען זיך פון רעליגיעזע
פאָראורטיילן. — ז. 55.

ב ע י ק אָ ן, פראַנסיס (1561—1626),
ענגלישער שטאַמפאָטער פון דער מאָדערנער
פילאָסאָפיע, עמפּיריקער און מאַטעריאַ-
ליסט. בעיקאָן האָט רעוואָלטירט קעגן דער
מיטלאַלטערלעכער סכאָלאַסטישער פילאָ-
סאָפיע און ריכטיק געוויזן דעם וועג צו
דער נײַער וויסנשאַפט, וואָס דאַרף זיך פאַר-
נעמען מיט פאָרשן די נאַטור. די אויפ-
גאַבע פון דער וויסנשאַפט אין יענער צייט
האָט קאָנדיציאָנירט די פילאָסאָפישע מע-
טאָדע בעיקאָנס, די מעטאָדע פון אינדוק-
ציע, וואָס גייט אַרויס פונעם איינצלנעם
צום אַלגעמיינעם, און וואָס שפּאַרט זיך אָן
אויף דער אײַנזאַמלונג און אויססאָרטי-
רונג פון די תּושימדיקע דערפאַרונגען. —
ז. 19.

ב ע ר ט ע ל אָ, פּיער עיזשען (1827—
1907), באַרימטער פראַנצויזישער כעמי-
קער. געווען פּראָפעסאָר פון אָרגאַנישער
כעמיע אין "קאָלעזש דע פראַנס", און גע-
מאַכט העכסט וויכטיקע אַנטדעקונגען אויף
אַט דעם פעלד. — ז. 34.

ב ע ר נ ש ט י י ן, עדוואַרד (1850—
1932), באַרימטער יידיש-דייטשישער סאָ-
ציאַל-דעמאָקראַט. אין די לעצטע יאָרן פון
ענגעלס' לעבן איז בערנשטיין געשטאַנען
נאָענט צו אים. נאָך ענגעלס' טויט האָט
בערנשטיין געמאָלדן, אַז אַלע טיילן פון
דער מאַרקסיסטישער לערע מוזן אַרונטער-
גיין אונטער אַ „רעוויזיע". בערנשטיינס
רעוויזיאָניזם, וועלכער איז פילאָסאָפיש
געווען פאַרבונדן מיטן נעאָ-קאַנטיאַניזם,
האָט אים דערפירט צום פולשטענדיקן אָפּ-
זאָגן זיך פונעם רעוואָלוציאָנערן מאַרק-
סיזם. — ז. 6.

ג אַ ל ע, יאָהאַן גאָטפריד (1812—
1910), אַסטראָנאָם, דירעקטאָר פון דער
אָבסערוואַטאָריע אין ברעסלוי. באַנוצנדיק
זיך מיט די אויסרעכענונגען פון לעווריע,
האָט גאַלע אין 1846 אַנטדעקט דעם פּלאַנעט
נעפּטון. — ז. 24.

ג י ז אָ, פראַנסואַ (1787—1871),
מלוכה-מענטש און היסטאָריקער פון דער
עפּאָכע פון דער רעסטאַוראַציע אין פראַנק-
רייך. אינאיינעם מיט די אַנדערע היסטאָ-
ריקער פון דער רעסטאַוראַציע, טיערי און
מיניע, האָט גיזאָ אין אַ געוויסן זין צוגע-
גרייט דעם באָדן פאַר דער מאַטעריאַליסטי-
שער פאַרשטענדעניש פון דער געשיכטע,
וועלכע איז אַנטדעקט געוואָרן דורך
מאַרקסן. — ז. 48.

ג ע ט ע, יאָהאַן וואָלפגאַנג (1749—
1832), גרויסער דייטשישער פּאָעט, אוני-
ווערסאַלער מוח, וועלכער האָט אַרומגע-
כאַפּט אַלע ספערן פון וויסנשאַפט און לעבן.

אין זיינע געניאַלע ליטעראַריש-קינסטלערישע ווערק האָט געטע באַרירט אַ מאַסע פילאָסאָפישע און געזעלשאַפטלעך-היסטאָרישע פּראָבלעמען. געטע איז אויך געווען אַ נאַטוראַליסט, און איז אויף אַט דעם פעלד געווען דער פאָרלויפער פון דער טעאָריע פון עוואָלוציע. לויט זיין פילאָסאָפישן וועלט-באַנעם איז געטע געווען אַ פּאַנטעיסט. — זז. 13, 15, 28.

ג ר י ן, קאַרל (1817—1887), ביז דער רעוואָלוציע אין דייטשלאַנד אין 1848 איז ער געווען איינער פון די סאַמע וויכטיקסטע רעפּרעזענטאַנטן פונעם דייטשישן „אמתן סאָציאַליזם", פּראָפּאַגאַנדירנדיק די אידייען פון פּרודאָנען. איז דער אויטאָר פונעם בוך „סאָציאַלע באַוועגונגען אין פראַנקרייך און בעלגיע". מאַרקס איז אַרויסגעטרעטן קעגן זיין בוך. נאָך דער רעוואָלוציע איז גרין געוואָרן אַ דעמאָקראַט. — ז. 20.

ד אַ ר ו ו י ן, טשאַרלס ראָבערט (1809—1882), גרויסער ענגלישער נאַטוראַליסט, געניאַלער באַגרינדער פון דער ריכטונג אין ביאָלאָגיע, וואָס איז באַקאַנט אונטערן נאָמען דאַרוויניזם. דאַרווינס פאַרדינסט באַשטייט אין דעם, וואָס ער האָט וויסנשאַפטלעך באַגרינדעט די טעאָריע פון עוואָלוציע. זיינע פאָרשונגען האָבן אים געפירט צו דער אַנטדעקונג פון דער טעאָריע פון נאַטירלעכן אָפּקליב. אין זיין „אָפּשטאַם פון די מינים", פּובליקירט אין 1859, האָט דאַרווין דערוויזן, אַז אַלע פאָרמען פון אָרגאַנישן לעבן האָבן דורך אַ זייער פּאַמעלעכער עוואָלוציע זיך אַנטוויקלט אויס אַ קליינער צאָל פּרימיטיווע טיפּן דורך פאַרענדערונגען, ד. ה. דערווערבנדיק נייע אייגנשאַפטן; דורך ירושה, ד. ה. איבערגעבנדיק די שוין דערוואָרבענע אייגנשאַפטן, און דורכן לעבן-בלייבן פון די סאַמע צוגעפּאַסטסטע, ד. ה. אייגנטלעך דורכן נאַטירלעכן אָפּקליב. דאַרווינס רעוואָלוציאָנערע טעאָריע אין די נאַטורוויסנשאַפטן האָט אין גאַנצן אַ סוף געמאַכט צום אַלטע מעטאַפיזישן אופן פון דענקען. אין דער פילאָסאָפיע איז דאַרווין געווען אַן עמפּיריאָ-אַגנאָסטיק. — זז. 29, 44.

ד י ד ר אָ, דעני (1713—1784), באַרימטסטער פראַנצויזישער מאַטעריאַליסט אין אַכצנטן יאָרהונדערט, רעדאַקטאָר פון דער „ענציקלאָפּעדיע", אין וועלכער די ראַדיקאַלע בורזשואַזיע האָט פאָרמולירט איר וועלט-באַנעם ערב דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָלוציע. דידראָ האַלט, אַז דער שורש פון וויסן איז די דערפאַרונג. שפירונגען ווערן אַרויסגערופן דורך דרויסנדיקע אָביעקטן. דער שכל פאַר זיך אַליין גיט נישט קיין וויסן, ער בינדט בלויז צונויף די געגעבענע באַזונדערע געפילן, און שטעלט מיט זיך דעריבער פאָר דאָס אוניווערסאַלע געפיל. דער שכל איז בשום אופן נישט קיין מעטאַפיזיש וועזן, זיין אָרגאַן איז דער מאַרך. די איינציקע רעאַליטעט איז די מאַטעריע. שטח און צייט, זענען די פּאַראַנענע פאָרמען פון מאַטעריע. אירע גרונט אייגנשאַפטן זענען אויסשפּרייטונג, באַוועגונג און סענסיטיווקייט (ווי אַ נידעריקער שטאַפּל פונעם דענקען). פאַר די קלענסטע טיילעכלעך פון מאַטעריע האָט דידראָ, אין הסכם מיט דער נאַטורוויסנשאַפט פון זיין צייט, געהאַלטן די מאָלעקולן, וואָס אויס זייערע פאַרשידנאַרטיקע צונויפזעצונגען סע קומען אויף די כלערליי פאָרמען פון דער וויזועלער וועלט. אַט אַזוי נאָך איז לויט דידראָן דער גאַנצער וועלט-סיסטעם דורכגעדרונגען מיט אַן אינעווייניקסטער איינהייט פון דער אומאָרגאַנישער נאַטור דורכן קיניגרייך פון געוויקסן און בעלי-חיים ביזן מענטשן. דידראַ איז אין אַ געוויסן זין געווען אַ פאָרלויפער פון דאַרווינען. אין דער ספערע פון געזעלשאַפטלעכע דערשיינונגען איז דידראָ נישט ווייטער אַוועק פון זיינע צייט-חברים, האַלטנדיק, אַז די מענטשלעכע מאָראַל און געוואוינהייטן זענען אָפּהענגיק אין די פּאָליטישע אינסטיטוציעס און געזעצגעבנדיקער אַקטיווקייט. — זז. 19, 31.

ד י ט צ ג ע ן, יאָזעף (1828—1888), דייטשישער סאָציאַליסט און פילאָסאָף-מאַטעריאַליסט, אַן אַרבעטער-אויטאָדידאַקט. דיטצגען איז זעלבשטענדיק דערגאַנגען צו פיל הנחות פון דער מאַטעריאַליסטישער דיאַלעקטיק. מאַרקס האָט וועגן דיטצגענען געשריבן, אַז „נישט קוקנדיק אויף אַ געוויסער צעמישעניש און צו אָפטע איבערחזרונגען, האַלט אין זיך זיין אַרבעט — ווי אַ פּראָדוקט פון זעלבשטענדיקן דענקען פון אַן אַרבעטער — אַ סך פּרעכטיקע און פאַרגאַפנדיקע געדאַנקען." אויך ענ-

געלס, פּלעכאַנאָוו און לעניִן האָבן וועגן דיטצגענען געהאַט אַ הויכע מיינונג. — ז. 42.

דעקאַרט, רענע (1596—1650), פראַנצויזישער באַגרינדער פון דער מאָדערנער פילאָסאָפיע. דעקאַרטס פילאָסאָפיע האָט זיך אויסגעפורעמט אינעם קאַמף מיט דער מיטלאַלטערלעכער סכאָלאַסטיק. נאָך זיין טויט איז זיין פילאָסאָפיע אויסגעוואָקסן אין דער הערשנדיקער טענדענץ אין פראַנקרייך און האָלאַנד (אין דער צווייטער העלפט פונעם זיבעצנטן און ערשטן פערטל פון אַכצנטן יאָרהונדערט). דעקאַרט איז געווען אַ דואַליסט, ד. ה. ער האָט אָנערקענט צוויי יסודות פונעם זיין — די מאַטעריע און די נשמה, ווי צוויי זעלבשטענדיקע סובסטאַנצן. ער האָט אויסגעאַרבעט אַ ראַציאָנאַליסטישע טעאָריע פון דערקענטעניש, האַלטנדיק דעם שכל פאַרן קוואַל פון דערקענטעניש, און דעם קריטעריום פאַרן אמת — קלאָרע און דייטלעכע אידייען. ביים אויסאַרבעטן זיין טעאָריע איז דעקאַרט העכסט אייגנאַרטיק. מיט קיין שום זאַך איז ער נישט זיכער. ער הייבט דעריבער אָן מיטן צווייפלען אינעם גאַנצן עקזיסטירנדיקן וויסן. אין איין זאַך אָבער קען ער נישט צווייפלען — דערמיט, וואָס ער צווייפלט וועגן אַלץ, דענקט ער דאָך, במילא עקזיסטירט ער (cogito, ergo sum). די אומצווייפלהאַפטיקייט וועגן זיין אייגענער עקזיסטענץ ווערט פאַר דעקאַרטן דער אָנשפאַר-פונקט, וואָס פון אים אַרויסגייענדיק בויט ער אויף זיין טעאָריע פון דערקענטעניש. אין דער פראַגע וועגן אָפּשטאַם פונעם וויסן שטייט דעקאַרט אויפן שטאַנדפונקט פון איינגעבוירענע אידייען. נישט דערפאַרונג איז דער שורש פון דער אמתער דערקענטעניש, נאָר דער בלויזער צופאַל. קענען דעריבער אַלע די אידייען, וואָס קומען פון דערפאַרונג, נישט זיין קיין אויסדריקלעך קלאָרע, ד. ה. קיין אמתע. די דאָזיקע לערע וועגן איינגעבוירענע אידייען אינעם מענטש איז אָפּגעוואָרפן געוואָרן דורך די ענגלישע עמפּיריקער (האָבס, לאָק). דערפאַר האָט אָבער דעקאַרטס פיזיק אַרויסגעוויזן מער לעבן — נישט אַזוי צוליב איר קאָנקרעטן אינהאַלט, ווי צוליב איר וויסנשאַפטלעכער און מאַטעריאַליסטישער טענדענץ. דעקאַרטס פיזיק, אַ מאַטעריאַליסטיש-מעכאַנישע, האָט אַרויסגעוויזן אַ גרויסן איינפלוס אויפן וועלט-באַנעם פונעם גאַנצן זיבעצנטן יאָרהונדערט און טיילווייז אויף די פראַנצויזישע מאַטעריאַליסטן. — זז. 25, 27.

האָבס, טאָמאַס (1588—1679), ענגלישער פילאָסאָף-מאַטעריאַליסט. האָבס' מאַטעריאַליסטישע פילאָסאָפיע, וואָס שפאַרט זיך אָן אויף די דערפאָלגן פון די עקזאַקטע וויסנשאַפטן אין זיבעצעטן יאָרהונדערט, טראָגט אַ מאַטעריאַליסטיש-מעכאַנישן כאַראַקטער. לויט האָבס' לערע, איז דער אָביעקט פון פילאָסאָפיע די קערפערלעכע וועלט, וואָרעם אַלצדינג וואָס עקזיסטירט איז אַ מאָדוס פון דער מאַטעריעלער סובסטאַנץ; קיין נישט-מאַטעריעלע סובסטאַנץ איז נישטאָ גאָר. דאָס גייסטיקע לעבן פונעם מענטשן ווערט דערפירט צו דער באַוועגונג פון די מאַטעריעלע טיילעכלעך. פאַר האָבסן הייסט אַ קערפער סיי אַ פיזישער קערפער, ווי אַ שטייגער אַ שטיין, אַ בוים, סיי אַ סאָציאַלער, ווי אַ שטייגער די מלוכה. קערפערס פונעם ערשטן גאַטונג זענען נאַטורעלע, בעת קערפערס פונעם צווייטן גאַטונג זענען קינסטלעכע. די פילאָסאָפיע, וואָס פאָרשט אויס די קערפערלעכע וועלט, וועט, אין הסכם דערמיט, זיך לאָגיש טיילן אויף צוויי העלפטן: נאַטור-קענטעניש און געזעלשאַפט-קענטעניש, צו וועלכער סע געהערט אויך די עטיק און פּאָליטיק. דערקענטעניש האָט, לויט האָבסן, איר שורש אין דערפאַרונג; דערפאַרונג ווידער איז באַזירט אויף די שפּירונגען, וועלכע זענען אַ רעאַקציע פונעם אָרגאַניזם אויף דרויסנדיקע קערפערס. אין דער נאַטור, אַזוי גוט ווי אין דער געזעלשאַפט, איז אַלצדינג סובאָרדינירט דער מעכאַנישער קאַוזאַליטעט. האָבס' געזעלשאַפטלעך-פּאָליטישע סימפּאַטיעס זענען געווען גענייגט צום מאָנאַרכיזם. די מלוכה איז דער רעזולטאַט פון אַ געזעלשאַפטלעכן אָפּמאַך. אין נאַטור-צושטאַנד שטרעבט איטלעכער צו זעלבסטדערהאַלטונג און באַנוצט זיך פאַר אָט דעם ציל מיט כוח [„מלחמה פון אַלע קעגן אַלע”]. פון אָט דעם צושטאַנד, ווו איטלעך איינער ראַנגלט זיך פאַר זיינע אינטערעסן, איז די מענטשהייט אַרויס נישט דערפאַר, וואָס די יחידים האָבן פאַרמאָגט סאָציאַלע שטרעבונגען, נאָר בלויז אויס פּחד פאַר נויט, ווען די באַפעלקערונג האָט זיך גענומען פאַרמערן. צו

מאַכן אַ סוף צו דער „מלחמה פון אַלע קעגן אַלע” האָבן די מענטשן זיך דערטראַכט צו דעם, אַז מע מוז בויען אַ מלוכה, וואָס זאָל סובאָרדינירן אונטער זיך די גאַנצע געזעלשאַפט. כאָטש האָבס איז אַליין געווען פאַרבונדן מיטן קיניגלעכן הויף, איז דאָך די פּאָליטישע זייט פון זיין פילאָסאָפיע געווען דער אויסדרוק פון די שטרעבונגען פון דער האַנדלס און אויפקומענדיקער מאַנופאַקטור בורזשואַזיע, וועלכע האָט זיך געניטיקט אין אַ צענטראַליזירטער מלוכה-מאַכט. אַ כאַראַקטעריסטיק פון האָבס' פילאָסאָפישן וועלט-באַנעם האָט מאַרקס געגעבן אין זיין „הייליגע פאַמיליע.” — זז. 19, 25.

ה אָ ל ב אַ ך, פּאָל (1723—1789), סאַמע באַדייטנדיקסטער רעפּרעזענטאַנט פון פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם און אַטעיזם אין אַכצנטן יאָרהונדערט, אויטאָר פון אַ מאַסע אַטעיסטישע פּאַמפלעטן און פון דער „ביבל” פונעם פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם אין אַכצנטן יאָרהונדערט — „אַ סיסטעם פון דער נאַטור”. אין האָלבאַכס ווערק האָט דער מאַטעריאַלסטישער וועלט-בליק אין אַכצנטן יאָרהונדערט באַקומען זיין פינאַלן און סיסטעמאַטישן אויסדרוק. ער רעוואָלטירט אַנטקעגן אַ צווייענדיקער וועלט. די מאַטעריאַליסטישע וועלט און די גייסטיקע וועלט איז איין וועלט — די וועלט פון דער איין און איינציקער נאַטור. דעם גלויבן דאַרף מען פאַרוואַרפן, און אויף זיין אָרט אַוועקשטעלן די דערפאַרונג און אָבסערווירונג. די נאַטור איז נישט עפּעס אַנדערש, ווי מאַטעריע וואָס איז אין באַוועגונג. מאַטעריע און באַוועגונג זענען אייביק. האָלבאַך דעטערמינירט מאַטעריע ווי דאָס אַלץ, וואָס ווירקט דירעקט אָדער אומדירעקט אויף אונדזערע חושים. אָט די מאַטעריאַליסטישע פּרינציפּן טראָגט האָלבאַך איבער אין דער ספערע פון די געזעלשאַפטלעכע דערשיינונגען. ער האַלט, אַז די נאַטור-געזעצן זענען אין דער אייגענער צייט אויך די געזעצן פון דער געזעלשאַפט. האָלבאַך, ווי די אַנדערע מאַטעריאַליכטן פונעם אַכצנטן יאָרהונדערט, האָט נאָך נישט געוווּסט, אַז זייענדיק אונטערגעוואָרפן די אַלגעמיינע נאַטור-געזעצן, זענען די געזעלשאַפטלעכע דערשיינונגען אויך אונטערגעוואָרפן זייערע אייגענע ספּעציפישע געזעצן, וואָס מע מוז איינזינען תּאָבן בעת מע בויט טעאָריעס וועגן דער געזעלשאַפט. היסטאָריזם און עוואָלוציאָניזם זענען האָלבאַכן, ווי אַלע פראַנצויזישע מאַטעריאַליסטן פון אַכצנטן יאָרהונדערט פרעמד געווען. אין דער פּאָליטישער ספערע פאָדערט האָלבאַך פאַר די בירגער פאָרמעלע פרייהייט און גלייכהייט. אָט דאָס מאַכט אים, פונקט ווי די אַנדערע רעפּרעזענטאַנטן פונעם דריטן שטאַנד אינעם אַכצנטן יאָרהונדערט, פאַרן פאַרקעמפער פון דער בורזשואַזער דעמאָקראַטיע (פלעכאַנאָוו). — ז. 19.

ה י י נ ע, היינריך (1798—1856), גרויסער ייִדיש-דייטשישער פּאָעט, און פּאָליטיש-קריטישער שריפטשטעלער. דעם גרעסטן טייל פון זיין לעבן פאַרברענגט ער אין פּאַריז, און איז דאָרט אויך געשטאָרבן. היינע איז געווען העכסט רעוואָלוציאָנעריש געשטימט, און זיין פּאָעזיע פאַרמאָגט גלענצנדיקע אָפּקלאַנגען פון זיינע פרייהייטס געדאַנקען. פאַר זיין שאַרפקייט און בייסיקער סאַטירע האָט פלעכאַנאָוו אָנגערופן היינען—„מאָדערנער אַריסטאָפאַן”. אין זיינע צוויי גייסטרייכע ביכער: „די ראָמאַנטישע שול” און „צו דער געשיכטע פון רעליגיע און פילאָסאָפיע אין דייטשלאַנד” גיט היינע אַ חריפותדיקע אויספאָרשונג פון דער דייטשישער ליטעראַטור און פילאָסאָפיע. היינע איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט ריכטיק אָפּגעשאַצט העגעלס היסטאָרישע באַדייטונג. אין זיין בוך וועגן דעם פראַנקרייך פון זיין צייט, „פראַנצויזישע צושטענדן”, אַנאַליזירט היינע מיט פאַרניכטנדיקער שאַרפקייט די פראַנצויזישע עפּאָכע אונטערן קיניג לואי פיליפּ. — ז. 11.

ה ע ג ע ל, געאָרג פרידריך ווילהעלם (1770—1831), דער לעצטער און סאַמע באַדייטנדיקסטער רעפּרעזענטאַנט פונעם קלאַסישן דייטשישן אידעאַליזם. אין זיין אַנטוויקלונג איז העגעל אַדורכגעגאַנגען אַ גאַנצע רייע עטאַפּן — אָנהייבנדיק מיט אַ קריטיק איבער דער בורזשואַזיע אינעם יאַקאָבינישן גייסט פון דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָלוציע און ענדיגנדיק מיט דער אָנערקענונג פון דער קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט און פון דער ביוראָקראַטישער מלוכה מיט אַ קייסער אין דער שפּיץ. דער יסוד פון זיין פילאָסאָפישן

סיסטעם איז די לערע וועגן דעם אומאויפהערלעכן פּראָגרעס פונעם „אַבסאָלוטן גייסט", ד. ה. פון דער אָביעקטיווער גייסטיקער קראַפט, וואָס באַשאַפט און צעשטערט אין איר אַנטוויקלונג די ענדלעכע פאָרמען פונעם זיין. דער אַבסאָליוטער גייסט אָדער דער וועלט-פאַרשטאַנד נוצט אויס די שטרעבונגען און אינטערעסן פון איינצלנע פּערזענלעכקייטן, געזעלשאַפטלעכע שיכטן און גאַנצע פעלקער כדי צו דערגרייכן דעם לעצטן ציל פון דער גאַנצער אַנטוויקלונג — „די אַבסאָליוטע אידייע". העגעל איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט באַנומען די וועלט — נאַטור, געשיכטע און דאָס גייסטיקע לעבן, גישט אין קיין סטאַטישן צושטאַנד, נאָר ווי אַ פּ ר אָ צ ע ס, ד. ה. אין אַ צושטאַנד פון אייביקער באַוועגונג, פאַרענדערונג, טראַנספאָרמירונג און אַנטוויקלונג. ער האָט אויך געמאַכט אַ פּרוּוו צו דערווייזן די צווישנאַנאַנדיקע פאַרבינדונג און געזעצמעסיקייט אין אָט דער באַוועגונג און אַנטוויקלונג. העגעלס סיסטעם איז דורכגעדרונגען מיט דער דיאַלעקטיק, טראָגט זי אָבער ביי אים אַן אידעאַליסטישן כאַראַקטער. גישט זענען די אידייען, האַלט ער, אַן אָפּשפּיגלונג פון עקזיסטירנדיקע זאַכן און דערשיינונגען, נאָר פאַרקערט, די זאַכן און זייער אַנטוויקלונג זענען גאָר די אָפּשפּיגלונג אין דער רעאַלקייט פון דער „אידייע", וואָס האָט שוין ערגעץ-ווו עקזיסטירט נאָך פאַר דער וועלט-באַשאַפונג. דאָס דערנענטערן זיך פון דער בורזשואַזער רעוואָלוציע אין דייטשלאַנד (1848) האָט געבראַכט צו דער צעפאַלונג פון דער העגעלשער שול. פונעם לינקן פליגל פון דער דאָזיקער שול איז מאַרקס אַרויסגעקומען. די פּאָליטישע דערפאַרונג מאַרקס' ווי רעדאַקטאָר פון „די רהיינישע גאַזעטן" האָט אים געצווּנגען אונטערצוּוואַרפן העגעלן אונטער זיין קריטיק. צוליב אָט דעם האָט מאַרקס קודם-כל דורכגעפירט אַ קריטיק איבער דער „פילאָסאָפיע פון רעכט" אין וועלכער העגעל האָט פאָרמולירט זיינע עקאָנאָמישע און פּאָליטישע קאָנצעפּציעס. דאָרט ווו העגעל האָט געזען בלויז די אויפגאַבע צו דערקענען און שלום צו מאַכן מיט דער רעאַלקייט, האָט מאַרקס געוויזן אַ רעוואָלוציאָנערן וועג די רעאַלקייט איבערצומאַכן. די מאַטעריאַליסטישע דיאַלעקטיק, וואָס מאַרקס האָט געשאַפן, איז דעריבער אויסדריקלעך דער היפּוך פון העגעלס אידעאַליסטישער דיאַלעקטיק. דאָס האָט פונדעסטוועגן גישט געשטערט מאַרקסן און ענגעלסן און שפּעטער אויך לענינען, הויך צו שעצן דאָס אַלץ, וואָס העגעל האָט אויפגעטון, סיי אין זיין פּרעזענטירונג די אַלגעמיינע געזעצן פון דער אַנטוויקלונג, ווי אויך זיינע אויפטוען אין דער ספערע פון די באַזונדערע וויסנשאַפטן.

ה ע ל ו ו ע צ י ו ס, קלאָד אַדריאַן (1715—1771), איינער פון די רעפּרעזענטאַנטן פונעם פראַנצויזישן מאַטעריאַליזם אין אַכצנטן יאָרהונדערט. דאָס גרונט-פּראָבלעם פאַר העלוועציוסן איז דאָס פּראָבלעם וועגן דער עסענץ פון דער אינטעלעקטועלער און עטישער אַקטיווקייט פונעם סאָציאַלן מענטש. העלוועציוס, וועלכער איז געשטאַנען אויפן שטאַנדפּונקט פונעם סענסואַליזם, האָט אַפירמירט, אַז „שפּירן — מיינט דענקען". ער האָט אויך אָנגענומען די היפּאָטעזע, אַז די מענטשלעכע פּסיכיק איז אַ Tabula rasa [אַ גלאַטער טאָוול], אויף וועלכן די דערפאַרונג פאַרשרייבט אירע אויפּווירקונגען. די דערציאונג בלויז פורעמט דעריבער אויס דעם מענטשן. העלוועציוס לייקנט יעטווידע ירושהדיקייט. דער מענטש שטרעבט בטבע שטענדיק צו גליקלעכקייט, צו איינגענעמע שפּירונגען, און מיידט אויס אומגליק, אומאיינגענעמע שפּירונגען. דער אינטערעס איז דעריבער דער וועגווייזער פאַר דער מענטשלעכער אויפפירונג. העלוועציוס האַלט, אַז בלויז דורכן מעגלעך מאַכן גליק פאַר אַנדערע, קען מען דערגרייכן איינגן גליק. די גרעסטע מאָס גליק פאַר דער גרעסטער צאָל מענטשן איז דער געזעלשאַפטלעכער „אינטערעס", וואָס דאַרף זיין דער וועגווייזער פאַרן געזעצגעבער (פּלעכאַנאָוו). — ז. 19.

ו ו אָ ל ט ע ר, פראַנסואַ (1694—1778), איינפלוסרייכסטער און פּילזייטיקסטער שריפטשטעלער פון דער פראַנצויזישער „אויפקלערונג" אין אַכצנטן יאָרהונדערט, און דער קאָפּ פון די דעיסטן אין יענער צייט, להיפּוך צו רוסאָ'ן, וועלכער איז געווען דער וואָרטזאָגער פונעם קליינבירזשערטום, איז וואָלטער געווען דער רעפּרעזענטאַנט פון דער אויפקומענדיקער גרויסבורזשואַזיע. זיין קאַמף אַנטקעגן

דער בלוטיקער קלאַסן-יוסטיץ פון זיין
צייט אין פראַנקרייך האָט געפונען אַן אָפּ-
קלאַנג אין גאַנץ אייראָפּע. ער האָט געפירט
אַ טויטלעכן קאַמף אַנטקעגן דער קאַטוילי-
שער קירך און אירע דאָגמען, אַנטקעגן
וועלכער ער האָט אַרויסגעלאָזט אַ מאַסע
אַנאָנימע סאַטירעס און פּאַמפלעטן. וואָל-
טער איז געווען דער געטרייסטער מיט-
אַרבעטער אין דער „ענציקלאָפּעדיע“. —
זז. 31, 55.

טיער, לואי אַדאָלף (1797—1877),
באַוווּסטער פּאָליטישער טוער און היס-
טאָריקער אין פראַנקרייך. אַ ביטערער
געגנער פון סאָציאַליזם. דער תליון פון
דער פּאַריזשער קאָמונע. — ז. 48.

טיערי, אַגיוסטען (1795—1856),
פראַנצויזישער היסטאָריקער פון דער רע-
סטאַוראַציע. אין זיינע היסטאָרישע אַר-
בעטן האָט ער אַדורכגעפירט דעם שטאַנד-
פּונקט פון קלאַסנקאַמף. אַזוי האָט ער,
למשל, די געשיכטע פון דער ענגלישער
רעוואָלוציע געשילדערט ווי דעם קאַמף פון
דער בורזשואַזיע מיט דער אַריסטאָקראַטיע.
אינאיינעם מיט גיזאָ'ן האָט ער, דורך דער
לערע וועגן קלאַסנקאַמף, ביז אַ געוויסן
גראַד צוגעגרייט דעם באָדן פאַר דער אויס-
אַרבעטונג פונעם היסטאָרישן מאַטעריאַליזם
דורך מאַרקסן. — ז. 48.

יום, דעיוויד (1711—1776), ענג-
לישער פילאָסאָף-סקעפּטיק און רעפּרעזענ-
טאַנט פון אַגנאָסטיציזם. האָט געהאַט אַ
גרויסן איינפלוס אויף די כלערליי אידעאַ-
ליסטישע טענדענצן אין דער בורזשואַזער
פילאָסאָפיע און נאַטור-וויסנשאַפט אין
ניינצנטן און צוואַנציקסטן יאָרהונדערט.
— זז. 7, 23, 24.

לאַמאַרק, זשאַן באַטיסט (1744—
1829), פראַנצויזישער נאַטוראַליסט, איי-
נער פון די וויכטיקסטע פאָרלויפערס פון
דאַרווינען. פאַרן הויפּט-פאַקטאָר פון עוואָ-
לוציע האָט ער געהאַלטן דעם איינפלוס פון
דרויסנדיקע באַדינגונגען אויפן אָרגאַניזם
און יענע איבונגען פון די אָרגאַנען, וועל-
כע ווערן אַרויסגערופן דורך דרויסנדיקע
באַדינגונגען. אָפּטע און כסדרדיקע באַ-
נוצונג פונעם אָרגאַן אַנטוויקלט אים און,
פאַרקערט ווידער, דאָס אויפהערן אים צו
באַנוצן פירט צו זיין אָפּשוואַכונג און אָפּ-
שטאַרבונג. אין לאַמאַרקס לערע ליגט
דעריבער די אידייע פונעם גלייכן צופּאַסן
זיך פונעם אָרגאַניזם צו דער סביבה. און
אָט דאָ גייט לאַמאַרק זיך פונאַנדער מיטן
דאַרוויניזם. דאַרווין לייקנט טאַקע נישט
אָפּ דעם איינפלוס פון דער דרויסנדיקער
סביבה, אָבער אינאיינעם דערמיט שטעלט
ער אַרויס דעם נאַטירלעכן אָפּקלייב, לויט
וועלכן די פאַרענדערונג אינעם אויסזען
קומט פאַר נישט דורכן גלייכן צופּאַסן זיך
פון אַלע אָרגאַניזמען צו דער סביבה, נאָר
דורכן לעבן-בלייבן פון די בעסט צו-
געפּאַסטע. — ז. 28.

לאַמעטר, זשוליען אָפרעי (1709—
1751), איינער פון די באַדייטנדיקסטע
פראַנצויזישע מאַטעריאַליסטן פון אַכצנטן
יאָרהונדערט. אינעם יסוד פון דער גאַנצער
עקזיסטענץ ליגט די סובסטאַנץ—מאַטעריע.
די גרונט אייגנשאַפטן פון דער מאַטעריע
זענען אויסשפּרייטונג, באַוועגונג און
שפּירונג. צווישן די פאַרשידענע אָביעקטן
אין דער נאַטור איז נישטאָ קיין אַבסאָ-
ליוטע גרענעץ, נישט צווישן מענטש און
בעלי-חיים און אַפילו נישט צווישן מענטש
און געוויקסן. לויט לאַמעטרן איז דער
חילוק צווישן די אָביעקטן אין דער נאַטור,
דער חילוק בלויז אינעם שטאַפּל פון דער
אַנטוויקלונג פון די מאַטעריעלע טיילעכ-
לעך. די מענטשלעכע נשמה מיינט דעם
מענטשנס פעאיקייט צו האָבן שפּירונגען,
וועלכע זענען דער מקור פון דער-
קענטעניש. אַ גרויסן איינפלוס אויפן
מענטשן האָט דאָס עסן, קלימאַט און דער-
ציאונג. לאַמעטר שטעלט אַוועק דאָס וויסן
הויך איבערן גלויבן, וועלכס ער רופט אַן
„טעמפּ און נישט שכלדיק.“ — ז. 27.

לאַנגע, פרידריך אַלבערט (1825—
1875), דייטשישער פילאָסאָף, איינער פון
די ערשטע נעאָ-קאַנטיאַנער, אויטאָר פון אַ
צוויי-בענדיקער אַרבעט איבער דער געשיכ-
טע פונעם מאַטעריאַליזם, געשריבן פון אַ
קאַנטיאַנישן שטאַנדפּונקט. האָט אויך אָנ-
געשריבן אַ בוך „די אַרבעטער-פראַגע“.
— זז. 8, 16.

לאָק, דזשאָן (1632—1704), ענג-
לישער פילאָסאָף און פּאָליטישער טעאָרעטי-
קער, וואָס האָט געהאַט אַ גרויסן איינפלוס

אויף דער פראַנצויזישער „אויפקלערונג“. אין זיין פילאָסאָפיע איז לאַק אַ מאַטעריאַליסט און עמפּיריקער, וועלכער זעט אין דער דערפאַרונג דעם איינציקן קוואַל פאַר יעדער דערקענטעניש. פּאָליטיש איז לאַק געווען דער אידעאָלאָגישער רעפּרעזענטאַנט פון דער האַנדלס-בורזשואַזיע און טעאָרעטיקער פון דער בורזשואַזער רעוואָלוציע. — ז. 19.

ל ו ט ע ר, מאַרטין (1483—1546), דייטשישער רעליגיעזער רעפאָרמאַטאָר. לוטער איז אַרויסגעטרעטן אַנטקעגן די דאָגמען פון קאַטויליציזם און די פּויפּסטן. די דורך אים געגרינדעטע לוטעראַנישע קירך איז געווען ענג צונויפגעבונדן מיט דער וועלטלעכער מאַכט. — ז. 55.

ל ע ו ו ע ר י ע, זשאַן (1811—1877), באַרימטער פראַנצויזישער אַסטראָנאָם. די מיינסטע ווערק זיינע זענען געווידמעט דער אויספאָרשונג פון די פּלאַנעטאַרישע אָרביטן. פאָרשנדיק דעם אָרביט פונעם פּלאַנעט אוראַנוס, האָט ער דערוויזן די נויטווענדיקייט עקזיסטענץ פון נאָך אַ גרויסן פּלאַנעט, און אָנגעוויזן זיין אָרט אין הימל. לויט אָט די אָנווייזונגען האָט גאַלע אין 1846 אויסגעפונען אַ ביז דעמאָלט אומבאַקאַנטן פּלאַנעט. דעם פּלאַנעט האָט מען דערנאָך אַ נאָמען געגעבן נעפּטון. — ז. 24.

מ אָ ל ע ש אָ ט, יאַקאָב (1822—1893), דייטשישער פיזיאָלאָג און פילאָסאָף-מאַטעמאַטיקער. לויט מאָלעשאָטן איז מאַטעריע דער יסוד פון יעטווידער דערשיינונג אין דער נאַטור. די פונדאַמענטאַלע אייגנשאַפט פון מאַטעריע איז באַוועגונג. נישטאָ קיין שום „זאַכן אין זיך“. מיר דערקענען אַ זאַך, ווען מיר דערקענען אירע אייגנשאַפטן: די אייגנשאַפטן פון זאַכן דערקענען מיר דורכן עפעקט וואָס די אייגנשאַפט האָט אויף אונדזערע חושים. די אייגנשאַפטן פון מאַטעריע זענען אומעטום איינע און די זעלבע. דאָס אָרגאַנישע איז אַרויסגעקומען אויס דעם אומאָרגאַנישן. דענקען איז באַוועגונג פונעם מאַרך. מאָלעשאָטס מאַטעריאַליזם איז געווען שוין צופיל סימפּליפיצירט, און האָט געטראָגן אַ וווּלגאַרן כאַראַקטער. — ז. 26.

מ י נ י ע, פראַנסוא אָגיוסט (1796—1884), פראַנצויזישער היסטאָריקער פון דער רעסטאַווראַציע-עפּאָכע. מיניע איז געווען אַן אָנהענגער פונעם שטאַנדפּונקט פון קלאַסנקאַמף, וועלכער איז לויט זיין מיינונג די הויפּט-פּרוזשינע פון פּאָליטישע געשעענישן. אין זיין „געשיכטע פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע“ (1824) האָט מיניע זיך געשטעלט דעם ציל צו פאַרטיידיקן די רעוואָלוציע. אינאיינעם מיט אַנדערע היסטאָריקער פון דער רעסטאַווראַציע-עפּאָכע האָט מיניע מיט זיינע בליקן אויף דער ראָל פון קלאַסן-אינטערעסן און קלאַסנקאַמף צוגעגרייט דעם באָדן פאַרן היסטאָרישן מאַטעריאַליזם. — ז. 48.

ע כ ט ע ר מ י י ע ר, טעאָדאָר (1805—1844), דייטשישער שריפטשטעלער. האָט געגרינדעט אינאיינעם מיט רוגען „די דייטשע יאָרביכער“. — ז. 18.

פ אָ ג ט, קאַרל (1817—1895), באַקאַנטער דייטשישער נאַטוראַליסט און בורזשואַזער ראַדיקאַל. זיינע ספּעציעלע אַרבעטן זענען אויפן פעלד פון זאָאָלאָגיע, געאָלאָגיע און אַנטראָפּאָלאָגיע. פאָגט איז געווען אַ מאַטעריאַליסט-נאַטוריסט און אַן אָנהענגער פון דאַרווינען. בשעת דער רעוואָלוציע פון 1848, איז פאָגט ווי אַ ראַדיקאַל-דעמאָקראַט אפילו פאַרמשפּט געוואָרן צום טויט. אין די פופציקער יאָרן שטעלט ער זיך שוין אויף דער זייט פון נאַפּאָלעאָן דעם דריטן. דאָס אויפדעקן זיין אמתדיק פּנים דורך מאַרקסעס פריינט גיט אים אַ גוטן תירוץ אָנצופירן אַ העצקאַמפּאַניע אַנטקעגן מאַרקסן. מאַרקס ענטפערט אים מיט זיין באַרימטן פּאַמפלעט „הער פאָגט“, וווּ ער גיט דאָרטן אַ העכסט איבערצייגנדיקע כאַראַקטעריסטיק פון דער בורזשואַזער דעמאָקראַטיע און פון איר רעפּרעזענטאַנט פאָגט. דער מאַטעריאַליזם פאָגטס טראָגט אַ סימפּליפיצירטן, וווּלגאַרן כאַראַקטער. — ז. 26.

פ י י ע ר ב אַ ך, לודוויג (1804—1872), דייטשישער פילאָסאָף, איז געווען פריער העגעלס אַן אָנהענגער און געוואָרן דערנאָך אַ מאַטעריאַליסט און קריטיקער פון דער טראַדיציאָנעלער רעליגיע. פייערבאַכס פילאָסאָפיע צעפאַלט זיך אין צוויי פּעריאָדן: דער ערשטער ביז 1839 און

דער צווייטער פון 1839. אינעם ערשטן פעריאד איז פייערבאך געשטאנען אויפן שטאנדפונקט פון העגעלס אידעאליזם, וועלכער דרינגט אדורך אלע זיינע ווערק פון יענעם פעריאד. אינעם צווייטן פעריאד רייסט ער איבער מיטן העגעליאניזם און ווערט א מאטעריאליסט. פייערבאך ווארפט אפ העגעלס „אבסאלוטע אידייע” און שטעלט איר אנטקעגן נאטור און מענטש. פארשטייענדיק העגעלס פילאסאפיע ווי א שפעקולאטיווע פילאסאפיע, וועלכע האט במילא שוין א שייכות צו טעאלאגיע, הייבט פייערבאך אויף א קאמף אנטקעגן ביידע. א שטארקער קלאפ פאר דער שפעקולאטיווער פילאסאפיע איז געווען פייערבאכס „וועזן פון קריסטנטום” (1841). וועגן פייערבאכן האט ענגעלס דערקלערט, אז ער פורעמט אין טייל באציאונגען דעם מיטלסטן רינג צווישן דער העגעלשער פילאסאפיע און דעם מארקסיזם. איז אבער פייערבאכס מאטעריאליזם בכלל גענומען געווען אן אבסטראקטער מאטעריאליזם. א קריטיק איבער פייערבאכס פילאסאפיע ווערט דא אדורכגעפירט דורך ענגעלסן אין זיין ווערק „לודוויג פייערבאך”.

פ ל ע כ א נ א ו, געארגי וואלענטינאוויטש (1856—1918), באגרינדער פון מארקסיזם אין צארישן רוסלאנד, און איז אין זיין צייט געווען דער באדייטנדיקסטער פילאסאף פון דיאלעקטישן און היסטארישן מאטעריאליזם. כאטש פלעכאנאוו איז געווען א מענשעוויק, ווערן פלעכאנאווס ווערק ארויסגעגעבן אין סאוועטן־פארבאנד, דורך דער רעגירונג, נאטירלעך, און האבן דארט א ברייטע פארשפרייטונג. זיינע ווערק שטודירט מען אויך אין די סאוועטישע לערן־אנשטאלטן. אייגער פון די גרויסע און טאלאנטפולע מארקסיסטישע טעארעטיקער נאך מארקסן און ענגעלסן, האט פלעכאנאוו באווייכערט די מארקסיסטישע ירושה מיט אייגנארטיקע פארשונגען און פארטיפונגען. — זז. 8, 18.

פ ר ו ד א ן, פיער זשאזעף (1809—1865), פראנצויזישער רעפרעזענטאנט פון קליינבירגערלעכן סאציאליזם. ער איז געבוירן געווארן אין א פויערישער פאמיליע, וועלכע זענען געווארן פאבריק־ארבעטער. פרודאן איז תחילת געווארן א זעצער. מיט דער הילף פון זעלבסט־בילדונג איז ער דערנאך געווארן א פראפעסיאנעלער שרייבער. זיין ווערק „וואס אזוינס איז אייגנטום” (1840) האט געהאט אן אומגעהייערן דערפאלג, א דאנק דער בייסיקער איראניע און דעם געפיל פון אויפריכטיקן צארן, מיט וועלכע סע איז אין דעם בוך געוועזן דורכגעדרונגען די קריטיק פון „אייגנטום”. מארקס האט זיך מיט פרודאנען באקענט אין 1844 אין פאריז. אין „די הייליגע פאמיליע” האט מארקס באשיצט פרודאנען אנטקעגן די אנפאלן פון דייטשישע פובליציסטן. אבער מארקס' פאזיטיווע באציאונג צו פרודאנען האט זיך געביטן, ווען פרודאן האט אין זיין ווערק „די עקאנאמישע קאנטראדיקציעס אדער די פילאסאפיע פון ארעמקייט” באשיימפערלעך קלאר אנטפלעקט דעם קליינבירגערלעכן כאראקטער פון זיינע סאציאליסטישע אידעאלן. קריטיקירנדיק די בורזשואזע געזעלשאפט, האט ער אין דער אייגענער צייט אידעאליזירט דעם קליינעם אייגנטימער, פון וועלכן סע וואקסט כסדר ארויס דער גרויס־קאפיטאליסט. פרודאן האט געוואלט די אנטוויקלונג פון די פראדוצירכוחות אבער אן די קאנטראדיקציעס, וועלכע זענען כאראקטעריסטיש פארן קאפיטאליסטישן פראגרעס. די רעאליזירונג פון אט דעם ציל האט ער דערווארט נישט דורך א סאציאלער רעוואלוציע און דער סאציאליזירונג פון דער פראדוקציע, נאר דורך דער פאראייניקונג פון די קליינע פראדוצירערס, באלמעלאכעס און פויערן אויפן יסוד פון „מוטואליזם”. דערפון זיין אוטאפישער פראיעקט פון אן „אויסטויש באנק” און „אומזיסטן קרעדיט”. אויפן פאליטישן פעלד האט זיך פרודאן געהאלטן פאר אן אנארכיסט. ער האט געהאט א גרויסן איינפלוס אויף באקונינען. אינעם ערשטן אינטערנאציאנאל האבן מארקס און ענגעלס געפירט א ביטערן קאמף מיט די פרודאניסטן אינעווייניק אינעם אינטערנאציאנאל. — ז. 40.

פ ר י ס ט ל י, דזשאזעף (1733—1804), ענגלישער וויסנשאפטסמאן און פילאסאף. פריסטלי האט אנטדעקט דעם אקסידזשען [זויערשטאף] און אזאט [שטיקשטאף], און געשריבן א ווערק וועגן עלעקטריע. אין דער פילאסאפיע איז פריסטלי געווען א מאטעריאליסט. אינעם יסוד פון דער עקזיסטענץ ליגט, לויט זיין מיינונג,

די מאַטעריע, וועלכע פאַרמאָגט די אייגנשאַפט צו שפּירן און דענקען. פּריסטלי איז געווען אַ דעטערמיניסט. — ז. 27.

קאַלווין, זשאַן (1509—1564), באַגרינדער פון אַ באַזונדערער ריכטונג אין דער רעפאָרמאַציע-באַוועגונג, וועלכע האָט זיך געשטיצט אויף דער פּראָגרעסיווער שטעטישער בורזשואַזיע. דער קאַלוויניזם איז צום מײַנסטן געווען פאַרשפּרייט אין די אַנטוויקלטע שטעט פון דרום-פראַנקרייך (דאָרט האָבן די קאַלוויניסטן געהייסן הוגענאָטן), אין דער שווייץ, אין האָלאַנד און אין ענגלאַנד. — ז. 55.

קאַנט, אימאַנועל (1724—1804), ערשטער באַדײַטנדיקער רעפּרעזענטאַנט פון דער קלאַסישער דײַטשישער אידעאַליסטישער פילאָסאָפיע, איז תחילת געווען אונטערן אײַנפלוס פון דער אויפקלערערישער פילאָסאָפיע פונעם 18טן יאָרהונדערט. אין זײַנע נאַטורוויסנשאַפטלעכע אַרבעטן האָט ער זיך דערנעענטערט צום מאַטעריאַליזם. אַנטוויקלענדיק ווײַטער ניוטאָנס פּרינציפּן שטעלט קאַנט אויף די טעאָריע פון דער קאָסמישער אַנטוויקלונג, וועלכע איז באַקאַנט אונטערן נאָמען „די קאַנט-לאַפּלאַס טעאָריע”. אינעם יאָרצענדליק פאַר דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע פּובליקירט קאַנט זײַנע וויכטיקסטע ווערק, וועלכע מאַכן אים פאַרן באַגרינדער פון דער אַזוי-גערופענער „קריטישער פילאָסאָפיע”. אין אָט די ווערק זײַנע פאַרנעמט זיך קאַנט מיט דער אויספאָרשונג פון דער דערקענטעניש, ווילן און אורטייל. קאַנט קריטיקירט די פאָרמעלע לאָגיק, וועלכע ליגט אינעם יסוד פון דער „אויפקלערונג פילאָסאָפיע”, און דערווײַזט, אַז אונדזער דערקענטעניש פון דער וועלט איז דורכגעדרונגען מיט קאָנטראַדיקציעס (קאַנטס „אַנטינאָמיעס”). די דאָזיקע אַנטינאָמיעס וואָרצלען נישט אינעם סתירותדיקן, דיאַלעקטישן כאַראַקטער פון דער וועלטס אַנטוויקלונג, נאָר אין דער באַגרענעצטקייט פון אונדזער „איך”, וועלכער איז נישט אימשטאַנד אַריבערצושפּרייזן די גרענעצן פון דער דערפאַרונג. מיר זעען דעריבער די זאַכן נישט ווי זיי זענען באמת (די „זאַך אין זיך” איז לויט קאַנטן אוממעגלעך צו דערקענען), נאָר ווי זיי ווײַזן זיך אונדז אויס. די לייזונג פון אָט די קאָנטראַדיקציעס ליגט, לויט קאַנטן, אויף יענער זײַט פון די נישט צום דערקענען „זאַכן אין זיך”. וויסן עפּעס מער וועגן דעם איז אוממעגלעך, בלײַבט בלויז דער גלויבן. מאַרקס האָט קאַנטס פילאָסאָפיע אָנגערופן „די דײַטשישע טעאָריע פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע”. די האַלבקייטן אָבער פון דער קאַנטיאַנישער פילאָסאָפיע האָבן זייער אָפט געמאַכט זי פאַרן באַליבטן כלי-זיין פון דער פילאָסאָפישער רעאַקציע. נישט איינמאָל האָבן די רעוויזיאָניסטן געפּרוווט פאַרדרייען דעם מאַרקסיזם דורכן פאַראייניקן אים מיט קאַנטס פילאָסאָפיע, וועלכע שטייט כלומרשט העכער סיי פונעם מאַטעריאַליזם און סיי פונעם אידעאַליזם. — זז. 23, 24, 25, 28, 30, 39.

קאָפּ, הערמאַן (1817—1892), דײַטשישער כעמיקער. זײַן הויפּט-אַרבעט איז „די געשיכטע פון כעמיע” (1843). — ז. 34.

קאָפּערניקוס (1473—1543), באַרימטער אַסטראָנאָם און געלערנטער, האָט דער ערשטער אין זײַן ווערק „דאָס דרייען זיך פון די הימלישע קערפּערס” אַרויסגערוקט די היפּאָטעזע, אַז די פּלאַנעטן דרייען זיך אַרום דער זון. פון אָט דער „היפּאָטעזע” איז דערנאָך אַרויסגעקומען דער וויסנשאַפטלעך-באַגרינדעטער העליאָצענטרישער סיסטעם פון דער וועלט. — ז. 24.

ראָבעספּיער, מאַקסימיליאַן (1758—1794), איינער פון די וויכטיקסטע פירער פון דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָלוציע, אַ מיטגליד פון דער קאָנסטיטואירנדיקער פאַרזאַמלונג און פון קאָנווענט. פירער פון יאַקאָבינישן קלוב, פאַקטישער הויפּט פון דער פראַנצויזישער רעגירונג אין יענעם פּעריאָד ווען די כוואַליעס פון דער רעוואָלוציע האָבן געשלאָגן הויך. מיט זײַן פאַלן און באַלד דערנאָך זײַן גילאָטינירט ווערן, הייבט זיך אָן די רעאַקציע. — ז. 34.

רוגע, אַרנאָלד (1802—1880), דײַטשישער פילאָסאָף, שריפטשטעלער און ראַדיקאַלער פּאָליטיקער. לינקער העגעליאַנער, גרינדער פון זשורנאַל „האַלעשע יאַרביכער” און „דײַטשע יאַרביכער”. רוגע

האט גענומען אן אקטיוון אייגטייל אין דער דייטשישער רעוואלוציע אין 1848. אנטלאפן דערנאך קיין לאנדאן. אין די זעכציקער יארן איז ער געווארן אן אנהענגער פון ביסמארקס איבערלעכער פאליטיק. — ז. 18.

ר ו ס א, זשאן זשאק (1712—1778), איבאייגעם מיט וואלטערן דער באדייטנדיקסטער און איינפלוסרייכסטער שריפטשטעלער און פילאסאף אין פראנקרייך פאר דער גרויסער רעוואלוציע. ווי וואלטער איז אויך רוסא געווען א דעיסט. רוסא האט אין זיינע ווערק געפרעדיקט די נויטווענדיקייט צו לעבן אין הסכם מיט דער נאטור, ווארעם קולטור האט ארויסגעוויזן א פארניכטנדיקן איינפלוס אויפן מענטשן. אקעגן דעם היינט שטעלט ער אוועק דעם נאטור-צושטאנד אין וועלכן סע האט געהערשט גלייכהייט און פרייהייט. דער אויפקום פון אייגנטום איז די סיבה פון אומגלייכהייט צווישן מענטשן. אין זיין בארימטן ווערק „סאציאלער קאנטראקט" (1762), זאגט רוסא ארויס דעם געדאנק, אז דורך א געזעלשאפטלעכן אפמאך וואלט מעגלעך געווען צו באשאפן אזא געזעלשאפט אין וועלכער יעטווידער יחיד, פאראייניקנדיק זיך מיט אלע, וואלט אין דער אייגענער צייט געקענט זיין פריי. יעדער רעגירונג דארף זיך האלטן אויף דער צושטימונג פון די רעגירטע. דער ציל פון דער געזעלשאפט איז דאס וואוילזיין פונעם יחיד. אין זיין צווייטן וויכטיקן ווערק „עמיל" האט רוסא געלייגט דעם יסוד פאר דער מאדערנער פעדאגאגיק. זיין בארימט אויטא-ביאגראפיש ווערק „קאנפעסיעס" האט רוסא געשריבן אין די לעצטע יארן פון זיין לעבן, און איז ארויס ערשט נאך זיין טויט. רוסא האט ארויסגעוויזן א שטארקן איינפלוס אויף זיין צייט און אויף דער פראנצויזישער רעוואלוציע. — ז. 31.

ר ע נ א ן, ערנסט (1823—1892), פראנצויזישער פילאלאג און היסטאריקער. צום מייסטן באקאנט איז זיין בוך „דאס לעבן פון יעזוסן". די כאראקטעריסטישע שטריכן אין זיינע ווערק זענען עקסטרעמער סוביעקטיוויזם און דאס מאדערניזירן פונעם פרימיטיוון קריסטנטום. לויט זיינע פילאסאפישע איבערצייגונגען איז ער א פאזיטיוויסט. — ז. 40.

ש ט י ר נ ע ר, מאקס [פסעוודאנים פון קאספאר שמידט] (1806—1856). שטירנערס פילאסאפיע איז ארויסגעוואקסן פון דער יונג-העגעליאנישער שול. דער אויסגאנג-פונקט פון זיין פילאסאפיע איז די פערזענלעכקייט, דער „איך". דער „איך" איז די מאס פאר אלצדינג און איז אלץ. שטירנערס סאציאלע לערן שטעלן מיט זיך פאר די פילאסאפיע פונעם קליינבירגערלעכן אנארכיסטישן אינדיווידואליזם. מארקס און ענגעלס האבן שטירנערן אונטערגעוואָרפן אונטער א שארפער קריטיק אין זייער ווערק „דער הייליקער מאקס", וואס איז א טייל פון זייער „דייטשע אידעאלאגיע". — זז. 19, 40.

ש ט ר א ו ס, דאוויד פרידריך (1807—1874), דייטשישער שריפטשטעלער און לינקער העגעליאנער. זיין בוך „דאס לעבן פון יעזוסן" האט געמאכט א גרויסן רושם אויף זיינע צייט-חברים. אין יעזוסן זעט ער ניט קיין גאט, נאר א היסטארישע פערזענלעכקייט בלויז, און די עוואנגעלישע מעשיות — מיטאסן בלויז. — זז. 18, 20, 40.

ש י ל ע ר, פרידריך (1759—1805), בארימטער דייטשישער פאעט. — ז. 31.